

---

aurkibidea

Zenbaki honetan.....3

Euskararen soziolinguistika

LARRAÑAGA, L.: Euskal Soziolinguistikaren egoera eta bide berriak	7
SANCHEZ CARRION, J.M. "TXEPETX": Euskararen berreskurapenaren teoria soziolinguistikoa eta hizkuntzen teoria soziala	29
OIHARTZABAL, L.: Euskara eta Eskola: Euskararen bir-hedapenean hainbat arazo.....	73
AMUNDARAIN, D.: Euskararen berreskurapen-prozesua helduen munduan.....	85
AGIRREBALTZATEGI, P.: Erdararen atzerritik Euskararen aberrira	97
AZURMENDI, J.: Diskurtso berria mintzaira zaharraren baitatik	119
ARACIL, LI. V.: Euskal Herria eta soziolinguistika: bi zalantza eta apostu bat.....	143

Gaiak

GARITAONAINDIA, K.; IDOAGA, J.B.; IBAÑEZ, J.L.: Euskal Telebista eta 1986ko azaroaren 30eko hauteskunde autonomikoen kanpaina..	161
---	-----

... hainbat aburu

ALTZIBAR, J.: Egunen gurpilean.....	183
-------------------------------------	-----

Liburuak

TORREALDAI, J.M.: 1986ko euskal liburugintza	201
--	-----

© **JAKIN**

JAKINeko idazlanez
inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria.

JAKIN

aldizkari irekia da eta
ez dator nahitaez
idazleen eritziekin bat.

Zuzendaria

joan mari torreal dai

Idazkaritza eta administrazioa

Ategorrieta hiribidea, 23, 1. esk.
20013 Donostia. Tel. (943) 27 17 13

1987ko prezioak

barruan		kanpoan	
harpideduna	ez-harpideduna	harpideduna	ez-harpideduna
harpidetza...2.500pta.	-	2.700 pta. (130 FF)	-
alearrunta.....625 pta.....	750 pta.	675 pta. (32 FF)....	800 pta. (40 FF)

Jabegoa: Anaidia. Arantzazu. Lege-gordailua: S.S. 25/1977 ISSN: 0211-495X.
Fotokonposaketa: Onena. Lasarte. Inprimaketa: Lizarra Lizarra.

ZENBAKI HONETAN

Eskuetan duzun zenbaki hau bikoitza da, bigarren aldiko 42/43 zk. ctu 1987ko lehen sei hilabeteetako emaitza ale bakarrean biltzen duenu.

Ikus dezakezunez, zenbaki mardula. Mardula eta mamitsua.

Zenbaki honetako gai monografikoan soziolinguistikara etorri gara atzera. Euskararen arazo soziolinguistikoak behin eta berriz erabili izan ditu Jakin-ek, bai artikuluko soltetan eta bai —eta batez ere— monografia-tan. Gogora, adibidez, "Euskararen zapalkuntza" (Jakín 24), "Euskararen borroka" (Jakín 26/27), "Euskararen plangintzarako oinarriak" (Jakín 34).

Oraingo honetan, kaleratzear dagoen tesi baten inguruan bildu dugu hainbat lagun. Jose Mari Sanchez Carrion "Txepetx"en "La construccion de Euskal Herria. Un futuro para nuestro pasado" izan da monografia honen abiapuntua eta aztergaia. Aldizkariaren ustetan, Txepetx lanak bide eta ikuspegi berriak irekitzen dizkio euskal soziolinguistikari, eta ez honi bakarrik. Oker ez bagaude, diskurtso berri honek zerbait baino gehiago alda ditzake gure artean egin ohi diren zenbait planteamendu, zenbait teorizazio, zenbait azterketa, eta hainbat eta hainbat formulazio (sasi-zientziar).

Hiruzpalau zatitan moldatu dugu monografia hau. Lehenengo eta behin, Txepetxek berak egindako lana, neurri on batean bere tesiaren laburpena, non azaltzen bait ditu bere pentsaeraren lerro nagusiak.

Sarrera eta epilogo gisa, bi soziolinguistak egindako irakurketa eskaintzen dugu, Iñaki Larrañaga eta Lluís V. Aracil jaunek egina, alegia. Jose Azurmendi filosofoak, bere aldetik, tesi honen eta soziolinguistika-ren zientzi oinarriak agertzen eta argitzen ditu.

Beste lan-sail batek beste eta bestelako egitekoa du, hots: tesitik abiatuz euskararen egungo errealtatea (praxia eta diskurtsoa, biak) "irakurtzea", aztertzea, neurtzea, ebaluatzea. Tesiaren bialderdi nagusi—agian nagusienak—arakatzen ditugu honela: euskararen berreskurapen-prozesua eta euskararen normalizazioa. Berreskurapen-prozesuari dagozkionak ere bitan banatu ditugu: haur eta gazteen mundua, Lontxo Oihartzabalek aztertzen duena; eta helduen mundua, Dionisio Amundarainek egina. Euskararen normalizazioari, plangintzari, tipologiari dagozkionak, aldiz, Paulo Agirrebaltzategik ikertzen ditu.

Monografia hau Jose Mari Sanchez Carrion "Txepetx" en ikerketa soziolinguistikoaren sarrera eta luzapen bezala ulertu nahi izan dugu. Bateko, Txepetx-en tesi soziolinguistiko nagusiak nabarmentzen dira. Eta beste, ikuspegi soziolinguistiko horiek euskararen egoerari aplikatzen zaizkio, zertan garen jakin nahian.

Gaiak sailean, Leioako Informazio-Zientzien Fakultateko hiru irakasleren artean buruturiko azterketa bat aurkezten dugu. Karmelo Garaitaonaindia, Jose B. Idoiaga eta Jose Luis Ibañez dira irakasleok, eta aztergaia hauxe: azaroaren 30eko hauteskunde autonomikoen kanpainen ETBk (eta Telenorte-k) alderdiei eskaini zien tratamendu informatiboa.

...hainbat aburu sailean "Egunen gurpilean" izenarekin artikuluska •sorta bati ematen dio hasiera Joan Altzibar kazetariak. Idazkeraz, irakurterrazak; jeneroz, llaburak eta arinak; gaiak, ez transzendentalak baizik eta adarraren puntaren puntakoak agian, baina denboraren joan azkarregitik erreskatatzea merezi dutenak, ziur.

Liburuak sailean, aurreko urteko liburugintzaren azterketa eta fitxa bibliografikoa eskaintzen dituen Mari Torrealdaik. Hordugu, lehenengo, liburugintzaren ildo nagusien eta gorabeheren aurkezpena; gero, gaien araberako sailkapena dator orrialde batean, liburugintza osoaren argazki bailitza; eta azkenik, liburuen zerrenda dator, alfabetoaren arabera tituluz emana, liburu bakoitzaren fitxa osoaz hornitua.

I. Larrañaga
J.M. Sanchez Carrión "Txepetx"
L. Oihartzabal
D. Amundarain
P. Agirrebaltzategi
J. Azurmendi
Ll. V. Aracil

EUSKARAREN SOZIOLINGUISTIKA

Euskal Soziolinguistikaren egoera eta bide berriak

Orain arteko ikerketa teoriko eta aplikatuak. Bide berriak: oinarriak eta sistematizazio teorikoa.

Euskararen berreskurapenaren teoria soziolinguistikoa eta hizkuntzen teoria soziala

Diskurtso berriaren berritasuna. Ikaskuntzaren teoria. Inplikazioak. Hizkuntz tipologia. Hizkuntz egoerak. Talde soziolinguistikoak. Euskararen normalizazioa.

Euskara eta Eskola: Euskararen bir-hedapenean hainbat arazo

Legezko egoera. Euskaldunen eguneroko jokabidea.

Euskararen berreskurapen-prozesua helduen munduan

Alfabetatzea eta Euskalduntzea: abiapuntua, prozesua eta motibazioa. Bien elkar-eragina.

Erdararen atzerritik Euskararen aberrira

Euskara: hizkuntza gutxia ala gutxitua? Elebitasuna eta elebarkatasuna. Euskarak egiten gaitu euskaldun. Euskal Herria bererraiki Euskararen gain.

Diskurtso berria mintzaira zaharraren baitatik

Planteamolde teoriko eta praktikoaren oinarriak. Arrazoiaren indarra ala indarraren arrazoa? Euskararen fetitxismoa? Arrazoi-kotasunaren eredu galdu baten ondotik.

Euskal Herria eta Soziolinguistika: bi zalantza eta apostu bat

Euskal soziolinguistikaren lorpen eta hutsuneak. Diskurtso berriaren premia eta egitekoa Euskal Herriaren eraikuntzan.

Euskal soziolinguistikaren egoera eta bide berriak

Iñaki Larrañaga

Txepetxen liburu berria, Soziolinguistikaren alorrean burutu duen tesi doktoralara, gure artean agertzeaz dago. Une egokia, beraz, Euskal Herriko Soziolinguistika non eta nola aurkitzen den eta Txepetxen tesi honek zer berririk dakarkion, ezer berririk badakar behintzat, Euskal Herriko Soziolinguistikari, aztertzeko. Hauxe izango da gure lan honen helburua.

Bi ataletan banatuko dugu komentario hau:

1. Soziolinguistikaren aldetik Euskal Herrian orain arte eman diren urratsak noraino iritsi diren eta zein izan diren Soziolinguistikaren alorrean egindako ikerketetan erabili ditugun erreferentzia teorikoak.
2. José M.ª Sánchez Carrión "Txepetx"en tesiak, lan teorikoa denez, teoria soziolinguistikokoaren aldetik erreferentzia berririk ba ote dakarren eta zertan gauzatzen diren erreferentzia horiek.

1. Euskal Herrian soziolinguistikaren aldetik orain arte eman diren urratsak

Soziolinguistika, zientzia autonomo bezala, nahikoa gaztea baldin bada, 1950eko hamarkadan hasi bait zen lehenik izen hori erabiltzen USA aldean, Euskal Herrian izen hori plazaratzen hasi ginela oraindik 20 urte betetzeko daudela aitortu beharra dago.

Horrek ez du esan nahi, ordea, izen horrekin ez bazen ere, lehenago Soziolinguistikari dagokion ikerketarik egin ez denik gurre artean. Izan ere, Soziolinguistikak, zientzia bezala, aitzindari ugari izan bait du Euskal Herrian.

Halere, kasurik gehienetan hizkuntzaren apologia eta defentsa egiten gehiago ahalegindu dira, ikuspegi soziolinguistiko batetik, hizkuntz komunitatearen egoera analizatzen eta baloratzen baino.

Era berean aitortu behar da, gainera, aitzindari gehienek kasuan Linguistikaren ikuspegia izan dela nagusia edo bakarra hizkuntzaren gaia aztertzerakoan. Hizkuntz komunitatea edo hiztunak baino gehiago, hizkuntza bera hartu izan bait da kontutan; hizkuntza gramatika bezala gehiago, gertaera sozial bezala baino.

Aitzindari hauen aportazioak aztertzea eta baloratzea guztiz interesgarria' dela uste badugu ere, guk ez dugu orain lan hori egiteko ez astirik ez materialerik, eskuartearen behintzat. Gaurko honetan, beraz, azken 15-20 urte hauetan gure artean egin diren ikerlan soziolinguistiko teoriko nahiz aplikatuetara mugatuko gara.

Ikerketa teorikoak

José M.ª Sánchez Carrión "Txepetx" bera izan zen, hain zuzen, Euskal Herrian gisa horretako lanei hasiera eman ziena, 1970eko udan Nafarroan Euskararen egoera nolakoa zen aztertzen hasi zenean (*El estado actual del vascuence en Navarra (1970). Factores de Regresion. Relaciones de Bilinguismo*, Institucion Principe de Viana, Iruñea, 1972). Une horretan ari zen bere aldetik Pedro de Yrizar "Los Dialectos y Variedades de la Lengua Vasca. Estudio Linguistico-Demografico" (*RSVAP*, Donostia, 1973) aztertzen Euskal Herri osoko udalerrri guztietako datu-bilketa zehatz bat egitea lortzen zuelarik.

Txepetxen lanaren ondotik, beste bi lan etorriko dira Euskara Nafarroan zertan den eta bere galtze-prozesua nondik-norakoa den aztertzen dutenak: Irigarai Aingeruren *Una Geografía Diacrónica del Euskara en Navarra* (Ediciones del Diario de Navarra, 1974) eta Jose Angel Irigaraik 1973an argitaratutako *Euskara eta Nafarroa*.

Txepetxek egindako lanera itzuliz, lan honetan, Nafarroan Euskararen egoera eskualdez eskualde nolakoa zen aztertzeaz gainera, egoera norren sustraiak eta ondorioak zeintzuk diren jorrazten zuten.

Lan horretan agertzen dira gure artean, lehen aldiz, hizkuntzen arteko ukipenak sortera duten arazoak. Hizkuntzen arteko ukipena, alegia, ez dela inoiz ere baketsu eta gozoa, eztabaidaz eta konfliktuz betea baizik; jokoan sartzen diren hizkuntzak bakoitzak beretzako errebendikatzen dituelako hizkuntza erabiltzeko guneak eta funtzioak.

Lan horretan agertzen da, bestalde, geroago beste lan batzuetan sakonkiago aztertua izango bada ere, elebitasun-mota ezberdinen deskribapena. Bertan aipatzen dira mota ezberdinetako elebitasun eta sasi-elebitasunak, hizkuntzen arteko ukipen-harremanen ondorio bezala.

Lan honetan aipatzen da baita ere, lehen aldiz gure artean, jatorrizko hizkuntzari gorroto izateraino eramaten duten mekanismo psikologikoen prozesua.

Esanenezake, beraz, Txepetxen lan hori izan dela Soziolinguistikaren alorrean, nahiz eta izen hori ez eraman, gure artean egin den lehenbiziko ikerketa sistematizatua. Bertan, hizkuntz komunitate baten egoera aztertzeaz gainera, teoria aldetik esplikazio bat, oraindik era elemental batean besterik ez bada ere, ematea lortzen da.

Lehenbiziko lan honetan aipatu kontzeptuak, ondoko lanetan gehiago sakonduz joango da José M.ª Sánchez Carrión, bereziki honako hauetan:

1974ean "Bilinguismo, Diglosia y Contacto de Lenguas", *ASFVJU*, 3-39 or.

1981ean "La Navarra Cantábrica (malda Erreka). Estudio Antropolinguístico de una comunidad Euskaldun", *Fontes Linguae Vasconum*, 37. zk.

1981ean *El Espacio Bilingue (Aspectos Etmolinguísticos del Bilingüismo y Teoría Lingüística de los Espacios)*, Eusko Ikaskuntza, Burlada.

1985ean "La nueva sociolingüística y la Ecología de las Lenguas", *Homenaje a A. Irigarai*, Eusko Ikaskuntza.

Lan hauek kontzeptualizazio aldetik egiten dute aportaziorik bikainena. Bereziki sakontzen eta argitzen dira hizkuntzen arteko ukipenetik sortzen diren mota ezberdinetakoa elebitasunak eta sasi-elebitasunak, batez ere diglosikoak.

Ikerketa aplikatuak

Txepetxek bere gogoeta sakonak egiten jarraitzen zuen bitartean, eman zitzaion hasiera, bestalde, oraingo honetan Euskaltzaindiaren eraginez, Euskal Herriko azterketa Soziolinguistiko Orokor bat egiteko proiektuari. Ikerlan hori burutzeko ardura SIADECO elkarteak hartu zuen eta, *Hizkuntz Borroka Euskal Herrian* izenarekin, lan horren laburpen bat argitaratu zen 1979. urtean¹.

Lan honen helburua, Euskarak bizi dituen prozesuen azterketa egitea izan zen. Hala nola: a) Euskararen atzerapen-prozesuaren zergatiak aztertzea; b) Euskararen kontserbazio-prozesuaren baldintzak ezagutzea; c) Euskararen berreskurapen-prozesua zenbaterainokoa den neurtzea.

Prozesu horien azterketan aurkituriko emaitza nagusiak, honako hauek izan ziren:

a) Hizkuntzaren atzerakada edo galtze-prozesuari dagokionez, agertzen zen, hizkuntzen arteko ukipena hizkuntzen arteko gatazka bilakatzen dela. Ez dagoela elebitasun territorial orekatu eta baketsurik. Hizkuntza batek (indartsuenak) bestea (indarririk gabea) jan egiten duela. Horrela gertatu dela Nafarroako, Arabako eta Bizkaiko zenbait lurraldetan. Txepetxek teoria, beraz, guztiz frogatua gelditzen dela.

b) Hizkuntza kontserbatu den lurraldeetan, berriz, berebiziko higadura edo erosioa jasan duela, ez bakarrik beste lurralde batzuetatik etorri direnak euskaldundu ez direlako, baizik eta bertan jaiotako askok euskara galdu dutelako (famili bidezko hizkuntz transmisioaren hutsegitearen ondorioz) edota, euskara jakin arren, erabiltzen ez dutelako. Horrela, Euskara jakin gabe bizitzea oso

erraza gertatzen den bitartean, erdara jakin gabe bizitzea ezinezkoa da Euskal Herrian.

c) Hizkuntzaren berreskurapenari dagokionez, ahaleginik aipagarrienak haurren irakaskuntzan (ikastoletan) eta gazte eta helduen irakaskuntzan eman dira. Ez dirudi, ordea, oraindik euskara galtzen dutenak adina direnik euskara berreskuratzen dutenak. Komunikabide sozialen aldetik hizkuntza berreskuratzearen ahaleginak aipatu behar dira: alde batetik, Herri-Irratien bidez, hizkuntza mintzatuari dagozkionak, eta *Argia* eta *Jakin* aldizkarien bidez, euskara idatziap dagozkionak.

Azterketa soziolinguistikoro orokor honen inguruan, eta aldi berean, beste ikerketa batzuk egin izan dira elebitasunaren inguruan. Hala nola, M.ª José Azurmendik² egindako lan teorikoak, alde batetik, eta ikerketa aplikatuak, bestetik. Horien artean azpimarragarriena bere tesi doktora (1983), Donostia eskualdeko haurren artean egindako ikerketa izan zen, non elebitasunaren deskribapen soziolinguistikoaren eredu bat aurkezten ahalegintzen den. Horretarako erabiltzen duen bidea da: hizkuntz aldagai ezberdinak, guztiak batean sartu eta elkarren arteko korrelazioak aztertu. Metodologiaren aldetik, analisi multibariante edo aldagai anitzen analisisimota erabiltzen du, konponente nagusien analisiaren teknikaz baliatuz.

Alor honekin loturik joan dira Eskolaren eta Hezkuntzaren inguruan egin diren beste zenbait ikerketa³. Hala nola Karmele Rotaetxe, Feli Etxeberria eta Itziar Idiazabalek egin dituztenak, adibidez. Aipamen berezia egin behar da Felix Etxeberriaren tesi doktoralari buruz, non aztertzen diren Donostia inguruko ikastetxeetan erabiltzen diren eredu linguistikoaren emaitzak.

Bide beretik joan dira Siadeko taldeak azken aldi honetan Hezkuntz Kontseilaritzakoekin batera egin dituen ikerketak Euskararen Irakaskuntzan erabiltzen diren ereduaren inguruan (EIFE deiturikoa). Ikerketa hauen bidez jakin nahi izan da, zein diren Euskararen irakaskuntzan faktorerik eraginkorrenak eta faktore horiek eredu bakoitzean duten intzidentzia. Oraindik goizegi bada ere konklusio definitiboak ateratzeko, badirudi, haur erdalduak benetan euskaldundu nahi badira, euskara asinatura bezala irakatsiz ez dela horrelakorik lortu ahal izango. Konklusio honetan ikerketa guztiak bat datozela esan beharra dago.

Beste alor bateko azterketa egiten ahalegindu da Txillardegik (*Elebidun gizartearen azterketa matematikoa*, UEU, Iruñea, 1984),

euskararen erabilpenean euskaldunen artean erdaldunen presentziak duen intzidentziaren neurketa matematikoki aztertuz. Azterketa honen filosofia, hizkuntzaren erabilpena probabilitatearen teorian oinarritzen dela frogatzean datza, horrek baldintzatzen bait du erabiliko den hizkuntzaren hautaketa.

Teoria honen baieztapen borobila, Siadeko taldeak Gipuzkoako probintzian euskararen ezagutza-mailez eta erabilera errealez egin zuen ikerketan agertu zen, non Gipuzkoan zehar euskara ongi edo zerbait dakitenen erdiek ere ez bait dute erabiltzen herrietako leku publikoetan. Bestalde, antzeko zerbait gertatzen dela esan behar Zerbitzu ofizialetan, Gizarte-zerbitzuetan eta, zer esanik ez, lantegietan. Kontutan hartzen bada Gipuzkoako batezbestekoa baino eskasagoa dela eskualde erdaldunetan, proportzio horiek bostetik batera jaisten dira. Azpimarratzekoa da euskararen erabilpenik eskasena gazteen eta helduen artean ematen dela. Honela, badirudi euskara ez dela gai aitona-amonek haurtxo txikiekin hitz egiteko besterik.

Azterketa soziolinguistiko orokorretara itzuliz, beste urrats berri bat, 1983. urtean *Euskararen Borroka* izenarekin kaleratu zen ikerketa soziolinguistikoa argitaratzean eman zen. Bertan, Eusko Jaurlaritzako Gizarte-Azterketarako Lantaldeak⁴ J.I. Ruiz de Olabuenaga-ren zuzendaritzapean, Euskara gertakari sozial bezala, Euskararen funtzio sozialak, Euskararen egoeraren definizioa eta Euskararen prozesu soziala aztertzen zituen. Horretarako oinarritzat, 1981eko Erroldako datuak eta beste inkesta pertsonal zabal baten emaitzak azaltzen zituzten. Aldi berean, Euskaldunberrien eta Euskaldunzaharren problematikaren azterketa zehatza burutzen zuten. Azterketaren emaitzekin batera plazaratu diren zenbait konklusio eta erreflexioek Euskararen arazoa hobeki ezagutzen laguntzen dute. Horien artean jaso beharko lirateke bereziki honako hauek:

- Euskara, diote ikertzaileek, zabaltzen ari bada ere, aldi berean ia atzeraezinezko punturaino iristeko arrisku bizian aurkitzen da, bere azken arnasaraino eramanez nahi duen likidazio-prozesu baten ondorioz. Euskara ez da, beraz, bere heriotza sozialetik hain hurbil eta hain berehalakoan inoiz egon.
- Baina, aldi berean, sekula santan ez da egon, horrenbeste probabilitaterekin, hain prest eta hain hornitua, bere errestaurazio sozialerako eta bere heldutasun linguistikorako.

Zientzi gizon eta filologoekin batera, herriaren aldetik berreskurapen-mugimendu bizia abiatu da. Euskaldunberriak eta Ikastola agertzen dira berreskurapenaren garrantzia bezala. Ideologi mailan erdietsi du euskarak gaztelaniaren aurkako garaipenik ikusgarri eta erabatekoena.

Ikerketa soziolinguistiko honen inguruan sortzen dira hizkuntzarekiko jarrera eta motibazioei buruzko zenbait ikerketa, euskara ikasten ari den jende helduaren artean bereziki. Horrelakoak izan dira Gasteizen Jon Pz. de Arribek egina, Bilbon Julio Mz. Arinasek egina, Pakita Arregik Euskalduntzearenganako jarrerari buruz egindako ikerketa eta Josu Amezagak Komunitate Autonomoan Euskaldunberriei buruz egindakoa. Lan horien emaitzak Hizkuntza minorizatuei buruzko Getxoko kongresuan azaldu ziren⁵.

Azken aldi honetan, gure artean, Soziolinguistika aplikatuaren aldetik egin diren ekinaldirik gehienak udal mailako azterketak izan dira. Lan horien helburua bikoitza da:

- Alde batetik, udal bakoitzean zenbat jende ezagutzen duen euskara, zenbat jende eta zertarako, non eta zenbat erabiltzen duen eta zer-nolako eritzi eta jarrera dituzten euskararekiko, aztertzea suposatzen du.
- Bestetik, egoeraren diagnosi egokia egin ondoren, etorkizunari begira bete beharreko hutsunerik handienak eta norabide nagusiak zeintzuk izan behar duten agertzea ere beharrezkoa da, gaitzari erremediorik jarri nahi bazaio behintzat.

Udal mailako azterketa soziolinguistikoak, oso ugariak izan ez badira ere, esan beharra dago han-hemenka eta ingurugiro ezberdinetan eginak izan direnez gero, balio izan dutela zenbait ondorio ateratzeko. Horien artean azpimarragarrienak, honako hauek izango lirake:

- Euskararen ezagutzari dagokionez, egoera guztiz heterogenoa da, ez bakarrik lurralde euskaldun eta erdaldunen artean, baizik eta eskualde bereko baina adin, jatorri, ikasketak-maila, profesio etab. ezberdineko jendearen artean.
- Euskararen erabilpenari dagokionez, erabilpen guztiz murriztua agertzen da, ez bakarrik erdaldunduak dauden herrietan, baita jenderik gehienak euskara dakien kasuetan ere, lehen aipatu dugun bezala.

- Euskararekiko jarrerei dagokienez, nahikoa baikorrak dira euskaldun jendearen artean ezezik, erdaldunen artean ere. Guztiek Euskara bizirik ikusi nahi dute eta berreskurapenaren alde agertzen dira. Halere, Euskararen alde pertsonalki zerbait egiteko orduan, gutxiago dira horretarako prest daudenak.

Kronologiaz berriena bezala jo dezakegun ikerlana, Hizkuntzaren Transmisioari buruz Siadeco taldeak burutu duena da. Arazo honen arrastoa, txakurrak erbiarena bezala, aspaldi hartutakoa zen. Duela 10 urte egindako lanean ere agertzen bait zen gaur egun erdaldun diren zenbait pertsonak gurasoak eta batez ere aitona-amonak euskaldunak izan zituztela. Horrek esan nahi du, familiak ez duela hizkuntzaren transmisio-funtziorik betetzen, oso orik bederen.

Oraingo azterketa honek, lehenaz gainera, familiak hizkuntz transmisio-funtzioa betetzeari utzi egin diola eta nabarmenki huts egiten duela, frogatu du.

Bestalde, ordea, gertatzen da hizkuntz gaitasun bera duten bi familiak hizkuntz transmisio ezberdina egiten dutela eskualde euskaldun batean bizi ala eskualde erdaldun batean bizi. Ingurugiroak zerikusi handia duela, alegia. Horregatik, hizkuntzaren transmisioa famili bider egiten den zerbait baino gehiago, gertaera sozial bat dela, eta, gertaera sozial bat denez, bere erreproduktio-mekanismoak dituela, horien artean famili bidez egiten den transmisioa dagoelarik.

Lehenago familiak bakarrik betetzen zuela uste zen funtzioa beste agente sozial batzuek, Eskolak, kaleak, Komunikabide sozialek eta, azken batean, gizarte osoak betetzen duela garbi ikusi ahal izan dugu. Horregatik gertatzen da familiak ezer gutxi deza-keela beste agente sozial guztiak aurka jartzen zaizkionean, gaur egun gertatzen den bezala.

Hori garbi ikusi ahal izan da, ez bakarrik Euskara bere bizitzan zehar galdu dutenen artean, baizik eta gorde edo hobetu dutenen artean ere. Familiaz kanpoko agente horiek zerikusi handia izan dutela, alegia.

Honek esan nahi du, besteak beste, hizkuntzaren berreskurapen-prozesu bat ezin daitekeela oinarritu famili bidez egiten den transmisioan bakarrik. Familiaren funtzioa, nahiz eta ezinbestekoa

izan, ez da nahikoa gaur egun, eta gero eta gutxiago, hizkuntzaren transmisioa garantizatzeko.

Aurreko orrietan, labur eta axaletik bederen, egin dugun Euskal Herriko Soziolinguistikaren alorreko lan teoriko eta ikerketa aplikatuen erreferentzia honek, konklusio modura, gure Hizkuntz Komunitatearen egoran buruz halako diagnosi orokor bat, Soziolinguistikaren munduan mugitzen garenon artean nahikoa onartua nire ustetan, egitera garamatza.

Euskararen egoeraren diagnosis

Historian zehar Euskarak izan duen lurralde-atzerakadaz gainera, hizkuntza kontserbatu den lurraldeetan izan duen erosio edo higadura ere nabarmena izan da. Euskal zona izeneko ere erdarearen menpean, barrendik pipiak jota dagoen egurraren edo sitsak janda dagoen oihalaren antzera aurkitzeraino. Era horretan, hizkuntzaren ordezkapen-prozesu bat burutzeaz dagoela adierazten duten hainbat sintoma agertuz joan dira. Une honetan alarma-seinale gisara funtzionatzen dutela eta seinale guztiak banan-banan piztuz doazela, ukaezinezkoa gertatzen da.

Seinale honen artean nabarmenenak aipatuko ditugu:

1. Euskaldun elebakar guztiak desagertu direla gure lurraldeetatik. Guztiak elebidun bilakatu dira (Ordezkapenaren hasiera).
2. Alderantziz, erdaldun elebakar asko, gehienak, euskara ikasi ez dutenak eta ikasi beharrik ere sentitzen ez dutenak direla, nahiz kanpotik etorriak nahiz bertan jaiokoak (Ordezkapenaren bigarren pausoa).
3. Horren ondorioz, Euskal Herrian euskara bakarrik jakinez bizitzea ezinezkoa gertatzen den bitartean, erdara bakarrik jakinez bizitzea, posible ezezik, gehingoaren egoera arrunt bilakatzen da (Ordezkapenaren azken-aurreko urratsa).
Honela, elebitasun sozialaren mitoa behin-betiko deuseztaturik gelditzen da.

4. Euskarak, biziko bada, ezinbestekoa duen lurgune edo nukleo geografiko konpaktu minimorik ez duela. Euskal zona deituriko lurgune hori zatikatua eta puskatua aurkitzen da: Erdararen itsaso zabalean aurkitzen den artxipelago baten antzera, lurgune batzuk agerian eta gehienak erdararen urpean betiko gelditzeko arriskuan.
5. Euskaldun izeneko lurguneetan ere ezinezkoa gertatzen da egun osoz eta bizitza sozialaren alor guztietan euskara erabiliz bizitzea, erdarak okupaturik bait ditu ez bakarrik Administrazioa, Irakaskuntza, Komunikabideak etab., baita herririk txikienetako kale eta enparantzak, dendak, tabernak, lantokiak, etab. ere.
6. Bestalde, lehen famili bidez egiten zen hizkuntz transmisio-prozesua azken belaunaldietan nabarmenki huts egiten hasia da. Kontua oraingoa ez bada ere, gaur egun areagotuz doala esan behar da, azken aldi honetako ikerketek agertzen duten bezala.
7. Aipaturiko ikerketa hauek garbi azaltzen dute, bestalde, hizkuntz transmisioa ez dela famili bidez bakarrik egiten, baizik eta beste agente sozial batzuek ere badutela zerikusia hizkuntzaren erreproduzio sozialean eta gaur egun agente edo faktore guzti horiek erdararen erreproduzioaren alde eta euskararen aurka funtzionatzen dutela.
8. Azkenik, euskararen erabilpena maila alarmagarrietara jaitsia dagoela agertzen dute azken aldi honetan egindako ikerlanek: Gipuzkoako probintziari dagokionez, dakiteneen erdiek ere ez dute erabiltzen. Beste probintzietako puntu batzuetan ere egin dira ikerlanak, eta proportzio horiek baxuagoak direla agertzen dute. Kasu guztietan, gazteak eta helduak dira euskara, jakin arren, gutxien erabiltzen dutenak. Haurren eta agureen artean gehiago erabiltzen da. Honek adierazten du, demografiaren dinamika ez dagoela euskararen alde, erdararen alde baizik.

Sintoma edo seinale guzti hauek frogatzen dute, katastrofismoan erori gabe, euskararen egoera benetan larria dela eta euskara/erdara indar-erlazioa erdararen alde desorekatua dagoela zeharo eta hizkuntz ordezkapen-prozesua oso aurreraturik, ia atzera egin ezinezko punturaino iritsirik, aurkitzen dela. Guzti hau ukatu ezinezkoa dela uste dut.

2. Euskal Soziolinguistikaren bide berriak

Hasieratik, eta hitz gutxitan laburbiltzeko, esan dezagun Txepetek lan berri honekin Euskal Soziolinguistikari egiten dion aportazio nagusia honako hau dela: Hizkuntzaren egoeraren diagnosis abiapuntutzat hartu, eta hizkuntzaren berreskurapen-prozesuaren klabe teorikoak era sistematizatu batean formulatzea.

Beste ezertan hasi baino lehen esan dezagun, Txepetxen ahalegin hori ez dela oraingoa: Nafarroako Diputazioak Nafarroan euskara zertan zen aztertu nahi zuela eta, duela urte gutxi berari entzun bait genion berak ez zuela euskararen heriotzaren diagnosis egiten berriro hasi nahi. Izatekotan ere, egoera horretatik irteko beharrezko klabeen bila ahalegintzeko prest zegokeela. Eta bide horretatik jarraituz eman digu orain tesi honetan azaltzen den lan bikain hau. Nire ustetan, Euskal Herrian orain arte egin den lan teorikorik bikainena, osoena, dudarik gabe.

Orain arte, Euskal Soziolinguistikak Euskal hizkuntz komunitateak bizi duen egoera kritikoaren analisia edo diagnosis egitea lortu du. Horretarako bertan sortutako (Txepetx dela bitarteko bereziki) eta ez hainbeste Europa eta USAkoetatik Kataluniako soziolinguistek egindako lanetatik jasotako erreferentzia teorikoak edo kontzeptualak erabili ditugularik.

Esan behar da, ordea, diagnosi orokor batera hainbat diagnosi partzial eginez iritsi bagara ere, orain arte ez dugula gure artean hortik aurrera egiten jakin; ez gure artean ez bestetan, guk ezagutzen dugun neurrian behintzat. Egoera horren ondorioz, hizkuntzaren berreskurapena bideratzeko beharrezkoak diren erreferentzia teorikoen premian aurkitzen ginela ukaezina dela uste dut.

Txepetxen lana hutsune hori betetzera etorri da eta ondo betetzera, gainera: hizkuntzaren berreskurapenaren prozesua sistematizazio teoriko batean artikulatzen eta integratzen jakin bait du.

Oinarrizko printzipioak

Sistematizazio teoriko horren xehetasunetan sartu aurretik, azpimarratzea merezi dutela uste dut tesi guztian zehar agertzen diren honako puntu hauek:

1. Teorizazio guztiaren erreferentzi puntua, Hizkuntza bera baino gehiago, *Hizkuntz Komunitatea* edo *Hiztunak* izatea.
2. Hizkuntz Komunitateen edo Hitztunen arteko *berdintasuna*-ren printzipio nagusia oinarritzat hartzea.

Lehen puntuari dagokionez, nahiz eta *Euskara* hitza sarritan erabili Txepetxek bere lanean zehar, gehiagotan aipatzen du *Hizkuntz Komunitatea*, eta ikuspuntu hori bete-betean Soziolinguistikari dagokiona da. Izan ere, Soziolinguistika hizkuntza bat edo beste erabiltzen duen *jende* edo *hiztunez* arduratzen den zientzia bait da. Xehetasun gehiagotan sartuz, Soziolinguistikak aztertzen duena zera da: *Nork*, *Norekin*, *Zertaz*, *Noiz*, *Non*, *Zein kondiziotan*, *Zergatik* etab. erabiltzen duen hizkuntza bat ala beste.

Beste zientzia batzuen ikuspuntua, Hizkuntza bera izan ohi da: hala nola, Hizkuntzalaritza eta Filologiarena eta hauen ingurukoena. Zientzia hauek *Hizkuntza*, hiztunak kontutan hartu gabe, aztertzen dute. Izatekotan ere, hitztunen erabilera aztertzen dute, erabilera horrek hizkuntza berarengan izan dezakeen eragina aztertzeko asmoz.

Soziolinguistikak hizkuntza gertaera sozial bezala hartzen duen bitartean, Hizkuntzalaritzak hizkuntza gramatika bezala hartzen bait du, zentzu zabalean, hau da: sinbolo-sistema artikulatu bat osatuz. Hemendik datoz, beraz, diferentziak.

Eta horregatik, Soziolinguistikak hizkuntza gertaera sozial bezala hartzen duenez, hizkuntzaren erreprodukzio sozialaren gorabeherak zein diren eta nola funtzionatzen duten aztertzea dagokio. Zergatik, hizkuntza bat bizitzen eta hedatzen den bitartean, beste bat desagertzen den edo atzera-pausoak ematen dituen. Zein diren joera horiek sorterazten dituzten faktore eragileak eta nola funtzionatzen duten. Era berean, bi hizkuntza elkarrekin kontaktuan jartzen diren unetik hizkuntza horien arteko erlazioak nolakoak diren, bien arteko indar-erlazioek nola jokatzen duten, etab.

Guzti honekin garbi gelditzen dena, zera da: August Comte soziologiaren sortzaileak aspaldi batean esandako hura, "Giza Erakundearen artean Erakunderik sozialena Hizkuntza da" alegia, Txepetxek ere oso-osorik aitortzen duela, beste hitzekin bada ere, Hizkuntza gertaera sozial bezala tratatzen duenez. Poztekoa da, benetan, Hizkuntzalaritzaren mundutik datorren norbaitek aitort-

tzen duela ikustea munduan existitzen duena ez direla Hizkuntzak, *Hiztunak* eta *Hizkuntz Komunitateak* baizik.

Bigarren puntuari dagokionez, aurreko puntuarekin hertsiki loturik aurkitzen dela eta hau ere teorizazio guztiaren oinarrian dagoela esan beharko litzateke. Izan ere, hizkuntz komunitate guztien arteko berdintasun printzipioaren garrantzia ukaezina baita.

Puntu honi buruz Txepetxek egiten duen lehenbiziko lana da: Hizkuntzen arteko klasifikazio hierarkiko guztiak onartezinak direla garbi agertzea. Hizkuntza bat ez dela "modernoa", "ederrago", "filosofikoa" eta inolako "-ago"rik beste edozein hizkuntzarekiko. Hizkuntz komunitate guztiek, beraz, handi edo txiki, zahar edo berri, beltz edo zuri, izateko eskubide bera dutela behin eta berriz proklamatzeko baita.

Ezin zaiola, beraz, hizkuntz komunitate batek hiztun asko dituelako eta beste batek gutxi dituelako, kantitatearen izenean nagusitasuna eta ezberdintasuna inposatu hiztun gutxiago dituen hizkuntz komunitateari. Gainera, hizkuntz komunitateen arteko berdintasun printzipio hori azken muturreraino eramaten du, eta berdintasun hori errebindikatzeko, ez bakarrik Estatu baten barnean aurkitzen diren hizkuntz komunitate guztientzat, baizik eta mundu osoan zehar barreiatuak aurkitzen diren Hizkuntz Komunitate guztientzat.

Gehiago oraindik: hizkuntz komunitate batek, anglofonoak adibidez, bere hizkuntza internazionala bezala erabilia izateko lukeen pretentsioa edo aspirazioa gogor salatzen du, pretentsio horrek hizkuntz komunitateen arteko berdintasunaren printzipioa apurtzen duelako. Horregatik, bere ustetan, inongo hizkuntza nazionala ez den hizkuntza bat aukeratu beharko litzateke hizkuntza internazionalaren funtzioa betetzeko, inongoa ez den hizkuntza edo ezerezetik sortua. Guzti hori, ezinbestekotzat jotzen duelako hizkuntz komunitateen arteko berdintasuna garantizatzea.

Beste kontu bat da, noski, hizkuntzen arteko berdintasunaren printzipio hori garantizatzeke, hizkuntz inperialismoak eta kolonialismoak nola desegin daitezkeen jakitea eta desegiten asmatzea. Esan beharrik ez dago, espantsionista eta prepotente diren hizkuntz komunitateek ez dutela beren pribilegioak uzteko iniziatibarik hartuko. Hemen ere, beste alor gehienetan bezala, apaldurik dauden hizkuntz komunitateek, elkar hartuz, egin beharko dute berdintasuna lortzeko bide luze eta neketsua.

Bi puntu horien aipamena egin ondoren, sistematizazio teoriakoari buruzko ohar batzuk egiteak merezi duela uste dut.

Sistematizazio teorikoa

Nere ustez azpimarragarriena Txepetxen lanean, berak eskaintzen digun sistematizazio teoriko artikulatu eta integratua da, hain zuzen. Hizkuntza minorizatu edo gutxiengotu baten egoeratik abiatu eta berreskurapena gutzit burutzeraino dagoen bide aldapa-tuan zerikusia duten elementu guztiak eta bakoitzak zer leku detetzen duten azaltzen asmatu du, laberintoari irtenbidea bilatzeraino, gainera. Ikus ditzagun urratsik nagusienak.

Lehen urratsa. Abiapuntutzat hizkuntzen ikasketa-teoria hartzen du, minorizatu dagoen hizkuntza batek berreskurapen osoa lortzeko, ezinbestekoa bait da hizkuntza hori ikasiko duten bideak nolakoak diren aztertzea eta ikasketa horien ondorioz *hiztun oso*-en kopuruak handituz joatea. Hizkuntza lantzen dutenen artean, bi motatako ikasleak bereizten ditu: jatorriz hizkuntza horretako hiztunak eta jatorriz beste hizkuntza bateko hiztunak. Bi talde hauen artean, mota ezberdinetako eta hizkuntz gaitasun ezberdinetako jendea aurkitzen da. Hizkuntz tipologia ezberdinetako jendea, alegia. Tipologia ezberdinetako jendearen artean, hizkuntz gaitasunik altuena lortzen dutenek, nahiz eta abiapuntu ezberdinetatik etorri eta bide ezberdinak eginez ibili, mementu batean elkar hartzen dute, laberintoko bide horretan aitzindari eta bide-erakusle izateko.

Guzti honek ekarri duen argibidea bikoitza da: alde batetik, jatorriz euskaldun izan eta, hizkuntza landuz, "euskaldun oso" izatera iritsi direnen garrantziaz jaberazten gaitu. Horiek bait dira euskal komunitatearen aitzindari eta bide-erakusle izango direnak. Bestalde, hizkuntz ikasketaren teoria honek euskaldunzahar/euskaldunberri dikotomia deuseztatzera garamatza. Izan ere, jatorriz euskalduna izan eta bere jatorrizko hizkuntza landu duena eta jatorriz erdalduna izan eta, euskara ikasi ondoren, sakonki lantzen duena, parekatu ezezik, bateratu ere egiten bait dira. Horrela, lehen aipaturiko dikotomia hori deuseztaturik gelditzen da eta *euskaldun oso* bilakatzen dira.

Bigarren urratsa. Hizkuntz plangintzaren egiteko nagusia, hizkuntz tipologia ezberdinen hobekuntza egitean datzala esaterako-

an ematen du. Garrantzi handiko ikuspuntua, eztabaidagarria gertatzen bada ere zenbait mementutan.

Hizkuntz tipologiaren hobekuntza edo optimizazioa prozesu dinamiko bezala ulertu behar dela adierazterakoan, jendeak, gaur egun duen hizkuntz gaitasunetik abiatuz, bere egoera linguistikoa hobetuz joan behar duela adierazi nahi du. Beheko mailan dagoena (tutik ere ez dakiena) lehen mailara (zerbait ulertzen hastera), eta lehen mailan dagoena bigarren mailara (hitz batzuk esateko gai izatera), eta horrela elebidun oso izatera iritsi arte.

Nire ustez, puntu eztabaidagarriak dira hemen agertzen direnak.

Izan ere, puntu hauek irakurtzerakoan ateratzen den inpresioa, zera da: Hizkuntz Plangintza eta Normalizazioaren arazoa ez ote den boluntarismo baten baitan ipintzen, eta ez ote den behar adina kontutan hartzen hizkuntzak, gertaera soziala denez, bere mekanismo propioak dituela eta mekanismo horien artean Txepetxek aipatu dituen hizkuntz tipologiaren positibizazio eta optimizazioa burutuko badira, hizkuntza minorizatua, zapaldua eta menpean daukan aginte politikoaren eragina ere kontutan hartu behar direla, ezin bait da hizkuntza bezalako gertaera sozial bat aginte politikoaren eraginetik kanpo pentsatu ere.

Egia da, eta Txepetxek berak esaten du, Aginte Politikoaren, Gobernuaren aldaketa batek, besterik gabe, hizkuntz normalizazio bat bidera dezakeelako ustea, guztiz ustela ezezik, engainu bat ere badela. Hori baieztatzeko, Irlandako kasuari buruz Desmond Fennell-ek idatzia aipatzen du. Nere ustez onar daiteke Gobernu edo Aginte politiko baten aldaketak besterik gabe ez duela hizkuntzaren normalizazio-prozesua bideratuko esatea, eta beharrezkoa dela hizkuntz komunitatearen beraren barne-dinamika; baina, aldi berean, esan behar da, baita, Aginte politikoak eta maila ezberdinetako gobernuak sor ditzaketela hizkuntzaren normalizazioaren alde edo aurka eragina izan dezaketela baldintzak: hizkuntzaren normalizazioan, bideak erraztu edo oztopatu egin ditzaketela, alegia. Gehiago oraindik, Txepetxek dioenean hizkuntz komunitate konpaktatu batek Estatu zapaltzaile baten legeetatik inhibitzeraino heldu beharko lukeela, nere ustetan Txepetx bera ari da, ustekabea edo, kasu honetan behintzat, Estatuak duen bazterrezinezko eragina azpimarratzen.

Horregatik, hizkuntz plangintzaren arazoak, nere ustez, bi polo edo puntutan oinarritu behar du: Hizkuntz komunitatearen

barne-dinamikan, alde batetik, eta aginte politikoan, bestetik. Biak dira ezinbestekoak eta ez batari ez besteari ez zaio bere garrantzirik kendu behar. Nolanahi ere, esan behar da, Euskal Herriko Soziolinguistikaren alorrean lanean dihardugunontzat argi berririk ekarri duela Txepetxen planteamenduak hizkuntz plangintza eta normalizazioari buruz, hizkuntz komunitatearen barne-dinamikaren eragina eta betebeharra azpimarratu dituenean.

Hirugarren urratsa. Hizkuntz eskubideei dagokiena, benetan argigarria gertatzen da hizkuntzaren berreskuratzea helburutzat jartzatzen denean. Izan ere, egoera distortsionatu edo antinatural batean aurkitzen den hizkuntza batek egoera horretatik irteteko palanka gisara erabil ditzakeen baliabideak hizkuntz eskubideak bait dira, Txepetxen ustetan. Hiru eskubide natural aipatzen ditu bereziki:

1. Hizkuntza bakoitzak bere lurraldean bere hizkuntz komunitatearen hizkuntza osoa izateko duen eskubidea.
2. Edozein hizkuntz komunitatek bere hizkuntza modu oso batean jaso eta transmititzeko duen eskubidea.
3. Gurasoek seme-alabei beren hizkuntza transmititzeko duten eskubidea.

Azpimarragarria da, hemen aipatzen diren eskubideak, hizkuntz komunitatearen eskubide direla, eskubide pertsonal baino gehiago. Eta izatekotan ere, azken eskubide hauek hizkuntz komunitatearen txertaturik aurkitzen direla. Izan ere, eta hemen dago aipatzen direnean, sarritan eskubide pertsonalak bakarrik aipatzen dira eta oso gutxitan edo inoiz ere ez dira aipatzen hizkuntz komunitateari dagozkionak. Horrela gertatzen da gaur erdara erabiltzeko eskubidea errebindikatzat dutenekin: lehen inoiz gogoratu ez dituzten hizkuntz eskubideez orain hasi direla akordatzen, alegia.

Gehiago oraindik, eskubide kolektibo eta pertsonalen arteko erlazioan Txepetxek gogorarazten digu, Vilhar Trilho-ren aipamen bat eginez, ezin dakiekeela lehentasuna eskubide pertsonalei eman, hizkuntz komunitatearenei baizik. Lurralde bateko hizkuntza propioari zor bait zaio, legetan eta gizarteko praxian, lehentasuna ezezik, nagusitasuna ere, lurralde horretan aurkitzen diren beste hizkuntzetako hizkuntz komunitate bakoitzari ere bere lurraldea zor zaiolarik.

Garrantzi handiko planteamendua dela ezin uka, eta zuzen-zuzenean Espainiako Konstituzioaren 3. artikuluan esaten denaren aurka dagoena. Aipatu artikulua horretan ez bait dira garantizatzen hizkuntz komunitatearen eskubide horiek. Alderantziz baizik, ez dira aintzakotzat hartzen, eta baztertu egiten dira. Izan ere, aipaturiko 3. artikuluan batez ere, hizkuntz komunitateen arteko berdintasunaren printzipioa apurtua eta desegina gelditzen da. Hizkuntza bati, gaztelaniari ("todos los españoles tienen el deber de conocerla [la lengua castellana] y el derecho a usarla") prepotentzia eta nagusitasuna ematen zaion bitartean, beste hizkuntz komunitateei ukatu egiten zaie ("Las restantes lenguas podrán ser oficiales en sus respectivas comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos"). Izenik gabeko hizkuntzak dira, zein hizkuntza diren ere ez da esaten ("las restantes"). Era honetan, proklamatzeko da, ez berdintasunaren printzipioa, baizik Subordinazioarena; eta Politika mailan Estatuaren eta Komunitate Autonomoen artean dagoen subordinazio-printzipio hori hizkuntz komunitateen alorrera transferitzen da, L.V. Aracil-ek "Una lley crucial entre el consens y el canvi" artikuluan dioen bezala. Horrela gertatzen da, nolabait esateko, konstituzioaren artikulua hau konstituzio beraren aurkakoa, antikonstituzionala izatea (14. art.aren aurkakoa), hizkuntz komunitateen arteko diskriminazio edo desberdintasunari konstituzioaren barnean leku ematen bait dio. Esan beharrik ez dago konstituziopean sortu diren Autonomi Estatutu eta Hizkuntza ezberdinen normalizazio-legeek (Euskal K.A.an, Katalunian, Galizian, Valencian eta Nafarroan maila eskasagoan oraindik), aje berdinak joak egoteaz gainera, tope edo sabai bera dutela guztiek: gaztelaniaren nagusitasuna ezin dute aldatu, edo, berdin dena, beste hizkuntzak ezin dira zein bere lurraldean derrigorrez jakin beharrezko egin gaztelania bezala. Horiek horrela, Txepetek aipatzen dituen hizkuntz komunitateen eskubideak oinarritat hartzea iruditzen zait bide bakarra konstituzioak berak ezartzen dituen hesiak, trabak eta eragozpenak gainditzeko.

Izan ere, egin behar dugun sokatira ez bait da pertsona bakoitzak edo norbanakoak dituen eskubideetan oinarritu behar, hizkuntz komunitate osoaren eskubideetan baizik. Bakarkako eskubide-errebindikazioaren bidetik ezer gutxi lor dezakegu. Gehiezez, gizarte-bizitzako alor batean edo bestean, eta borondate oneko pertsonekin topo egiten dugun neurrian, erabili ahal izango dugu gure hizkuntza noizbehinka; eta, dakigunez, hori ez da kontua; hemen jokoan dagoena, hizkuntz komunitate batek bere osotasunean bere hizkuntzan bizi ahal izatea ala ez izatea bait da.

Horregatik, oso beharrezkoa da gatazka non dagoen eta indarrak zertan gastatu behar ditugun jakitea, ez ditzagun indarrak alferrik gal.

Nere ustez behintzat, hizkuntz komunitate bakoitzak eta, beraz, gureak ere bai, zein eskubide dituen argi eta garbi ulertu, hausnartu eta gure haragi bihurtu behar ditugu. Hau egitea ezinbeztekoa da, ez bakarrik minoria edo elite baten mailan, baizik eta hizkuntz komunitatea osatzen dugun guztion mailan. Izan ere, ideiarik hoberenak eta eraginkorrenak ere bakar baten edo bakar batzuen baitara mugatuak gelditzen badira, antzu gerta daitezke. Gure artean badugu horren esenplurik: Txepetxek orain arte egin dituen lanekin horrelako zerbait gertatu bait da, bera bakarrik samar utzi dugularik. Bere ideiek ez bait dute merezi zuten zabal-kunderik eta oihartzunik izan.

Laugarren urratsa. Hizkuntz komunitate minorizatu bat, bere lurraldean menpekotasun eta atzerakadaren bidea utzi eta, joeraz aldatuz, bere oreka berreskuratzen hasten denean, *etenbeharraren* edo *haustura-tentsioaren* puntuan aurkitzen dela dio Txepetxek.

Euskarari dagokionez, etenbeharraren mementu edo prozesu honek jadanik hizkuntz lurralde konpaktu edo kohesionatu bat bezala funtzionatzen hastea suposatzen du, hau da, Euskararen nagusitasunaren eta lehentasunezko lurralde bezala, hori delako *oraindik* ukipen-zona balitz bezala funtzionatzea uzteko forma bakarra.

Ez da ahantzi behar, ordea, haustura-tentsiora iritsi ahal izatea eragozten duten trabak edo "tapagailuak" ere badirela. Lau mota-takoak aipatzen ditu Txepetxek:

1. Traba politikoa: Hizkuntz Komunitatearen subordinazio politikoa ekartzen duena.
2. Traba legala: Hizkuntz komunitatearen subordinazio legala ekartzen duena.
3. Traba soziala: Hizkuntz Komunitatearen subordinazio soziala ekartzen duena.
4. Traba psikologikoa: Hizkuntz Komunitatearen subordinazio psikologikoa ekartzen duena.

Hizkuntzaren normalizazioa burutzeko, traba horiek gainditu egin behar dira, eta, eginbehar horretan jarraitzen duen bidea, honako hau da:

- Lehenik, hizkuntz komunitatea konpaktatzea, kontzientzia linguistikoa sendotuz.
- Ondoren, zapaltzen duen legediaren aurka presio egitea.
- Gero, galdurik dituen hizkuntz funtzioak bereganatzea.
- Azkenik, gutxiagotasun-konplexuak desagitea.

Hiztunei sortzen zaizkien hizkuntz premia berriei erantzuten ahaleginak egin behar ditu, hizkuntz komunitate oso bezala bizi ahal izateko.

Prozesu hori burutzen den uean, aldi edo aro berri bat hasten da hizkuntz komunitatearentzat: diskurso berri baten aroa, non, hiztun osoak biltzeaz gainera, esparru sinbolikoa nuklearizatuz eta horren artikulazioa posible eginez, hizkuntzaren barne-dinamika berri bat martxan jartzen den.

Non aurkitzen da euskal komunitatea? Haustura-tentsio horretara iritsi al da? Txepetxek berak dioenez, puntu horren ataria den ordezkapen-prozesuaren desazelerazio-puntura iritsia egongo litzateke. Mementu kritikoan, beraz, bide horretatik abiatzeko, eta desintegrazioa daraman zurrunbilotik irteteko.

Norbaitek pentsa dezake, euskararen egoera larria kontutan izanik, etendura-tentsioaren irtenbide honek filme amerikano baten amaieraren tankera duela eta amaiera zoriontsu bat eman nahi zaiola era injenuo samar batean. Nik ez dut horrelakorik uste.

Alde betetik, Txepetxek, paperean formulatu baino lehen, urte asko pasa dituelako prozesu honi buruan bueltak ematen. Ez da, beraz, mementuko inprobisazioa eta filmeari amaiera polit bat emateko pentsatua, azterketa sakon baten ondorioa baizik.

Beste aldetik, munduan zehar hizkuntzaren normalizazioa lortu duten hizkuntz komunitateak bide horretatik jo dutenak bakarrik izan direlako. Eta Txepetxek munduko hizkuntza askoren kasuak aztertu ditu, ez bat edo bi bakarrik. Ez da, beraz, ameskeria edo ilusio hutsa, badaki zertan ari den.

Konklusio gisara

Txepetxek bere tesian egin duen azalpen teorikoa kontutan harturik, soziolinguistikaren alorrean diskurtso eta kontzeptualizazio berri bat jarri du martxan.

Bi maila aipatu beharko lirateke bereziki puntu honi buruz:

— *Bata*: Erreferentzia bezala erabiltzen duen marko kontzeptuala; hau da, berak asmatu duen eskema teorikoa eta formulatze-ko era egokia; puzzle bateko ereduarekin konpara daitekeena eta hizkuntz komunitatearen normalizazioa lortzeko bidean sortzen diren arazoak non kokatzen diren jakiteko lagungarria gertatzen dena. Berak puzzlearen eredu dibujatu du, edo, nahi bada, laberintotik irteteko bidearen nondik-norakoa asmatu eta azaltzen jarri du, bere tanteo eta erreplikapenekin. Baina azkenean lortu du.

— *Bestea*: Marko teoriko hori definitzerakoan egin dituen azalpen batzuei esker, behin-betiko argituak gelditu dira zenbait puntu, eta gaindituak, diskurtso zaharrari zegozkion beste hainbat.

Lehenbizikoen artean aipatu beharko lirateke hizkuntz komunitateei eta hiztunei ematen dien garrantzia, hizkuntz komunitateen arteko berdintasun-printzipioaren defentsa sutsua, hizkuntz komunitate bakoitzari lurralde bat zor zaiola garbi defendatzea, hizkuntz ikasketaren teoriak ematen dituen argibideak eta hizkuntzaren normalizazio eta plangintzan kontutan izan behar diren elementuen jokoak eta zerikusia, eta, azkenik, etendura-tentsioari buruz ematen dituen argibideak.

Bigarrenen artean, behin-betiko gainditurik gelditu direnen artean alegia, elebitasun sozialaren trampa edo mitoa, hizkuntzen arteko hierarkia edo subordinazioa, eskubide pertsonalen lehentasuna hizkuntz komunitateari dagozkion aldean, etab. izendatu beharko lirateke. Ondorio bezala, lan teoriko honek, Soziolinguistika aplikatuaren munduan mugitzen garenoi, mesede galanta egin digu, erreferentzia teorikoak argituz.

Txepetxek lanak, bere hutsune eta guzti, Soziolinguistikaren alorreko teorigintzan listoa asko altxatu duela ezin uka. Hemendik aurrera zailagoa izango da, batetik, listoi hori baino goragoko teorizazio-lanak asmatzen eta formulatzen jakitea, eta bestetik,

zailagoa izango da, baita, listoi horren azpitik gelditzen diren sasi-teoriak edo esplikazioak defendatzen jarraitzea.

I.L.

---

¹ Aldi berean argitaratu ziren, batetik, *Euskararen Liburu Zuria*, partaide askoren artean egina, eta, bestetik, "Bases para un futuro plan de actuación en favor de la normalización del uso del Euskara", Siadeco taldeak egina.

² "Algunos aspectos sociolingüísticos del bilingüismo", *Rev. Mundaiz*, n.º 5, 1976, Donostia. "Bilingüismo y Diglosia", in: *Euskal linguística eta Literatura: Bide berriak*, Deusto, 1981. "Descripción lingüística y Sociolingüística del bilingüismo escolar en Euskadi Sur", in: *Homenaje a A. Irigaray*.

³ Ikus "Hizkuntza minorizatuen soziologia (Soziolingüística Kongresuko hitzaldiak: Getxo 1985), Ttartalo, 1986.

⁴ *Euskararen Borroka*, Eusko Jaurlaritza, Gasteiz, 1983.

⁵ Ikus *Hizkuntza minorizatuen soziologia*.

ESTADO ACTUAL Y NUEVOS CAMINOS DE LA SOCIOLINGÜÍSTICA VASCA

ÉTAT ACTUEL ET NOUVELLES ORIENTATIONS DE LA SOCIO-LINGÜISTIQUE BASQUE

El artículo analiza el estado actual de la Sociolingüística vasca y sus perspectivas inmediatas, agrupando los trabajos realizados en investigaciones teóricas y aplicadas. Se ofrece también el diagnóstico, resultante de estos trabajos, acerca de la situación del euskara. Al mismo tiempo, se ofrece una consideración valorativa de la obra de Txepetx.

En el repaso de las investigaciones teóricas y aplicadas, el autor describe y valora los trabajos de Txepetx, Pedro de Irizar, Aingeru Irigarai, Mari Jose Azurmendi, K. Rotaetxe, F. Exeberria, Txillardegui, J.I. Ruíz Olabuenaga y otros, así como las numerosas investigaciones aplicadas del grupo Siadeco.

El diagnóstico de la situación sociolingüística apunta a que el proceso de sustitución lingüística se encuentra en un punto avanzado: son múltiples los puntos de alarma que lo indican (desaparición de monolingües vascos, multiplicación de monolingües castellanos, pérdida consiguiente de la funcionalidad práctica del euskara, eliminación de un mínimo núcleo geográfico compacto, etc.).

En este contexto de aportaciones e interpretaciones de la realidad, Txepetx ha querido dar un paso nuevo: ha tratado de responder a la pregunta de cuáles pueden ser las bases teóricas sobre las que sustentar la recuperación de la lengua. Hay dos aspectos fundamentales en la sistematización teórica de Txepetx: la comunidad lingüística y no el idioma como punto referencial de la teorización y la igualdad de comunidades lingüísticas como principio básico.

La aportación de Txepetx está precisamente en su sistematización teórica articulada e integrada. Parte de una situación de lengua minorizada y sabe ensamblar todos y cada uno de los elementos del largo proceso hasta la recuperación total de la lengua. Cabe señalar cuatro pasos o elementos: 1) del aprendizaje de lenguas hasta el núcleo simbólico; 2) la planificación lingüística a partir de una tipología lingüística pertinente y adecuada; 3) la recuperación lingüística de la comunidad como meta del derecho de lenguas; 4) la solución de la dependencia y retroceso territorial de la comunidad lingüística minorizada por medio de la tensión de ruptura.

Resumiendo, la aportación de Txepetx en la sociolingüística vasca es doble: en primer lugar está la novedad de su marco conceptual y su acierto en la formulación del esquema teórico; y, en segundo lugar, este nuevo discurso, además de ser una referencia imprescindible para la sociolingüística vasca aplicada, ilumina algunos esfuerzos por la normalización del euskara y deja caduco el viejo discurso del bilingüismo social, de la subordinación de lenguas, de los derechos lingüísticos personales, etc.

L'article analyse l'état actuel de la Socio-linguistique basque et ses perspectives immédiates, en regroupant les travaux de recherche théorique ou de recherche appliquée. A partir de ces travaux il formule aussi un diagnostic concernant la situation de l'euskara. Il énonce enfin un jugement de valeur sur l'oeuvre de Txepetx.

En revoyant les travaux déjà réalisés, l'auteur passe en revue et évalue les travaux de Txepetx, Pedro de Irizar, Aingeru Irigarai, Mari-Jose Azurmendi, Karmele Rotaetxe, F. Etxeberria, Txillardegi, J.I. Ruiz Olabuenaga et autres, ainsi que les nombreuses enquêtes de SIADECO.

Le diagnostic de la situation est que le processus de substitution linguistique est bien avancé: les indicateurs d'alarme sont nombreux (disparition des monolin-

gues basques, multiplication des monolingues castillans, disparition conséquente de la fonctionnalité pratique de l'euskara, disparition du noyau géographique compact minimum, etc.).

Dans le contexte des interprétations de la réalité offertes jusqu'ici, Txepetx a voulu faire un pas de plus: Il a voulu répondre à la question concernant les bases sur les quelles pourrait se fonder un processus de récupération. Il existe deux aspects fondamentaux dans la systématisation théorique de Txepetx. La référence n'est plus l'idiome seul mais la communauté linguistique, d'une part et l'égalité de communauté linguistique devient le principe de base d'autre part.

L'apport particulier de Txepetx réside dans l'élaboration d'un système théorique bien articulé et bien intégré. Partant de la situation d'une langue minorisée il parvient à réunir tous les éléments et toutes les étapes d'un long processus qui doit conduire à la récupération totale de la langue. Voici ces éléments: 1) De l'apprentissage des langues à l'apparition du noyau symbolique. 2) Planification linguistique fondée sur une typologie linguistique pertinente et adéquate. 3) Récupération linguistique de la communauté comme finalité du droit des langues. 4) *Solution de la dépendance et du recul territorial de la communauté linguistique minorisée au moyen d'une démarche de rupture.*

Bref, la contribution de Txepetx à la Socio-linguistique est double: 1°- La nouveauté du cadre conceptuel et l'heureuse formulation du schéma théorique d'une part. 2°- Le nouveau discours proposé devient une référence obligée pour la Socio-linguistique basque appliquée, il éclaire les efforts entrepris en vue de la normalisation de l'euskara et il rend caduc l'ancien discours sur le bilinguisme social, la subordination des langues et les droits linguistiques individuels.

Euskararen berreskurapenaren teoria soziolinguistikoa eta hizkuntzen teoria soziala

J.M. Sánchez Carrión "Txepetx"

"Eta esan zuen Maisuak: batek besteengandik ikasten badu, baina bere burutik pentsatu gabe, nahastu egingo da. Eta, alderantziz, bere burutik pentsatzen badu, baina besteengandik ikasi gabe, arriskuan egongo da".

(Konfuzio, lun yü, II. Liburua, 15)

I

Badago sufitar ipuin oso ezagun bat, haurren asmakizun-itxuran zabaldua. Eta bertan, halako bidaiari batek txalupari batengana jotzen du ibaiaren beste aldera otso bat, ardi bat eta azaburu bat pasa diezaizkiola erreguka. Txalupariak "merkantzia" horietako bat bakarra garraia dezake bidaia bakoitzeko, eta ibai-ertz batean zein bestean otsoa ardiarekin edota ardia azarekin batera inoiz ere ez uzteko moduan egin behar du, gainera.

Nola konponduko da txalupari burutsu eta erresponsible bat gisa horretako ataka baten aurrean? Irtenbide bat besterik ez dauka, eta *hori bidaia bat gehiago egitean datza*. Lehen bidaian ardia pasako du, otsoa azarekin utziz. Bigarrenean aza pasako du, *baina berarekin ekarriko du ardia*: otsoa kargatzen du, beste ertzean azarekin utziz. Eta hirugarren eta azkenekoz, ardia garraiatzera itzultzen da.

Maiz pentsatu eta gogoratu dut kontu hau, zeren, hizkuntzei buruzko diskurtso berria pentsamendu kolektiboaren beste ertzera pasatzeaz amaituko zatekeen azken bidaiatzat neukanari amaiera emanda gero, oraindik ere beste bidaia baten nahitaezkotasuna sentitu bait dut.

Laburpen hau txalupariaren azken bidaia da eta bidaia honetatik aurrera ez dagokio berari erantzukizuna, baizik eta beste ertzean berarengatik eta osorik, hark bidaiariarengandik hartu zituen bezala, zentzu berri baten otsoa, ardia eta aza hartzea espero duten haiei.

II

Kulunka eta bilintzi-balantzaz inguraturik abiatzen garen bidaia da, ordea. Asaldatzen gaituen lehen susmoa, itxuraz buelo handikoa izanik ere, errealitatean eskema bat besterik ez den teoria baten eskematizazioa bera da: sintesi konprimatu bat alegia, non gaien eta ikuspegien heterogenotasunak, horiek denak aglutinatzen dituen enbor zentral baten erreferentzian lortzen bait du bere koherentzia globala. Badago arrisku bat, batere mespretxatu behar ez dena, eta da: halako sinplifikaziotzar batek zentzuzko ideia batzuk tzarkeriatzat pasaraz ditzakeela. Jadanik Kant-ek hitz egiten du horretaz bere *Metodoaren Doktrina Transzendentala* obran eta bere hitzak bete-betean datoz hemen harira:

"Terrason abadeak —idatzi zuen— esaten du, liburu bat bere orrialdeen kopuruarengatik ez baina ulertzeko behar den denborarengatik neurtzen baldin bada, baieztza litekeela liburu batzuk laburragoak izango lirakeela, ez balira hain laburrak izango. Baina, beste aldetik, gure intentzioak, berez zabala izanik ere printzipio batekin erlazionatua dagoen ezagutza espekulatibozko osotasun baten ulergarritasunerantz jotzen duenean, esan genezake arrazoi berberarekin: obra batzuk askoz ere argiagoak izango lirakeela ez baldin balira hain argiak izateko ustetan ibili izan. Zeren eta puntu jakin batzuetan argiago ikusteko laguntzen duten baliabideek, multzoa bera behaztopatu egiten duten arren, ez bait diote irakurleari

ikusmira panoramiko bat behar bezain agudo lortzen, eta beren kolore biziekien estali eta ezagutezinezko bihurtzen dute sistemaren giltzadura eta egitura, nahiz eta, hain zuzen ere, bera izan garrantzizkoena bere batasun eta sendotasunari buruz kritizirik emateko orduan”.

Dilema faltsuei alergia bait diet, horietako tipikoenak hartua nagoela iruditzen zait: Zer da gutxiago txarra, laburpen hau ondo egitea ala gaizki egitea? Sintesi hau ondo ateratzen bada, Euskararentzako dinamika berri honetan garrantzi erabakiorra duten hiztunak desenkusa litzake, agian, ur hau haren islada besterik ezin izan litekeen iturrira joan beharretik. Sintesia txarra irteten bada, ordea, itzal diezaieke haientzat on eta beharrezko ikusten dugun teoria batera jotzeko estimulua. Nolanahi ere, espazio estu-estu baten barnean elkar korapilatuta dauden ideien unibertso bat moldatzeko autoreak egin behar duen hautespen gutxi-asko arbitrarioak inposa diezaieke irakurleei laburpenaren dibulgazio-asmotatik urrun dagoen balorazio-, lehentasun- eta garrantzi-konnotazio bat.

Eta hori gutxi bailitza, geure zalantzak ditugu zein ikuspegitik heldu erabakitzeke orduan. Nola laburpena oraindik obra nagusirako irispiderik izan ez dutenentzat pentsatua dagoen, hobe ote bere egiantzekotasuna justifika dezakeen planteamendu eruditua bat, lana oinarritzen duen argi egiteko esfortzu ikaragarriari traizio eginez? Ala, aitzitik, esfortzu hori azken ondorioetaraino eramatea galdatu behar diegu geure buruoi, jakinaren gainean jarritz bere xede bezala pentsamenduari hesiak ipini ez baina hegoak ematean datzan bulkada teoriko bat *facile recordazione*-ko eskema gutxi batzuetan hola-hola emateko dagoen arriskuaz? Ez ote litzateke historia *bere barnetik* kontatzeko aukera izango, teoria nola bere atzera- eta aurrera-pausoekin, bere “cul-de-sac”ekin eta aurkikuntza ustegabeko edo ondo asko bilatuekin pixkana-pixkana forjatuz joan zen esplikatzeko? Baina zer interes gorde lezake horrelako planteamendu batek teoria ezagutzen ez duenarentzat? Desaprobetxa ote dezakegu, ordea, garrantzia duten arren, tesiaren geroko irakurketan honek planteatzen dituen ideia eta iradokizunen uholdeak estalita gera litezkeen ikuspegi batzuk gehiago azpimarratzeko enfoke berri bat aukeratzeko parada?

Baina aski da. Badakit jakin teoria hau, eta beste edozein, osatu gabe geratzen dela, harik eta ulertu eta aplikazioan jarriko duten adimenak aurkitu arte. Eta ondotxo dakit ere beharrezkoa dela, beste ezer baino gehiago berreskuratua izatera destinatuak dau-

den ideia batzuk, Euskaratik bertatik ulertzen ikastea. Mugatasun haren eta osagarritasun honen kontzientzia da, hemendik aurrera besteei elkartasunean dagokien lanbide bateko azken pausoa bakarrik ematera animatzen nauena.

III

Zertan da berria teoria hau eta zertan bereizten da hizkuntzari buruz dauden beste hainbat eta hainbat teoriatatik? Honetantxe bakarrik: *esperientziaren esplikazio autofuntsatu bat izatean*. Nire hiztun-esperientzia konkretuarena; euskal komunitate linguistikoren esperientziarena. Eta gizakiak hizkuntzari buruz duen esperientziarena.

Baina hori ulertzeko, giza esperientzia oro har zertan datzan ulertu behar da aldez aurretik. Eta hau, nonahi eta beti, hiru elementuren aldibereko konbinazioan datza: subjektu baten (gizaki konkretua), objektu baten (ideia eta gertakariak) eta jomuga baten (bere askatasunaren eta zorionaren bilaketa) konbinazioan.

Zera idatzi du Gary Zukav-ek fisika kuantikoak errealtateari buruz ematen duen pertzepzio berriaren kariaz:

"Fisika berriak diosku, behatzaile batek ezin duela behatu ikusten duena aldatu gabe. Behatzailea eta behatua elkarrekin erlazionatuak daude zentzu benetakoa eta funtsezko batean. Bata bestearen arteko erlazio honen izaera doi-doia ez dago argi, baina gero eta frogamultzo handiagoa dago *hemen barnean* eta *han kanpoan* terminoen arteko bereizketa irudipen hutsa dela".

"Mundu fisikorako irispidea esperientziaren bidez erdiesten da. Esperientzia guztien izendatzaile komuna, horiek egiten dituen *Ni*-a da. Hitz batean esateko, esperimintatzen duguna ez da kanpoko esperientzia, *gure harekiko elkarrekintza* baizik. Funtsezko osagarritasun-hipotesi bat dugu hau".

Eta aurrerago:

"Argia gu gabe (edo beraren gain ihardun dezakeen beste edozer gabe) ez da ematen. Konklusio hau, ordea, historiaren erdia baino ez da. Eta beste erdia, itxura beretsuan, da, gu argirik gabe (edo iharduteko beste edozer gabe) *ez garela existitzen*".

Baina errealtate fisikoaren arloan argi egoten oraindik orain hasi den hau, ilun dago oraindik ezin iragazizko moduan errealtate linguistikoaren arloan. Teoria filologikoez sistema banandu be-

zala aztertzen dute hizkuntza, hau da, denboran eta espazioan gauzatzen duten gizakiengandik existentzia independente bat balu bezala. Giza zientziek, beren aldetik, hala nola historiak, antropologiak eta soziologiak, hots, gizabanakoa eta giza kolektiboak gertakarien subjektu bezala ikusten dituztenek, ahaztu egiten dute honek identitate sozial bat lortzen duela eta esperientzia pertsonal bat lotzen duela hizkuntzaren bitartez. Eta ezin uler litekeela, beraz, errealitatearekiko bere elkarrekintza, baldin eta ez bada ulertzen hizkuntza gauzatzen deneko organismo erreal eta natural horiei—*hizkuntz komunitateei*— atxekita.

Batzuk eta besteak, azken batean, J.B. Genta-k "jomugaren orrorea" deitzera eman duenak menperatuak ageri dira. Baina berak idazten duen bezala:

"Gizonaren berezko izaeraren proportzioko ikerketa bat ezin oinarri daiteke jomugaren eskusioan, ezin utz dezake alde batera askatasunaren eta balorearen erreferentzia".

Teoria horrek, hizkuntz komunitate desberdinen bitartez "elkarreraginak" bezala ikusten ditu hiztunak eta hizkuntza. Eta beren jomugaren errekonozimenduaren bidez osatzen ditu. Bere lekuan idatzi dugun bezala:

"Hizkuntza baten helburua da bere burua gerizatzea. Pentsamendua, esperientzia eta giza ekintza kanalizatzeko hizkuntza objektiboki baliozko baten helburua —Euskararen kasuan bezala—, bere potentzialtasun intrintsekoak garatuko dituen hiztun-talde egituratu baten (hizkuntz komunitate baten) bidez gauzatzea da. Hizkuntz komunitatearen helburua, berriz, bere baitan ugaltzea, autorreproduzitzea. Eta hizkuntz komunitate bateko hiztunen helburua, azkenik, beren arbasoen bulkada eta proiektu nazional kolektiboa ordezkatzearagatik eurak berak izan erazten dien hizkuntzaren bidez *izan* izatea".

Hizkuntzaren izateko gogoia horren hiztunak horren bitartez izateko ahalmenarekin osatzea: horra hor zentzua berriro konpontzeko bidea ematen duen gakoetako bat.

Hizkuntz komunitatea, horrela, elementu *integratzailea* gertatzen da. Bere hiztunen *helburua* da, Hizkuntzaren bitartez *izan* izateko bidea ematen dielako. Eta hizkuntzaren *helburua* da, bera delako hizkuntza bati bata bestearen ondorengo historialdi bakoitzean bere burua gerizatze bidea ematen diona. Eta *helburu* da berarekiko ere, zeren eta bere jomuga bere baitan ugaltzea bait da, jomuga hori elementu subjektiboa (biztanleak) elementu objektiboarekin (hizkuntzarekin) konektatzean lortzen du eta.

Hizkuntzaren teoria filologikoek, berori gauzatzen duten hiztunen eta gizarte-taldeegandik bananduz kontsideratzen dute hizkuntza. Hizkuntzaren teoria *dimentsiobakarrak* dira.

Teoria psikolinguistikoak edo "soziolinguistikoak", beren aldetik, iristen dira batzuetan hizkuntza hiztunarekin (psikolinguistika) edo hiztuna gizarte-taldeekin erlazionatzera. Baina beren oharrek sarri askotan bata bestearen arteko loturarik gabeak dira, beren ikuspegiak *linealtasunetik* kanpora aurrera egiten uzten ez dielako. Teoria *bidimentsionalak* dira.

Hizkuntzaren teoria sozial hau, ordea, *dimentsioanitza da*. Bere aurkikuntzek berehalaxe dituzte inplikazioak eta esplikazioak hiru maila teilakatu eta korrelatibotan: hiztunarengan, hizkuntz komunitatean eta hizkuntzan. Horiek elkarlotzen dituen beste maila batean ere edukitzeaz aparte: beren plano bezala Giza Hizkuntza duten ikasketen teoriaren beraren mailan, alegia. Egitura horixe da maila eta harreman teilakatu eta aldakorretan produkzio-eta kreazio-zentzu baten eramaile izateko bidea ematen diona. Eta egitura hori bera da, bera ere dimentsioanitza deneko esperientzia baten esplikazio autofuntsatu bihurtzen duena.

IV

Perspektiba integratzaile hori lortzeko, ikaskuntzen teoriatik abiatu behar da, zeren eta hau baita hizkuntza baten jabetze edo ikaskuntzako baldintza subjektiboak hizkuntza baten funtzionamenduko baldintza objektiboekin aglutinatzeko ongien kokatua dagoena, horrela bide batez hizkuntz komunitateen izaera formulatu eta ulertzeko eta berorien existentzia esplikatzeko bidea emanaz.

Baina ikaskuntzen teorian, nahiz eta milaka lan espezializatu eta ikerketa teoriko eta aplikatu arrunt dauden, harrituta geratzen da bat *lapsus* gogorrekin, begien bistako kontraesanekin eta, bereziki eta batez ere, zentzurik gabeko konplexutasunezko katramila batekin aurkitzean.

Baina P.D. Outspensky matematikariak idatzia zuen jadanik duela mende-erdia baino gehiago: "Edozein eraikuntza teorikoren gehiegizko konplexutasuna, hasieratik bertatik omititu edo ekibokazioz hartutako zerbaiten emaitza da beti".

Zein dira, baina, teoria psikolinguistikoen omisioak eta irristadak?

— Zehaztasun- eta koherentzi falta hizkuntzaren ikaskuntzan esku hartzen duten elementuen kopuruari eta izaera doi-doiari buruz.

— Ez dituzte argi ezartzen hizkuntza bat adin helduan ikas-tearen eta hizkuntzaz berez jabetzearen arteko diferentziak eta antzak.

— Ez dute uzten esplikatzeko kasu batean edo bestean hizkuntzaren ikaskuntza partzial, ezaski edo akastuna eragiten duten azken kausak edota, korrelatiboki, ikaskuntzaren burutzapenerako bidea ematen dutenak.

— Ondorioz, prozesua hasierako faseetan edo osatugabetan esplikatzera mugatuak aurkitzen dira, *garrantzirik handiena duena esplikatu gabe utziz*: alegia zertan datzan, hizkuntz ikaskuntzaren ikuspuntutik, kulturizazio-prozesua hizkuntza batean edota jatorrizkotze-prozesua hizkuntza horretan bertan.

Horregatik, hizkuntz esperientziaren teoria autofuntsatu bategen, honako puntu hauetatik abiatu beharko du ikaskuntzen arloan:

— Ikaskuntzan esku hartzen duten elementuen kopuruaren eta izaera doiaren esplikazio batetik.

— Lehen mailako ikaskuntzaren edo goiztiarraren eta bigarren mailako edo helduaren arteko antzak eta diferentziak ezartzetik.

— Hizkuntzaz jabetze/ikaste prozesua bideragarri egiten duten edo geldierazten duten baldintzen esplikazio batetik.

— Ikaskuntza bakoitzaren hasierako faseena ezezik, kontsekuenteki bere burutzapenaren esplikazio bat ere ematetik. Hau da, jatorrizkoa bere hizkuntzaren maila formal eta kultuak menperatzen iristeko bidea ematen dion prozesuaren, edota ez-jatorrizkoa hizkuntza egoera informaletan jario eta berezkotasunez erabiltzen iristen delakoaren, esplikazioa ematetik.

Aurkezten dugun teoriak lau premisa edo betebeharrak horietan ematen die erantzuna. Eta emaitza, simple-simple azal daitekeen teoria bat da. Baina sinpletasun hori ez da erredukzionismo sinplista baten fruitu, gauzak beren lekuan ipintzearen emaitza bai-

zik, eta teoriak, *de facto*, konplikazio-maila graduatuetarako bidea ematen du prozesuko zertzeladetan barneratu eta sakondu nahi den heinean: *baina konplikazio hau soilik elementu sinpleen bata bestearen ondorengo konbinazioaren emaitza da*, eta ez "ber-ezagutza" eragotziz hiztunen intuizioa arrazoizko esplikaziotik trenkatu, banandu eta bereizi egiten duen katramila bat.

V

Goazen orain aipatu lau premisa horietako bakoitza labur-labur garatzera:

1. Hizkuntzen ikaskuntzaren benetako teoria batek ikaskuntzan esku hartzen duten elementuen kopuruaren eta izaera doiaren kontu eman behar du.

Ikaskuntzan esku hartzen duten elementuak *hiru* dira: motibazioa, ezagutza eta erabilera. Motibazioa, hizkuntza bat ikastera edo hizkuntza horretan irautera eragiten duten arrazoiak, desirak edo interesak dira. Ezagutza, bere funtzionamendua atzemateko ahalmena eta prozesua da. Eta erabilera, berriz, komunitateak historiako une jakin batean dituen hizkuntz funtzioetako edozeinetan erabiltzeko iharduera efektiboa.

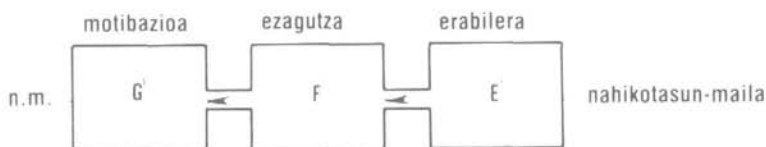
Faktore horietako bakoitza izan daiteke berezkoa (naturala) edo erreflexua (induzitua). Berezkoa/induzitua hitzek zentzu oso zehatza dute eta ikaskuntza bataren ala bestearen presentzia baldintzatu eta determinatzen duten aspektuetako bat dira. Berezko ikaskuntzan gizartea edo ingurunea da eragile gertatzen dena, indibiduoak, ingurune horren aurrean erreakzionatu eta berorretara moldatzearen ondorio diren hizkuntz erabilera, ezagutza eta motibazioa hartzen dituelarik. Ikaskuntza erreflexuan, aldiz, indibiduo bera da eragile: bere baitatik abiatuz gizartean proiektatzen dituen motibazio bat erdietsi behar du, ezagutza bat lortu eta erabilera bat irabazi.

2. Lehen mailako ikaskuntzaren eta bigarrenkoaren arteko antzak eta diferentziak.

Ikaskuntzak bi motatakoak dira: lehen mailakoa edo naturala, *basiera batean* ume edo haurrarengan iharduten duena. Eta bigarren mailako edo maila kulturalako ikaskuntza, *basiera batean* nebarearen edo helduarengan iharduten duena.

Bi ikaskuntzok oinarrizko hiru faktore berberei esku har erazten diete, baina era desberdinean, hots, norabide desberdinetatik.

Lehen mailako ikaskuntza edo berezkoa, erabileratik motibazioa doana da (cf. 1. diagrama). Bigarren mailako ikaskuntza edo kulturala, berriz, motibaziotik erabilerara doana da (cf. 2. diagrama).

1. diagrama: *Lehen mailako jabetzea (A ibilbidea)*

2. diagrama: *Bigarren mailako ikaskuntza (B ibilbidea)*

Lehen mailako ikaskuntza gizarteratzeko prozesu bat da: gizarte-identitate gainjarriak (familiarra, profesionala, lokala, etab.) emanez doazen hizkuntz espazio gero eta zabalagoetan sartzen du subjektua. Bigarren mailako ikaskuntza indibiduazioko prozesu bat da eta horren bitartez subjektuak espazioak zabaltzen dizkio hizkuntzari: kasu batean hizkuntzak beregan ez zituen erabilerak ematen dizkio —beste hizkuntza batek okupatuak zeuden—, bestetan, indibiduo hori gabe hizkuntzak gauzatuko ez lituzkeen ahalbide konkrituak.

3. Ikaskuntzaren aurrerapena ahalbidetzen duen baldintza: nahikotasun-maila.

Ikaskuntza horietako edozeinetan, konpartimentu batetik besterako pasua (motibaziotik ezagutzarakoa; ezagutzatik erabilerara-

rakoa; edota erabileratik ezagutzarakoa; ezagutzatik motibazioa-koa) eman ahal izateko, *aurreko konpartimentuak halako maila batera iritsi behar du*. Ikaskuntzaren aurrerapena bideratzeko beharrezko maila horri, *nahikotasun-maila* deitzen diogu.

Zer suposatzen duen horrek? Suposatzen du, haur batek ez baldin badu dagokion hizkuntzaren benetako erabilera-maila jakin bat lortzen, ez dela iristen hizkuntza horren behar hainbateko egokitasun-maila fonetiko, lexiko eta gramatikal baten jabe izatera, hau da, sistemaren ezagutzara. Eta, korrelatiboki, bere adin eta bere eskolatzte-mailako batezbesteko hitzunaren mailarekin pareka daitekeen halako hizkuntz egokitasuneko maila bat ezin baldin badu lortu, zaila dela bere motibazio-konpartimentua nahikotasun-mailaraino betetzea. Beste hitzetan esateko: ez da iristen sarrera-hizkuntzarekiko behar hainbateko motibazioa edukitzera —zein ere den hizkuntza hori—, eta horregatik “motibazio-hutsune” bat ematen da bere baitan, beste hizkuntza batekin bete daitekeena, horrela ordezkapen-prozesu bati ekinez. Behar hainbateko mailaraino menperatu ez den hizkuntza familiako hizkuntza baldin bada, famili hizkuntzarekiko motibazio negatiboa gehi dakioke beste hizkuntzarekiko (jeneralean inguruneko hizkuntzarekiko) motibazio positiboari, luzarora soil-soilik inguruneko hizkuntzaren erabilera eraginez, zeinak ingurune-presiorik handiena egiten dion hizkuntzako elebakar sutsu bihurtzen bait du elebidun goiztiarra.

Gisa beretsuan, helduaren (edo nerabearen) motibazio bereganatu edo razionalak, behar hainbateko barneratze-maila lortu behar du, auzi den hizkuntzaranzko ikasteko bulkada bezala kanaliza dadin. Eta hizkuntzaren egitura eta sistemaren kaptazioak, bere aldetik, behar hainbateko barneratze-mailara iritsi behar du, hizkuntzaren benetako erabilera garatu ahal izan dezan. Hizkuntzaren erabileran behar hainbateko minimo hori erdietsi ezean, ez da lortzen produkzioa erraztu eta ikaskuntzarako estimulari eutsiko dion oinarrizko baliabideen automatizazioa; eta horrek “erabilera-hutsune” bat sortzen du, eta hutsune honen ondoriozko hizkuntz produktzioa ankilosamendu edo hausturak, hizkuntzari hasierako motibazioa erretiratzerara eraman dezaketen nahasmendua eta konfidantza-galera sortzen ditu ikastunarengan.

4.-Ikaskuntzen arteko erlazioa.

Aurreko hiru puntuak garrantzitsuak izanik ere, hizkuntz esperimentziaren esplikazio autofuntsatu bat berrosatzeko bidea ema-

ten digun aurkikuntzarik funtsezkoena hauxe da hain zuzen: bi *ikaskuntzak osagarriak direlako konstatazioa*. Esan nahi bait da, halako adin batetik edo motibazio-puntu batetik aurrera hizkuntzak berak jarraitzen duela bigarren mailan ikasiz. Eta halako erabilera-maila batetik aurrera bigarren hizkuntza berez ikasiz jarraitzen dela.

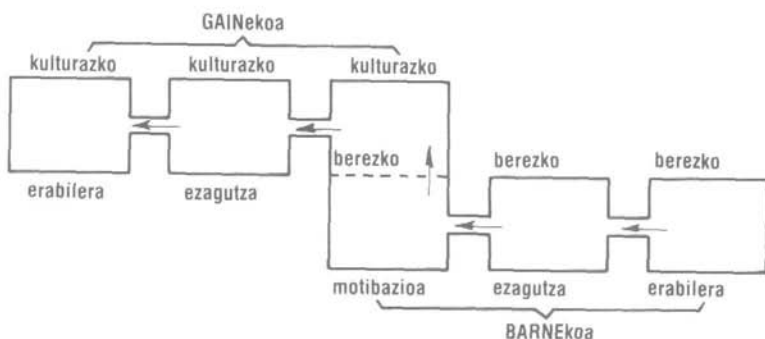
Eta lau aspektu horien baturak honako konklusio hauek ematen ditu:

1.K. *Lau ikaskuntz bide*

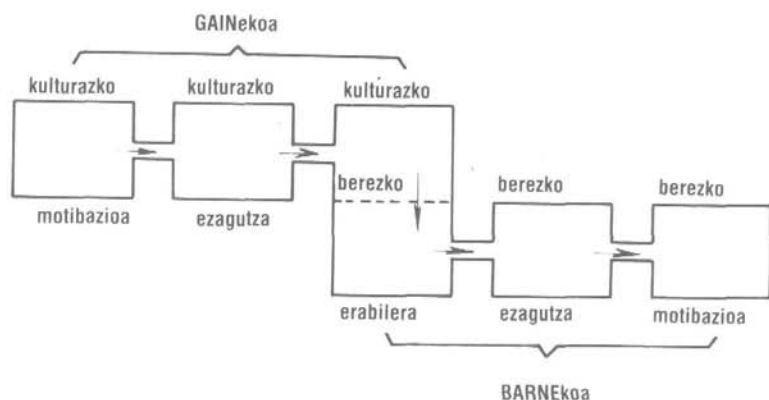
Hizkuntzaren ikaskuntza, erabileratik motibazioa doan lehen ibilbide batez (A) eta motibaziotik erabilerara doan bigarren ibilbide batez (B) osatzen da.

Ibilbide bakoitzak *osatu gabeko* hizkuntz ikaskuntza bat suposatzen du, ordea: berezko lorpena, lehen kasuan; ikaskuntza kulturala, bigarrenean.

Bi ibilbide horien baturak zirkuitu bat egiten du. Eta zirkuituak hizkuntz ikaskuntza *osoa* suposatzen. Hizkuntz ikaskuntza bat osa daiteke lehen ibilbidetik (AB ibilbidetik) abiatuz (cf. 3. diagrama) edo bigarren ibilbidetik (BA ibilbidetik) abiatuz (cf. 4. diagrama), hasierako ibilbideari ibilbide osagarria gehitzean oinarrituz.

3. diagrama: AB zirkuituaren diagrama zabaldua

4. diagrama: BA zirkuituaren diagrama zabaldua

2.K. Hizkuntz garapen osoaren izaera indibiduala

Hiztun batek hizkuntza jakin batean hizkuntz garapen osoa lortzen du, berezko ikaskuntzaren ondorio den hasierako berezko erabileratik hasita, hizkuntza horretan kontzientzia linguistiko batietik abiatuz garatu diren erabilera kulturalak adieraztera eta kanalizatzaera iristen denean.

Lortzen du hizkuntz garapen osoa, baita, hizkuntzaren ikaskuntzara bultzatzen duen motibazio kultural baten eraginez hizkuntza ikasten nerabezaroan edo helduaroan hasi ondoren, ikasitako hizkuntzaren balorazio intrintseko batera iristen denean, zeina hizkuntz erabilerako barne-espazioetan hizkuntza hori egokiro eta efektiboki erabiltzearen ondorio bezala garatzen bait da.

Lehen hiztun-motari *jatorrizko kultua* edo *kulturizatua* deitzen diogu. Eta bigarrenari, berriz, *heldu jatorrizkotua* esaten. Hiztun osoen multzoa jatorrizko kultuen eta bere heldu jatorrizkotuen baturak eratua dago.

Hiztun osoek hizkuntzaren *espazio sinbolikoa* osatzen dute. Hau hizkuntz komunitate baten nukleoa edo bihotza gertatzen da, eta honen "osasuna"ren pentzudan dago hizkuntzaren bizitasun orokorra historiako une jakin batean.

Bi ikaskuntzak, prozesu osagarri

Hizkuntz ikaskuntzak, alderantzizko ibilbideak ezezik, osagarriak ere badira. Eta ikaskuntzen osagarritasun hori bi erlazio-motatan agertzen da batipat.

1) Lehen erlazio-mota proportzio bat da: hizkuntz orekaren proportzioa. Eta horren arabera, hizkuntza baten izateko baldintzek egoera orekatu bat erakusten dute, hizkuntzak bere hiztunengandik, arrazoizko motibazioarekin batera, berezko motibazio bat hartzen ducnean; berezko ezagutza batekin batera, ezagutza erreflexu bat alegia. Eta funtzio informal edo berezko batzuk, funtzio formal edo kultural batzuekin batera. Horiek guztiak, nahikotasun-maila batera iritsiz eta modu zehatz batean artikulatuz.

2) Beste erlazioa (erlazio dinamikoa) honetan datza: ibilbideetako bakoitza azken puntu bateraino iritsi ondoren (erloju baten kontrapisuen antzera), une batean geratu egiten da, buelta eman eta kontrako norabidean zirkulatzen hasten delako gertakarian. Alegia, ikaskuntza bakoitzaren azken puntua hurrengo ikaskuntzaren abiapuntua da, horrela zirkuitu bat eratzeke batak bestea osatuz eta, beraz, osagarri gertatuz.

3.K. Bi hizkuntz ezagutzak

Hizkuntza bateko hiztun osoa izateko baldintza, hizkuntza horren berezko ezagutza eta ezagutza kultural edo erreflexua izatean gauzatzen da. Azaldutako eredu teorikoak bide ematen digu ulertzeko:

a) Hizkuntza bat bigarren mailako ikaskuntzatik ikasten denean, ezagutza intrintsekora (eta horrekin hizkuntz automatismo-ra) iristen dela, bere erabileraren gehikuntza efektibo batean oinarrituz soilik. Gehikuntza horrek hizkuntzaren barneratzea eragingo du, eta, horren ondorioz, puntu batetik aurrera pentsamenduari hizkuntza horretan bere kasa jariatzeke bidea eman behar dio.

b) Hizkuntza bat berezko ikaskuntzatik ikasten denean, ezagutza estrintsekora (edo kulturalera) iristen dela, motibazio-gehikuntza bat gertatzen baldin bada soilik; horrela, motibazio hau ez datza berezko motibazioan bakarrik, baita behar hainbateko intentsitateko hizkuntz kontzientzia batean ere, hizkuntzari berari hizkuntza horretan trebatu eta garatzeko geroagoko lana justifikatzen dion kultur balio espezifiko bat esleitzuz.

c) Ezagutzak nola zirkuituaren barneko konpartimentu zentrala okupatzen duen, hizkuntza baten ezagutza osoa hizkuntz automatismoan nahiz intelektzio razionalean inolako atzerapenik gabe mantendu ahal izateko, ezagutzak hizkuntz erabilera oso batek eta hizkuntz kontzientzia intentsu eta egonkor batek sostengatua egon behar duela aldi berean.

VI

Inplikazioak

Ikaskuntzen teoriak hornitutako konexioek indibiduo mailako, gizarte mailako eta hizkuntzen mailako inplikazioak sortzen dituzte.

Indibiduo mailan, hizkuntz tipoen tipologia zehatz bat ezartzeko bidea ematen dute. Gizarte mailan, hizkuntz komunitate baten izaera, egitura eta funtzioa ulertzeko bidea ematen dute. Eta hizkuntzen mailan, berriz, hizkuntzek bizi ohi dituzten oinarritzko egoera-tipoak ulertzeko bidea ematen. Labur-labur garatuko ditugu.

VII

Hizkuntz tipoak

Orain arte ezarritako hizkuntz tipologia guztiak edo ezosoak dira edo ez-egokiak dira. Zeren eta ikaskuntzen prozesuaren ulerpen zuzen batetik bakarrik iritsi baitaiteke hizkuntz tipoen tipologia *argi* eta *doi-doi* batera.

Izan ere, pentsatzen badugu A dela hizkuntza baten berezko ikaskuntza eta B ikaskuntza kulturala, eta kontu egiten horietako bat beharrezkoa dugula bestea soilik nahibadakoa den bitartean, eta kontutan hartzen badugu bi hizkuntza eta bi bakarrik daudela konkurrentzian lurralde jakin baten barnean, hamabi konbinazio matematiko ateratzen zaizkigu, horietako bakoitzak hizkuntz portaera diferentziatu bat ordezkatzeko duela. Hizkuntz tipoak ez dira, beraz, "ezin konta ahalakoak". Konkurrentzian dauden bi hizkuntzei dagokienez hamabi dira, baina horien artean gerta daitezke —beren izaera dinamikoarengatik, hain zuzen— oso trantsakzio ugari.

Hamabi tipo horiek azter daitezke bai ikuspuntu kuantitatibotik bai kualitatibotik.

Kopuruaren ikuspuntutik begiratuta, azpisail hauen barnean taldekatzen dira tipoak:

- 1- Eleurrekoak: Ez dute oraindik inolako ikaskuntz ibilbiderik ezein hizkuntzatan ($\emptyset/\emptyset$).
- 2- Elebakarrak: Beren ikaskuntz ibilbideak edo zirkuituak hizkuntza bat bakarra besarkatzen du ($A/\emptyset$; $AB/\emptyset$).
- 3- Erdielebidunak: Bi ikaskuntz ibilbide dituzte, baina horietako bakoitza hizkuntza desberdinean, eta beraz ikaskuntza horietako ezeinetan osatu gabe.
- 4- Elebidunak: Ikaskuntz zirkuitu oso bat dute hizkuntza batean eta ibilbide bat (berezkoa zein kulturala) bestean.
- 5- Anbieledunak: Bi ikaskuntz zirkuitu oso dituzte, hau da, ikaskuntza osoa bi hizkuntzetan.

Ikuspuntu *kualitatibotik* begiratuta, ordea, beren hizkuntz egoerak lurralde-hizkuntzaren (H_1 , formulatan beti ezkerrera doan hizkuntzaren) beharrekin zein erlazio gordetzen duen adierazten duen beste taldekapen bat galdatzen dute hizkuntz tipoek.

Tipo konpentsagarriak: Lurralde-hizkuntza ez ezagutzen edo era ezosoan ezagutzen, osorik ikasteko moduan daudenak.

Tipo deskompentsatuak: Kultur ikaskuntza jatorrizko hizkuntzaren egitea hausten duen lurraldez kanpoko hizkuntzaren egindako B ikaskuntza bat finkatua duten tipoak dira. Edota, bestela, osorik lurraldez kanpoko hizkuntza bakarrik ezagutzen, jatorrizko hizkuntzaren ezagupen ezosoa dutenak.

Tipo konpentsatuak: Lurralde-hizkuntza osorik ezagutzen dute. Nahi izanez gero, izan dezakete beste hizkuntzaren berezko ezagupena, edo kulturala.

Tipo bikoiztuak: Bi ikaskuntz zirkuitu dituzte, hau da, ikaskuntza osoa bi hizkuntzetan.

Ikuspegi kuantitatibo/kualitatiboen baturak, jarraian aurkeztu dugun tipologia ematen du, hau bere aldetik, soilik arrazoi didaktikoengatik, hasiera batean oinarritzko zortzi tipotako tipologia batean sinplifika daitekeelarik.

<i>Formula</i>	<i>Izendapen logikoa</i>
1. <i>Tipo konpentsagarriak</i>	
1.1. $\emptyset/\emptyset$	Eleurreko (ume) konpentsagarria
1.2. $A/\emptyset$	Elebakar konpentsagarri primarioa
1.3. A/A	Erdielebidun konpentsagarri primarioa
2. <i>Tipo deskonpentsatuak</i>	
2.1. A/B	Erdielebidun deskonpentsatua
2.2. A/BA	Elebidun deskonpentsatu primarizatua
2.3. A/AB	Elebidun deskonpentsatu sekundarizatua
3. <i>Tipo konpentsatuak</i>	
3.1. $AB/\emptyset$	Elebakar konpentsatu sekundarioa
3.2. AB/A	Elebidun konpentsatu primarioa
3.3. AB/B	Elebidun konpentsatu sekundarioa
4. <i>Tipo bikoiztu edo bir-konpentsatuak</i>	
4.1. AB/AB	Aldi bereko anbieleduna
4.2. AB/BA	Anbieledun berantiar kulturizatua
4.3. BA/AB	Anbieledun berantiar jatorrizkotu edo aberriratua

O. ARTXITIPOAK

0.I.	$\emptyset$	Erdalduna / Atzerritarra
0.II.	A	Jatorrizko primarioa
0.III.	B	Ikastun sekundarioa
0.IV.	BA	Heldu jatorrizkotua
0.V.	AB	Jatorrizko landua

VIII

Hizkuntz egoerak

Hizkuntza bat *egon* daiteke, historiako une jakin batean, honako existentzi egoera hauetakoren batean:

	AB	
A		B
	$\emptyset$	

A egoerako hizkuntzak (Txipewwa, Bereber, Kanuri, Tswana, Bororo, Aranda, Sekuoya, etab.), beren aldi historikoaren exigentziakin konparatuz, berezko transmisioa bakarrik hartzen dutenak dira.

B egoerako hizkuntzak (Sanskritoa, Greko Klasikoa, Latina, Koptoa, Hitita, etab.), aipatu aldi historiko horretan, kultura bidez bakarrik transmititzen direnak dira.

AB egoerako hizkuntzak (Georgiera, Suediera, Errusiera, Eslaviera, Vietnamiera, Bahasa Indonesiera, Hindiera, Italiara, etab.), aldi historiko horrekiko, era oso batean, berez eta kulturalki transmititzen diren hizkuntzak dira.

Ø egoerako hizkuntzak, erreferentziako aldi historikoan hilda dauden hizkuntzak dira. Gaur egungo aldi historikoarekiko, Iliriera, Dalmaziera, Etruriera, Piktiera, Iberiera, etab.

Hizkuntzak ez dira Ø, A, B edo AB hizkuntzak, *egon* daude Ø, A, B edo AB egoeran. Hizkuntzen izaera, beren natura, beren existentziatik at dagoen koordinada bat da. Existentziako zirkuntantziek ez dute frogatzen ezertxo ere hizkuntza baten *izaera*-ri buruz, eta bai dudarik gabe hizkuntza horiek espazioan eta denboran gauzatzen dituzten hizkuntz komunitateak barnehartzen dituen edo dituzten egoeraren edo egoeren *izaera*-ri buruz.

Izatez, hizkuntza *guztiek* dute AB hizkuntza izateko ahalbide intrintsekoa. Giza Hizkuntzak, Gizateriaren plano bezala eta osorik egoteko, zera behar du: hizkuntz komunitate izateko gogoia duten komunitate guztiak osa daitezela bakoitza beren hizkuntzan. Orduantxe bakarrik irekiko zaio eta gizakiari unibertsalaren eta gizatarraren benetako perspektiba kosmikoa.

IX

Talde Soziolinguistikoak

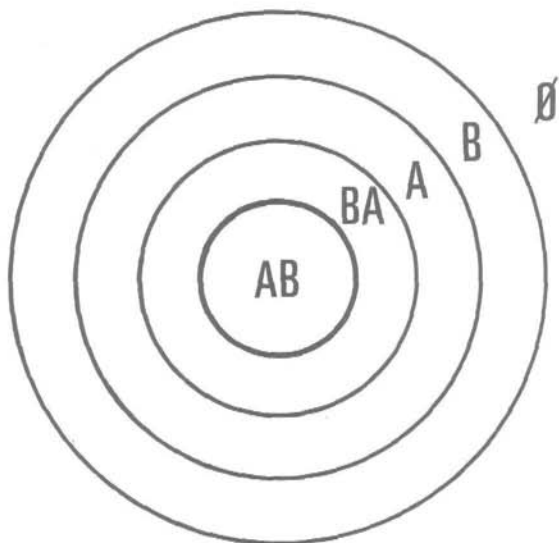
Jadanik nahikoa esplikatu dugu nola indibiduoaren garapen osoa hizkuntza batean lortzen den, baldin:

a) hizkuntza batean jatorrizkoa bada, hizkuntza horretan landuz.

b) jatorrizkoa ez bada, jatorrizkotuz.

Nola badauden beren hizkuntzan lantzeraz iritsi ez eta hizkuntza horretan soilik berezko hiztun bezala irauten duten jatorrizkoak eta, aldi berean, hizkuntza bat bigarren mailan ikasten dutenak (horrek suposatzen bait du, egiten duten funtzioetako bakoitzean berez eta egokiro mintzatzeko ahalmena), *bada, gertatzen da, lau direla talde soziolinguistikoak ikaskuntzaren ikuspuntutik.*

- 1) Jatorrizko landuak.
- 2) Heldu jatorrizkotuak.
- 3) Jatorrizko primarioak (erreflexuak edo berezkoak).
- 4) Heldu sekundarioak (ikastunak, edo jatorrizkotu gabeak).

5. diagrama

Hizkuntzarentzat 5. diagraman ezartzen dugun bezalaxe taldekatzen dira. AB eta BA taldeak dira geruzarik barnekoenak: hiz-

kuntzaren espazio sinbolikoa. Baina bi hizkuntzak ez zaizkio bata besteari gainjartzen; eta bietatik erdiko edo nuklearrena AB taldea da: talde hau ez baldin bada hizkuntz komunitatearen bihotzean bizi eta hedatzen, hizkuntza bera ito dezake.

Hizkuntz Komunitate bat artikulatua dago, ez bakarrik bere baitan ugaltzen denean eta irabaziek galerak kitatzen dituztenean, baita, aldi berean, taldeak 5. diagraman agertzen diren bezala banatuak daudenean ere. Komunitate artikulatu batean hiztun osoen taldeak (AB/BA) barnetik kanporantz hazten dira: talde bakoitzak bere lekua betetzen du, eta asumitzen.

Hizkuntz Komunitate bat desartikulatua dago, hiztun osoen taldeak uzkuritu egiten direnean, deszentratuak daudenean (menperatzen dituen lurralde politikoaren barnean eragin sozialik ez duen periferia eratzen dute), eta hizkuntzaren erabilera soziala aski ez denean umeak ikaskuntza oso baten bidez ondarezko hizkuntzara txertatzeko.

Hizkuntz Komunitate bat artikulatzen duena, bere trinkotze propioa da. Eta desartikulatzen duena, *estatu hedakor* deitzera eman dugunaren artifizioa da. Estatu hedakorra da:

“bere izaerarengatik, estatuaren barnean boterean dagoen gutxiengoari, bera adskribatua dagoen hizkuntz komunitatearen interesei ondo datorkienean, bere baitan harrapatuak dauzkan beste hizkuntz komunitateak degradatu, barreiatu eta deusezteko ahalbideak ematen dizkion oro”.

Hizkuntz komunitate baten desartikulazioa, “oklusio-puntua” deitu dugun unetik martxan jartzen den *paradigma glotofagiko* edo *erbesteratze*ko baten bidez egiten da. Honela defini genezake oklusio-puntu hau:

“Bi hizkuntz komunitate izaki, botere-organoak komunitate horietako bat bakarreko kideek kontrolatzen dituzten batasun sozial, politiko eta lurraldetar bat bakarren menpeko izaten hasten diren une hura. Indibiduo horiek, hizkuntz komunitate *gutxitu* edo fagozitatuko kideen arteko erreferentzia komunaren sistemara—hau da, beren hizkuntzara— adskribatuak egoteagatik horien artean ematen den lotura elkartzalea apurtzen saiatzen dira; eta, horren ordez, beste lotura-gai desberdinak eskaintzen dituzte (komunitate politiko, komunitate ideologikoa, etab.), guztiak ere gobernatzaileen hizkuntzatik adieraziz eta formulatuz, noski. Hizkuntz komunitate fagozitatuko batekoa izatea, ez da jadanik indibi-

duoaren eta taldearen arteko harremanen nukleo definitzailea eta, garrantzi intrintsekoa duen arren, bigarren mailako bihurtzen da".

Argi eta garbi adierazteko: hiztun indibidualek, banakoeak, jarraitu jarraitzen dute, baina ugaritu ez daitezzen, eliminatu egiten dira talde bezala, horrela beren talde-identitatea, hau da, gizarte-identitatea, beren hizkuntz taldetik kanpora bilatu behar izan dezaten. Martxan jartzen den paradigma glotofagikoa, beraz, hizkuntza fagozituaren funtzio-defizit batekin hasten da (ezagutza kulturala eta hizkuntz komunitate gutxiaren lotura soziala indartu dezaketen gizarte-funtzio gutzietatik baztertuz), hizkuntza fagozituari leialtasun-maila handiagoa dioten pertsonengan elebitasun sozial aldeakarra probokatzen du (eta berorren erabateko galera gainerakoengan), gutxiagotasun-komplexua sorteraztzen du hiztun indibidualengan, desegituratu egiten du hizkuntz komunitatea, hiztun oso diren apurrei eragin soziala kenduz, eta, azkenik, berronetsi egiten du legeen bidez epe labur batean iraungipenera eramango duen glotofagia.

Hizkuntz komunitate baten artikulazioa, "haustura-tentsioa" deitu dugun puntuarekin hasten den normalizazio-paradigma baten bidez ematen da. Aipatu haustura-tentsio hori da:

"Hizkuntza batek bere lurralde propioan menperatua eta etengabe atzerakadan dagoeneko egocra alderantz eta bere hiztun-komunitatearen berrosaketarekin bere oreka berreskuratzen hasten deneko une hura".

Haustura-tentsioak, Euskararen kasuan, aldaketa kualitatibo bat suposatuko du euskaldunen mundua osatzen duten hiru mailatan: Euskararen, talde soziolinguistikoetan eta euskaldun indibidualengan.

Euskararentzat, barnetasuneko espazioa eta honi atxekitako funtzioa konkistatzea suposatzen du: hizkuntza nazionala, euskal kulturaren eta euskal nazioaren nortasunaren adierazlea. Talde soziolinguistikoentzat, berriro hizkuntz prestigio gorenaren eta lurraldean ekintza politikorako ahalmenik handienaren ordezkari izatera pasatzen diren heldu jatorrizkotuek eta heldu landuek osaturiko espazio sinbolikoaren inguruan elkartzea suposatzen du (= "hizkuntz boterearen birbanaketa").

Eta hiztun indibidualentzat, berriz, Euskararekiko beren egocera hoberentzea suposatzen du, hizkuntzak haiengan eta haiek hiz-

kuntz komunitatean presentzia handiagoa edukitzea suposatzen duen tipo linguistikorantz desplazatuz.

Prozesu honek, *oraindik* ukipen-zona izateari uzteko era bakar bezala, *jadanik* Euskararen nagusitasuneko zona bailitza funtzionatzerara pasatzen den hizkuntz lurralde oso bat besarkatzen du aldi berean.

X

Konektoreak

Hizkuntza, bere buruarekiko oreka baten bila dabilen osotasun bat da. Ikaskuntzen teoriak, osotasun horren hiru planoak (indibiduoarena, gizarte edo hizkuntz komunitatearena eta hizkuntzaren beraren planoak) nahikoa modu erraz eta koherentean konektatzeko bidea ematen du. Plano horiek, ordea, ez daude konektatuak bakarrik, eta bai teilakatuak. Eta horien arteko konexioak ulertzeko, soziolinguistika tradizionalaren kategoria lineal edo horizontaletatik aldendu beharra zegoen, esperientzi geruza mailakatuen artean ematen diren konexioak adierazi, formulatu eta esplikatuko dituzten kategoria "erliebeko" edo bertikalak sortuz edo aurkituz.

Eta instrumentu kontzeptual horiek dira, *hizkuntz espazioen*, *paradigmen* eta *axiomen* teoria. Horiek dira, bata bestearen artean ikaskuntzen teoriaren bitartez erlazionaturik, interpretazio-eredu hau "dinamika koherente batez eta koherentzia dinamiko" batez hornitzen duten konektoreak.

Espazioen teoriari dagokionez, gure *El Espacio Bilingüe* obran eman zen ikustera lehen aldiz. Ezin dugu, lehendik nahikoa trinkoa gertatzen ari zaigun laburpen honetan, bere ulerpen kautu baterako halako esplikazio-sail bat galdatzen duen eta, beste aldetik, bere profil orokorretan gure irakurle gehienei ezaguna egiten zaien teoria bat laburtu, gainera. Bakar-bakarrik esan, espazioen teoriak hizkuntza baten oinarritzko zazpi funtzio edo matrize-funtzioak ezagutzeko bidea ematen digula, zeinak txikienetik handienara izango bait lirateke: identitate-funtzioa, funtzio familiarra, funtzio profesionala, funtzio lokala, funtzio nazionala, zibilizazio-funtzioa eta funtzio internazionala. Funtzioek berek, *bata bestearen jarraian hedapena eta intentsioa konpentsatzen dituzten hizkuntz erabilerako eremu teilakatu eta mailakatuak* errepresentatzen dituzte. Horrela, esate baterako, hiztun indibidualaren ikuspuntutik, identitate-funtzioa (= bere arrazonamendua eta es-

perientzia elkartuak dauzkakion hizkuntza) berari bakarrik dagokio, baina ahalik eta erarik zuzenenean dagokio. Hots, hedapena txikiena (bera bakarrik), baina intentsitatea handiena (bera guztia) deneko funtzio bat da; hizkuntza nazionalaren funtzioa, adibidez, eta hiztun konkretuaren ikuspuntutik ere, berak eskuharmen eskasa edo eragin eskasa izan dezakeeneko funtzio bat da; edota, eragirik baldin badu ere, subjektu isolatua, kondizio normaletan, aise ordezkara daitekeeneko da. Aldiz, hedapen handiko funtzioa da: hizkuntz komunitate bateko hiztun guztiei doakie eta horiek denak konprometitzen ditu. Hizkuntzaren ikuspuntutik, berriz, zibilizazio-funtzioa eta funtzio nazionala dira intentsitaterik handieneko bere funtzioak, hauek dira eta hizkuntzari sortze-ahalmenen garapenerako bidea ematen diotenak historiako une konkretu batean; baina hedapen txikiaren funtzioak dira hizkuntzaren biztanleekiko erlazioan, hauekako bakoitzak poxi bat besterik ez bait du ekartzen funtzio horiek gauzatzeko: esfortzu indibidual batuen multzoa da funtzioa sortzen duena. Identitate-funtzioa, ostera, hizkuntzarentzat, oso intentsitate txikikoa da: pertsona konkretu baten galtzea edo irabaztea, erraz konpentsa edo deskompentsa daitekeen galera edo irabazia da hizkuntzarentzat; baina oso hedapen handikoa da, zeren eta hizkuntza, era oso batean, bere ikaskuntza oso baten bitartez erantsia daukan hizkuntz identitatea duen indibiduoarengan bizi bait da.

Gisa honetara eskala hori soka bailitza hartuz, eta teilakapen espaziala zuzen ulertuz, erraz konprenitzen da edozein hizkuntzak normaltasunean bizitzeko puntalatu behar dituen bi funtzio nuklearrak funtzio nazionala (kanpora begira) eta identitate-funtzioa (barnera begira) direla. Lehenak hizkuntza garaiko denbora historikoarekin konektatzen du. Besteak indibiduoekin, hauek hura erabat barneratzeko bidea emanez. Lehenak hizkuntzaren transmisio kulturala garantizatzen du; bigarrenak, berorren berezko transmisioa. Baldin eta hizkuntza bat ez bada bere lurralde linguistikoan gauzatzen, funtzio nazionalak, epe gutxi-asko labur batean, bere suntsipena eragiten duen funtzio-defizit bat dauka, bera gauzatzen duen hizkuntz komunitatea desartikulatua geratzen delako. Hizkuntza batek ez baldin badu bere hiztunentzat identitate-funtzioa betetzen, bizia emango dion eta berez transmitituko duen nor edo nortzuk gabe geratzen da eta, beraz, utzi dio jadanik hizkuntza "bizi" izateari.

Funtzio nazional/identitatekoak dira, hortaz, funtzio mailakatu zko errepertorioaren bidez elkar lotuz, hizkuntza baten aldi batetik besterako jarraikortasuna posibilitatzen dutenak, hizkuntz

komunitate artikulatu baten barnean erabat bizi duten hiztun batzuen bitartez.

Hizkuntz esperientziako hiru plano teilkatuak konektatzen dituen bigarren instrumentu kontzeptuala, *paradigmak* dira.

Paramigma-k, hizkuntzaren teoria sozial honetan, filologia tradizionalaren barruan, esate baterako, ez duen beste zentzu bat du. Horrexegatik, bada, honen barnean duen zentzua esplikatzetik hasiko gara, gero berehala teoriaren barnean duen definizio zehatz bat emateko.

Filologiā tradicionalean *paradigma* hitza (grekozko *pará-deigma* = eredu-tikoa) arau bezala erabiltzen den eredia da, batez ere aditz-jokaeran edo hitzen deklinabidean. Erlazio *paradigmatikoak*, berriz, testuinguru berean ager daitezkeen baina testuinguru horretan bertan elkar eskluditzen duten hizkuntz unitateek dituzten zentzu-erlazioak dira. *Erlazio sintagmatiko*-ei kontrajartzen zaizkie, talde edo perpaus berean hizkuntz zeinu bakoitzak gainerakoekin dituen zentzu-erlazioei, alegia.

Zergatik orain —alegatuko zaigu— hizkuntzalaritza tradicionalean jadanik finkatua duen zentzu batekin topo egin dezakeen termino bat hartu kontzeptu berri bat adierazteko? Erantzuna da: hoberik ezagatik. Eta *paradigma* hitzak hizkuntzalaritza tradicionalean ere zeharo aproposa egiten duen *bertikaltasuna*-ren konnotazio bat duelako. Hain zuzen ere, erlazio *paradigmatikoak* erlazio *bertikalak* dira, erlazio *sintagmatikoen* alderantziz, hauek *horizontalak* dira eta. “Aditz baten *paradigma*” idazten denean, horren garapenak, nahitanahiez, segidako planotan idaztea suposatzen du; *sintagma*, aldiz, plano horren beraren elementu linealak dira.

Era berberean, hizkuntz oreka edo desorekaren erlazio *paradigmatikoek*, kategoria *bertikalak* irudikatzen dituzte, zeintzuen irudikapen grafikoak goranzko eboluzioa edo beheranzko inboluzioa eraman behar bait du berarekin, bertan irudikatua dagoen portaera indibidualak hizkuntzarentzat suposatzen duen emaitzaren arabera.

Hortaz, honela definituko ditugu *paradigmak*:

“hizkuntz desplazamenduaren eredu sozialak, zeintzuei doitzen zaien hizkuntz komunitate baten barnean gizabanakoen portaera eta zeintzuek mugatzen bait dute hizkuntzaren aldian aldiko statuoa eta horren egoera ondorengo denboraldi historikoan”.

Oinarrizko paradigmak hiru dira: estortsio- edo erbesteratze-paradigma; osagarritasun-paradigma, eta normalizazio- edo aberrirapen-paradigma.

Estortsio- edo erbesteratze-paradigma: lurraldeko hizkuntzaren kultur transmisioa gilotinatzean, horren espazio sinbolikoaren suntsipena eragiten duen hura da, tipo osoen ugaltza eragozten duelako horien hizkuntz leialtasunaren ondorioz nazioaren deuseztapenaren kontrako jarkipen-prozesua ordezkatzen duten hiztun guztiak elebitasun diglosiko edo deskonpentsatu batera makurtuz. Paradigma honek, bapatean, hizkuntzaren minorizazioa eta hizkuntz komunitatearen desartikulazioa kausatzen ditu; eta horien erabateko suntsipena ondorengo epealdian.

Osagarritasun-paradigma: lurraldeko hizkuntzaren zaintza eta harreman-hizkuntza baten ikaskuntza (jeneralean mugatu) batera eramaten dituen da. Eta hori honako bi faktoreok konbinatuz lortzen da: hiztunak ikaskuntza oso baten bidez lurraldeko hizkuntzara finko lotuz, eta harreman-hizkuntzak lurralde-hizkuntzaren funtzio nagusietako bakar bat ere inbaditzea eragotziko duen hizkuntz erabilera berrezarritik.

Normalizazio- edo aberrirapen-paradigma: lehendik minorizatu dagoen hizkuntzaren statusa, bapatean, normalizatu eta bere hizkuntz komunitatea artikulatzen duen hura da, hizkuntzari ondorengo historialdian jarraitzeko bidea emanez. Eta hori lurralde-hizkuntzaren erabilera berrezarritik lortzen da, hau da, hizkuntzaren ikaskuntza kulturala instituzionalizatuz, hizkuntzaren berrezko ikasketa erraztuz, eta etengabeko hedapenean dauden hiztun osoak erdi-erdian (komunitatearen barnean eraginik eta prestigio-rik handieneko funtzioetan) ipintzean, espazio sinbolikoa berreginez. Prozesu honi, bere osotasunean hartuta, "hizkuntz boterearen birbanaketa soziala" deitu diogu. Sinpleki erantsi beharra dago, normalizazioko paradigma hau beste bi paradigma artikulatu eta osagarritan destolesten dela: *Hoberentzeko paradigmaren* edo prozesua martxan jartzea adierazten duen momentu zero batetik aurrera lurralde-hizkuntzako hiztun jatorrizkoek edo jatorrizko-garriek (umeez, haurrek) egiten duten hartan. Eta *hobetzeko paradigmaren* edo aipatu une horretatik aurrera pertsona desjatorrizko-tuek egiten dutenean. Lehenaren bitartez, hiztun bakoitza desplazatu da bere baitan eta berak hizkuntz komunitate berregituratuaren baitan presentzia handiagoa izatea suposatzen dueneko alboko tiporantz. Bigarrenaren bitartez, berriz, estatu hedakorraren estortsio-paradigmaren bitartez desjatorrizkotu edo

deskonpentsatutako pertsonak hizkuntzaren aldetik konpentsatu egiten dira lurralde-hizkuntzan.

Hirugarren konektore-motei buruz, hizkuntz orekaren axio-
mei buruz alegia, laburpen honen azken kapituluan hitz egingo
dugu.

XI

Tunela: *desberdintasunaren eta gutxiengo-egoeraren diskurtsoa*

Hizkuntza baten minorizazioa berretsi eta burutzen duen dis-
kriminazioa ez da bakarrik eta batez ere legearen aldetiko dikrimi-
nazioa; *buruko* (= adimeneko) diskriminazioa da, batez ere. Ho-
rregatik, ez du zentzurik (eta, noski, ezta eragin praktikorik ere)
hizkuntza bat legearen aldetik beste baten pareko egiteak, baldin
eta, aldez aurretik, bere hiztunak (direnak edo potentzialak) ez
badira adimenez deskolonizatzen, hau da, normal hautemateko
moduan eta aurreritzietatik aske alegia.

Hedakor deitu dugun estatuak hizkuntza fagozituaren hiztu-
nen artean sustatzen dituen kolonizazio mentaleko moduko eta
erak ugari bezain askotarikoak dira; batzuk, begien bistakoak;
beste batzuk oso txorrotzak. Bigarren hauen artean sar genitzake
hizkuntzari buruzko teoria “zientifiko”z janzten direnak. Horien
artean bada bat xano-xanoa eman bai, baina kaltegarri porrokatua
gertatzen dena: elebitasuna, beti-beti, indibiduoaren *portaera*-ren
fenomeno *esklusiboa* dela dioen teoria. Alabaina, Euskal Herriak
jasaten duena bezalako hizkuntz gatazkako egoera orotan frogatu
dugun bezala, elebitasuna, bi indar kontrajarriren arteko *tentsio*
baten ondoriozko fenomeno soziala da beti: estatuaren hizkuntza
ofizialaren galdapen instituzionalaren eta ondare-hizkuntzarengana-
ko berezko hizkuntz leialtasunaren arteko tentsioaren ondorio.
Eta tentsio hau —eta horrekin hizkuntza fagozituaren lurraldeko
elebitasun orokortua— mantendu egiten da bi indarrak paretsuko-
ak diren bitartean. Subjektuarengandik kanpora sortutako “tiran-
dura” baten erantzukizuna subjektuari eratxeki nahi izatea —ho-
rrela bi presio kontrajarriren arteko emaitza bere hautapen eta bere
erabakiaren fruitu bezala jarriz—, estatu hedakorraren botere-eli-
teak bere teknika hiltzailean adimenak menperatzeko erabiltzen
duen prozedurarik errefinatuenetako bat da, zeren eta indibiduoan-
ren psikean, “gutxiagotasun-komplexua”ren itxuran, *lotura* bikoi-
tzeko lakioak sortu eta hazten bait ditu, bilatzen eta erdiesten duen

efektua hauxe izaki: normala dena (hizkuntz nazio menperatuak izateko eta desberdin izateko duen eskubidea) arraro bilakaraztea, arraro dena (nazio desberdin baten asimilazioa edo/eta sakaila) normaltatz hartua izan dadin. Guzti horrek kolektibitate uztarpe-tuaren baitan eragiten duen larritasuna, herstura, etsipenezko bor-txakeria eta antzutasun intelektuala, besterik gabe ahaztu ezin di-renean, apartatu egiten dira (propaganda zientifiko baten eta zien-tzia propagandistiko baten bitartez) beren benetako kausetatik, portaera patologikoetarako joera duten pertsona *anomalo* batzuen sentikera berezi batek kausatutako epifenomenoak bezala aurkez-tuz. Hauxe da bai barnerantz eta bai kanporantz estatu hedako-rrak, erregulartasun oso-oso batekin, berak fabrikatutako proble-ma bati buruz sortu, manufakturatuta eta saltzen duen irudia.

Tentsioak iraun egiten du, harik eta beren indarrak besteen potentzia beretsukoak dituzten hiztunen parte esanguratsu bat lu-rraldean geratzen den bitartean. Baina, hain zuzen ere, gutxiagota-sun-komplexuaren barneratzea (lurralde fagozitatuan "oklusio-puntu" az geroztik jaiotako belaunaldiek nortasunaren formazio-adin goiztiarretatik modu eta era guttiz desberdinean bizi izan eta jasandakoa) da hizkuntz leialtasunaren indarra ahuldun eta azke-nean tratatu egiten duena. Izan ere, zenbat eta barnerago eduki gutxiagotasun-komplexua, hainbat eta hutsal, axaleko eta garrantzi txikiagokoak dira hizkuntza menperatuko hiztunen exigentziak beren bertako hizkuntzarekiko. Eta korrelatiboki, hainbat eta "na-turalago" agertzen dira estatuaren eta hizkuntz komunitate men-peratzailearen pretentsioak hizkuntza *ofiziala*-ren *eskubideekiko* (=pribilegioekiko).

Modu ezin argiago batean esateko: hizkuntza menperatzaileak, hasiera batean homogenoa den (hizkuntz komunitate menperatua-ren) hizkuntz eremu bateko usadioak inbadituz ekiten dio. Eta, *estortsio-paradigma*-ren bitartez, aurrera jarraitzen du hizkuntza minorizatuko hiztunen hizkuntz ezagutza konkistatuz (hasiera batean erdielebidun bihurtuz, hizkuntza inbaditzailearekin kultur hizkuntza bezala; bigarren fase batean elebidun, garapen osoa hiz-kuntza inbaditzailean bakarrik emanez, eta, azkenik, elebakar hiz-kuntza menperatzailean). Hirugarren fase honetara hurbilduz doan heinean, hizkuntza inbaditzailea "motiazioa"z ere jabetuz joaten da, hau da, lurraldeko hizkuntza historikoarekiko leialtasun linguistikoaren pisuaren bitartez kontrapisurik handiena egiten zionaz, estatuaren hizkuntza *baliagarri*-ranzko gizarte-egokitza-penaren pisuari. Baliteke ordurako jadanik ideologia oso bat ego-

tea kolektibitate asimilatuko "intelektual"en artean, beren konzientzia "politiko" diferentziatua eta hizkuntza inportatuaren erabilera eta ezagutza eskusiboa batera izateko gaitasunari buruz. Zenbat eta gehiago deslotzen den "nazionalismo politikoa" ondare-hizkuntzatik, hainbat eta hutsalagoa da eta hainbat eta aurreratua dago benetan funtsezkoa denaren, hots, nortasun kolektiboaren beraren, ordezkapena. Ez bagenu, beraz, gure eskuartean egoeraren diagnostikoa ia doitasun matematikoz egiteko beste baliabiderik, honako sintoma honen arabera egin ahal izango litzateke diagnostiko hori: asimilazio/erbesteratze-prozesuko kolektibitateak bere ordezkariak jatorren bezala sentitu, identifikatu eta hautatzen dituen pertsonen hizkuntza minorizatuaz egiten duten erabileraren arabera.

Prozesua, beraz, bi ikuspuntu osagarritatik ikusi behar da. Hizkuntza inbaditzailearen aurrerapena hizkuntza inbadituaren atzerapenaren heinean egiten da. Hau erabilera-eremuak (espazioak) galtzen hasten da *oklusio-puntu* deitu dugunetik aurrera. Baina hizkuntza inbadituaren defizit funtzionala kulturazko funtzioen defizit bezala hasten da. Horrela minorizatutako hizkuntzaren kultur erabileren trabaketa izan daiteke benetan zakarra edo ezkutuagoa, edo biak batera. Debeka daiteke, lege-dekretuz eta polizi pertsekuzioz, lurraldeko hizkuntzaren kulturazko erabilera eta transmisioa. Baina hizkuntz leialtasunaren indarra ahultzen doan neurrian (gutxiagotasun-konplexua areagotzean), *irendu* daiteke, soilik eta besterik gabe, funtzio-ugalpenaren ahalmena. Bigarren kasuan, mantsoago gerta daiteke erabateko sakailapeneranzko prozesua, baina, behin puntu batetik aurrera, estatu hedakorrak ere seguruagotzat ematen du, zeren egoera desmunta lezaketen defentsa psikologikoak inhibitu egiten bait ditu.

Zertan datzan *irentze* hori? Hizkuntzen historia guztia, premia aldakorretara moldatzeko prozesu bat izan da. Aldi bakoitzak, aurrekoan ematen ez ziren beharren ondorioz, funtzio berriak sortzea galdatzen du. Eta hizkuntza, honen bitartez nortasun bat duen gizakia bezalaxe, etengabeko bilakaeran dagoen organismoa da. Eta bere birsortzeko ahalmena irentzea, hizkuntza horrek aldi bakoitzeko mementu historikoko ahalbide berriak (politika, hezkuntza, lege, administrazio, teknika, zientzia, etab. etakoak) adierazteko duen *ezintasuna* "gauza egintzat ematea" da. Ahalbide berri horiek, beraz, hizkuntza usurpatzailean eskaini eta aurkeztuko dira sistematiko eta sintomatikoki era "natural" batean. Hizkuntza usurpatuaren birsortu eta ugaltzeko ahalmen-galerak, indibiduo

batangan sexu-organoen lesioak eragiten duen efektu bera egiten du hizkuntza horretan: zuzeneko eta sortzeko funtzioen ahultze bat, alegia; eta gauza berbera adierazten du bai han eta bai hemen: degenerazio-prozesuan dagoen tipo bat.

Hiztunek beren hizkuntza funtziorik berrienetan eta sortzaileenetan erabili ezinak areagotu egiten du hauengana eta kolektibitatean (hots, *common sense* kolektiboan) hizkuntza hori zerbait oso umeena edota, bestela, zerbait oso zaharra delako irudia. Hizkuntza erasotuz *orain* egiten den erabilera isladatzen duten *gaiek*, *testuinguruak*, *egoerek* eta *partehartzaileek* berek ere (berenez, eta hizkuntza erasotzailearen erabilerarekin suposatzen duten kontrastearengatik) areagotu egingo dute behin eta berriz irudi ahuldu eta maskal hori. Hizkuntza, *normalean*, zaharrekin edo umeekin hitz egiteko erabiliko da; baina normala izango da berori alde batera uztea, gazteak edo helduak barnehartzen dituen nolabaiteko hedadura eta konplexutasuneko edozein elkarrizketatan. Hizkuntza horretan tratatuko dira oroitzapen, nostalgia, iraganaren ebokaziozko *zahar*-erritualak. Edota diosal, koadrila, oles eta kantuko *ume*-jokoak. Ohiki erabiliko den hizkuntz ereduak, *aldi berean oso zaharra eta oso umea* den hizkuntzaren irudia errepikatuko du behin eta berriro: oso zaharra, kontzeptu "gazte" guztiak edo besterik gabe berriak ondoko "hizkuntza moderno"tik neurrigabe inportatzen direlako; oso umea, erabiltzen diren baliabide estilistiko eta sintaktikoak ezpairik gabe "umeen mintzaira"ren antzeko simplifikazioak gertatzen direlako. Hizkuntza testuinguru kreatibo, produktibo eta osoetan erabiltzeak *arau-haustea*-ren kutsua eta arriskua izango du beti. "Irentzailea" komunitate gutxiaren psikismo kolektiboaren mamu eta kuso hauek baliatuko da zoliro, hizkuntza heldua "artifiziozko" bezala erasotzeko, eta benetako eta erabateko normalizazioaren aldeko errebindikazio episodikoak "ume-utopia" edo "zahar-anakronismo" bezala deskreditatzeko.

Horregatik, bada, norberaren pertzepzio erreal eta osoaren galera da, motibazioaren —eta, beraz, hizkuntz leialtasunaren— izaera bera aldatzen duena. Ezin bizi nahi izan daiteke normaltasunarekin hizkuntza bat, era arrunt anormal batean hautematen bada, eta, ondorioz, hizkuntza horretan bat bederak bere burua anormal hautematen badu. Infrasexuaren kasuan bezala, hizkuntzaren behar publikoa lotsazko barne-sentimendu batek moztortua agertuko da: hizkuntza artifizialki zokoratua izan den barne-espazio horietatik kanpora erakustea, zerbait komiko, anakroniko edo barregarria delako sentsazio batek moztortua. Sentimen-

du nabari (baina aitortugabe) hauekin batera "hizkuntza berreskuratze" deklarazio ageriko eta aitortu batzuk ematea —leader politiko, intelektual eta errebindikazio-mugimenduetan sartuak dabiltzanek ere—, egoeraren izaera eskizoidearen berrespena izango da *a fortiori*.

Hala ere funtsezko diferentzia bat dago indibiduo bat irentzearen eta hizkuntza bat irentzearen artean. Lhena ezintasun benetako eta itzulezinezko gertatzen da. Bigarrena, aldiz, ezintasun soilik psikikoa da beti, hiztunek beren adimena deskolonizatu eta beren perspektiba propioa onartu bezain pronto konpontzen dena. Adimen-deskolonizazio horrek lehertu egiten ditu *ipso facto* hizkuntzaren sorpen-fluxu ikaragarri hori eragozten zuten eragozgarriak, eta atzerarazi egiten du ez bakarrik hizkuntz egoera anormala, baizik eta baita kolektibitate menperatuaren "anomía" edo ondoez soziala ere, norabide bat ezartzen bait dio bapatean.

Ezintasuna ez dago, beraz, hizkuntzan, norberagan baizik. Eta ideologia sozial bat (desberdintasunaren ideologia edo diskurtsoa) bareratzek eragindako ezintasun hau berehala zuzendu eta konpontzen da konbentzimendu pertsonal bat gizartean agertuz: ondare-hizkuntzak betidanik, eta bereziki *orain*, duen balioa eta erabilera. Horrek birbiztu egiten du motibazioa, sendotu hizkuntz komunitatea eta posible egiten indibiduoak bere pertzepzioa hobereentzea eta hizkuntza normaltasunarekin bititzea, eta, ordainzka, hizkuntza normal bititzea indibiduoaren baitan, hauen bitartez adierazten, garatzen eta proiektatzen bait ditu berriro bere ahalmen kreatibo eta produktiboak.

XII

Irtenbidea: *erantzukizunaren eta berdintasunezko egoeraren diskurtsoa*

Aurreko atalean deskribatu dugun prozesua zeinnahi hizkuntza minorizatori eta, noski, Euskarari doakio. Orain deskribatuko dugun prozesuak, aldiz, erasan diezaioke Euskarari eta, zer esanik ez, euskaldunek orain duten bidea urratzeko abagadune eta ahalbidetaren zirrikitutik jarrai dezakeen edozein komunitate gutxituri. Horrexegatik enfokatzen dugu, hain zuzen, atal hau euskal nazioaren perspektibatik.

Nola atera ote daiteke euskara, dagoen minorizazio, narriadura eta sakailazko egoeratik? Haustura-tentsioaren bitartez. Eta

haustura-tentsioa zer den? Euskarak bere menpekotasun eta atzerabideko erlazioa bere lurraldean bertan alderantzitu eta bere hiztun-komunitatearen berrosararekin oreka berreskuratzen hasten den une hura.

Gutxiengo-egoerak suposatzen du, definizioz, komunitate minorizatuaren gizarte-ehibitasun aldebakar edo "diglosikoa" eta hizkuntz lurralde zatikatua eta etengabeko erretiran dagoena.

Egoera normalizatuak, bere aldetik, lurralde-ehibatutasunaren ezarpena eramaten du, zeinaren bitartez Euskara hizkuntz lurralde homogeno bateko hizkuntza nazional bakarra izatera pasatzen bait da. Eta bere muga-barnean hiztun guztiak hizkuntz garrantzitsuak (hots, ikaskuntza) oso batez hornitzeko gauza den bakarra izatera, alegia.

Baina ordezkapen edo glotofagiako dinamikaren azkenak eta berreskurapen edo ekologiazko dinamika martxan jartzeak, azken batean, oraindik ere badauden Euskarazko hiztun osoen gutxiagotasun-komplexua konpontzea galdatzen dute, zeren eta, hori gabe, benetan ezinezkoa izango bait litzateke bere hiztun osoen nukleorizaziorako bidea ematean komunitatea trinkotzen duen ekintza ausart eta energiko hori aplikatzea. Izan ere, Euskararentzat garrantzizkoenak diren subjektuengan —osagarritasun-legearen ondorioz, Euskara garrantzizkoen zaien haiengan— beren "goren jomugak hizkuntzaren gutxienezko errekerimenduen azpitik gertatzen baldin badira", motibazioak ez du behar hainbateko presiorik izango bere buruaren pertzepzio egokia eragiteko.

Idea garrantzitsuegia da, ordea, hain zuzen ere *hemen* bazterrerara utzi eta aurrera jarraitzeko.

Ondo ulertu behar da derrigor, hizkuntzaren sakailapen-prozesua erabileran (estatu hedakorrek defizitario bihurtzen du hizkuntza kulturazko eta produkziozko funtzioetan) hasi eta *motibazioa*-n amaitzen baldin bada, aberriaren-prozesuak kontrako norabidea egin beharko duela: motibaziotik abiatu (norabide bat eta zentzu bat sortzen ditu) eta erabilera egonkor eta homogenozko eremu baten berreskurapenarekin, hizkuntz funtzioen joko oso batekin, amaitzen da. Eta erbesteratze-prozesua ezarpen politiko-sozial (=hizkuntz boterearen distortsio sozial) bezala hasi eta indibiduo bakoitzak barneratutako gatazka (gutxiagotasun-komplexua eta "lotura bikoitza") bezala bukatzen den bezalaxe, aberriaren-prozesua norbanakoaren baitan eragindako arrazoizko moti-

Idea honen (oraindik indarrean dagoen diskurtso zaharraren ikuspuntutik “umekiro” utopikoa edo “zaharkiro” anakronikoa dela eman lezakeen ideia honen) ulerpen egoki batek *espazio sinboliko* nozioaren esplikazio bat eskatzen du aldi berean.

Eta espazio sinbolikoa *bere hizkuntza garapen oso batez hornitzen duen biztanleen gune (AB/BA) edo, korrelatiboki, hizkuntzak hizkuntz garapen oso batez hornitu dituen biztunen gune bezala definitu dugu.*

Baina espazio sinbolikoak berak ere hiru definizio-maila onartzen ditu: Indibiduoarengan, Hizkuntz Komunitatean eta Hizkuntzan. Guk eman dugun definizioa *hizkuntz komunitatearen barnean* ematen den espazio sinbolikoari dagokio, indibiduoaren eta hizkuntzaren arteko elkarrekintza ematen den maila ertainari, alegia. Bistan da, hizkuntz komunitate osoek, hau da, beren espazio sinbolikotik egituratu eta kohesionatuta daudenek dituzten hizkuntzak bakarrik transmiti eta har ditzakeela indibiduo batek, era oso batean. Baina hori batezbesteko hitzunari dagokio, eta ez *hiztunen guztizkoari*, kasu horretan ez litzateke eta irtenbide posibleirik egongo. Kasu batzuetan, ordea, zenbait hitzun, beren gogoz aparteko baldintza batzuk sortuz, osa daitezke hizkuntz komunitatea baino lehen. Eta horrek *menperatutako hizkuntzakoak izateko borondatearen zaintzaile egiten ditu, aldi berean beren deslotura edo askapenerako bidea ematen dien bitartean.*

Zeren eta espazio sinbolikoak bai bait du erralitate indibidual bat ere. Eta indibiduoaren baitan, hark bere buruari buruz dituen ideia pertsonalenez, bere bizitzari zentzu pertsonala ematen dioten haietaz, eratua dago espazio sinbolikoa. *Idea horiek, berenez, AB edo BA egitura dute.* Edo esperientzia arrazoituak dira (AB) edo bizitza bihurtutako arrazonamenduak (BA). Hizkuntza minorizatuarentzat edo hizkuntza minorizatutik existitzen diren unetik bertatik, badago egoerari irtenbide bat emateko ahalbidea ere.

Eta azkenik, Hizkuntzarekiko, espazio sinbolikoa *sorpenaren* espazioa da, bere alderdi logiko-intuitibo guztietan. Hizkuntzatik zibilizazioari, hau da, gizakiaren eta munduaren ulerpenari egiten zaion ekarpena irudikatzen du. Eta horrela orain konpreni dezakegu hizkuntza baten espazio sinbolikoa, hizkuntz komunitate batek sortu eta produzitzeko dituen potentzialitateen presio ikaragarria dela, aldi historiko bakoitzean guzti horretatik parte nimitz bat bakarrik adieraziz eta gainerakoa ukitu ere gabe utziz.

Espazio sinbolikoa, Euskararen eta edozein hizkuntzaren arima da. Hizkuntza baten glotofagia, heriotza eta hilketa eragiten duena ez da bere azken hitzunen suntsipena, *bere arimaren lapurreta* baizik. Eta lapurreta hori izan daiteke —eta normalean hala izaten da— hizkuntza menperatuaren azken hitzunen galera eta lurralde-atzerapena baino urte askoz lehenagotikoa, baina, fenomeno bataren eta bestearen kasuan ez bezala, oso zaila izaten da datatzen. Dena dela, zaila eta are ezinezkoa gertatzen bada hizkuntz komunitate batek, hitzun indibidualak eta hizkuntza beren zortera abandonatuz, arima galtzen dueneko unea zehazki data-tzea, ongi aski egin daitekeen gauza da usurpaziorik eman den ala ez *a posteriori* seinalatzea, inplikaturako hiru mailetan aurkezten bait ditu honek, aldi berean, bere sintomak.

Hiztun indibidualaren kasuan, *helburu-zentzuaren galera* bezala azaltzen da espazio sinbolikoaren galera. Hitzunak galdu egiten du bere niaren esperientziarik sakonenak ama-hizkuntzaren bidez arrazoitzeko ahalmena. Eta galdu egiten du hizkuntzari buruz dituen bere jomugak eta proiektuak praktikara eramateko (bizitza bihurtzeko) ahalbidea ere, traba sozialak direla medio. Prozesuko fase aurreratuetan jatorrizko hitzunak ez du ezta bere ezintasunaren kontzientziarik ere, bere bizitza osoa hizkuntz baldintza eskas, motz eta anormaletan egin du eta. Eta heldu jatorrizkotua egon daiteke erabat desorientatua ezintasun (bere jomugak hizkuntza inkorporatuarekin gauzatzeko ezintasun) horri buruz, bere kultura eratzen duten eta egungo baldintzetan *bere arrazonamenduari eragiten dioten* elementuen multzoa ere hegalmoztua dagoelako ezintasunaren, hau da, joko-erregelak aldatzeko "ezintasun"aren onarpen implizituarekin. Ez batak eta ez besteak izan dezakete kausaren kontzientziarik, baina ezin daitezke haren efektuak jasan gabe gara, nahiz eta sarri askotan beren buruei edo berak bezalako besteei egotzi errua. Eta ondorioa da, *maite den hizkuntzan helbururik gabeko bizitza*, non dena arrotz, fatal, pentsaezinezko eta ezinulertuzkoa gertatzen bait da. Ez beren atseka-be-atseginek, ez beren abiaburu-azkenburuek eta ez beren erdiespenik onenek ere ez bide dute taxuzko zentzurik horrelakoentzat eta inolako emaitzarik hizkuntzarentzat.

Hizkuntz Komunitatean, espazio sinbolikoaren galerak, hitzun osoen taldeak (AB/BA) beren baitan uzkurto egiten direla suposatzen du; galdu egiten dutela beren kokapen nuklearra, azken finean, kondar-hiztun bezala hitzun ezosoak utziz iraugiz doan inolako eragin sozialik gabeko periferia bihurtuz.

Hizkuntzan, berriz, produkzio-energia blokeatu egiten da, eta kultura glotofago menperatzailearen parafrasi-instrumentu bihurtzen da hizkuntza, edo egoera estereotipatu eta axalekoen klitxe.

Inausketa guzti horren benetako izaeraz jabetu ahal izateko, kontutan eduki behar da hiru murriztapen horiek, teilakatuak daudelako, elkar potentziatu egiten dutela. Eta horrela, esate baterako, oraindik ere badauden hiztun osoek hizkuntz komunitatearen baitan eragina irabazteko daramaten borroka oztopatu egiten dute, ez bakarrik estatu hedakorrenen baliabide politiko-sozialek, baita, aldi berean, bere *barne-traba* propioek ere, hala nola: etorkizun-gabeziak eta egiten dutenean ez sinesteak; guzti horri, esfortzuen kanalizazio eta osaketarako bide ematen duen azpiegitura soziala sortu ez zaion hizkuntza bat funtzionalki moldatu beharrak suposatzen duen heroismo-kostua gehitu behar zaio.

Alabaina, hizkuntz nazio baten arima lapurtu ezezik, *erreskatatu* ere egin daiteke. Eta zaila gertatzen bada hori jazotzen den une zehatza datatzea, egingarri gertatzen da hori gauzatzera iritsi den ala ez detektatzea: "beren fruituetatik ezagutuko dituzue". Ezagutzen da, hiztun batzuek beren baitan espazio sinbolikoa birsortu dutelako, hizkuntzaren izateko gogoaren zaintzaile bilakatu, eta bapatean beren bizitzak lehen ez zuten norabide eta helburu batzuek hornituz eta, horrela, beren erakarpen-indarrarekin, hiztun-multzo askoz ere handiago bat *imanduz*.

Baina goazen prozesua xehe-xehe esplikatzera. Abiapuntua indibiduo da. Ailegapuntua, Euskara. Eta ukipen-puntua, berriz, Hizkuntz Komunitate Euskalduna.

Indibiduo baten (edo indibiduo-talde baten) arrazoizko motibazioa hiztun-talde handiago batek hartzen du: motibazio horren bitartez zirrara egiten dien (galdua sentitzen zutena motibazio horretan ezagutu egiten dutelako) eta probokatzen dituen eta *nuklearizazioa* —hots, beren buruen trinkotzea— galdatzen dien beren buruen pertzepzio bat hartzen duten euskaldun oso haiek, alegia. Trinkotze horrek berregin egiten du Hizkuntz Komunitatearen espazio sinbolikoa. Eta espazio sinbolikoa berregitean, Hizkuntz Komunitatea aglutinatu egiten da. Eta aglutinamendu honek, bere aldetik, *benetako ekintza- eta erabaki-botere* bihurtzen du hau eta *bizirik irauteko gogo* batez hornitzen hiztunak, Komunitatea bera eta Hizkuntza. Bizirik irauteko gogo honek eusten dio trinkotze horri eta posible egiten du hizkuntz komunitatearentzat diglosia glotofagikoa desagiteko bidea, estatu hedakorra komunitate men-

peratuarekin dituen harremanen izaera berrikustera behartuz. "Berrikuspen" horrexek askatzen ditu, hain zuzen, une horretararte hizkuntz lurralde homogeno eta nahikoetsi batean funtzioen berreskurapena eta hizkuntzaren transmisioa era oso batean burutzea eragozten zuten lokarri legal eta traba sozialak. Behin puntu horretara iritsiz gero, *erabilera*-tik funtzionatzen hasiko litzatekeen dinamika berri bat irekitzen da. Baina ez da ez serio, ez zentzuzko eta ez bidezko horretaz hitz egitea hemen.

Oraindik airean geratzen zaizkigun galderak hauek dira: Zertan datza haustura-tentsioa sortzen duen lehen bulkada? Eta bulkada hori ez ote da dagoeneko emana izango? Edota, beharbada, ez ote da beranduegi izango jadanik hori emateko? Galde liteke, baita, ez ote den oraindik goizegi izango bulkada hori probokatzeko; baina alde batera utziko dugu horrelako galdera bat, aldi berean gure arrazoiari eta errealtatearen gure esperientziari irain egiten dien mutiritasun bat besterik ez delako.

Autua da, bada, ulertzea eta esplikatzea, ea zergatik ez den bulkada hori lehenago eman, eta zerk eragin dezakeen orain. Eta zergatik uneak *orain* izan behar duen eta ezin daitekeen ezta instant bat ere luzatu.

Lehenago eman ez izanaren arrazoia oso sinplea da, eta modurik arinenean despatxatuko dut: ez da lehenago eman izan, Euskarazko hiztun osoen nuklearizazioa probokatzeko gauza izan ez delako orain artean Euskarari buruzko arrazoizko motibazioetako ezein. Beraz, aurkezten dugun ereduaren logikatik begiratuta, nahikotasun-maila gainditu eta komunitate euskaldunean honen trinkotze propioan gauza zitekeen bere buruaren pertzepzio berri bat eragiteko behar hainbateko presiorik ez izatean huts egin duten motibazioak gertatu dira.

Eta zerk eragin dezake orain? Diskurtso berri *honek*. Zerk pentsarazten digu, baina, diskurtso berri honen motibazioak badauela hiztun osoen nuklearizazioa eragiteko adina presio?

Honexek bakar-bakarrak: birsortu nahi duten espazio sinbolikotik jalgiak izateak. *Jadanik beren baitan duten helburu baten baliabide izateak*. Hau da, *hasierako bulkada izan daitezela bizitza bihurtutako arrazonamendu batzuk (BA), bizitza horrek, hizkuntza minorizatuko hiztunen bibentzia eta esperientzien arrazoizko esplikazio izatean (AB), dinamika hedakor eta produktibitatez hornitutako zelula osotoro berri eta berriro oso baten eraldakuntza eragingo bait du*.

Prozesua, ordea, ezin eman daiteke berezko eta segurtatutzat; guztiz aitzitik baizik, segurtasun gutxikoa da, eta etengabeko esfortzu trinko eta burutsuak behar dituena. Hizkuntz Komunitate Euskaldunaren hedapen- eta produkzio-ekintza dinamikoak (be-rehalaxe jarraituko bait liokete bizirik irauteko gogoarekin aurkitzen diren planetako beste hainbat hizkuntz komunitate gutxituk ere) estatu hedakorren botere-elitearen Erreakzio zentrukide eta errepresiboa sortuko du dudarik gabe.

Diskurtso berriaren benetako garrantzia zein den eta gure aurrean jartzen zaigun erronkari aurpegi emateak zergatik merezi duen esplikatzeko unea da, beraz.

Diskurtso berria, "germinal seeds" edo "ernamuin-gogoetak" deituko ditudanen aurkikuntza, hedapen eta ugaltzetik dator azken batean. Ernamin-gogoetok ez dira zerbait abstraktu, nahasi eta lauso: Hiztunak, Hizkuntz Komunitatea, Hizkuntza eta Giza Hizkuntza konektatzen dituzten konbentzimenduak dira.

Nuklearizazio-prozesua ideia horien ernalkuntzan oinarrituko da, horietan baita hiztunaren bizitza norabide batez hornitze-ko, hizkuntz komunitatea izan izateko gogo batez, hizkuntza baliagarritasun batez, eta Giza Hizkuntza garapen batez hornitzeko gauza den ahalmen ernarazle eta kreatiboa dutenak.

"Germinal seeds" edo "ernamin-gogoeta" horiek dira tesian "*hizkuntz normalizazioaren eta berreskurapenaren axiomak*" deitu ditugunei forma ematen dietenak. Hiru hauek dira:

1. Hizkuntza minorizatu bateko hiztunentzat hizkuntza alde-tik osatzea (hizkuntz garapen osoa iristea) eta hizkuntza horretan iristea, gauza bat eta bera dira.

2. Menperatua daukan estatuaren baitan Hizkuntz Komunitate minorizatu batek ezin diezaioke xano-xano Estatuaren inziati-bari itxaron (ezta bertan gobernu- edo erregimen-aldaketaren bat ematen denean ere) bere egoera konpontzeko, konpontze hau lehenik eta behin bere trinkotze propioaren pentzudan dago eta.

3. Bere existentzia mehatxatua daukan eta izateko gogo duen Hizkuntz Komunitate baten normalizazioa interesatzen zaie ez bakarrik Komunitate horretako hiztunei (oraingo eta gerokoei), baita estatu bateko hiritarren multzoari eta oro har Gizateria osoari ere, gizartera giza garapenaren norabide espezifikotik zuzentzen du eta.

Lehen axioma, beharraren axioma deitua dugu; bigarrena, erantzukizunaren axioma; eta hirugarrena, helburuaren axioma.

Diskurtso berriak axioma horiek aurkitu, ezagutu eta berorie-tatik hazi ezezik, esplikatu egiten ditu. Eta horrela, hizkuntza guz-tietan eta aldi guztietan zehar gizakiarengan presente dagoen intui-zio bat arrazonamendu batekin konektatzen du.

Zeren eta sakailapen-prozesua, bere azken ondorioetaraino eramanez gero, ideia-arlo bat ernaldu eta gizakiaren arima elika-tzen duten konbentzimendu hauek deusezten dituzten beste prin-tzipio negatibo batzuez ordezkatzea bait da.

Eta printzipio horiek dira: desberdintasunaren printzipioa, be-harraren axiomaren desegile bezala; agintearen printzipioa, eran-tzukizunaren axiomaren desegile bezala, eta desakortasunaren printzipioa, helburuaren axiomaren desegile bezala. Giza hizkun-tzei dagokienez, honela esplikatuko lirateke printzipio horiek:

Desberdintasunaren printzipioa: "Boterearen hizkuntzak (=es-tatuko hizkuntza ofizialak) bakarrik horni ditzake eta hornitu be-har ditu menpeko guztiak garapen oso batez. Gu boteretsuon pen-tsacera eta ideologia bakarrik izan daitezke, aldi berean, zabalduak eta bizituak. Besteak izan daitezke bizituak, baina ez zabalduak: ametsaren azken txokoko armarioan gorde behar diren *ume*-uto-piak bezala. Edota izan daitezke zabalduak, baina ez bizituak: his-torilariak artxibatzeke *zabar*-anakronismoen moduan. Eta horre-la, harik eta nola bata bezala hala bestea bezala "pentsaezinezko" eta "ezinezko" gertatzen diren arte".

Agintearen printzipioa: "Agintzen duenak, badaki. Utz ezazu (=zuretzat) garrantzizkoa dena, badakitenen (=nik irakatsi dieda-na), "aditu"en eskuetan. Haiek erabakitzen duten bitartean, zuk itxaron. Eta haiek erabakitzen dutenean, zuk txaloak joko dituzu, edo alde egingo duzu".

Desakortasunaren printzipioa: "Sufrimendua beharrezkoa da; aurrerapenaren baldintza da; bortxakeria eta injustizia etorkizunetik bananduezinezkoak dira, gai direnak hautetsi eta gai ez direnak eliminatzen dituen sistema *naturala* dira. Legitimatzaile bakarra, *arrakasta* da".

Printzipio horiek, esan bezala, *suplantatu* egiten dituzte ernau-min-axiomak edo ideia ernaltzaileak eta horien orde z beldurrak jartzen. Horrela, desberdintasunaren printzipioak, gizartean baz-

terrerratu izateko beldur bihurtzen du beharraren axioma. Agintearen printzipioak, ezarritako botere eta agintearen aurka iharduteko beldur bihurtzen du erantzukizunaren axioma. Eta desakortasunaren printzipioak, kontzientzia uzurtzen eta egungo merkatarien esku ipintzen duen *etorkizunaren beldur* bihurtzen du helburuaren axioma. Eta hauek, elkarrekin teilakatzen diren koadrilen talde konplexu baten antzera, kutsatu egiten dute hierarkia politiko, erlijioso eta zientifikoa, etorkizunerako bidea itxiz, zeren eta gizakiari bere burua ezagutzea eragozteaz gainera, eragozti egiten bait diote ideologietan, erlijioan edo zientzian inolako irtenbiderik ezagutzea ere, horiek denek beldur berak sustatzen dituztela eta printzipio beretan oinarrituak daudela ematen du eta. Alternatiba bezala eskaintzen direnak —sari askotan haiek berek proposatuak— ez dira alternatibarik, ez bait dira ekintza positibo eta kreatiboak, baizik eta Erreakzioaren kontrako erreakzioak, barrerari erreakzionario gertatzen direnak.

Printzipio horiek sarritan ez dira formulatzen, baina *praktikatu egiten dira*. (*Etekinaren filosofia ekonomiko guztia sostengatzen dute*). Beldurak ezagutu ez baina *sentitu* egiten diren *bezalaxe*. Eta formulatu ez baina praktikatu egiten diren printzipio batzuen eta ezagutu ez baina sentitu egiten diren beldur batzuen aldireratasuna da Krisia deitzera eman izan denaren armazoiak eta estekadura bera eratzen duena. Krisia ez da soilik ekonomikoa, ezta gutxiagorik ere, zentzu oso batena baizik. Eta mehatxu egiten die, ez bakarrik hizkuntzei, baizik eta *lurrari buruzko giza kontzientziari berari ere* bai, honek, hazteko, Erreakzioak eusten eta iraun erazten dituen printzipio erreakzionariak berek ukatutako konbentzimendu batzuen janaria behar bait du.

Krisia ez da hizkuntza batzuen bakarrik. Hizkuntza bera usteltzen du bere osotasunean, zeren eta desberdintasunaren, agintearen eta desakortasunaren praktikak mozorrotu eta esplikatu egiten bait dira, horiek guztietatik, “aurrerapen”aren, “ongizate”aren eta “askatasun”aren defentsa bezala. *Logos*-aren usteltasun honek oraindik sendogotu egiten ditu beldur inplizituak eta lotura esplizituak.

Gaineratu beharrik ere ba ote dago diskurtso berria ez zaidala, ordea, berria ez originala iruditzen? *Oinarritzen duten funtzesko printzipioak* (eta honela sintetiza genitzakeenak: “bat bera izatea, bere kabuz eta denen onerako”) aldi guztietako testuetan agertzen dira, nazio askotako jatorrizko mitoetan, gerora “erlijio handiak” izatera iritsi direnen fundazioko mezuetan. Esango litzateke, beren

presentzia gizakiak lur honetan daraman denbora bezain zaharra dela. *Giza kontzientzia* bezain zaharra inondik ere lurraren gainean. Han eta hemen, arte, filosofia, zientzia, erlijio... etab.etan itxuraz barreiatu, inkorporatu edo mozorrotuak azaltzen dira, beti ere bulkada zibilizatzaile bat inprimatuz. Eta erreakzioak berehalaxe suplantatzen ditu, horiek interpretatu, administratu eta aplikatzeko ahalmena monopolizatu nahian, *ipso facto* ordezkatzen bait ditu aginte, desberdintasun eta desakortasunaren printzipioekin, eta hauek, epe laburrera edo luzera, hutsaldu, aizundu, dogmatizatu eta deuseztu egiten dituzte.

Era batean ala bestean agertzen den bakoitzean, berria baldin bada diskurtsoa, gizateriak oraindik babesten ikasi ez duelako da batzuen beldurrek eta besteen egoismoek behin eta berriz lotzen duten aspaldiko amarru zaharretik.

Hala ere, segituan gaineratu behar zaio berria dela, ez delako (eta ez bakarrik bere formulazio linguistikoa) pentsamendu modernoan aurkitzen: zeren eta komunikabideek eta masen psikologiak produzitzen duten (In)zibilizazioaren unibertsalizazioak, deskonektatu, manupetu eta parrokializatu egin bait ditu hura berreskuratzeko saio ilaun guztiak, gure egunotako gizakia gaur egungo Estatu oropresenteek haren askatasunaren kontrako erreakziotik kontrolatu, esplikatu, hierarkizatu eta antolatutako bizitza batek eragiten duen perspektiba gris, hustu eta desesperantzatu horretan murgilduz.

Krisia ez da, beraz, hizkuntzena bakarrik, gizakiarena baizik. Eta Diskurtso Berria ere, zentzu baten berreskurapena alegia, ez da fenomeno soilik linguistikoa, unibertsala eta *gizakiarena* bera-rena baino.

Baldin eta horrela ulertzen badugu, ulertuko dugu, baita, erronkaren segurtasun-eskasiarekin batera, aparteko abagadunea eskaintzen diela honek, denborok direla medio, gurea bezalako herri antzinako eta eskuzabalei, beren kultur eta hizkuntz berreskurapeneko lanbide hori Gizateria osoarentzat berri, justuago, solidarioago eta libreago izango den aldi batekin solidario egiteko.

Euskaratzailea: Gotzon Nazabal

J.M.S.C.

**TEORIA SOCIOLINGÜÍSTICA DE LA RECUPERACION DEL
EUSKERA Y TEORIA SOCIAL DE LAS LENGUAS****THEORIE SOCIO-LINGUISTIQUE DE LA RECUPERATION DE
L'EUSKARA ET THEORIE SOCIALE DES LANGUES**

Tras unas líneas de introducción sobre la perspectiva a adoptar en el trabajo, el autor explicita su teoría de los aprendizajes. Estudia el número y naturaleza de los elementos que intervienen en la recuperación de la lengua (la motivación, la percepción y el uso), las semejanzas y diferencias del aprendizaje primario y secundario, la condición que posibilita el avance del aprendizaje (el nivel de suficiencia) y la interrelación de los aprendizajes.

Las conexiones provistas por la teoría de los aprendizajes producen implicaciones a nivel individual, a nivel social y a nivel de las lenguas.

A nivel individual, permiten establecer una tipología exacta de los tipos lingüísticos. A nivel social, permiten entender la naturaleza, estructura y función de una comunidad lingüística. A nivel de lenguas, permite entender los tipos básicos de situaciones que viven los idiomas.

Desde el punto de vista de la cantidad, los tipos lingüísticos se agrupan dentro de estas subdivisiones: prelingües, monolingües, semibilingües, bilingües y ambilingües. Y desde el punto de vista cualitativo: tipos compensables, tipos descompensados, tipos compensados y tipos duplicados.

Desde el punto de vista del aprendizaje, los grupos sociolingüísticos son cuatro: nativos cultivados, adultos nativizados, nativos primarios y adultos secundarios.

Estos grupos tienen que crecer a partir de lo que el autor denomina "el espacio simbólico", de dentro hacia fuera, para que una comunidad lingüística esté articulada. La articulación se produce a través de un paradigma de normalización. La desarticulación, en cambio, se opera a través de un paradigma glotofágico o de expatriación, llevado a cabo por el estado expansionario.

La teoría de los aprendizajes es una perspectiva integradora que permite conectar de un modo coherente los tres planos (el individual, el social y el de la propia lengua) de esta totalidad que es la lengua. De hecho, estos tres planos no solamente están conectados, sino imbricados. Para explicar estas conexiones el autor utiliza tres instrumentos conceptuales: la teoría de los espacios lingüísticos, los paradigmas y los axiomas.

En la teoría de los espacios lingüísticos se distinguen siete funciones básicas o funciones matrices: la función de identidad, la función familiar, la función profesional, la función local, la función nacional, la función de civilización y la función internacional.

Los paradigmas básicos son tres: el paradigma de extorsión o de expatriación, el paradigma de implementación y el paradigma de normalización o de repatriación.

Tres son igualmente los axiomas: el axioma de necesidad (vs el principio de desigualdad), el axioma de responsabilidad (vs el principio de autoridad), y el axioma de finalidad (vs el principio de discordia).

Estos tres principios citados, opuestos frontalmente a los axiomas propuestos, son promovidos por el estado expansionario. Y su puesta en práctica se realiza mediante el paradigma de extorsión, de la siguiente manera: la lengua dominante comienza invadiendo usos del campo lingüístico de la comunidad lingüística dominada; conquista, a continuación, la percepción lingüística de los hablantes del idioma minorizado; y, en una tercera fase, se va apropiando también de la motivación. El avance de la lengua invasora es correlativo a la regresión de la lengua invadida en todos los elementos del aprendizaje (el uso, la percepción y la motivación). Es lo que el autor define como "el discurso de la desigualdad y la situación minoritaria".

¿Cómo se puede sacar al euskera de esta situación de minorización, deterioro y exterminación en que se encuentra? Mediante la tensión de ruptura. Esto es, invirtiendo la relación de dominio y regresión continua en su propio territorio para comenzar a recobrar su equilibrio con la recomposición de su comunidad de hablantes, siendo el núcleo central "el espacio simbólico". El paso de una situación minoritaria a una situación normalizada lleva consigo, en palabras del autor, "la instalación del unilingüismo territorial a través del cual el euskera pasa a ser la única lengua nacional de un territorio lingüístico homogéneo".

Après quelques lignes d'introduction sur la perspective adoptée dans son ouvrage, l'auteur explicite sa théorie des apprentissages. Il étudie le nombre et la nature des éléments qui interviennent dans la récupération de la langue —la motivation, la perception et l'usage— les ressemblances et les différences entre l'apprentissage primaire et l'apprentissage (le niveau de suffisance) et les interférences des apprentissages.

Les connexions offertes par la théorie des apprentissages entraînent des implications au niveau individuel, au niveau social, au niveau linguistique. Au niveau individuel elles permettent d'établir une typologie linguistique exacte. Au niveau social elles permettent de comprendre la nature, la structure et la fonction de la communauté linguistique. Au niveau linguistique elles permettent de comprendre les modèles fondamentaux de situations que connaissent les langues.

Du point de vue quantitatif les types linguistiques se subdivisent ainsi: prélingues, monolingues, semibilingues, bilingues et ambilingues. Du point de vue qualitatif: compensables, décompensés, compensés, doublés.

Du point de vue de l'apprentissage on distingue quatre groupes linguistiques: les natifs cultivés, les adultes assimilés aux natifs, les natifs primaires et les adultes secondaires. Ces divers groupes doivent croître à partir de ce que l'auteur appelle "l'espace symbolique" du centre vers la périphérie pour que la communauté linguistique soit bien articulée. L'articulation se produit selon un paradigme de normalisation. La désarticulation par contre se réalise selon un paradigme glotto-phagique ou d'expatriation promu par l'expansionnisme de l'état.

La théorie des apprentissages est une perspective d'intégration qui permet de connecter de manière cohérente les trois niveaux —individuel, social, linguistique— de ce tout que constitue une langue. En fait ces trois niveaux sont non seulement connectés mais aussi imbriqués. Pour expliquer ces connexions l'auteur se sert de trois outils conceptuels: la théorie des espaces linguistiques, les paradigmes et les axiomes.

Selon la théorie des espaces linguistiques on distingue sept fonctions de base ou fonctions matricielles: fonction d'identité, fonction familiale, fonction professionnelle, fonction locale, fonction nationale, fonction de civilisation, fonction internationale.

Les paradigmes de base sont au nombre de trois: le paradigme d'extorsion ou d'expatriation, le paradigme d'implantation et le paradigme de normalisation ou de rapatriation.

Il y a aussi trois axiomes: l'axiome de nécessité opposé au principe d'inégalité, l'axiome de responsabilité opposé au principe d'autorité et l'axiome de finalité opposé au principe de divergence.

Ces trois principes, opposés directement aux trois axiomes sont mis en avant par l'expansionnisme de l'état et leur mise en oeuvre se réalise selon le paradigme d'extorsion de la manière suivante: la langue dominante commence par envahir les habitudes du champ linguistique de la communauté linguistique dominée. Elle conquiert ensuite la perception linguistique des locuteurs de la langue minorisée. Dans une troisième phase elle s'empare du champ des motivations. L'avance de la langue d'invasion est corrélative du recul de la langue envahie dans tous les éléments de l'apprentissage —usage, perception, motivation— C'est ce que l'auteur appelle le discours inégalitaire et la situation de minorisation.

Comment faire sortir l'euskara de cette situation de minorisation, de détérioration et d'extermination? Grâce à un processus de rupture. En renversant la relation de domination et de régression de la langue sur son territoire propre afin de rétablir son équilibre en reconstituant la communauté de ses locuteurs autour d'un noyau central, "l'espace symbolique de la langue". Le passage d'une situation minoritaire à une situation normalisée implique d'après l'auteur, "l'implantation de l'unilinguisme territorial grâce auquel l'euskara devient l'unique langue nationale d'un territoire linguistique homogène".

Euskara eta eskola: Euskararen bir-hedapenean hainbat arazo

Lontxo Oihartzabal

Bi arlo ezberdinetan egin beharko lana euskarak, indartuz, bere etorkizuna ziurtaturik ikus dezan:

1. Euskal hiztunak "hiztun oso" bilaka daitezen, hau da, euskaraz mintzatu ezezik, euskaraz irakurtzeko eta idazteko ere trebatu egon daitezen, eta hori, bakoitzak bere bizibide arruntean behar duen edozein arlotan.
2. Jatorriz euskararik ez dakitenak, Euskal Herrian bizi behar eraginik, euskara ikastera jarritz, berentzat berri den hizkuntza honetan "hiztun oso" bilakatu bitartean.

Txepetek argi dioenez, bere ama-hizkuntzan erabat kulturizatutako hiztunek eta hizkuntza berori, bigarrena izanik, erabat berreganatu eta beren pentsabide ere bilakarazi duten "hiztun oso" berriek osatzen dute hizkuntza baten euskarria, horiek bait de maiote garapen osorako aukera bakarra.

Beste hau ere azpimarratu beharko litzateke hemen, Txepetx berarekin batera: euskara gaurko egoeratik garaitzaile aterako ba-

da, euskara bigarren hizkuntza bezala ikasten dutenen kopuruak, era berean, gaztelania ikasten dutenenak baino handiagoa izan behar duela.

Izan ere, hizkuntza bat galbidean aurkitzen bada, beste batek tokia eta bere betekizunak hartzen dizkiolako da. Nolabait egoera diglosikoa sortu delako. Lurraldeko jatorrizko hizkuntza baino baliagarriago gertatu delako beste bat. Egoera hori gaingitu nahi bada, bertako hizkuntzaz edozertarako baliatuko diren kopurua handitu egin beharko, nagusitzen ari zen hizkuntzaz baliatuko direnenak murrizten joan beharko duelarik. Era honetan bakarrik gaingituko da eta egoera diglosikoa.

Ondorioz, zera esan daiteke: hizkuntza bateko "hiztun oso"en taldea zenbat eta handiagoa, orduan eta ziurtatuagoa hizkuntza berorren etorkizuna.

Zalantzarik gabe, euskal hiztunen kopurua handitzerakoan, betekizun garrantzitsua joka dezake eskolako irakaskuntzak. Eta, dirudienez, eskolaren eragina nabaritzen hasia da jadanik arlo honetan. Mari Jose Azurmendik oraintsu argitaratu berria duen lantxo batean (ikus *Juventud Vasca 1986*, 7. kapitulua), honako zehaztapen hauek aurki daitezke gazteriak euskararekiko duen jarrera aztertzen denean:

euskararen ezagupena adin-taldeak kontutan harturik				
	15-17 urte	18-20	21-24	25-29
euskara ulertzen du %	30,1	30,6	27,7	27,1
euskaraz mintzatzen da %	18,2	18,5	15,5	17,6
euskaraz irakurtzen du %	18,2	18,5	15,3	14,7
euskaraz idazten du %	35,7	28	25,4	23,2
ez daki %	40,3	45	49,7	52,1
euskaraz gaztelaniaz				
baino hobeto mintzaten da %	5,3	4,5	1,3	4,4
gaztelaniaz hobeto egiten du %	82,8	85,1	92,3	87,5
bietan berdintsu	10,7	8,8	4,5	5,8

Taula hau komentatzeko, ikerlari beraren hitzak aldatu ditut hona: "gaiari dagokionez, bildutako zehaztapen horien esanahiak zenbait zailtasun sortzen badu ere interpretatzerakoan, honako hau adieraz daitekeela dirudi:

- batere euskararik ez dakitela diotenen kopurua gutxitzen doala adinarekin batera, zaharrenak direlarik gutxien eza-gutzen dutenak eta gazteenak, alderantziz, euskara gehien dakitenak.
- 25-29 urtekoen taldetik % 52,1 bada euskararik batere ez dakiena, 15-17 urtekoen taldean % 40,3 da gauza bera dioena. Uste dugunez euskarak irakaskuntzan, azken urteotan, hartu duen eraginari zor zaio hau nagusiki”.

Mari Jose Azurmendik bildu eta komentatu dituen zehaztapen hauei, gainera, hainbat ohar egin behar zaie:

- euskarak irakaskuntzan ez du tokirik izan oraintsu arte. Orain 8 ikasturte hasi zen legez euskarazko eta euskararen irakaskuntza: 1979ko apirilkoa da “elebitasunaren dekretua”, garai haietan Madriletik emana.
- 1986an ikertutako gazteriaren talderik gazteenak ere aukera gutxi izan du euskara eskola bidez era egokian ikasteko, ordurako Oinarrizko Hezkuntza Orokorreko (OHO) ikasketei hasiera emana bait zien.
- guzti horregatik, hemendik urte batzuetara jakin ahal izango da irakaskuntzak euskararen berreskurapenean duen benetako eragina eta garrantzia, Eskolaurreko lehen urtetik euskara lantzeari ekin ziotenek OHOkoko ikasbide luzea amai dezatenean, alegia.

Dena dela, argi ikus daiteke, mugapen horiek kontutan harturik ere, irakaskuntzak bere betekizuna duela egungo egoera diglosikoa euskararen alde aldarazterakoan.

Hala eta guztiz ere, gaia aztertzerakoan bi ikuspuntu ezberdinetatik begiratu behar zaiola arazoari, uste dut: 1) legezko egoera nolakoa den eta nola betetzen den legeak dioena, alde batetik, 2) eskola bidez ikasitako euskara hori erabiltzeko nolako aukerak izango dituen euskal hiztun berriak, eskolan ikasitako euskara galdu edo ahaztu ere egin bait daiteke erabili ezagatik.

Legezko egoera

Euskararen eta euskarazko irakaskuntza lehenengo aldiz legez-tatu zuen araudia 1979ko apirilko “Elebitasun dekretua” da. De-

kretu horrek eta urte bereko abuztuko beste agindu batek euskaraz eta euskara irakasteko aukerak, posibilitateak irekitzen zituen, beharrezko egin gabe.

Handik gutxira, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak arlo bera berreraupetzen du 1981ko maiatzean (Ezin ahaztuko da 1981eko hasieratik Hezkuntza-ahalmenak Eusko Jaurlaritzak bereganatuak zituela eta hortik aurrera berari zegokiola Euskal Herriko irakaskuntza araupetzea). Geroztik, euskara ikastea derrigorrezko eginkizuna du eskolaurreko eta OHOkoko ikasleak.

Araudi berri honek hiru bide irekitzen dizkio euskarari irakaskuntzan: irakaskuntza osoa oinarriz euskaraz egin daiteke, kasu honetan gaztelania beharrezko ikasgaietako bat izango delarik; irakaskuntza gutzia euskara eta gaztelania erabiliz bidera daiteke, ikasgai batzuk hizkuntzetako batean eta beste batzuk bestean jorratu eta landuko direlarik; eta, azkenik, irakaskuntza gutzia oinarriz gaztelaniaz gauzatuko bada ere, euskara ezinbesteko ikasgaietako bat izango da.

1982ko azaroan, Eusko Legebiltzarrak "Euskararen Normalizaziorako legea" gauzatu zuen, normalizazio hori era honetan araupetuz:

- Euskal Herriko biztanle guztiak dute euskara ikasteko eta euskaraz baliatzeko eskubidea, ez, ordea, derrigorrezko-tasuna.
- Euskal Herriko biztanle guztiak euskara eta gaztelania eza-gut ditzaten neurri egokiak jartzera beharturik daude bertako agintariak.
- Derrigorrezko ikasketen amaieran (OHO bukatzerakoan, alegia), ikasleak euskararen erabilera nahiko eta eraginkor baterako gaiturik egon daitezen bideak eta ahalbideak jartzera beharturik daude Euskal Herriko Hezkuntza agintariak.

Lege honek dioena bideraturik zegoen 1981eko maiatzaz geroztik, lehenago aipaturiko Hezkuntza Sailaren agindu haren bidez, irakaskuntzaren arloan, *lege* mailan. Ikus daitekeenez, beraz, euskararen irakaskuntzak legezko azpiegitura ziurtaturik dauka irakaskuntzaren arloan bederen.

Legeak dioena beteko balitz, Txepetxek dioten beste hura ere betetzen hasiko litzateke neurri batean: galbidean dagoen hizkun-

tza bat salbatzekotan, galbidekoa ikasten dutenek nagusitzen ari zen hizkuntza ikasten dutenak baino gehiago izan beharko luketela, hain zuzen ere. Egungo legediak ziurtatuko lukeena ez da bere zehaztasunetan horixe bera, baina bai horren aurreko urratsa: ikasle guztiak euskara eta gaztelania ikas ditzatela. *Erabilerak* erabakiko luke, hortaz, hemen auzia: biak jakinik ere, zeinetaz gehiago baliatuko litzatekeen da arazoa. Geroago honetaz gehiago.

Gauza bat da, ordea, legezketasuna eta beste bat eguneroko praxi erreala. Eta gaurko errealitateak baditu bere eragozpenak:

1. Irakaskuntza euskaldundu nahi bada, irakasleek euskaldunak izan beharko lukete. Teoriaz onar daiteke euskararik ez dakiten irakasleak ere lanean ihardutea. Baina praktikan lagun arteko dinamika-arazoak sortzen dira: irakasleen artean gaztelaniaz mintzatzera beharturik leudeke irakasle euskaldunak klaustro-bileretan eta abar luze batean. Euskararik ez dakitenen artean larritasuna sor daiteke —sortu den bezalaxe—, beren lan-etorkizuna zalan-tzan jar daitekeelarik eta horrexegatik euskararen aurkako jarrera har dezaketelarik, eta hainbatek hartu du jadanik. Guzti honek euskarazko eta euskararen irakaskuntzaren eraginkortasuna gutxiagotu egiten du.

2. Eskola Publikoan bereziki, arazo administratibo larria sortu da: irakaskuntza euskalduntzeko legeak gauzatu dira, baina irakasle ez-euskaldun askoren egoera administratiboaz ez da aldatu nahi izan: funtzionari izaten jarraitzen du, eta, bere gogoz eta erabakiz ez bada, ezin da hori euskara ikastera behartu. Eta lanpostua *lege organiko* baten bidez ziurtaturik daukanez, egoerak bere alde jotzen du. Horrelako askok entente bat planteatu dio euskal Hezkuntza-arduralaritzari, eta apostu egiten dabil euskararik ez duela ikasiko adieraziz, ez dagoela horretara behartuko duenik esanez.

3. Gogo onez euskara ikasten ari den eta euskara ikasteko prest dagoen irakasle asko dago. Hezkuntza-arduralaritzak ere prestatu du horretarako ihardunbide berezi bat, IRALE izeneko programa. Eta jadanik irakasle-funtzionari askok ikasi du euskara programa horren bitartez, eta, portzentaia kontutan harturik, euskal hiztun diren irakasleen kopuruak gora egin du azken urteotan.

4. Hori horrela izanik ere, legeak ez du eperik jarri Euskal Herriko eskoletako irakasleagoak zenbat urtetako epearen buruan euskaldundurik egon behar duen erabakiz. Zehaztapen-falta honek badu bere ondoriorik ekonomi arloan: zein diru-kopuru es-

kainiko zaio urtero-urtero irakasleagoa euskalduntzeari? Unean uneko eta aldiari aldiko egoera politikoaren esku dago hori. Legebiltzarkideak eta, ondorioz, Hezkuntzako arduradunak ez daude beharturik era zehatz bati jarraituz jokatzera. Irakasleak euskalduntzeke, ezin irakaskuntza euskaldundu. Euskararen Normalizaziorako Legearen garrantzia, irakaskuntzari dagokionez, arrazoi horrexegatik nahikoa ahuldurik geratzen da. Irakasleagoaren euskalduntzea, neurri handi batean bederen, arazo ekonomikoa da. Arlo hau legez zehaztu gabe dago oraindik.

5. Eskola Publikoan egoera horrelatsukoa delarik, irakaskuntza pribatuaren arloan —eta ez ditut Ikastolak talde honetan sartzen— patxada handiagoz dabil oraindik hainbat eta hainbat erakunde erlijioso. Badira legea zehatz-mehatz betetzen duten erlijiosoen ikastetxeak, legeari aurrea hartu ziotenetakoak ere badiren bezalaxe. Beste batzuk, ordea, lasai-lasai dabilta oraindik. Eta hau gertatzen bada, legeak eperik markatzen ez duelako gertatzen dela pentsa daiteke.

6. Euskara irakaskuntzan legez sartzeak irakasleagoaren prestakuntzan ere suposatzen du aldaketarik: Irakasleago-Eskola Unibertsitarietan ez bait zuen horrelakorik jaso gaur egun lanean ari den irakasleentzako handienak. Arazo honetaz ez dago ezer erabakirik. Oraindik ez da prestakuntza didaktiko horren behin-behineko disziplina osorik egin. Ikastaroak eta prestatzen dira, baina ez da sakon aztertu eta prestatutako programaketa bateraturik.

Aipaturiko arazo hauek legezko egoerak izan zezakeen eragina nolabait lainotu baino ez dute ekiten. Eta konponbideak, etortzekotan, arazo horiek konpontzen hastetik etorri beharko luke neurri batean bederen.

Dena dela, Eskola izan daitekeela euskararen egoerentzat irtenbide bat suposatzeke, badugu beste jarrera-adierazpenik ere. Orain urte t' erdi edo Euskal Herriko Unibertsitatearen Zorroagako Psikologia Sozialaren taldeak burutu zuen ikerlan baten ondorioz, zera jakin ahal izan genuen: euskal gazteriaren (OHOk azken mailakoekin, Batxilergoko eta Lanbide-Hezikatako ikasleekin bideratu zen ikerketa: Lurralde Autonomoko hiru probintzietako 370 ikasgelatako 3.010 ikaslerekin, hain zuzen ere) euskararekiko jarrera, honelatsu agertzen da: % 82,6 euskara eskolan ondo ikastearen alde dago, % 11,5ek aurkako jarrera duelarik, eta beste % 5,3k ez du inolako eritzirik adierazten arazo honi buruz. Dagusagenez, gazteria horren gehiengoak euskara irakaskuntza bidez

ikastearen alde dago, horietako askok nolabaiteko esperientzia ere izana bait du euskararekin edo beste hizkuntza arrotz batekin arlo honetan, eta komentziturik ere badago horrela ikas daitekeelakoz: ikerketa burutu zenean ikasle ziren berak ere.

Badirudi, beraz, legeak ezartzen duena ikasle gazteen jarrerarekin bat datorrela. Legea betetzea baino ez da geratzen orain.

Euskal hiztunon eguneroko jokabidea

Ikasitako hizkuntza bat ahaztu ere egin daiteke. Eta ahaztu egiten da normalki erabiltzen ez den hizkuntza. Izan, horixe da euskararen bir-hedapenean agertzen zaigun arazo nagusienetako bat: euskara dakien asko ez dela euskaraz mintzatzen. Eta mintzatzten den askok oso toki mugatua eskaintzen dio euskarari eguneroko praxian. Hona adibide batzuk:

- Euskal eskola batean lanean ari diren hezitzaileak dira. Euskarazko irakaskuntzatik bizi dira. Atsedendian, kafea hartuz, solaserako elkartzen dira irakasle-gelan. Minutu batzuk pasa dira eta guztiak ari dira *gaztelaniaz* eguneroko gertakariak astinduz. Atea itxi gabe dago. Inguruan ikasleak, txikiak eta ez hain txikiak, jolasean.
- Euskal letretan ezaguna den guraso bat da. Euskaraz bakarririk eta euskara hutsean mintzatu behar dugula aholkatu digu hainbat mitin eta hitzalditan. Hiru urteko haurra ikastolara ekarri zigunean, mutikoak ez zekien euskararik. *Gaztelaniaz* ederki mintzo zen.
- Haurrak ikastolara bidaltzen dituzte. Guraso guztiak euskal hiztunak dira. Euskararen aldeko kanpaina eta ekin-tzetan parte hartzen dute. Beren artean ia beti *gaztelania* hutsez baliatzen dira, etxepeko lagunartean bereziki, denak, esan bezala, euskal hiztunak badira ere. Haurrei, ordea, euskaraz (*Jokabide* honek *haurrentzat* adieraz dezakeena: euskara haurrekin hitz egiteko hizkuntza da, eta, heldua izateko, *gaztelaniaz* mintzatu behar da. Behinola, handiak izateko, *zigarroa erretzen* genuen).
- Euskara gure hizkuntza nazionala dugula aldarrikatu digute oraintsu hango eta hemengo mitinetan. Gaurko egunez

—otsailak 26— Gasteizko Legebiltzarrean mintzatu zaizkigu. Ederki hasi dira euskaraz. Baina minutu soil batzuk igaro orduko, gaztelaniara pasa dira, asmo eta egitasmo, asmoen eta egitasmoen kritikak Cervantesen mintzairan adieraziz. Pragmatismorik merkeenaren bidez lortuko ote euskara hizkuntza nazional bilakaraztea?

- Euskarazko irakasleen prestatzaileetako bat da eta horretatik bizi da. Euskara ikasi zuen ikasleetako bat ezagutu zuen. Maiteminak elkartu ditu. Gaztelaniaz mintzatu ohi dira nagusiki (Beno, inguruan sumatzen nautenean, presaka hasten dira euskaraz baliatzen).

Azken egunotan nire inguruan bildu ditudan gertakariak dira. Kontraesanak hortxe daude. Euskararen lanean ari (omen) den jendea da. Asko horrextatik bizi dena.

Gure poltsikoetako hainbat zerga besteak euskalduntzeko dabilte aldi berean. Baina Joxe Antonio Arzek esandako hura ahaztu dugu: "hizkuntza bat ez da galtzen ez dakitenek ikasten ez dutelako, dakitenek hitz egiten ez dutelako baino".

Jatorriz euskararik ez dakiena euskara ikastera jar dadin eta ikasitako euskaraz balia dadin —euskararen erabilera ziurta dezan, Txepetxekin esateko— beretzako hizkuntza berria den honen *erabilgarritasunak* edo *baliagarritasunak* eguneroko bizitzan sumargarri izan behar du. Zenbat eta gehiago izan bere inguruan euskaraz baliatzen diren euskal hiztunak (euskal hiztun osoak, hobe), orduan eta nabarmenagoa izango da sumatuko duen euskararen beharra.

Puntu honetara iritsiz gero, bereizketa bat egin beharra ezin bestekotzat jotzen dut. Ez da nahikoa, ugariak izatea euskaraz baliatzen diren euskal hiztunak; hauek gizarte-arlo eta -maila guztietakoak izan beharko lukete: biztanle soilak bezalaxe kulturaz ondo jantziak eta teknikaz ongi prestatuak ere: herri-arduralaritzako agintariak, tekniko eta administrariak, injineru eta bestelakoak: osagile, irakasle, abokatu, gizarte-laguntzaile etab. Euskara eguneroko bizitzako edozein arlotan erabilgarri eta erabilia dela sumatu behar du hiztun berriak. Bestela, ikasi-berria duen hizkuntzaren prestigio soziala zalantzan jarriko luke eta, honen ondorioz, berorretaz baliatzeko sumatuko lukeen *motibazioa* nahikoa zalantzakorra izango litzatekeela pentsa daiteke. Hau da, *motibazio* horrek euskaraz baliatzen jarraitzeko beharko lukeen *nahikotasun-mailarik* ez luke izango.

Euskal hiztun den gazteriaren ohiturak eta jarrerak kontutan hartzen baditugu, badago zer pentsaturik. Lehenago aipatutako inkesta hartatik jasotzen ditugu honako zehaztapen hauek: etxetik euskara dakitenak % 23,2 badira, etxeko harremanetan nagusiki euskaraz mintzatzen direnak % 10,1 baino ez dira. Gazteria inkestatuaren % 22,5ek bakarrik jotzen du beharrezkotzat solasaldietarako, % 44,2k ez dio inolako garrantzirik ematen horretarako. Gazteria honen ustez, auzo-bizitzan partaide izateko ez du baliotasun handiegirik euskarak: % 18,1ek dio garrantzizko gertatu zaiola eginkizun horretarako, % 49,4i inolako baliotasunik gabea iruditzen zaiolarik. SIADECOK hainbestetan aurkitu duen euskararen erabilera murrizta bera azpimarratuko luke ikerketa honek ere.

Irakaskuntza bidez euskarak jaso dezakeen aurrerakadak inolako etorkizunik izan dezan, euskal hiztunon hizkuntz jokabideak aldatu beharra dago, euskara eguneroko bizitzako edozein eginkizunetarako beharrezko eginez; osagilearekin hitz egiteko bezalaxe dendarietikiko harremanetarako, herri-arduralaritzako administrariekin hitz egiteko bezalaxe laneko arduradunarekiko harremanetarako ere, telefonikako berriemailearekin iharduteko bezalaxe auzitegian arazoak argitzeko ere,... Bestela, euskararen *balio instrumental*a nahikoa murrizta litzateke, eta euskara ikasi duen ikasle gazteak ez lioke erabilgarritasunik aurkituko.

Ondorio bat

Gauzak horrela, eta beste urrats ziurragorik eman ez dadin bitartean, Txepetxek dioten beste irtenbide hura geratzen dela pentsatu behar: erabateko autodefentsarena. Edozertarako euskara hutsez baliatuko den talde zabal baten autodefentsa. Talde honen jokabideak sortuko bait du euskararen beharra, besteetan euskara ikasteko motibazioa indartuz, eta *erabilera* nahikotasun-mailara eramanez. Eta horrela bakarrik sumatuko du gaurko ikasle gazteak euskaraz hitz egiten jarraitzeko *motibazioa*, eta euskararen *ezagupenean* sakontzen jarraitzeko gogoa. Hau da, orduan bakarrik sumatuko dio euskal hiztun gazte berriak euskarari bere *balio instrumental*a, Lambert eta Gardner-en terminologia erabiltzeko.

L.O.

EL EUSKERA Y LA ESCUELA L'EUSKARA ET L'ECOLE

Una de las vías que teóricamente pueden sacar al euskera de su constante regresión es, sin duda alguna, la labor que la escuela puede realizar en la enseñanza de la lengua propia de Euskal Herria. De hecho legalmente están fijadas las bases para que el aprendizaje de esta lengua se normalice en todos los niveles de la enseñanza obligatoria. Y aunque todavía es pronto, pueden detectarse ya algunas consecuencias en el aprendizaje del euskera en los últimos años. Según puede leerse en un informe presentado por María José Azurmendi en Juventud Vasca 1986 el grupo de los más jóvenes (16-18 años) es el que más conoce el euskera en contra del grupo más viejo (25-29) que es el que más la desconoce. Efecto de la acción de la Escuela.

Existen sin embargo serios problemas para poder garantizar la total euskaldunización del sistema educativo obligatorio: la ley no fija plazos para que los profesores en ejercicio —funcionarios de carrera la mayoría de ellos— aprendan el euskera ni las dotaciones económicas correspondientes. Esto acarrea la resistencia de un sector de maestros a aprender el euskera. Hecho que dificulta el cumplimiento de la voluntad de la ley: que todos los alumnos conozcan ambas lenguas de una manera digna al finalizar sus estudios obligatorios.

Otro de los problemas importantes es el uso reducido que hacen de su lengua nativa muchos de los actuales vascoparlantes. Para que el joven euskaldunberri adquiera el nivel mínimo en la utilización del euskera aprendido en la escuela y no la olvide, es necesario que se sienta motivado a usarla. La utilización del euskera en su entorno es, sin embargo, precaria por la dejadez de los vascoparlantes nativos que con gran facilidad —en contra incluso de sus convicciones culturales y políticas— pasa a hablar la lengua dominante. Para que el trabajo que la escuela ejerce en este campo dé los frutos esperados, es necesario un cambio en las costumbres lingüísticas de los vascoparlantes nativos, haciendo del euskera lengua necesaria en todos los ámbitos de la vida diaria.

Un des moyens qui, en principe, peuvent arrêter le recul de l'euskara, c'est sans doute le travail d'enseignement de la langue propre du Pays Basque réalisé par l'école. De fait la loi a fixé les bases d'apprentissage normal de cette langue à tous les niveaux d'enseignement obligatoire. On peut déjà noter quelques unes des conséquences de cet apprentissage de l'euskara ces dernières années. Selon le rapport de Mari-Jose Azurmendi intitulé "Jeunesse Basque 1986" le groupe des plus jeunes (16-18 ans) possède mieux l'euskara, par opposition au groupe des aînés (15-29 ans) qui le connaît le moins bien. Résultat de l'action de l'Ecole.

Il y a cependant de sérieux problèmes pour garantir la totale euskaldun-isation du système éducatif obligatoire: la loi ne fixe pas de délais pour que les professeurs en exercice —fonctionnaires de carrière pour la plupart— apprennent l'euskara et elle ne prévoit pas non plus les moyens financiers nécessaires. Ce qui entraîne la résistance de certains maîtres à l'apprentissage de l'euskara, et s'oppose à l'application de la législation, qui aurait abouti à ce que tous les élèves parviennent à un usage satisfaisant des deux langues au terme de la scolarité obligatoire.

Une autre difficulté provient de l'usage trop réduit de leur propre langue que font les bascophones actuels. Pour que le jeune "euskaldunberri" atteigne le niveau minimum d'utilisation de l'euskara appris à l'école et ne l'oublie point, il faut qu'il se sente invité à l'utiliser. Le niveau d'utilisation de l'euskara par son milieu est cependant insuffisant par suite de la négligence des bascophones d'origine. Ceux-ci —contrairement à leurs propres options culturelles et politiques— passent trop facilement à la langue dominante. Pour que le travail de l'école produise tous ses fruits, il est nécessaire que se produise un changement dans les habitudes linguistiques des bascophones d'origine, de telle sorte que l'euskara devienne la langue nécessaire de tous les milieux de vie ordinaire.

Euskararen berreskurapen-prozesua helduen munduan

Dionisio Amundarain

Adineko jendea euskalduntzen eta alfabetatzen —Carrionek bere tesian “eskolatzen” hitza erabiliko du “alfabetatzen” esateko— ari garenon ideia nagusiak ongi jaso eta sistematizatu ditu aipatu autoreak.

Sistematizatu esatean, ordea, adierazpentxo bat egin beharra legoke. Aspaldi honetan, eskuarteko arlo honetan, beste askotan bezala, ohiturik gaude arazoa —arazo guztia, esango nuke gainera— kuantitatiboki bakarrik hartzen: *horrenbeste* jende euskaldun gara, *horrenbeste* euskaldundu (behar) dugu, *horrenbeste* ordu ematen da telebistaz eta irratiz, *horrenbeste* ikastordu ematen dira euskara irakasten euskaltegietan, etab. Carrionen tesian, joera horren aldean, beste hau nabari da, gure gaiari gagozkiola bederen: gehienbat kalitateari, nolakotasunari dagokiona. Interesgarriak dira erabiltzen dituen epitetoak: “motivación máxima o ilimitada”, “uso suficiente”, “motivación suficiente”, “uso excesivo o incluso abusivo”, “necesidad real y personal”, “uso espontáneo”, “prestigio lingüístico”, etab. etab. Ere mu sinbolikoa (“espacio simbólico”) definitu ondoren dakarren komentariotxo ere bide honetatik doa: “horiek (beren hizkuntza garapen osoaz janzten dutenak, alegia) dira hizkuntzaren bihotz” (40. or.).

Beharbada, izaera honek ekarriko dio Carrionen tesi honi beste jende askok bazter utzia izatea. Burujoera matematiko eta estatistikoko askori, ulertezin ez bada ere, adigaitz eta bitxi gertatuko zaiolakoa beldur izatekoa da. Horrelako usaintxo bat nabaria izan zen Gasteizen, dagoeneko, Carrionek bere tesia aurkeztu zuenean.

Dena den, eta zorionez, beste jende askorentzat gertatuko da aurrerantzean erreferentzi gune lan hau; neurri handienez Euskal Herritik/Euskaditik abiatuz eta Euskal Herriari/Euskadiri begira pentsatua eta garatua den hau.

Segidako lerrook ere hari beretik ari nahi lukete; beti ere, adinoko jendearen euskalduntasunari eta alfabetatze-euskalduntzeari buruz.

1. Zertan dautza Alfabetatzea eta Euskalduntzea

Esan beharrik ez, bi prozesu guztiz diferenteak direla, jakina, abiapuntua ere guztiz desberdina dutela.

1.1. Alfabetatzea

a. Abiapuntua

Alfabetatze hitza anbiguo samarra gertatzen da askotan. Ez du ematen, ordea, argiago eta egokiagorik asmatu denik. Carrionek bere tesian darabilen "eskolatu" hitza ere —gauza bera adierazteko—, bere testuingurutik at edota inolako adjektiborik gabe erabiliz gero, nahikoa desegoki har daiteke. Esan nahi da, nahiz bata nahiz bestea testuinguru jakin batean erabili ohi direla, eta hala hartu behar direla. Euskal Herrian, gutxi edo gehiago alfabetatu edo eskolatu gabeko jende gutxi aurkituko da: gehientxoena dira eskolan ibiliak; beraz, alfabetatuak edo eskolatuak dira. Baina, erdaraz dira alfabetatuak edo eskolatuak. Euskaraz, berriz, alfabetatugabeak dira, eskolatu gabeak. Zentzu honetan esango da, jende horrek euskara landugabea duela.

Landugabea. Zorrotz hartuz, ezin esan hitz juxtua denik alfabetatugabearen abiapuntua adierazteko. Halere, baliagarri gerta

dakiguke, beste hoberik ezean. Euskararen ezaguera “primarioa” duela esango luke Carrionek. Hizkuntzarekin izandako kontaktu edo ukipen hutsean ikasia du bere hizkuntza, eta bizitzako komunikazio-funtzio jakin batzuetarako bakarrik gaitzen duelarik: entzutezko ulermenerako eta hitz egiteko bakarrik, eta, agian, gauza-zatxo ximpleren bat, Arantzazuko Egutegia, esaterako, irakurtzeko; guztia ere, famili mailan, lagunarte-mailan eta beste ezer gutxitan erabiltzeko moduan.

Euskararen sen handi eta aberatsa du; erabilera ere jatorra; baina, bizitzako funtzio edo egiteko mugatu-mugatuerako modukoak bakarrik.

Azpitarratzekoa da sen handi eta aberatsa duelakoa. Izan ere, bada ez sen ez erabilera hain sakonak eta aberatsak ez dituen beste jende-mota bat. Euskaldun totela, traketsa, deitu ohi zaio adineko jendearen irakasleen artean.

Azken hau, batipat, kalean gertatzen da. Besteak beste, horregatik miretsi ohi da baserriko euskara “jatorra, bikaina, txukuna”, etab. Arrazoi bat gehiago, euskara jator eta txukun horren funtzio-murritzasuna kontutan hartzeko; ez gutxiesteko, ordea. Murritza da, baina jatorra.

Jakina, hirugarren jende-multzo horren trakestasun honek ez du zerikusirik euskalkiekin. Tolosar batek bezain sen sakon eta aberatsa, edo areagoa, izan dezake eibartar batek, edo bermeotar batek. Ezin esan, euskalki hau beste hura baino aberatsagoa, euskal sen handiagokoa denik.

Edozein kasutan, euskara hizkuntzarekiko ukipen edo kontaktu hutsean, hizkuntzari buruz ezertan pentsatzen jarri gabe, ikasi duenaren komunikazio-funtzioen murritzasuna hor dago. Komunikazio-funtzio horiek zabaltzen saiatzea: horixe da alfabetatzea edo eskolatzea. Jakina, alfabetatze hau ere erdizkakoagoa nahiz osoagoa izan daiteke. Horrela aipatuko dira gure artean: Alfabetatzea edo Alfabetakuntza, Alfabetatze teknikoa...

b. Alfabetatze-prozesua

Alfabetatugabeak, bi norabide nagusi har ditzake: edota, bere komunikazio-funtzio-eskasiak jabeturik —ohartuki nahiz oharkabean—, izen handiagoko hizkuntza zanpatzailera joko du ahal duen guztietan, edota euskara ikastera edo lantzerara joko du.

Guztiok ezagutzen dugu norabide bietako jenderik.

Jende askok oihukatuko du euskararen nazionaltasuna. Bere praktikan, ordea, etxe barruan edo lagunartean ezartzen dio muga euskarari, eta askotan umeeikiko harremanetan. Eta badago alderik etxe-mailako izatetik nazio-mailakoa izatera.

Beste asko da, ordea, euskararen komunikazio-funtzioen eremua zabaltzera jo duenik. Esan beharra dago, alde honetatik, komunikazio-funtzioen eremua euskarak bere historian eta prehistorian izan ez duen tamainakoa egin duela gaur egun. Behinola Adolfo Suárez-ek Parisen euskara supazterrera mugatu nahiz botatako ahoberokeriak ezeztatzeko, hor ditugu euskaraz hainbat eta hainbat agiri: komunikabideak euskaraz (beren neurri eta maila hobetu beharrekoak eta guzti, noski), eskolakuntza (ia maila guztietan), liburu zientifikoak...

Esandakoarekin garbi geratu bide da alfabetatze-prozesuaren norabidea; helmuga bera ere bai: lagunarteko edo famili mailako komunikazio-bide izatetik, funtzio desberdinetara zabaltzea: etxean bezala auzitegian, lantegian bezala jolastokian, lagunartean bezala parlamentuan, hitzez bezala idazkietan...

Indibiduo-mailan, alfabetatuaren eremu linguistikoa zabalagoa edo estuagoa gertatuko da; ez gara euskaldun guztiok, euskaldun "zahar" izateagatik, edozein gai zientifikoz hitz egiteko gauza izango; ezta ulertzeko ere. Baina, gizarte-mailan, euskaldunok gai izan behar dugu edozein arlotan egungo munduari egungo gure aportazioa egiteko. Bestela, ezin hartu izango da nazio-mailakotzat euskara.

Nazio-mailako komunikazio-funtzio guztiak betetzen dituen hizkuntza da nazio-mailakoa. Ez da, beraz, aski euskara ofizial deklaratzera; ezta kalean lau haizeetara halakotzat oihukatzea. Uste dut, Axularrek zera dioela nonbait: ifernua nahikundez beterik dagoela; eta ifernua hondamendiaren sinonimoa da.

1.2. Euskalduntzea

a. Abiapuntua

Bere ama-hizkuntza ukanik, euskaraz jabetu nahi duenaren egoera da abiapuntu hori. Jarrera, esan beharko genuke, agian. Abiapuntu hori ez bait da gauza estatiko bat, indar asko tirabiran ari direneko gunea baizik. Beste hizkuntza baten jabe izanik,

euskara ikasteari emateko dagoenak indar-pilo baten eraginpean dihardu. Zerbaitegatik ekingo dio euskara ikasteari. Bere arrazoiak, bere motibazioak izango ditu, horretara bultzatzen dutenak.

Horrek tirabirak sortzen dizkio barruan. Batetik, badaki —adineko batek jakin beharko luke— hizkuntza bat ikastea ez dela jolasa; bere buruari ukapen asko ezarri beharko diola. Bestetik, ez da jadanik *tabula rasa* bat, ez da zinta birjina edo betegabe bat; hor du lehendik bere ama-hizkuntza, alde batera determinatzen edo nolakotzen duena; izan ere gizakiak, berez, edozein hizkuntza-mota ikasteko determinatu gabe baldin bada go ere, hizkuntza jakin bat ikastea, galdu egingo du indeterminazio hori; hizkuntza baten jabe denari, galga edo frenu gertatzen zaio aurreko hizkuntza jakitea, berri bat ikasterakoan. Hitz batean, gizakia nolakotu egingo du bere hizkuntzak; beste bat ikasteak nolakotasun hori aldatzea eskatuko dio. Eta aldaketarik ez, tirabirarik gabe.

Horra, beraz, ikaslegai tirabira bizian.

b. Euskalduntzeko prozesua

Euskaldunon artean askotan sortu izan da eztabaidarik eta polemikarik honelako galderen aurrean: “nor da euskaldun”, “nor da euskal idazle”, etab.

Erantzuna, askorentzat honako hau izan ohi da: “euskalduna, euskaraz dakiena da”. Baina, erreakzioa bizia izan ohi da, aurka, honela ondorioztatzean: “Beraz, polizia nazional bat, euskaraz baldin badaki, euskalduna da”. Esandako aurkako erreakzio biziaren testigu izan da lerro hauen idazlea bizpahiru kasutan. Baina, zein egi zati du aurkako erreakzio honek, zerbait baldin bada?

Gera bedi hor galdera. Agian, argi-izpiren bat aurki lezake irakurleak, bere erizpidea bere gisara moldatzeko, segidako gogoeta hauetan.

Hasteko esan dezagun, ez dugula esaten “espainola naiz, frantsesa naiz, italiarra naiz” espainola edo frantsesa edo italiarra jakin uste dudalako. Ez; frantses batek, espainol batek, italiar batek bere paper-agiriak ditu. Euskaldunok, berriz, ez dugu paper-agiririk. Beste zerbaitetan oinarritzen gara bat euskaldun den ala ez esateko.

Bigarren, beste zerbait hori, jende askorentzat, euskara dakien ala ez da; euskara dakiena euskalduna da; ez dakiena, ez.

Baina, hain xinplea ote da euskaraz jakin ala ez hori?

Esaterako, eta besteak beste, zein komunikazio-funtziotarako izan behar du batek gauza euskaraz, euskalduna dela esateko? Guztiok gatoz bat, euskaldun baserritar analfabetoa, nahiz komunikazio-funtzio murrizterako izan gauza, euskalduna dela esateko. Baina, bere kinkaileria hartu eta kalez kale eta tabernaz taberna berori saltzeko moduan euskarazko hitz eta esaldi batzuez jabetu den arabe hori euskaldun ote da? Bistan da, mutur samarreko adibidea dela hori. Baina, non jar euskalduntasunaren muga?

Europako Kontseilua atalase-maila delakoaz ariko zaigu. Gure artean, beste hainbat kontzeptu zabaldu dira: oinarrizko maila, hobekuntza, EGA, etab.; Carrion bera "euskaldun osoa" delakoaz ariko zaigu.

Bistan da, honetan ere, alfabetatze-prozesuaz aritzean bezala, indibiduo-mailako euskalduntzea eta gizarte-mailakoa bereizi beharko ditugula.

Indibidua, komunikazio-funtzio gehiagotarako edo gutxiagotarako gauza izango da. Euskal Herriko euskaldundu guztiak ez dira gauza izango medikuntzaz eta astrologiaz eta fisikaz eta... euskaraz aritzeko. Baina, euskal gizarteak komunikazio-funtzio guztietarako izan beharko du gauza, euskara hizkuntza nazional gertatuko bada.

Horiek horrela, lagun bat ezin mugatu izango da EGA titulua ateratzera. Besteak beste, euskaldunduaren helmuga alfabetatuaren abiapuntuan legoke; euskaldunduak euskararen sen aberats eta sakona amestu eta harrapatu beharko luke; bere sentipenen, bere burutapenen, bere ametsen komunikabide euskarak beharko luke izan. Eta sen hori, alfabetatuarentzat aipatu ditugun bizitzako eremu guztietara eraman beharko du.

Hitz batean, euskal gizarteak bere bizitza euskaraz egin beharko du, euskara hizkuntza nazionala izango bada.

2. Alfabetatzeko eta euskalduntzeko arrazoia edo motibazioa

Jadanik zerbait esanak gara puntu honetaz aurreko lerroetan.

Euskara ikasteko motibazioa —ingelesa, frantsesa... ikasteko bezalaxe— askotarikoa izan daiteke; oso diferentea, lagun batetik bestera.

Euskal Herrian turismoa egiteko nahi izatea gerta daiteke. Euskal antropologiaz tesi bat egin ahal izateko nahi izatea ere gerta daiteke. Lanpostu baterako puntuak irabazteko ikasi nahi izatea ere gerta daiteke. Haur txikiari hitz solteak esateko gai izateko nahi izatea ere gerta daiteke.

Bistan da, motibazio horiek guztiak eskas gertatuko direla gogoan aipatu dugun helmugari buruz; horrelako lagun hori ez da iritsiko sekula ere euskararen sen jator eta aberats horretara. Motibazioak, horretarako, sakonagoa beharko du izan: bertakotu nahia, euskal gizartearekin identifikatu nahia; hitz batean, euskaraz bizi den eta ohartuki euskaraz bizi nahi duen gizarteratu nahia.

Horiek horrela, hemen sortzen da arazoa jende askorentzat. Positiboa ote da lanbidea aurkitzeko euskararen beharrean dagoenaren motibazioa? Beste hitz batzuetan esanda, onuragarri ote da lanpostu batzuetarako euskara derrigorrezko ematea?

Jakina, galdera formal bat beraren pean, hor, bi galdera-edukin guztiz diferenteak datoz. Eta horietako bakoitzak erantzun desberdina beharko luke. Aski bekigu bi galdera-edukin horiek planteatzea, erantzunak ematera jo gabe. Bata, hauxe da. Francoren garaian jende asko aritu zen euskara ikasi/irakasten borondate hutsez. Euskara identifikazio-bidetzat jotzen zuelako. Ezertxo ere ordaindu gabe. Ezertxo ere kobratu gabe. Inolako sari materialen itxaropenik gabe. Jende-mota honi gogor egiten zaio, kasu askotan, euskara lanpostua bilatzeko tresna bihurtzea. Euskara irakastetik bizitzea, etab.

Beste galdera-edukina, hauxe da. Nola behar lezake gizarte batek jende bat euskara ikastera? Ez al da hori norberaren aukera?

Bistan da, planteamendu batekin ala bestearekin ari, euskara ikasteko motibazioa guztiz diferentea izango dela. Eta da.

Erantzuna arrazoitzen hasi gabe —ximplekerietan ez erortzekotan, luze joko bait luke horrek—, derrigortze hori positibotzat eta beharrezkotzat jotzen dudala esan behar. Baina, halaz guztiz, bigarren planteamenduan oinarritzen denaren motibazioaren mugak ezagutu eta aintzat hartu beharra dago. Oso zail egingo zaio motibazio horretan oinarritzen denari “euskaldun osoa”ren (euskararen sen jator eta aberatsekoaren) maila harrapatzea. Identifikatzearen aurka dagoena ezin inola identifikatu.

3. Alfabetatzearen eta euskalduntzearen elkar-eragina

Alfabetatzea eta euskalduntzea, esan dugu, bi prozesu guztiz diferenteak direla.

Batak badaki euskaraz. Baina landu egin behar du.

Besteak ez daki. Eta ikasi egin behar du.

Diferenteak izan arren, ez dira independente.

Euskaldun zaharra bere hizkuntzarekiko identifikatuztat ikusi ala ez, garrantzi handikoa da Euskal Herrian bizi den baina euskararik ez dakienarentzat. Alde honetatik, zera botako nuke airera galdera moduan: zein motibagarriago euskara barne-gogoz ikastera bultzatzeko (egungo lanpostuarekikoa aparte utzirik): Francoren garaia ala egungoa? Batean, Francorenean, jendaurreko adierazpen gehienak (hitzaldiak, aldizkariak...), oso gutxi izanik ere, euskaraz egiten zirelarik, eta bestean, gaurkoan, adierazpen gehienak (komunikabideak, politikarien deklarazioak, mitinak, bilera...) erdaraz egiten direlarik. Garbi dagoena, zera da: norberaren borondatez euskara ikasteari ematen dionaren kopurua jaitsi egin dela, derrigortuta doanarena asko igo bada ere. Horren arrazoia, agerikoa iruditzen zait: euskaraz ari garenon izena ez dela goimailakoa gure gizartean; euskarak ez du izenik, ez du prestigiorik. Kirol-munduak, arte-munduak, politika-munduak, ugazaba-munduak, karrera liberaletakoen munduak du izena, eta horrek du motibatzen gure gizartea: erdararen (espainolaren, frantsesaren, ingelesaren) alde, eta euskararen aurka edota axolagabe.

Bestalde, euskalduntzeak ere izan lezake bere eragina alfabetatzeko dagoenaren gain. Esaterako, euskara irakasten diharduen jende askok ikasleak bultzaturik ikasi behar izan du askotan. Gure

jende euskaldunduak, euskalduntasun osora iritsia balitz, alfabetagabeko asko behartuko luke euskara ikastera.

Bata bestearen eragile dira euskaldundua eta alfabetatua. Baina, eragin hori nabari ager dadin, alfabetatu eta euskaldundu osoen multzoak dosi handiagoa harrapatu beharko luke. Euskal Herriko bizitza nazionalako eremu guztiak harrapatu beharko lituzke multzo horrek.

Horago esan bezala, nazio-mailako komunikazio-funtzioak harrapatzeko moduko multzoa beharko luke izan: politikarien mundua, kazetariena, abokatuena, irakasleena, langile-leaderrena, administraziokoena, etab.

4. Ondorio batzuk

Horiek horrela, eta lerro urri batzuetan horrelako auziaz ari- tzea ausardiatzat jo badaiteke ere, ondorio batzuk aipatu nahi nituzke segidan.

a. Oso zaila da ama-hizkuntzako jatortasuna eta aberastasuna bigarren hizkuntzan harrapatzea motibazio sakonik gabe. Motibazioak determinatu behar du —jende helduaren kasuan ari gara— bai helburua, bai ikaste-dinamika. Jakina, motibazioa neurtzeko hitzak eta oihuak baino neurgailu hobea da martxan dagoen ikaste-dinamika. Arinaiztarraren motibazioak, esan daiteke, identifikazio-nahi-maila kaxkarra adierazten duela.

Esan behar da ere, ordea, motibazioa, abiapuntuan kaxkarra dena, ikastearen prozesuan areagotu daitekeela. Euskaltegietan garbi ikusi ohi da kasu askotan: hasieran motibazio eskasa duen asko bihurtzen da sutsu euskararen ikasketan aurreratu ahala. Hitz batean, hasierako motibazioa areagotu egin ohi da, identifikatze-prozesua hezur-mamitzen edo materializatzen sentitu ahala. Izan ere, hizkuntza integratzaile dela, praktikan eta norberaren bizitzan sentitzea bezalako eta adinako motibaziorik ez. Horregatik da garrantzizkoa, zenbait komunikazio-funtzio euskaraz bete ditzakeela ikaslea garaiz konturatzea.

b. Ez da bidezkoa —gizarte-mailan— euskara ikastearen hel-muga tarteko maila batera mugatzea. Nazio-mailako komunika-zio-funtzioak betetzen ez dituen hizkuntza galtzeko zorian dago.

Horiek horrela, Euskal Herriko Unibertsitatea euskalduntzen ez den bitartean, gure politikoak, gure abokatuak, gure sendagi-leak, gure administrariak erdaraz arituko dira. Zenbait deklarazio-txo euskara trauskil, total eta narratsean eginak, gauza testimonial huts gertatuko dira. Besterik ez. Efektibo behintzat ez.

Unibertsitatea esatean, zer esanik ez Institutuak, Lanbide-Eskolak, etab.

c. Arrazoizkoa da, euskara ama-hizkuntza bezala dakiena potentziatu nahi izatea. Baina, ez da ahaztu behar, euskara ama-hizkuntzatat duena ez dela iristen, besterik gabe, euskara aurrera ateratzeak eskatzen duen gizarteko bihotz eta gihar izatera. Euskarari onik ez egiteaz aparte, kalte ederrik egin dionik ezagutu izan dugu gure artean. Motibaziorik gabeko ama-hizkuntzako euskalduna, euskara bigarren hizkuntza duen motibaziodun erdi-euskalduna baino urrunago egon daiteke bihotz eta gihar izate horretatik.

* * *

Bukatzeko, euskararen berreskurapena ez da lortuko haurrak euskara ikastera behartzearekin. Helduen munduak adierazi behar dio haurrari euskara dela bizi den gizarteko hizkuntza. Eta hitz hutsezko adierazpenak, ahuntzaren gauerdiko eztula bezala dira. Ekintzak egiaztatzen du hitza.

D. A.

EL PROCESO DE RECUPERACION LINGÜÍSTICA EN LOS ADULTOS
LE PROCESSUS DE RECUPERATION LINGUISTIQUE DES
ADULTES

Frente a los planteamientos generalizados de orden cuantitativo (estadístico, etc.), "Txepetx" aborda el problema de la recuperación lingüística de los adultos en términos cualitativos y dinámicos: motivación, necesidad real, uso espontáneo, uso suficiente, prestigio, etc. Estos conceptos fundamentan el análisis de los procesos lingüísticos de recuperación en los dos campos principales de la alfabetización y de la reeskaldunización, refiriéndonos siempre a los adultos.

El euskaldun nativo, que no ha podido cultivar su lengua y, por tanto, ve limitado su uso en sociedad (uso insuficiente), se encuentra en la alternativa de preferir otra lengua de cultura o bien de cultivar la suya, e.d., "alfabetizarse", como viene diciéndose con un término no muy feliz. Su decisión dependerá del juego de los diversos factores de motivación.

El aprendizaje del euskera de quienes parten de otra lengua materna arranca siempre de una tensión y comporta dificultades de diverso género. Los motivos del aprendizaje pueden ser muy diversos. En la misma medida variarán las expectativas. Quien parta de intereses particulares muy limitados (ganar puntos para un puesto de trabajo, etc.) difícilmente alcanzará el nivel de un dominio real suficiente y espontáneo. Para este nivel completo se requerirá un deliberado propósito de integración, de identificación con la comunidad euskaldun. ¿Resultarán, pues, positivas o, por el contrario, negativas a la larga para la recuperación lingüística, la imposición del aprendizaje, la exigencia del conocimiento del euskera para determinados oficios, etc.?

El artículo señala, finalmente, las mutuas influencias de la reeuskaldunización y de la alfabetización, que se rebelan así como dos campos conexos, no aislados el uno del otro, en el proceso de recuperación del euskera, destacando en este contexto la necesidad de una Universidad euskaldun para la supervivencia de esta lengua.

Par opposition aux attitudes généralisées de recherche quantitative (statistiques, etc.), Txepetx aborde le problème de la récupération linguistique des adultes en termes qualitatifs et dynamiques: motivation, nécessité réelle, usage spontané, usage suffisant, prestige, etc. Ces concepts commandent l'analyse des processus de récupération linguistique des adultes en deux domaines majeurs: l'alphabétisation et la réeuskaldun-isation.

L'euskaldun de naissance qui n'a pu travailler sa langue et voit donc son usage limité en société (usage insuffisant) se voit contraint ou bien de choisir une autre langue de culture ou bien de cultiver la sienne, c'est à dire de "s'alphabétiser" comme l'on dit selon une formule pas très heureuse. Sa décision dépendra du jeu des divers facteurs de motivation.

L'apprentissage de l'euskara pour ceux qui partent d'une autre langue maternelle procède toujours d'une tension et comporte des difficultés de divers genre. Les motifs de l'apprentissage peuvent être fort divers et les résultats seront aussi différents. Celui qui part d'intérêts particuliers bornés (obtenir quelques points supplémentaires pour un poste de travail, par exemple) obtiendra difficilement une maîtrise réelle, suffisante et spontanée de la langue. Pour attendre ce niveau il faudra une décision ferme de s'identifier avec la communauté linguistique basque et de s'y intégrer. Peuvent donc être soit positives soit éventuellement négati-

ves, à la longue, l'imposition de l'apprentissage ou l'exigence de la connaissance de l'euskara pour certains postes...

L'article relève pour finir, l'interaction de la réeuskaldun-isation et de l'alphabétisation, qui sont ainsi deux champs connexes et non isolés, dans le processus de récupération et apparaît dans ce contexte la nécessité d'une Université Euskaldun pour la survie de la langue.

Erdararen atzerritik Euskararen aberrira

Paulo Agirrebaltzategi

“... El euskara, lengua oprimida por una casta y un sistema políticos muy determinados, necesita, para salvarse y para salvarnos, conducirnos por un camino de libertad” (J.M. Sánchez Carrión, *Lengua y Pueblo*, 32. or.).

José María Sánchez Carrión-en, “Txepetx”en, idazlanak irakurri dituenak badaki zein ondo dakien berak logikaren zorrotztasuna eta hoztasuna sinbolikaren leuntasunarekin eta berotasunarekin janzten.

Orain argitaratu duen tesi-lan hau irakurriko duena berehala konturatuko da bere logika zorrotzagotzen saiatu dela oraindik, hitzak berak zeinu logiko soiletara ekarriz. Hala ere, etengabe aurkituko du sinboloen poesia tartean. Tesiaren tituluan bertan jarri du irudimenaren arnasa: *Un futuro para nuestro pasado*.

Beste lekutan eta bereziki tesi-lan honetan darabilen sinbolo aberatsenetako bat hauxe da: hizkuntzazko arrozketak (“atzerria”) eta aberriratzea (herriratzea). Bestalde, Txepetxen pentsabidean eta hizkeran sarritan agertzen da Bibliako sinboloen oihartzuna. Bide horretatik eta aurrean dugun idazlan honen funtsezko muina hauteman nahian, iruditzen zait Bibliako Exodoa izan daitekeela, au-

toreak bere teoria soziolinguistikoaz argitu eta urratu nahi duen hizkuntz komunitatearen —Herriaren— bidearen eredu sinbolikoa, hizkuntzazko alienaziotik —“extorsión lingüística”tik— beraren hizkuntz berreskurapen sozialera doanarena. Herri osoaren ibilaldi luzerako bidea urratzen ari zaigula iruditzen zait, Israel-ek Egipto-tik “promisioko lurraldera” egin behar izan zuen basamortuko ibilaldi luzearen antzekoa.

Guzti horri erantzuten dio nolabait goian eman dugun gure irakurketa honen tituluak: “Erdararen atzerritik Euskararen aberrira”. Erbestetik aberrirako ibilaldia da Herriaren prozesua, bere hizkuntza “nazionala” berreskuratzea. Berreskurapen horren gakoak erakusten ditu autoreak pentsabide tinko-tinkoaren hariak.

Gernika suntsitu zutenetik berrogeitamargarren urteburua betetzarekin batera aterako da tesi-lan hau. Herri erausi eta berre-raikiaren sinboloa da Gernika. Herri honen berreraikuntza, berriz, ez da etorriko beronen hizkuntzaren berreskurapenetik ez bada. Iraganaren omenalditan ezezik, etorkizunaren —eginkizunaren— deigarri eta bide-urratzaile dator Txepetxen tesia.

“Irakurketa” honek lan horren puntu batzuk nabarmendu nahi ditu; aipatzen diren erdarazko testu guztiak bertatik hartuta daude.

Euskara: Hizkuntza gutxia ala gutxitua?

Ez ahal dugu maiz entzun —eta erabili— sailkapen hau: Munduko —edo Europako— “hizkuntza handiak” (edo nagusiak) (ingeleza, frantsesa, gaztelania, etab.) eta “hizkuntza gutxiak” (euskarra, bretoiera, friulera, galegoa, katalana, etab.)? Eta agian ez gara benetan jarri bereizkuntza “normal” eta soil horren azpian dagoen historia eta karga ideologiko astuna bilatzen.

Badu itxura gainera sailkapen horrek, estatistika hotzaren araberaren egindakoarena; zientzia matematikoaren objektibotasunarekin jantzita aurkeztuko dizute agian hizkuntza handien eta hizkuntza gutxien banaketa: haiek dira gehiengoaren hizkuntza —milioi askok darabiltena—; besteak dira gutxiengoaren hizkuntza. Eta demokrazian gehiengoaren eta gutxiengoaren arteko jokoak jokatzen behar omen denez, hizkuntza handiek eskubideak dituzte hizkuntza gutxiak ez dituztenak.

Baina hizkuntza gutxia esaten denean, ez dago hor kontzeptu estatistiko hutsa eta horren araberrako "demokrazia". Eskasa esan nahi du sarritan "gutxi" hitzak; hemen ere bai. Eta gutxia omen delako *gutxietsi* egiten da halako hizkuntza —euskara, gurean—. Ala ez ote da beste hau gertatu: Aurrenik gutxitu egin dute euskara, ondoren gutxietsi —gutxitzat hartu—, azkenik gutxiengoaren hizkuntza deklaratu?

Txepetxek dioenez, halako hizkuntza halako garai historikotan egon daiteke hiru egoera hauetakoren batean, nolabait bizirik baldin badago: jatorrizko hizkuntza gisa (A), kulturazko hizkuntza gisa (B), jatorrizko eta kulturazko hizkuntza gisa (AB). Jakina, gertatzen da, egoera horietarako halako deiturak erabiltzen dituztela, kalifikazio gisa, eta horren ondorioak ateratzen hizkuntz politikarako. Horrela A hizkuntza etnikoa edo indigena da, arbasoen hizkuntza, halako gizatalde txikiaren barrutira mugatua eta gaurko mundu modernorako baliogabea; B hizkuntza da hizkuntza klasikoa, historia ohoretsua duena, nazioartean erabiltzekoa eta ohorez ikas daitekeena; AB hizkuntza, berriz, hizkuntza modernoa da, gaur-gaurkoa, herriartekoa edo nazioartekoa, eta ikasi beharrekoa.

Nork ez du entzun gure artean?: Euskara, gure hizkuntza "zaharra", gure arbasoen hizkuntza... Bertako hizkuntza berezia (indigena, etnikoa)... Euskara, baserritarren hizkuntza eta gaurko zibilazio moderno eta industrialdurako balio ez duena... Zertarako euskara ikasi?

Eta badakigu: Espainiako Konstituzioaren arabera, gaztelania ikastea "beharrezkoa" da, euskara ikasi nahi duenak ikas dezake... Hizkuntzen berezikuntzaren halako filosofia dago azpian. Izan ere, horrelako berezikuntza ez da halako soziolinguistaren marko abstraktuan eta neutralean egiten. Hizkuntzen arteko borrokaren testuinguruan egiten da: areago, hizkuntza azpiratzailearen eta hizkuntza azpiratuaren arteko harremanak ezkutatu besterik ez ditu egiten horrelako terminologiak.

Euskararen "gutxipena" ren historia, horren menperakuntzaren eta horren ordezkapenaren historia da, erdararen (gaztelaniaren nahiz frantsesaren) mesedetan. Horren zurikatzaile besterik ez da hizkuntza nazionalaren/etnikoaren, modernoaren/zaharraren, beharrezkoaren/baliogabearen, famili hizkuntzaren ala kultur hizkuntzaren terminologia osoa, estatu menperatzaileak —"expansionario", dio Txepetxek— ezarria.

Hizkuntzaren gutxitzearen prozesuan gertatzen da hiztunen arrozketak: buruzko alienazioa, beren hizkuntza gutxietsiz, eta hizkuntzazko erbestera, erdarara aldatuz. Azpian dago, estatu "expansionario"ak zabaldu eta ezarri duen axioma: hizkuntzen ezberdintasuna; eta, horren ondorioz, hizkuntza gutxituko hiztunen gutxitasun-konplexua, axioma hura beren baitaratu dutenean. Eta ondorioaren ondorioz, soziolinguistek deitzen duten "norberarenganako hizkuntzazko gorrotoa".

Hona hemen liburugilearen hitz argigarriak: "Pero esto es, precisamente, lo primero que una comunidad lingüística necesita cuestionar y que no puede en modo alguno aceptar: la pretensión de los otros de que su lengua es inferior a la de ellos. Porque, como vimos, el primer axioma, incuestionable e indiscutible, que permite en cualquier tiempo histórico la supervivencia de una comunidad lingüística es la convicción de sus hablantes de que su lengua es tan apta como cualquier otra lengua humana, y la única capaz *para ellos* de dotarlos de un desarrollo lingüístico completo". "Burua deskolonizatu behar da", dio berak.

Benetan bere laneko puntu nagusienetako bat azaldu du hor Txepetek; eta hortxe datza euskararen berreskurapen osoa helburutzat jartzen dugun eta hori bilatzen dugun euskaldunontzat abiabururik behinenetakoa: Euskara ez da hizkuntza gutxia, gutxitua baizik. Gogameneko alienazioa eta konplexua gainditu behar aurrenik, hizkuntzazko erbestetik aberriratzeko. Badirudi prozesu hau aurrera doala: "Hizkuntza minorizatu"ei buruzko kongresua egina dute orain dela urte batzuk Faduran; bada "Europako hizkuntza gutxitu"en aldeko erakunde nazioartekoa, non euskaldunok barruan bait gara.

Elebidun osoa ala euskaldun osoa?

Elebitasunaren predikua oso zabaldurik dago aspaldi honetan, batez ere gure artera demokraziaren haizeak etorri omen direnetik. Badirudi orain gehienek aurkituak dituztela elebitasunaren bikaintasunak, eta hortxe ikusten dutela Euskal Herriaren hizkuntzazko paradisua. Duela gutxi, apezpiku batek ere aldarrikatua digu elebitasunaren mezua.

Eta zergatik daude prediku horren aurka euskararen aldeko borrokan eta horren berreskurapenaren aldeko lanean diharduten

hainbat eta hainbat herri-erakunde eta talde, batetik, eta hamaika soziolinguista, bestetik?

Hasteko, bi hizkuntza leku berean —herri berean—, aldi berean eta hiztun berberetan ukituan egotea da elebitasuna. Besterik ez da: bi hizkuntza elkarren ondoan, elkarren gainean edo elkarren tartean gertatzea besterik. Alde horretatik badu kidetasunik, ingeles antropologoek esaten duten “cultural contact” delakoarekin. Baina kontzeptu hori beste hainbatek “aculturation” deitzen dute: eta badakigu akulturazioak gehienbat kultura indartsuren batek beste makalagoren baten gain duen eragina eta “inbasioa” adierazten dituela. Beraz, kulturazko “ukitu” soila baino gehiago izan daiteke nonbait akulturazioa; era berean, elebitasunak edo “hizkuntzazko ukituak” ez ote du ezkututzen hizkuntzaren batek bestearen gain ezarritako inbasioa?

Orain esan dezagun, elebitasunak, hasteko, *abiaburuko* egoera sozial edo pertsonala besterik ez duela adierazten. Baina gertatzen dena, zera da: *helburu* bihurtu nahi dutela elebitasuna. Eta orduan, berehala galdetu behar: zer-nolako elebitasuna da, hizkuntz politikak helburutzat duena?

Horrelako galdera egin zuen Eusko Jaurlearitzako Euskararen Aholku-Batzordeak, *Euskararen Politikarako Oinarriak* (Gasteiz 1983) txostena lantzean nonbait. Lau elebitasun-modu bereizten ditu txostenak: pasiboa, diglosikoa, faltsua eta osoa. Azken hau honela definitu zuen: “Bi hizkuntzetan jendetza guzvia, maila eta arlo guzietan, eta pertsona arteko harreman guzietan, inolako diferentziarik gabe baliatzea” (17-19 or.). Egia esan, txostenak berak ez du Euskal Herrian horrelako elebitasunik lortzeko itxaropen handirik agertzen; hala ere, horixe ipintzen du helburutzat.

Baina zergatik ez da lortuko elebitasun osoa? Ezinezkoa delako. Eta hori predikatzen ihardutea, jendea iruzurtzen ibiltzea da. Bidea, ordea, beste nonbaitetik doa; ez elebitasun “osoa” edo bestelako edozein elebitasun-modu lortzeko asmoetatik. Elebitasunaren ideologia eta faltsukeria salatu beharra dago. Horretara doa, neurri handi batez, Txepetxen tesia.

Elebitasuna bi hizkuntzaren arteko ukitua baldin bada, halako gizartean gertatzen dena, elebidunak gizarte horretako gizon-ema-kumeak dira. Horien egoera, ordea, hizkuntza batari (H^1) eta beste-ari (H^2) buruz oso ezberdina izan daiteke, eta, beraz, elebitasun-moduak ugariak dira. Gradu-arazoa da. Gizarte elebidunaren barruan zortzi egoera bereizten ditu gure autoreak, bere

herri-hizkuntza “gutxitua” bakarrik eta jatorrizko eran soilik da-
kienarengandik hasi, eta hizkuntza azpiratua eta azpiratzailea, biak
jatorrizko mailan nahiz kulturazko mailan dakizkienarenganaino.
Lehenengoari “lehen mailako elebakarduna” deitzen dio Txepet-
txek; azkenengoari, bizelebiduna. Tartean daude “bigarren maila-
ko elebakarduna”, “lehen mailako erdi-elebiduna”, “bigarren maila-
lako erdi-elebiduna”, “elebidun ez-orekatua edo diglosikoa”, “le-
hen mailako elebidun orekatua”, “bigarren mailako elebidun
orekatua”. Sailkapen horren hipotesiaren oinarrian dago, bertako
herri-hizkuntza dela herritarrek familiatik lehen eta jatorrizko hiz-
kuntzatzat hartzen dutena; euskaldunon kasuan, ordea, eta erda-
raz ez dakienik ia ez dagoenez, esan daiteke, herritarren hizkuntza
“naturala” (legez ikasi beharrekoa, gainera) erdara bihurtu dela.
Orduan sailkapeneko lehen bi mailakoak ere erabat erdararen alde
isurtzen dira: hau da, erdaraz jatorrizko mailan edota kulturazko
mailan ondo jakinik, euskara inola ere ezagutzen ez dutenak.

Hemen dago elebitasunaren gakoa, gure autoreak honela adic-
razten duena: “El hecho al que me estoy refiriendo es, naturalmen-
te, al bilingüismo unidireccional o unilateral que *obliga* a todos los
hablantes de la lengua “periférica” a aprender la lengua “central”,
excusando a todos los hablantes de la lengua “central” a hacer lo
mismo en la dirección inversa”. Orduan elebitasunaren predikua
erabat bihurriturik dator, hizkuntza menperatukoei *ezarri* egiten
bait zaie hizkuntza menperatzailea ikasi eta erabili beharra — “bi-
lingüismo de extorsión” deitzen du Txepetxek. Gainera, hizkuntza
gutxituko hitzunei hizkuntza “handia” ikastearen premia eta alde
onak predikatuz, hizkuntza gutxituarekin “ez bait daukagu gaurko
munduko zibilizazioan bizitzerik”.

Hizkuntza gutxituko hitzunen osagarritzat — “bilingüismo de
implementación”— predikatzen dute elebitasuna, izatez haientzat
“erbesterako” bidea den elebitasuna: azken batean, hizkuntz
ordezkapenerako bide “demokratiko” eta “modernoa”!

Orduan zertara dator euskararen normalkuntzarako “elebita-
sun orekatua” edo “elebitasun osoa” predikatzea? “Ha llegado
también el momento —dio gure autoreak— de sacar al “pensa-
miento bilingüe” de su “prison de longue durée”.

Uste dudanez, giltzarrizko hitzak ditugu horiek, Euskal He-
rriaren euskararen normalkuntzarako plangintzaren inguruan azken
urteotan ontzat eman eta erruz zabaldu diren halako hizkerak eta
pentsaera zorrozki eta sakonki kritikatzeko eta zuzentzeko. Ze-

ren, “el paradigma de extorsión/expatriación es el glotocida de la lengua”... Horra salakuntza! Orain arteko prozesuaren etena derigorrezkoa da.

Batetik, jakina da, Euskararen Aholku-Batzordeak zioen elebitasun osoa edo Txepetxek dioen “bizelebitasuna” ezinezkoak direla gizarte mailan; herritar batzuk bakarrik izan daitezke “bizelebidun” iraunkorki. Bestetik, elebitasun orekatua (lehen mailakoa nahiz bigarren mailakoa) gezur eta iruzur hutsa da, hizkuntza menperatzailearen aldetik ezarritako elebitasunaz ari garenean, hau da, jatorrizko eta kulturazko hizkuntza (lehen hizkuntza eta azken hizkuntza) erdara denean.

Elebitasun sozial orekaturik ez dago, borrokan dauden bi hizkuntzen arteko desoreka berrira igarotzeko puntua besterik ez baita oreka-une hori. Eta Herri honetan elebitasun indibidual orekatu zabala bakarrik gerta daiteke Euskara Herri honen eta euskal herritarren hizkuntza oso bihurtuko denean: Jatorrizkoa eta kulturazkoa.

Euskarak, beste edozein hizkuntzak bezala, lau egoera eduki ditzake Euskal Herrian eta herritar bakoitzarengan: Ø egoera; jatorriz bakarrik ikasitako hizkuntzaren egoera (A); kultura mailan bakarrik ikasitako hizkuntzaren egoera (B); jatorrizko eta kulturazko hizkuntzaren egoera (AB). Euskara euskaldunen hizkuntza oso bihurtzea, AB egoerara eramatea da; hau da, *Eluskararen berreskurapen osoa*.

Gure autorearen beraren hitzak aipatuz: “Y el objetivo no puede ser otro, porque *no hay* otro posible cuando lo que se pretende es vivir con normalidad en un idioma: lograr un desarrollo completo del Euskara, para que el Euskara pueda completarse a través de nosotros, para que nosotros podamos completarnos a través del Euskara”.

Euskaldun berria eta euskaldun ikasia

Soziolinguistak etorri baino lehen herriaren senak eta hizkuntz esperientziak berak sortu du lehen tipologia soziolinguistikoa eta horri dagokion terminologia: Funtsean euskaldunak eta erdaldunak daude; tartean sartu zuten ideologo politikariek euskotarrak

(euzkotarrak, baskoak) kontzeptua, ez euskalduna eta ez erdalduna omen zena. Herriaren senak ez zuen onartu hizkera hori. Baina bai egin zuen beste bereizkuntza bat: euskaldunak (jatorrizkoak) eta euskaldun berriak.

Bereizkuntza horren gainean eta euskararen berreskurapenari begira beste eredu bat proposatu zuten Xabier Kintanak eta Joseba Tobar-ek: Euskaldun ikasia, bi motatako euskaldunentzat eredu izan behar zuena. Hortik abiatuz, nik neuk, halako artikulutxo batean, beste terminologia hau proposatu nuen: Euskaldun "euskalgabea" (euzkotarra), euskaldun eskolagabea eta euskaldun eskolatua. Jakina, banaketa horrek ez zeukan soziolinguistikako tipologia zorrotza eta erabatekoa emateko asmorik.

Horretara dator Txepetxen tesia. Eta tipologia egokia egiteko funtsezko garrantzia ematen dio, hain zuzen, euskaldun ikasi edo eskolatuari. Berak euskaldun *osoa* deitzen du. Euskaldun osoa da "jatorrizko" euskaldun eskolatua nahiz euskaldunberri "euskaldundua" ("nativizado"). Horien azpian daude euskaldun *ez-osoa* edo erdi-euskaldunak: euskaldunzahar edo jatorrizko euskaldun eskolatugabea, batetik, eta bestetik euskaldunberri euskaldundu gabea ("no nativizado"). Eta gero daude ez-euskaldunak: haur mintzogabeak, batetik, eta erdaldunak, bestetik (euskara galdu eta erdaldundu direnak edota erdaldun euskalduntzekoak).

Tipologia honek funtsezko garrantzia du Euskararen normal-kuntzari eta horren berreskurapenerako politikari begira. Auto-reak, beraz, horiek izendatzeko terminologiaren gorabeheri ihes egiteko, sinbolo hauek finkatu ditu hizkuntzazko tipo bakoitza adierazteko: Ø (edozein motatako ez-euskalduna); B (euskaldunberri jatorrizkotugabea); A (euskaldunzahar eskolatugabea); BA (euskaldunberri jatorrizkotua); AB (euskaldun eskolatua). Ez gara tipologia horren azalpen zehatzetara sartuko, gure eginkizuna ez bait da autorearena errepikatzea, ezta harena laburbiltzea ere.

Baina bi gauza nabarmendu nahi ditut: a) Gure artean erabiltzen ditugun "euskalduntzea"ren eta "alfabetatzea"ren prozesuak ondo zehaztu eta, aldi berean, elkarlotu beharra euskararen berreskurapenaren prozesuan; b) Euskotar harroaren miseria eta euskaldunzahar eskolatu gabe, baina asearen, pobretasuna, euskara berreskuratzeko bidean; areago, horiek botere politiko, ekonomiko edo kulturalaren jabe baldin badira, euskararen berreskurapenaren bidean oztopo eta kaltegarri dira, lekuz kanpo daudelako gutxienez... Irakurri, bestela, Txepetxen tesia!

Euskara guztiona eta guztiontzat

Slogana izan da eta da oraindik ere. Baina, sloganaren azpian, aitorpena (abiaburua) dago, eta erabakia (helburua). Beharrezkoa da gorputza ematea slogan horri, abiaburutik helbururako bidea urratuz. Horrixek bakarrik deitu geniezaiok Euskararen normalkuntzarako plangintza, non herritar guztiek hartuko bait dute parte. Mugimendu horretan sartuko ez direnak atzerritar deitzen ditu Txepetxek ("outsiders"). Hizkuntz elkartea arrotzu eta hizkuntzazko atzerrira eraman duen erdararen ezarpen eta euskararen ordezkapen-prozesuaren aurka, ez dago beste biderik, euskararen berreskurapen osorako bidea besterik: "El paradigma de optimización es el antídoto del paradigma de extorsión. Es decir, es el proceso que restituye a toda lengua socialmente extorsionada, su equilibrio ('salud') vital. Y por lo mismo es el que repatria a su comunidad lingüística de origen a todos los hablantes previamente expatriados por la política asimilacionista del estado expansionario".

Zer da, beraz, metafora gisa erabiltzen dugun hizkuntz elkar-tearen (eta elkarkide bakoitzaren) herriratze hori, hizkuntzazko arrotzeta gaindituz? Herri osoaren eta herritar guztien baterako mugimendua da, bere hizkuntzaren berreskurapen osoaren bide-tik. Irakurri dugun tesiaren punturik interesgarrienetakoa da, autotreak herritar bakoitzari esleitzen dizkion lekua, partaidetza eta erantzukizuna bere hizkuntzaren berreskurapen-bidean, bakoitza dagoela dagoen egoeran hizkuntza horri buruz: ez-euskalduna (Ø) nahiz euskaldun eskolatua (AB) eta bitarteko beste egoerak.

Gure artean sarritan salatu izan dugu euskararen normalkuntzarako plangintza orokorrik eza. Txepetxek tesia irakurri ondoren, nabarmenago gelditzen da horren premia, eta, beraz, horren hutsunea. Gizarte osoaren eta hiztun guztien baterako mugimendua izan behar, plangintzak benetan bere helburuak lortuko badi-tu. Programa partzialak erdi-alferrikakoak gerta daitezke, plangintza orokorraren barruan ez baldin badoaz.

Gure autotreak lau alderdi bereizten ditu euskararen normalkuntzarako plangintzan: norbanakoarena, gizartearena, denbora-rena eta lurraldearena. Normalkuntza indibidualaren helburuari dagokionez, euskaldun bakoitzaren euskalduntasuna osatzea da, kontutan edukiz, noski, eredu euskaldun osoa (AB) izatea dela. Helburu horretarako bakoitzak bere hizkuntzazko egoeratik egin

behar duen bide-tartea, hauetako bat izango da: a) Euskaldun ez-osoarentzat euskaldun oso bihurtzea, edo beren arbasoen hizkuntza, euskara, galdu dutenentzat, euskara berreskuratzea (“paradigma de optimización”); b) Atzerritik etorritako etorkinentzat euskararen aldeko jokabidea hartzea (“paradigma de positivación”). Bide orokorra, ordea, bakarra da hizkuntz komunitate osoarentzat; eta helburua, berbera. Aipaturiko hiru “fase” horietan gure artean darabiltzagun “kontzientziatze/euskalduntze/alfabetatze” prozesuak sumatzen ditugu; baina gure autoreak zehaztasun eta osotasun askoz handiagoz ikusteko aukera ematen digu.

Bi puntu aipatu nahi ditut hemen, gure artean eztabaidapean egon ohi direnak: Euskalduntze-alfabetatzeak “estentsiboa” ala “intentsiboa” izan behar du? Erantzuna argi dagoela uste dut, gure autorearen ikuspegitik: estentsiboa izan behar du, baina desberdindua, bakoitzaren hizkuntzazko egoeraren arabera. Bigarrena beste hau da: zein da prozesu orokor horren barruan, euskaldun bakoitzaren “erantzukizuna”? Bada hortik hizkuntzazko indibidualismorik, norberaren hizkuntza komunitateren baten hizkuntza izan ezean, alferrikakoa dela, eta horren “gutxitzea” edo galtzea norberaren gutxitze eta galtze halabeharrezkoa dela nonbait ulertzen ez duenik. Baina honetaz, luzeago eta berezikiago gaineratu beharko dugu zerbait berehala.

Euskarak egiten gaitu euskaldun

Euskararik gabe Euskal Herririk ez dagoela esaten dugunean, edota “Euskara dela euskaldunon aberria (Herria)”, edota, soilkiago oraindik, euskararen berreskurapenerako plangintza eskatzen dugunean nahiz berreskurapen horretan euskaldun guztiok dugun erantzukizuna aldarrikatzen dugunean, alde ezberdinetatik atera ohi dira irria, eskandalua edo salakuntza: “Hizkuntz esentzialis-moa da hori...”; “Norberak nahi duen hizkuntza erabiltzeko eskubidea du...”; “Hizkuntza salbatu? Hainbat hizkuntza hil dira; hizkuntzak ez du eskubiderik; hiztunenak dira eskubideak...”. Horiek eta beste, hamaika bider entzun ditu euskararen aldeko “militanteak”.

Funtsean, jakina, hizkuntzaren funtzioak daude eztabaidan. Zertarako da hizkuntza? Hitztunen arteko komunikaziorako... Bai! Norberaren barnea adierazteko... Bai! Norberaren ingurua

taxutzeko... Bai! Komunitatearen berberatasuna eta berezitasuna gorpuzteko... Baita! Hara: eginkizun guzti horiek aitortzen dizkiote antropologoek eta hizkuntzalariek hizkuntzari.

Hiztun bakoitzaren eta hiztunen komunitatearen funts-funtsean dago bere hizkuntzarekiko kidetasuna. Norberaren eta norberaren Herriaren hizkuntza aztertzeke edo eztabaidatzeko urruneko "objektu" soil bihurtzea ezinezkoa da. Ezer nabarmenik baldin badago, hain zuzen, Txepetxek tesian, hizkuntzaren (euskararen) eta hiztunaren (euskaldunaren) arteko osagarritasuna da. Hainbat erataraz adierazten du berak hori: Objektua (hizkuntza sistema bera) eta subjektua (hiztunak) hizkuntzaren bi alderdiak besterik ez dira —hizkuntzalariek "hizkuntza" eta "hizketa" bereizten dituztela uste dut—; hizkuntzaren "izatasuna" eta horren "izatea" (hiztunengan), horren bi ikuspegiak besterik ez dira; edota euskararen balioa eta horren baliagarritasuna bereizezinak dira.

Horregatik, hizkuntzaren —euskararen— helburua bizirik irautea baldin bada, hiztunen komunitatearen —euskal elkartearen— helburua beraren birsorkuntza da. Gure autoreak dioenez, "nos interesa la vida del Euskara y el Euskara para la vida". Horregatik, euskara hizkuntza oso bihurtzea edo normalkuntza eta euskaldunaren hizkuntzazko osotasuna edo euskararen berreskurapen osoa parekaturik doaz: "Para los euskaldunes completarse lingüísticamente (= alcanzar un desarrollo lingüístico completo) y alcanzarlo en euskara, son una y la misma cosa. Nuestra necesidad de completarnos lingüísticamente no puede ser distinta de la necesidad del Euskara de completarse a través de nosotros". Beharra eta premia baldin bada, berriz, berez dator hiztunen komunitatearen *eskubidea* ere badela.

Espiralaren irudiarekin irudikatzen du Txepetxek hizkuntzaren eta hiztunen arteko harremana, lehen ere aipatu dugun euskararen normalkuntzaren helburua zein den adieraztean: "Lograr un desarrollo completo en Euskara, para que el Euskara pueda completarse a través de nosotros, para que nosotros podamos completarnos a través del Euskara".

Gordintasun eta zorrotzasun handiz, honelako "axioma" tara laburbiltzen du hizkuntzaren eta hiztunaren osagarritasun berezko hori:

—"Sin nosotros el lenguaje no existe. Pero sin el lenguaje nosotros tampoco existimos".

—“Cada quien ocupa un lugar en la lengua. Que es exactamente el lugar que la lengua ocupa en él”.

—“Cada quien realiza unas posibilidades de la lengua. Que son, por cierto, las posibilidades que en él la lengua realiza”.

—“Nosotros somos importantes para la lengua, cuando la lengua es importante para nosotros”.

Eremu sinbolikoa: hizkuntza eta kultura

Euskararen balioztapen sinbolikoaz gehiegi entzun behar izan dugunok; areago, gure hainbat politikarik balio sinbolikoa besterik ez diotela ematen euskarari hamaika bider salatu dugunok... harrিতa gaude orain Txepetx euskararen “eremu sinbolikoa” eskatuz datorrela ikustean.

Inondik ere, ez dauka goiko salakuntzekin zerikusirik; baina zergatik erabili du Txepetxek terminologia hori? Honela dio autoreak: “[el espacio simbólico es] el que hace a la lengua ser más ella misma... Es el espacio de la creatividad intelectual, en todas sus vertientes lógico-intuitivas: poesía, literatura, filosofía, arte y ciencia. Cuanto más denso es este espacio, más viva está la lengua. Cuantas más personas canalizan desde esta lengua su creatividad, y cuanto más genuina sea dicha creatividad (es decir, no se limite a la reproducción de creatividades pensadas desde el espacio simbólico de otra lengua), tanto más insustituible es para los sujetos que han pensado en ella, o que han accedido mediante ella al pensamiento lingüístico recreador de los otros, incorporándolo para sí”.

Argi dago, beraz, zer den “eremu sinbolikoa”... Utz dezagun alde batera zergatik erabiltzen duen autoreak terminologia hori. Zera da, beraz: eremu hura, non hizkuntzak bere sormen kultural osoa eskaintzen bait du. Izugarri garrantzizkoa iruditzen zait hori, euskararen normalkuntzari dagokionez, eta euskararen delako balio sinbolikoaren kontra-kontrakoa da.

Zein garrantzi du Arestiren obra osoen argitarapenak? Nere ustez, oso handia. Ez bakarrik literatur obraren beraren balioagatik. Aresti Txepetxentzat “euskaldunberri jatorrizkotuetakoa” da: hots, euskaldunberri osoa. Alde horretatik, garrantzi handia du berez euskararen normalkuntza bururatzekoan.

Hemen nabarmendu nahi dudana, Txepetxi jarraituz, zera da: euskararen normalkuntza ez dela hizkuntzaren maila soilan bururatu eta bideratu behar. Euskal Herriaren kultur pizkundearen eta berreraikuntza politiko-sozialaren dinamikaren barruan baizik. Euskara ikasteko motibazioa, horren kultur balioa eta kreatibitatea ikustetik eta baliagarritasunetik bakarrik etor daiteke, edota horretan bakarrik finka daiteke benetan. Horretarako, ordea, euskarazko kultura hori benetan beteko deneko "eremu" hori sortu, indartu eta zabaldu beharra dago. Alde horretatik aski zuzen dabil-tza seguruenik, euskararen berreskurapena kulturazko ikuspegitik at hutsala dela esaten dutenak.

Ondorioz, bi arazo datozkit burura, gure artean eztabaidapean egon ohi direnak: a) Nor da euskaldun eta zeri dagokio "euskal" deitura (euskal literatura, euskal zinema, etab.)? b) Zertarako euskaldun?

Ez gara hemen eztabaida luzetan abiatuko. Txepetxen liburua-ren haritik pare bat ohar egitea bidezkoa eta beharrezkoa dela uste dut. Lehen azaldiriko tipologiaren arabera, argi dago euskal herri-tar guztiak ez direla era berean euskaldun —"euskaradun". Herri-tar ez-euskaldunak daude, euskaldun ez-osoak daude (jatorrizko nahiz berri) eta euskaldun osoak daude (jatorrizkotuak nahiz jato-rrizko euskaldun eskolatuak). Inorentzat irain izan gabe, nahitaz kontutan hartu behar hizkuntzazko egoera ezberdin horiek euska-remen normalkuntzarako edozein politika egiteko.

Euskaldun osoak bakarrik dira euskarari gaitasun guztiak bete-tzen dizkietenak, gaurko kultura modernoa eta nork bere kultu-razko biziera euskaraz adieraziz eta biziz. Euskaldun osoek funt-sezko garrantzia dutenez euskararen berreskurapenerako, era be-rean horiek bizi, adierazi eta sortzen duten euskarazko kulturak (kulturazko adierazpenek eta kulturazko sorkuntzak) funtsezko garrantzia dute, euskararen ikuspegitik. Euskarazko kultura da, beraz, euskarari —eta euskaldunari— bereziki interesatzen zaiona. Helburu eta eredu horren arabera neurtu beharko da kultur krea-zioen euskaltasuna. Euskara kultur hizkuntza normaldu bihurtu arte, erdaraz egiten eta hartzen dugun kultura ez doa Euskal He-rriaren hizkuntzazko normalkuntzaren bidetik, eta, "osagarri" izan beharrean, arrotzaile gertatuko da, euskaldun osoen ikuspegi-tik; hala ere, euskaldun ez-osoak ez dago prozesu horretan kultur hutsunean uzterik. Baina helburua eta erizpidea argi daude: euskaldun osoa euskarazko kultura osoan.

Esandako guztiaren ondoren, “zertarako euskaldun?” galdera erdaldunarentzat bakarrik izan daiteke zentzuzkoa; euskaldun ez-osoari bere euskalduntze-bidean zalantzaren bat sortzeko modukoa da. Euskaldun osoarentzat ez da inola ere zentzuzkoa. Kultura baldin bada norberaren eta gizartearen bizia, bere bizia du euskaldun osoak euskaldun izatea. Eta zertarako bizi seriotan galdetzen dabilena gaixotzat jotzen dugu normalean. Orduan gaitza da kendu beharrekoa; eta ez alferrikako galderei erantzuten ibili.

Euskal Herria berreraiki Euskararen gain

Uste dudanez, oso une egokian dator Txepetxen tesia. Hamar bat urte etorriko omen dira laster Espainiako estatuan Konstituzio “demokratikoa” onartu zutela. Oker ez baldin banabil, zortzi bat urte izango dira laster Autonomi Estatutua eta horren ondoriozko erakunde autonomikoak abiatu zirela; Nafarroan geroxeago etorri zen “Amejoramiento del Fuero” eta honen araberako gobernu “forala”. Oraindik lehen bezala edo okerrago dirau Euskal Herriak: hiru zati nagusitan zatikaturik, eta, euskarari dagokionez, hiru lege-egoera eta hiru politika ezberdinetan sakabanaturik.

Bitartean, euskarari buruzko legeak eta dekretuak eman dituzte; euskara irakaskuntzan sartzeko bide bat urratu da Komunitate Autonomoan; euskal telebista ere lanean ari da duela zenbait urte; helduei euskararen irakaskuntzarako erakunde publikoa ere indarrean dabil; euskarazko kultura bultzatzeko zenbait programa eta diru-laguntza ere eraturik daude. Aldi berean, euskararen defentsarako eta berreskurapenerako herri-mugimenduak eta herri-erakundeek aurrera jarraitu dute, lanarekin, mobilizazioarekin, jaialdiekin, borrokarekin. Elkarte eta erakunde berriak ere sortu dira; eta guzti horien koordinaziorako eta indarberritzeko proiektuak eta ekinaldiak ere bai.

Guzti hori hor dago, edo hor doa... eta zer? Herritar askok daukagu susmoa kale itsura sartuta ote gabiltzan. Aparte azken hiru hilabeteotan Gasteizko parlamentuan dabiltzan indar politikoei erakutsi duten joko ustela eta luzatu duten etsipenerainoko zorabioa, orain arteko hizkuntz politikaren bidetik euskararen berreskurapena —horren etorkizuna— zertan den eta nora doan ez dago batere argi. Euskararen normalkuntzarako ez helburua eta ez helbidea daude argiturik herriaren aurrean. Seguruenik gure politi-

kariak eta agintariak berek ere ilun dituztelako. Hizkuntzako aberrirako bidetik zuzendu eta bideratuko bada herri osoa, behin-goz gainditu beharra dago basamortuan noraezean eta bidegalduta ibiltze hori.

Uste dudanez, azken urteotako etsipenezko esperientziaren ondoren, gaur da une egokia euskararen normalkuntzarako —berreskurapen osorako— bidea zuzentzen hasteko, plangintza orokor eta eutsiari helduz. Horretarako ere garai oso egokian datorrela uste dut Txepetxen liburu hau, gogoeta berria suspertzeko, orain arteko okerrak zuzentzeko eta bide berri hori urratzen hasteko.

Oinarri berriak ipini beharra dago Euskal Herriaren berreraikuntzari ekiteko. Eta aurren-aurrenik, Euskararen beraren funtsezkotasuna eta lehentasuna. Puntu oso garrantzizkoak finkatzen ditu gure autoreak euskararen normalkuntzarako plangintza egokia lantzeko eta aurrera eramateko. Horietako batzuk nabarmendu nahi ditut, tesiaren irakurketa honen buruan.

1. *Euskal Herriak aterako du aurrera Euskara.* Hau garbi da-goela uste dut: Euskal Herriak berak aterako du aurrera eta normalduko bere hizkuntza; beste inork ez dio egingo hori. Ez Frantziako estatuak ez Espainiako estatuak daukate horretarako interesik; alderantziz. Horien barne-legea honako honetara biltzen du Txepetxek: “Los Estados han suplantado a las Comunidades Lingüísticas y, como lo hacen siempre desde alguna lengua, la lengua de los poderosos se erige como uno de los resortes privilegiados de adquirir y ejercitar el poder”. Estatu “expansionario”aren dinamika da hori: bere funtsezko abiaburua. Eta hori ez da aldatuko estatu horretako barneko erregimena aldatzean, nahiz eta forma politiko batzuk aldatu. Estatu zentralistek elebakartasun espainolarekin edo frantsesarekin euskara suntsitu nahi zuten bezala, “autonomien estatu” honek “elebitasun ezarri” horren —erdara, kultur hizkuntza osoa eta ikasi beharrekoa, eta euskara hizkuntza gutxitua eta nahi duenak bakarrik ikastekoa, legez eta politikaz ezarritako elebitasun diglosikoaren— bidez eramango du euskara desagertzera.

Azken urteotako politika estatalak —eta alderdi estatalistek— ez digu bestetarako itxaropenik eskaintzen. Horregatik, honela formulatzen du Txepetxek euskararen normalkuntzarako eta berreskurapenerako hiru axiometako bat: “Una Comunidad Lingüística minorizada en el seno del Estado que la subsume, no puede esperar simplemente de la iniciativa del Estado (aún cuando se

produzca en él un cambio de gobierno o régimen) la resolución de su situación, pues ésta depende, en primera instancia, de su propio compactamiento”.

Horretara goaz hurrengo puntuan: Herri honen “compactamiento”, batasuna, berrestera, euskararen berreskurapen osoa bideratu eta burutzeko.

2. *Euskarazko aberrirantz, euskaldunen batasuna.* Euskal Herriaren hizkuntza euskara dela diogun guztiok bat gatoz nonbait beste honetan ere: Euskararik gabe ez dagoela Euskal Herririk. Agian ez gaude hain ados, guztion Herria izango den horretarako ireki behar dugun bidean euskarak duen lekuari buruz. Baina gutxienez bat etor gaitezke beste honetan: Euskararik gabe Euskal Herria eraikitzen ibiltzeak ez duela irtenbiderik. “Autonomia honen” euskararen bizia bera segurtatzen ez baldin badu, euskararen berreskurapen osorik gabe “lortu”ko den “etorkizuneko independentzia”k ez du segurtatuko Herri honen bizia, “porque ni siquiera un estado vasco independiente tiene sentido, desde la óptica sociolingüística, si cuando se constituya es ya sólo la expresión de un pueblo desnaturalizado”.

Euskal nazioa —Herria— egitea eta euskararen berreskurapena batera doaz, eta helburu honetan dago helburuko batasuna: “...que el Euskara alcance en su territorio lingüístico un desarrollo completo para que al mismo tiempo pueda completarnos a nosotros como euskaldunes”. Kanpoko Konstituzio, lege eta politikatik helburu hori lortzeko itxaropenik ez dagoenez, beste biderik ez da gelditzen euskal elkartearen elkartasuna baino, aipaturiko helburuan bat datozen indar politiko, sozial eta kulturalak bateratuz eta elkartuz. “Es en torno a él —aipaturiko helburuaren inguruan— como puede cristalizar la unidad de la comunidad euskaldun, superando la debilidad endémica que le causa su fraccionamiento interior. La enorme importancia de lo que está en juego, y la gravedad enorme de la situación no debe permitir en esta hora ninguna vacilación ni ninguna división”.

3. *Euskal kulturako indarren koordinazioa.* Urte askotako historia du euskararen defentsako eta berreskurapeneko mugimenduak Euskal Herrian. Bere erakundeak, taldeak eta elkarteak sortu eta ugaritu ditu. Gerora etorri dira, orain dela urte gutxi, euskararen berreskurapenerako erakunde ofizialak. Azken zazpi urteotan, haien eta horien harremanak ez dira egokiak izan. Ez da erruak astintzen asteko uea.

Unea da, ordea, eta horretarako bidea ematen du Txepetxen tesiak, erakunde ofizialek eta herritarrek —guztiek— beren ikuspegiak, jokabideak eta eritzien kritika agerian egitekoa, eta harremanen bide berria urratzen hastekoa. Hiru abiaburuok dira baieztatzeak: a) Herri-dinamikaren ezinbestekoa eta protagonismoa euskararen berreskurapenaren bidean; b) Horretarako erakunde ofizialen premia eta funtsezko eginkizuna; c) Bi mailetako erakundeen arteko harreman dialektikoa.

Aurrera begira, behar-beharrezkoa da talde, elkarte eta erakunde herritarren, kultur sail guztietako, arteko baterakuntza, jarraia eta eritzi partidisten gaitetik. Bide horixe urratu nahi du EKBk (Euskal Kulturaren Batzarrea), organismo koordinatzaile eta eragile gisa.

4. *Euskara, hizkuntza nazionala eta ofiziala*. Euskararen normalkuntzaren eta berreskurapen osoaren bide hori ebaki ahal izateko, abiaburu nagusi batzuk ipini beharra dago: a) Euskara da Euskal Herriaren hizkuntza *nazional bakarra*; izan ere, euskarak gaurko kultur hizkuntza osoa izateko, eta ez bigarren mailako hizkuntza “etnikoa”, euskal nazioaren hizkuntza izan beharra dauka; esana dago, ordea, euskarak, biziko baldin bada, kultur hizkuntza osoa izatera heldu beharra daukala. b) Euskara izango da Euskal Herriko hizkuntza *ofizial bakarra* —“como *única* lengua oficial de su territorio lingüístico”—, Espainiako eta Frantziako estatuak estatu-mailako ofizialtasunik aitortzen ez diotenez. c) Hizkuntz politikan lehentasun osoa izango du euskararen berreskurapenak, euskaldun guztion lehen hizkuntza “oso” bihurtu behar duenez.

Guzti horrek zera adierazten eta onartzen du: erdaren eta euskararen artean borroka dagoela. Hizkuntza guztiak daude elkarren arteko borrokan; askoz gehiago hizkuntza azpiratzailea eta bere normalkuntza lortu nahi duen hizkuntza azpiratua. Gatazka hori ezkutatu nahia, euskara azpiratuaren eta gutxituaren aurkako aukera egitea da; euskararen normalkuntzaren eta berreskurapen osoaren hautapena egiteak, berriz, derrigorrez ekarriko du erdaren erabilerak dituen “pribilegioak” ukatzea eta kenduz joatea, gure autoreak argi dioenez.

5. *Botere soziala eta hizkuntzazko jabetasuna*. Esaldi honetara laburbiltzen du euskararen normalkuntza, beronen alde sozialetik begiratuta: “Redistribución social del poder lingüístico”. Eta zera gaineratzen du: “Y lo que esto quiere decir no es otra cosa que

ajustar el poder político a las necesidades de la comunidad lingüística"... Eta beheraxeago: "Normalizar es hacer que la jerarquía política sirva a la comunidad lingüística. Es hacer que los políticos de Euskal Herria sirvan a los euskaldunes"... Baina hori baino gehiago adierazten du lehen esaldi hark: hau da, hizkuntzazko jabetasun handiena dutenek —euskaldun osoek— hartu behar dute beren eskuetan haren pareko botere sozial eta politikoa, "de modo que los individuos con mayor peso y significación social en el territorio vasco sean aquellos que mayor importancia tienen para el Euskara". Zoritzarrez, bereziki gure gidari eta agintari politikoei begiratzen badiegu, oso gutxi aurkituko genituzke euskaldun oso direnetakoak; ugari, ordea, euskaldunen tipologian Ø mailan —ezer ez dakitenengan— daudenak, edota, okerrago oraindik, euskararentzat etsai —"outsiders"— direnak.

Konfuziok santuentzat eskatzen zuen agintaritza publikoa; Platonek filosofoentzat. Gure autoreak ez du eskatzen linguisten-tzat, baina bai euskaldun osoentzat. Horixe da bide bakarra, euskal errepublika —euskaldunona— berreraikiko baldin badugu.

Irakurketa hau ez nuke borroka soilaren ideiarekin bukatu nahi. Egia da hizkuntzen arteko borroka —eta bereziki hizkuntza gutxituen arazoa— hizkuntza bakoitzaren barruan gertatzen den borroka sozialaren luzapena dela; hizkuntz elkarte bakoitzean boteredunak beren botereaz jabetzeko eta horri eusteko Herriaren hizkuntzaz jabetzen eta baliatzen badira, hizkuntzen arteko gatazka, klase boteredunen interesak eta boterea beste komunitate eta nazioetara zabaltzetik eta ezartzetik dator. Botere estatalista eta imperialista horien aurkako borroka da euskararen berrekurapenaren aldekoa.

Euskal Herriaren askapen osoaren aldeko borroka da funtsean euskararen aldekoa: ez, ordea, beste Herriak eta hizkuntzak ukatzeko, hizkuntza guztien oreka —eta bakea— lortzeko baizik. Mundu zabaleko "bakezko oreka" hori lortzean, nazio bakoitzak bi hizkuntza izango omen ditu: *askatasunaren hizkuntza* (hizkuntza nazionala) eta *elkartasunaren hizkuntza* nazioartekoa (nekez gaurko ingelesa). Dena dela, gaurko Europan eta munduan beharrezkoa da hizkuntza gutxituko Herri gutxituen arteko elkartasuna, hizkuntza "handi"en menperakuntza astintzeko eta askatasuneko oreka lortzeko.

Utopia? Euskal Herriaren askatasunaren hizkuntza EUSKARA da.

DEL EXILIO LINGÜÍSTICO A LA PATRIA DEL EUSKERA DE L'EXIL LINGUISTIQUE A LA PATRIE DE L'EUSKARA

La lectura que ha realizado el autor se centra en algunos aspectos de la normalización y la recuperación del euskera desde un punto de vista particularmente socio-político.

En particular resalta y hace sus consideraciones sobre estos temas definidos y desarrollados en las páginas centrales de la tesis.

1. *El uso ideológico que en todos los últimos años de la "democracia" y de la "autonomía" se ha hecho del bilingüismo como objetivo de la normalización del euskera, al que se contraponen el único objetivo "posible" y "real" de la recuperación plena del euskera, capaz de invertir el bilingüismo de extorsión impuesto por el estado "expansionario".*

2. *El movimiento social que supone esa recuperación comporta una puesta en marcha de todos los "vascos", cada cual desde su propia situación lingüística respecto del euskera. Es fundamental una tipología de los "grupos lingüísticos", que supere la tradicional y vaga distinción entre euskaldun-zahar y euskaldun-be-ri, para poner el acento sobre el euskaldun completo.*

3. *Los procesos de "concientización", "euskaldunización" y "alfabetización" no son sino la expresión de los paradigmas de "optimización" y "posiuvación" por los que canaliza la tesis el "paradigma de normalización" del euskera. Este esquema nos lleva naturalmente a la superación del debate sobre el carácter "extensivo" o "intensivo" de la alfabetización/euskaldunización.*

4. *La relación entre euskera y euskaldun recibe densidad y clarificación porque la normalización plena del euskera —interés del euskera— es inseparable de la posesión plena del euskera por los euskaldunes —interés de los individuos.*

5. *Los que poseen el euskera como "lengua natural" y como "lengua cultural" adquieren una importancia nuclear —"el espacio simbólico"—, porque realizan y atestiguan la plenitud cultural de la lengua vasca. En esa línea, los debates sobre quién es euskaldun y qué es cultura vasca, reciben una respuesta definitiva. Los euskaldunes plenos indican el objetivo de lo que es euskaldun.*

6. *El "lector" resalta por fin algunos temas básicos de política lingüística del País Vasco: impasse de la planificación de la normalización del euskera; la necesidad de que los vascos tomemos en nuestras manos el proyecto de la recuperación de nuestra lengua nacional; necesidad de autocritica por parte de las entidades populares; prioridad de la recuperación del euskera en la reconstrucción nacional, sobre la base de una "compactación" de las fuerzas políticas, sociales y culturales vascas; principios sobre los que se debe basar un viraje en la política lingüística; reconocimiento del euskera como única lengua nacional y oficial del territorio vasco y su primacía absoluta; necesidad de que los "euskaldunes plenos" ocupen los rangos*

del poder político, social y cultural, acordes con su "jerarquía" lingüística y con el objetivo de la recuperación plena del euskera.

Termina con una reafirmación de que el Euskera es la "lengua de la libertad" del Pueblo Vasco.

L'auteur a réalisé une lecture socio-politique de l'ouvrage de Txepetx, qui porte sur quelques aspects de la normalisation et de la récupération de l'euskara. Il met en relief et commente en particulier les thèmes définis et développés dans les pages centrales de la thèse.

1. On voit d'abord l'usage idéologique qui a été fait durant ces dernières années de "démocratie" et d'"autonomie" du Bilinguisme comme objectif de la normalisation de l'euskara. On lui oppose le seul objectif "possible" et "véritable" de la récupération entière de l'euskara, susceptible de renverser le *Bilinguisme d'extorsion* imposé par l'"expansionisme" étatique.

2. Le mouvement social que suppose la récupération linguistique implique la mise en route de tous les "Basques", chacun à partir de sa propre situation linguistique par rapport à l'euskara. Il apparaît fondamental de constituer une typologie des "groupes linguistiques", dépassant la vague et traditionnelle distinction des "euskaldun-zahar" et des "euskaldun-berri", pour mettre en évidence le type de l'*euskaldun complet*.

3. Les processus de "conscientisation" et d'"alphabétisation" et d'"euskaldun-isation" ne sont que l'expression des paradigmes d'"optimisation" et de "positivisation" à travers lesquels la thèse de Txepetx fait passer le paradigme de "normalisation" de l'euskara. C'est ainsi que l'on dépasse le débat qui porte sur le caractère "extensif" ou "intensif" de l'alphabétisation/euskaldun-isation.

4. La relation entre euskara et euskaldun acquiert une densité et une lumière singulière du fait que la normalisation entière de l'euskara —intérêt de l'euskara— est inséparable de la possession entière de l'euskara par les euskaldun —intérêt des individus.

5. Ceux qui possèdent l'euskara comme "langue naturelle" et comme "langue culturelle" représentent une valeur essentielle —"l'espace symbolique"— parce qu'ils constituent et figurent la plénitude culturelle de la langue basque. En ce sens les questions souvent posées: Qui est euskaldun? ou Qu'est-ce-que la culture basque? reçoivent une réponse définitive: les "euskaldun complets" indiquent l'objectif de ce qui est euskaldun.

6. L'article met enfin en évidence quelques uns des thèmes de base de la politique linguistique du Pays Basque: l'impasse de la planification de la normali-

sation de l'euskara; la nécessité que nous autres basques nous prenions tous en mains le projet de récupération de notre langue nationale, la nécessité d'une autocritique de la part des organismes populaires; sur la base d'un regroupement des forces politiques, sociales et culturelles basques; les principes sur lesquels doit se fonder un redressement de la politique linguistique: reconnaissance de l'euskara comme unique langue nationale et officielle du Pays Basque et primauté absolue de l'euskara; la nécessité que les "euskaldun complets" occupent les premiers rangs du pouvoir politique social et culturel en conformité avec la "hiérarchie" linguistique et avec l'objectif de la récupération plénière de l'euskara.

Il est enfin rappelé que l'euskara est "la langue de la liberté" du Peuple Basque.

Diskurtso berria mintzaira zaharraren baitatik

Joxe Azurmendi

Euskara problema politiko, sozial, linguistikoa... da. Orain, Soziolinguistika: zertarako? (batek baino gehiagok ez omen du deus sinesten "zientzia" horretan). Txepetxek euskararen arazoaren planteamolde soziolinguistikoa eman digu. Eta interesgarria.

Interes edo berritasun teorikoa, eta interes praktikoa, bereiziko nituzke. Lehenengo, zein molde teorikoren markuetan planteatzen eta garatzen den ikerketa; gero, nola teorizazio horrexen gainean oin hartzen duen lanaren balio praktikoak, euskaltzaleari zalantza gabe larrikien interesatuko zaionak. Urgentziazko errezetario batekin nahastea izango bait genuke, lan hau tutik ez ulertzeko hoberena.

Lehenengo teorizazio bat dago, eta mintzaira zahar honen egoeratik dago eginda.

Izan ere, euskararen defentsa egitea posible da (izan zen, behintzat), Jainkoak nahi omen duelako euskara bizitzea: ekandu onak eta fede garbia ez galtzeko. Edo euskararen alde inor egon daiteke, fedeak bezain garbi arrazak iraun dezan. Edo, nazioaren ezaugarri nagusia hizkuntza izaki, nazioa salba dadin. Edo burgesiaren aurkako borrokan trintxera bat gehiago izatearren.

Euskararen aldeko Txepetxen teorizazioa, hizkuntzaren beraren baitatik sortu da. Ez hizkuntzatik landako beste kontsiderazio erlijioso-politiko-sozial-kulturaletan. Ez dago —lehenago esan ohi genuen moduan esateko— inolako interes estralinguistikori subordinaturik. Hemen ez du “Jainkoak nahi”, “nazioak behar”: euskarak bizi nahi eta behar du.

Horregatixe, azterketa hau ez zaie instituzioei zuzentzen (Gobernuei, Elizari, etab.), ezta politikoei ere (abertzaleei, iraultzaileei), zaletasun edo kredo partikularren batzuetako jendeari (ohitura garbi zaleei, altxor kultural bitxiaren maitaleei, arkeologo eta filologoei), baina euskaldunei eta edozein euskalduni aurren-aurrenik; hizkuntza bat hizkuntza izateagatik eta beste gabe estimatzen duen edonori, gero.

Baina ohar hauek seinalatu besterik ezin egingo dute, ikusi, Txepetxen azterketa irakurriz bakarrik irakurleak ikusi ahal izango lukeena. Oinarritzapenaren arlora dagokit mugatzea.

Planteamolde teorikoaren oinarriak

Ikerketak, hasteko (edo zientzia batek, nahiago baduzu), ahalik eta osokien, zehazkien definiturik eduki behar du aurretik bere objektua. Ba ote dauka Soziolinguistikak berea?

Zenbait soziolinguistaren lan-moldeak behintzat, Txepetxi, egiazko objektuaren eskamoteo hutsean ari ez ote den, pentsarazten dio, objektibitate zientifikoaren aitzakiaz hain zuzen. Zientzia, horrela, sasi-zientzia baino okerrago, tranpa engainagarria bihur daiteke, objektuaren izenean erdia bakarrik jasotzen duelako, problemarik gutxienean daukan erdia prezeski, eta hura erremedio gabe gaizki, borondate oneko inozente guztien amarauna.

Esplika nadin: objektua hizkuntza bat da, bere gorabehera sozialetan. Hizkuntzak, ikerketaren objektu formal gisa, bere lexikoa du, gramatika, etab. Bere gorputza. Eta esperimientuen kirofanoan ebaki eta iker daiteke anatomia hori, gorpu bat bezalaxe, edo kataloga daiteke tipoen arabera, desertuko kaktus bat bezala botanikan. Hizkuntza egoera jakin batean ere badago. Etortzen da, bada, zientifikoa eta, munduko objektibitate zientifiko handienarekin, “hizkuntza” ikertzen dizu, botanikoak bere alorrean lan egiten duen modu berean. Eta ikerketa botaniko horretan hasi eta bukatzen zaigu hizkuntzaren ikerketa zientifiko osoa.

Alegia, edozein hizkuntzatan erraza da, esate baterako, barne-diferentzia edo subsistemak topatzea, diatopikoak (dialektoak), diastratikoak (soziolektoak, argotak edo, estratuen arabera), nahiz diafasikoak (segun zein unetan mintzatu, ez da berdin egiten). Ikerlarientzat izugarri arazo interesanteak izaten dira horiek. Baina jeneralean diferentzia horiek ez dira soziologikoki aztertzen, ezpada filologikoki, h.d., arau edo kodetzat hartzen den (hizkera) batekiko ageri dituzten diferentzien mailan. Aztertzaileari, jakin badakien arren, ozta-ozta interesatzen zaio piperrik presupostu soil edo motibazio gisa baino gehiago, *de facto* berak ikertzen duen subsistema hori kinkiena, hiribarrenetako beltzena, ala *white collar jobs* jende prestuarena den: ikerketarako orduan ez du ezer pintatuko. Izan ere, beltzek ingeles bitxi bat egiten dute, ezta? Baina ingeles hori, gero, ez da ingeles beltza. Hizkeraren ezaugarriak dira, ikertu beharra dagoena, eta hizkerak ez du kolorerik. Aztermodu hauetan ibiltzeko askitsu izan liteke *competence/performance* eskema, edo antzeko beste edozein. Horrelaxe ulertu du iker-tzaile-mordoska batek. Soziolinguistika horrek apenas izan nahi du "pragmatika linguistikoa" baino gehiago. Diglosia bera azter daiteke era horretantxe (Ferguson-ek hala-moduz ulertzen zuen): arabieraz, esaterako, mintzaira garaiak (*High variation*) honela eta bestela funtzionatzen du, sinbolo-balio hau du, honelako funtzio eta eremuak betetzen ditu baliabide-modu horiekin eta besteekin, etab.; beheerak, aldiz (*Low V.*), beste honela eta honela (aldagai diastratiko eta diafasiko aldiberean gurutzatuen subsistema konplexu gisa, alegia). Era honetan, kristalezko bola baten barruan, hizkuntza bera ikusten dugu mugitzen (aldatzen, diferentziatzen), hizkuntzaren barruan mugitzen gara beti, maila sozialera (beraz, kritika edo balorazio sozialetara) inoiz irten gabe.

Esan beharrik ez dago, iharduera (edo jarrera) hori zientzian baino maiz-usuago aurkitzen dela eguneroko praktikan. Konpromezuak ebitatzeko biderik arruntena bera da (eta zientziak ez du eguneroko praktika dominatzaile hori isil-isilik asumitu besterik egiten). Literato "hutsa" literarioki bakarrik arduratzen da euskaraz, berak ez du "euskara salbatu" edo horrelako beste axolarik. Hurrengoa bai, euskara salbatzarren ahalegintzen zaizu, baina euskararengatik bakarrik arduratzen da, beste kezka bastart guztiez (politika eta, fedearen edo moralaren defentsa) ez du ezer jakin nahi... Guztion planteamolde teorikoan euskara objektu hutsa da, beren interesen, ikerketen objektua, bere horretantxe garbi eta bere naturan guztiz errespetatzen duten zerbait *in se* (mendi bat, etxe bat) bezala, nik begiratu eta hor aurrean daukadana, bere naturare-

kin eta existentziarekin. Esango litzateke, beraz, objektibokien hizkuntzarekin horiek jokatzeko dutela, bestelako eranskin espurior azaroz uheritu gabe.

Halere, azpitik mugaketa interesatzen bat ez balego behintzat (botereari ez zaio interesatzen berak sortzen dituen hizkuntz-konfliktoak hain zuzen konfliktu edo problema gisa inork aldarrikatzea; sistemari interesatzen zaion zientzia dagienak, interes haien arabera planteatuko du bere ikerkizun objektua, disgustuak ebartzeko ere); batipat, objektuarenganako begibide zientifikoaren deformazio zaharra egon daiteke planteamolde horretan, Txepetxek ongi erreparatu duenez; eta, nolana ere, objektuaren abstrakzio faltsezazale bat dago, egon, hura kontzeptuatzeko moduan. Oso garrantzizkoa izango da horretaz ohartzea, hizkuntzaren planteamolde soziolinguistikoa egiterakoan, inplikazio eta obligazio guztiekin egin dadin, eta ez ibili adarraren ihesi, zezenak toreatzen, konfliktuaren sustriak aipatzeko deabruaren baino beldurrak.

(Hau dena oso abstraktua eta nahasia baldin bada, eramanpen-pixka bat eskatuko nioke irakurleari. Laster lotuko dira, arretapittin batekin jarraitzen badugu, hari-mutur galduek).

Hizkuntza, bere egiazko bizileku naturalean, hiztunen ahotan aurkitzen da. Hizkuntz arazoaren alderdi subjektiboa esan genietzaioke (baina objektiboa eta subjektiboa bi hormatzar itsuren antzera ez elkarri kontrajartzekotan; ezpada —Hegel-ek esango zukeen— subjektiboa objektiboaren beste mementu bat bezala ulertzekotan, objektiboa bera beste (bere) mementu batean azalduz; eta, alderantziz, hizkuntza bera (objektiboa) subjektu edo hiztunekiko, subjektu hauexek berak izanez bezala ispiluko beren agerpen adigarrian). Moneta bakarraren kara eta zaldi. Soziolinguistikak alderdi bien batasunean dauka bere egiazko objektua (hiztuna bere hizkuntzarekin / hizkuntza bere hiztunarekin batera).

Azterketarakoan hiztunen abstrakzio egitea, "hizkuntza"z bakarrik ihardunez, hiztunen kondizio subjektiboak alde bat utzirik (izan ere, ostera daiteke, horiek kontu ezin ahala bait dira: sozialak, politikoak, erlijiosoak, familiarrak...!), agian pentsatuko da, metodo "garbi"agoa permititzen duen objektu-mugapena dela. Baina barne-barnean objektiboa (objektuak berak eskatzen duen adinakoa) eta zientifikoa ez beste edozer gauza izango da. Zalantza gabe, arraza-ghettoetako haurren *non-standard negro english*-aren (edo agresiboago, S.H. Houston, "*Child Black English*") mila bi-

txitasunak ederki esplikatuko dira, horien gramatika *depravatu*-ari bere konpentsazioa (Bernstein) edo legitimazioa (Labov) bilatuko zaio: baina guzti horrek, filologoak hizkera hori bere ikuslekutik nola ikusten duen, argitzen digu; ez, hiztunak berak nola beretik *egiten* (ikusten, erabiltzen) duen bere hizkera, hots, *zer den* hizkera hori bere izatearen osoan, hiztunaren hizkuntz erabileran.

Vemos así con respecto al Euskara, por ejemplo, la idea sobre el *valor* de la lengua lleva a dos perspectivas divergentes que no se juntan jamás. En los eruditos conduce al museísmo: la valoración de la lengua por sus condiciones intrínsecas de archivo de una experiencia humana remota y valiosísima (...), se desentiende con frecuencia de todo correlato práctico sobre su necesidad de garantizarle unas condiciones existenciales suficientes. — El hablante común, en cambio, percibe la lengua desde sus condiciones existenciales, y, si éstas son precarias (a causa de factores ajenos a la lengua misma) provoca en él una pérdida de prestigio”.

Ez da hori Txepetxek hizkuntzari buruzko planteamenduetan nabaritu duen oker bakarra, baina funtsezkoena bera izan daiteke, lan “zientifikoa”ren ideologia tradizional eta kontzeptu guztiz kontsagratu baten agerpen eta emaitza delarik. Erosotasunaren abantaila guztiak ere badituenez, ikertzaileak arrantzan sekula ipurdia busti gabe aritzeko, ez da erraza izango ihardunbide hori gainditzea.

Kontzeptualizazioan bertan orain arteko Soziolinguistikak erakusten dituen beste akats batzuk (pentsaera dominatzailearen klitxeak asumitzeko gertutasun susmo-gaiztogarri otzanez), nabarmenagoak direlako, agian txikiagoak dira. Adibidez, itxuraz hain objektibo eta teorizazio garbiko ikertzaile horiek, hizkuntzen klasifikazioan, beren gizarte inperialista glotofagoen aurreritzi dorpeenak lotsagabeki biltzen dituztenean, hizkuntzak “moderno” (bizi eta baliagarri), “klasiko” (hilak, kulturalki ospetsuak halere) eta “vernaculo”etan bereiziz... “Vernaculo”ak, bistan da, hirugarren mailakoak dira, *verna* erromatarrentzat etxean jaiotako esklabua zenez geroztik, preso atzeman edo erositakoaren aldean. Hizkuntza “vernaculoak” etxe barnerako morroin-hizkuntza ba-
kuak dira.

Soziolinguistikaren objektibitate-pretentsioak berak auzitan jarritz egon da hasi beharra hortakoz. Eta ez, Txepetxek objektibitate ikerketan gutxiesten zuelako, intuizioaren edo alde. Aitzitik, berak behin eta berriro formalizazioa (A, B...) eta diagrametara jotzen badu, ez da xede pedagogikoengatik bakarrik (egia esateko,

askotan zailagotu egiten dute irakurketa, gutxitan errazagotu; beti, ordea, objektiboagotu). Estatu eta gizarteko indarren azterketan modelo zibernetikoaz baliatzen bada, orobat, beste modelo (klase-gizartearena, etab.) tradizionalago edo ezagunagoen lekuan.

Planteamolde praktikoaren oinarriak

Ikerkizunaren alderdi objektiboaren eta subjektiboaren bateratasuna, funtsezkoa agertu zaiguna hizkuntzaren azterketarakoan, ez da, Txepetxen burutapideotan, zientziazkotasun zehatzago baten eskrupulu soila, mania akademikoa, ikerkizun-objektuaren osotasun beteagoaren errigoreagatik *a priori* eskatzen duena (izan bait zitekeen, eta horregatik ez zuen meriturik batere galduko), azterketaren beraren aurretik edo kanpotik, abstraktuki jarritako baldinkizuna. Ihardunaren beraren —metodoaren— barruan sortzen da, sortu, eta legitimatu ere.

Esan nahi dut: hizkuntzak (bere osoan) ikertzen direnean, (1) izpirituaren fruitu bat ikertzen da (ez metal bat), hots, *balio* bat; eta (2) izpiritu bat da ikertzailea bera. Obra honetan izpirituak (gizakiak: gizatasunak, gizadiak) bere burua ikertzen duela, alegia; subjektu/objektu zirkulu aipatuan mugitzen dela, eta bere aktibitate edo balio baten inguruan ari duela hain zuzen bere ikerketa (izpiritua teleologiak definitzen du). Hizkuntzak ikertzen du hizkuntza. Beraz, ikertzailea ikerkizunaren barruan dago (hizkuntzaren mugimenduaren barruan); orduan, konprometatua dago; gertatzen dena “zer den” esaten duenean, gertatzen denaren aktore edo konplizea da moralki. Ikertzailea garun elektronikoko baten ordezkari moduan hizkuntz objektuaren analisisian distantzia neutraletik arituz bezala suposatzea (“filologian”), laborategiko fikzio hutsa da. Nolabait esan: ikerketa soziolinguistikoa nahitaez hermeneutikoa eta “politikoa” da.

Hizkuntza(k) izpirituaren ariketa(k) izaki, bere (hots, bere baitako zein gizarteko) ihardueran aztertu behar izaki beraz, hizkuntzaren balioa erabilerari eta erabilera-baldintzei agertzen da loturik. Eta nolakoa ageri da orduan? Gutxi gorabehera, hizkuntzarena, gizonaren historia bera izaten da, gizadiarena. Sozialki zapalduaren soziolektoak bere murriztasunak bezala izango ditu gortesauarenak bere formalizazioak: bigarrenak maitatu eta kultibatu egingo ditu gortesiazko formulismo horiek (bere burua kultibatzen du),

lehenengoak bere mintzairaren murriztasunak ezingo lituzke mai-tatu, nahiz eta literato batentzat landugarriak izan beste situazio batean, etab. Giza kontzientziak, bere azalpen lehenengo eta orokorrena den hizkuntzarekiko, jaun eta morroin jarraitzen du, haren destinoarekin bat eginda. Bestela esan, gizakiak bere hizkuntzarekiko daukan erlazioa, bere kontzientziarekiko —buruarekiko— daukan bera da. Giza kontzientzia hizkuntzarekin altxatzen da eta hizkuntzarekin erortzen da: kontzientziak ez bait du bere burua beste inon inediatukiago atzematzen, errekonozitzen, hizkuntzaren ispluan baino.

Hizkuntza biren arteko borroka, kontzientzi modu biren arteko borroka bihurtzen da, bai sozialki (bi komunitateren artean), bai indibidualki (pertsonea diglosiko baten kontzientzia barnean, esate baterako). Honek denak beharbada oso abstraktua ematen du, baina guztiz arrunta eta erreala da. Hizkuntza gutxitu bateko hitzun arruntek (agian maite badute ere) ez dute aintzakotzat hartzen beren hizkuntzaren egiazko balioa, erabilpen eskasekoa ikusten dutenean. Laster beren hizkuntzaz herabe izango dira, ezkutatu egingo dute jendearen aurrean, azkenean guztiz bazter-tuz eta arbuiauz bukatuko dute, hizkuntza “handi”ago batean berak ere handiagotu egiten direlakoan. Hizkuntza zapaltzaileko jendeak, ordea, ez du usteko, *bera* inoren zapaltzailea denik, pres-tutasunerako eta jakintzarako “berez” egokiagoa den hizkuntza bateko hitzun soila baizik, ondoriozko zapalkuntzak eta hizkuntz ordezkapenak “naturalak” baino ez direlakoan. Funtsean biek berdin epaitzen dute, zapalduak zein zapaltzaileak, hizkuntza “handia”ren nagusigo “naturala”, gizartean aurrera- eta gorabide ho-beak eskaintzen dituenez gero. Horrela hizkuntzen arteko gorabeherak ente metafisiko abstraktuen artekoak bezala ikusten dira, hizkuntzak “objektu” soil gisa bait dira kontsideratzen, bakoitza bere abantaila eta dohain intrintsekoekin, eta grabitazio-legeare-nak bezain “natural” eritziko zaie ondorioei. Azpi-kontzientzia honen gainean Estatuak ez du zaila izango, alde batetik ideologiaz (propagandaz arrazoituz eta legitimatuz), bestetik legez eta presio sozialez (indarrez inposatuz), hizkuntza ofiziala ez-ofizialei gaindieraztea, haren mila abantailaren izenean. Eta ez dela inposapen zitalik izan, usteko da, prozesu naturala eta onuragarria baino. Bide beretik halaber, “elebitasunaren tranpa” itxuraz inofentsiboa erraza gertatuko da, elebitasunak alde guztietatik edonolako onu-rak besterik ez omen duela sinesteraziz. Eta ikerketa deskribatzaile “neutralak” azkeneko naturaltasun-puntua gehituko du, “natural-tasun” guztiaren errematerako.

Txepetxen ekarpenaren berritasuna, interpretaziorako ematen dizkigun tresnetan (eskemetan) dago, hizkuntz konfliktuetako mekanismoen adierazpenetan, gertatzen dena zergatik eta nola gertatzen den ikasteko. Gertaerak berak, datuak, zaharrak dira nahitaez, euskaltzaleok bederen gustu genukeen baino ikusiago geneuzkanak aspaldian. Esate baterako, orain duela urteren batzuk, A. Memmi-ren *Kolonizatuaren Ezagugarria* (Jakin, 1974) irakurtzen zen gure artean, Txillardegiren itzulpenean ("Larresoro"). Izkributxo hartan ederki deskribatzen dira gertaerak; esplikazioa ere nahikoa poliki emana dago (baina batez ere sozial-psikologikoa da): nola kolonizatuak bere hizkuntza txiro kausitzen duen kolonizatzaileenaren aldean (117-122 or.); nola lotsatik bere buruaren herrara pasatzen den (131-133, "beltzaren negrofobia, juduaren antisemitismoa"); nola "abertzaleak" berak hizkuntzaren etsai eta marginatzaile gertatzen diren mementu batean, "orain inportanteena" herri zapaldu eroriari duintasunaren kontzientzia jasotzea omen delako (eta kolonizatzaileen hizkuntzan hobeto egiten da), aberriari begirapena irabazi behar zaiolako, leku ohorezko bat konkistatu behar zaiolako mundu zibilizatuan (141-144)... Konplexuz betetako abertzaletxo kikil horrek "vascos universales"en ohoretan jaiak antolatuko ditu, jende handiok aberria handitzen diotelakoan eta bide batez bera. "Congreso Mundial Vasco" esperimentiko batek isladatuko duen errealitatea, orduan, besterik baino, asmatu zuenaren buruan dagoen konplexu-piloaren bolumen erraldoia izan daiteke.

Txepetxen ekarpenean, h.d., exigitzen duen planteamoldean (eta praktikatu egiten duen metodoan), bi oinarritzko puntu dauka. Lehenik, Soziolinguistikan ez dagoela hizkuntza "objektu" soil gisa kontsideratzerik. Hizkuntza, hobeto esan, objektu gisa ere ez dagoela ongi kontsideraturik, hitzunen (subjektuaren) abstrakzio egiten denean. Bigarren, ordea, hitzunen arteko konfliktuak kontzientzien (gizatasunaren, gizadiaren) konfliktu bezala ezagutzen diren une beretik, ikertzaileak ez daukala Pilato izaterik, gizatasun/gizaditik edo kontzientziazatik landa legokeen begiralekurik inon ez dagoelako harentzat, fikzioan ez bada.

Egon, noski, orain baino lehen erreparatua zegoen Soziolinguistikan, hitzunen kontzientziari so egin beharra, "hizkuntza kontaktatu"en kasuetan bereberki. Zein zen, baina, ematen zitzaizkien soluzioa? Dagoeneko, hitzunen hizkuntzarekiko jarrerak aztertze hiru eskola desberdin ere ba omen dago: sozial-psikologikoa, behavioristikoa eta ideologi-kritikoa (Fishman/Agheyisi, *Language*

Attitude Studies, 1970). Hainbat ikerketa egin da, Afrikako Estatu gazteetako hizkuntz gorabeheretz esaterako, batez ere kasik ereduia inplantatu zuen USAko "elebitasun-diglosia"ren Fishman beraren ikerketa klasikoa (*Language Loyalty in the US*, 1966): alde batetik amerikano bilakatu, baina bestetik beren jatorrizko izaera (alemaniar, ukrainiar, frantsesa) gorde gura luketen komunitate inmigraztaileen hizkuntz konfliktoa. Aitortu beharra dago, gurea ez dela kasu berdina. Dena dela, nola artikulatzen da (hots, zein koordinadatan jaso dute ikertzaileek) aipatu konflikto hori? Funtsean hiru interesen guduketa bezala: hiztunak, (1) bere jatorrizko hizkuntzari eutsi nahi lioke (identitatea); (2) gizartean halere arrotza eman gabe ibili (normaltasun eta mugikortasun soziala); (3) goren mailako informazio-katea eta promozio-bide suprakomunitarioetara aspiratzen du, beretzat nahiz bere umeentzat... Izan, hein batean horrelaxe izaten da zalantza gabe. Alabaina, zein ente metafisiko modu *da*, nondik etorri da eta zerk legitimatu du hor egoteko —euskaldunon kasuan, adibidez— hain neutralki interes "suprakomunitarioa"ren objektu deritzon Molok hori, konflikto guztia-*ren* giltza, bere indar erakarle eta absorbatzaile guztiarekin, promozio pertsonal, kultural eta profesionalerako igobide guztien monopolioaz? Konflikto "faktore" bat bezala tratatu behar ote da (hiztunaren aspirazioen objektu soil), hiztunak alde aurretik emana duen "natura" bat bezala, objektibaturik aurkitzen duena, bere jatorri ukrainiarra, judua, beltza, euskalduna aurkitzen duen moduan? Ez al du bere izen propioa: Estatu, bere historia, eta —ikertzailearentzat ere—, norbaiten ukrainiartasunak edo euskalduntasunak ez bezala, bere eztabaidagarritasuna? Hortxe dago gakoak: hiru "interesak" ez dira pareko, h.d., ikertzailearen abstrakzio zuhur bat besterik ez da suposatzea, hiztuna, (bere jatorriz) ukrainiar izateari buruz eta (bere aurrean) Estatu bat edukitzeari buruz, egoera berdinean aurkitzen dela, eta berak (ikertzaileak) hotz-hotzean hark haien aurrean zer erabakitzen duen ikustea besterik ez dauka.

Necesitamos tomar partido, en el sentido estricto de adquirir una perspectiva: en favor del conflicto y la desigualdad lingüística, o en favor del equilibrio y la equiparación real. Cuando estudiamos el conflicto lingüístico no nos podemos eliminar del cuadro general: estamos inmersos en él y sus leyes nos afectan. Somos parte de la lengua, y cuando la analizamos no podemos prescindir del hecho de que es la lengua quien se analiza a sí misma [gizatasuna, gizadia, giza kontzientzia, irakur daiteke hor]. En cierto modo no podemos ser "objetivos" (ni mucho menos "imparciales") y ello, si lo entendemos en su justa proporción, es la demostración misma de que podemos ser racionales.

Soluzio-bilaketaren oinarriak

Ez dago hizkuntza handi eta txikirik, baina bai handitasun edo txikitetasun-egoerak: Espainian gaztelaniak duen handitasuna, txikitetasuna da Puerto Rico-n, ito-larria USAn. Hizkuntzen bizi-gora-beherak ez dira hizkuntzaren "natura" abstraktutik esplikatzen, hiztunen kontzientzi baldintzetatik baino.

Honez gero teorian aise onartzen da printzipio simple hori. Praktikan, aldiz, kontzientzi baldintzak zehatz-mehatz arakatu beharko lireratekeenean, onarpen teoriko hura erresistentziak aurkitzen eta kordokatzen hasten da edonondik. Hona hemen Txepetxeren soluzio-bilaketak dituen bi zutoinak:

1. Hizkuntzak, hizkuntza guztiak, gizadiaren (giza izpiritua-ren) ondasun edo balioak direla, izpirituak bere "historia natural"ean bere baitatik sortuak: abereetatik bereizten duen gizakiaren kultura, kulturen anizkotasunaren bilduma den moduan, eta beste kulturarik ez dago, gizakiaren bereizgarria den hizkuntza ere hizkuntzen bilduma da. Hizkuntza konkretu desberdin guzti horiek beste giza hizkuntzarik ez dago. Are, hizkuntza desberdinen artean ez dago —*qua* hizkuntza— bata bestea baino hoberik edo hobesgarriagorik. Hizkuntzen beren artean ez dago diferentzien aberastasuna eta elkarrekiko osapena baizik. Bestelako hobetasun edo hobesgarritasunak dira hain zuzen arrazoi estralinguistikoetatik etortzen direnak (kasu bakoitzean eta xede bakoitzerako legitimatu beharra egongo denak, hortakoz), hizkuntzen arteko armonia eta oreka puskatuz etorri ere. "En el plano humano lo que es *natural* son las comunidades lingüísticas. Estas le vienen dadas al hombre naturalmente, desde el primer momento de su creación como tal, y representan su vínculo con la Naturaleza. Lo que es, en cambio, temporal, artificial y condicionado a formas culturales bamboleantes es la organización política, los Estados".

2. Hizkuntza guztiak balioak izanik (balio berdinak), eta gizadiaren ondasunak, hizkuntza guztiei eta bakoitzari dagokiona, bere bizitza normalki desarroilatu ahal izatea da; inori ez dagokiona, besteren alorra inbaditzea eta batak bestea irenstea da. (Kontu eginez, gainera, balio batek —gaztelaniak, adibidez— beste bat desegiten duenean —euskara— eta haren lekua okupatu, kuantitatiboki masa-bolumenean zerbait irabaziko duela, baina *balio gisa* bera ezer aberastu gabe eta gizadia balio batean pobregotuz). H.d.,

metafora batekin esateko, gizadiaren izenean, helburua ekologia linguistikoa da.

Ez bedi uler, proposatzen dena unibertso estatiko, funtsean ahistorikoa denik, hizkuntza bakoitza bere mapa barruan geldigeldi. Hizkuntzek elkarri eragiten, interferitzen, jarraituko dute munduan. Proposatzen dena da, elkar-eragipen hori elkarrentzako aberasgarritasun-baldintzetan gerta dadila.

Zergatik ez da hori gaur egun gertatzen, eta zer beharko litzateke, posible izan dadin? Erantzunak indar sozialen, irakaskuntzaren, hizkuntz ordezkapen-prozesuen azterketara, etab., eramango gintuzke. Azken finean, Estatuaren azterketara (hori hemen Vilhar Trilho-k eskaintzen bait du). Handik hara, euskararen berreskurapenerako baldintza konkretuen azterketara (berriro "politika"ra sar eraziz), ez bait daukagu horretan ere geratzerik. Hemen ikusten da ongienik, proiektu soziolinguistikoak interdisziplinarioa izan beharra nola daukan. Hona hemen, bada, Txepetxen proposapenean oinarritzkoa, bere hitzetan, esplizito asko:

LO EUSKALDUN AUN NO HA ALCANZADO UNA FORMULACION POLITICA INDEPENDIENTE. Construir la es la llave maestra de la salida a la situación. Y para construirla los euskaldunes deben abandonar las falsas perspectivas de formulaciones políticas que los atomizan, los disuelven y los suplantán, y unirse en una nueva perspectiva que antepone a cualquier otro objetivo *el restablecimiento de la nación euskaldún*. Sólo a partir de él, y ya desde el Euskara, es posible para los euskaldunes desdoblarse en opciones políticas diferentes, del signo que sea, pero siempre con la conciencia firme de su unidad en lo euskaldún. Lo contrario es poner el carro delante de los bueyes. Porque ni siquiera un estado vasco independiente tiene sentido, desde la óptica sociolingüística, si cuando se constituya es ya sólo la expresión de un pueblo desnaturalizado.

Para el Euskara el problema no es de alternativas (estado vasco/ estado español), sino de prioridades (vivir/no vivir). El Euskara necesita vivir, garantizar su supervivencia. Y para ello por el momento la única alternativa consiste en que los euskaldunes, compactándose de nuevo, conduzcan a su Euskara desde la sub-vivencia hasta la vivencia más plena.

Honarte, Txepetx irakurri eta planteamenduaren oinarriak nik nola ulertu ditudan, hurbilketa batean.

Arrazoiaren indarra, ala indarraren arrazoa?

Gogoeta-ohar batzuk, bigarren parte honetan. Hizkuntzak, esaten da, gizadiaren ondasuna dira: salbatu beharra dago.

Gizatasuna gure kulturaren denok daukagu balio handizat; gizatasunaren definiziozat onartua daukagu, Aristotelez gero, haren *logikoa* izatea (hizkuntzaz dotatua, alegia; *loquens*); haren bereizgarria eta definizioa den "giza hizkuntza" hori, errealitate konkretuan, hizkuntza desberdinen aniztasunean ematen da ("gizatasuna" bera gizakien ugarian, "natura" fenomeno naturalen anizkertasunean ematen diren bezalaxe). Beste gizatasunik ez dago, gizaki bakoitz eta guztion baina; orokorki gizatasuna den balioa (Kant-ek modu klasikoan "gizakia gizakiarentzat beti helburu, sekula ez medio" formularekin adierazi zuena), konkretuan gizaki bakoitzarena da: gizatasunaren sakratua gizaki bakoitzari zor zaio (gizaki bati egiten zaion txarkeria gizatasunari egiten zaio).

Orain, gizatasuna haren hizkuntzadun izateak borobiltzen baidu (printzipalki), eta giza hizkuntza hori hizkuntz-*ek* osatzen bade, hizkuntza guztiok burutzen dute gizatasun (= hizkuntzaduntasun) balioa. Eta giza hizkuntzari buruz oro har aitortu ohi den guztia hizkuntza bakoitzari buruz aitortzea zor izango da. Hizkuntza baten suntsitzeak, ondorioz, gizatasun-pixka baten suntsitzea esan gurako du.

Arrazoibide zorrozki koadratua eta txukuna da. Seguruenik, cuskararen alde horrela arrazoitzea gaur egungo mementu kulturalean franko egokia eta onargarria gertatuko da. Naturaren hondamendi-arriskuek eta, era guztietako gogamen-intoxikazioek, *stress*-ak, gizarte modernoaren dolare berdinkatzaileak, etab. etab., diskurtso ekologikoarentzat sentibera eta onarkor bihurtu gaituzte. Alderantziz, behiala oldartsuak izandako beste diskurtso batzuek (utilitarismoa, progresua, Estatuaren indarra) erakarmen guxtiako dute, erakarmen intelektualik behintzat.

Eta zer? Gizaldi bakoitzak bere egoeratik arrazoitzen du. *Grosso modo* zirriborratzeko, orain giza balioen ekologiarekin arrazoitzea guztiz egokia izan daitekeen antzera, XVI-XVII. mendeetan harro-harro kantabrismoarekin arrazoi zitekeen (berak

euskararen alde baino, euskara beren alde jartzeko gehiago bazen ere); eta nik uste, XVIII. mendeko egoeran ez zela desegokia Euskal Herrian Jainkoaren borondatearekin arrazoitzea (“Euscarac burua jasotcea, Jaincoac nahi du”); XIX. mendean bidezkoa zela Foruekin, arrazarekin eta nazioarekin argudiatzea. Gerra ostean, inpresionatzekoa da, “kausa galdu” hau nolako estoizismoz arrazoitu den. Itxurazkoa da orain oraingo maneran egitea. Aro bakoitzak bere diskurtso-modua. Horregatixe, ordea, ez ote diskurtso guztiak “hauskor eta perilos, beirakiaren pare”?

Kontua da, aro bakoitzak eta guztiak diskurtso-modu bat baino gehiago izaten dutela. Eta bi, beti, zapaltzailearen eta zapalduaren diskurtsoak izaten direla.

Begiratzen badugu XVI. mendean gero euskararen alde nola arrazoitu izan den, herri hau kaskarra da, baina batek ezin du harrituta geratu besterik, zein ongi egokitu diren jeneralean aldiari aldiko mentalitatearekin. Iparraldeko basati horiek ez ziren hain basapiztiak. Larramendi batek ez du frakasatu, bere diskurtsoa desgaraikoa zelako, basamortuan predikatu zuelako baizik (espainolei predikatu nahi ziren neurrian, eta euskaldun gehienek entzungor egin zioten neurri berean). Jakina, haren diskurtsoa ez zela gaurkoa. Batzuetan, Astarloa eta, “mitoak” superatu dituen zenbait mutiko listo modernok, ridikulizatu egiten ditu: bokal eta kontsonante bakoitzak bere esangura duelako ipuin horiek!, etab. Orain erraza da. Ez dakidana da, zergatik ez diren berdin ridikulizatzen Humboldt, Rousseau eta konpainia, konpainia handia bait da, eta, Astarloa baino dexente geroago oraindik, Hegel bat esate baterako (ikus *Enzyklopädie*, § 459). Seguruena euskaldun irrazional eta mitozalearen artximito ez beste horrek errenta ona ematen du eta jarraitu egin behar zaio negozioari. Nire aldetik uste dut euskararen aldeztaille historikoak, apologistak, beren garaietako jakintza eta informazio mailan, gu geurean ibiltzen garen tamainan bazebiltzala, askotan besterik uste dugun arren. Eta ez daukagu zergatik orain apologisten apologista bihurtu. Bakarrik, nire kezka hau da : zer balio du mundu honetan, hizkuntza (giza balio) baten alde *arrazoitzeak*? Eta garrantzi guztia arrazoitzeari ematen diogula garbi uzteko, esan dezagun garbiago: zer balio duen, azkenean, *zapalduaren* ahultasun-egoeratik *arrazoitzeak*.

Aurrenik arazo teoriko soilak: posible ote da euskararen aldeko tesi bat zerotik gora osoki arrazoitzea, h.d., axioma irme batetik

bezala, hasi premisa (gutxienez mendebaldeko kulturari) guztiok aitortu batzuetatik eta azken bururaino iritsi, beharrezkotasun arrazoizko ondorioak puntu-puntu deduzituz, logikoki zer objektaturik inondik ez egoteko errigorez, geroean arrazoiketara horren emaitza mundu guztiak edonon eta edonoiz onartu egin behar izateko, beste erremediorik ez geratzeko moduan arrazoimen hutsari? (Beharbada espejismo edo ilusio zientistaren biktimak gara oraindik!). Ez, ez da posible, arazoaren naturagatik bera-gatik. Leibniz-ek, halere, uste zuen, aspirazio infinito gisa, arrazoimenak enpirian arrazoiketara-modu horretaraxe aspiratzen duela beti zientzian. Esaten dut hori, Txepetxen arrazoiketak barnean horrelako saio ("arrazionalista") baten tankera ote duen, ematen duelako: konstrukzio goitik behera arras logiko bat lortzeko saio-arena. Lanaren alde sendo pozgarrietako bat, gogoetaren koherentzia hori da.

Zer balio du, haatik, arrazoiketaren koherentziak eta (posiblearen markoan) ongi oinarrituak, gizakion jokabidea determinatze-ko, portaera oinarritzeko? Zaletasunak eta higuintasunak apika ez dira arrazoiketaren emariak izaten, eta balioek agian ez dute beste errealiterik, errekonozituak izateak itsasten diena baino. Konbentzitu nahi ez duena, seguruenik alferrik da konbentzitu nahi izatea. "Konforme, esan lezake sandiak, hizkuntzak balioak dira: baina giza bizitza ere balioa da (ongi dago medizina haren zerbitzuan eginahalak egitea); gizonek, ordea, gerrak egiten dituzte, giza bizitzaren balioaren gainetik, askatasuna irabazteko adibidez. Giza askatasuna, izan ere, balio handia da; bai, baina gizonek gartzelak eraikitzen dituzte, preso sartzeko eraileak". Balioak balio dira, baina ez absolutuak; balio baten balioa *de facto* balioen arteko erlazio-sare kondizionatu-kondizionatzaile batean erabakitzen da, eta batzuetan balio bat ez zaigu ezer axola. Poesia balio bat da, baina nik orain fisikaz daukat arduratu beharra. Euskara balio bat da, baina neri orain "balio" didana gaztelania da (ikusten da, beraz, "balioa" eta "probetxua" zein erraz nahasten diren praktikan)... Gainera, jarrai lezake berendiak, zeinentzako da euskara balio? Hizkuntza definitu den eran (objektibo/subjektiboki) hiztunen-tzat berentzat: horientzat euskara zinez baliozkoa den bitartean, ez dago problemarik, eutsiko diote... Gainera, ez da sofismarik ehundu behar: hizkuntza (euskara) galduz gero, ez da inor gizagabetzen, ez bait da "hizkuntza gabe" geratuko (gaztelaniaz edo, ez du gizatasun gutxiago izango)... Gizadiaren balio bezala ere definitu dugu: baina gizadiaren balioak badira sanskritoa eta grekoa ere, ondo hil eta gero... Etab., etab.

Gabiltzan arazoan, pentsa liteke, euskararen alde ihardutea iharduera logikoki zuzen bakarra dela probatzen enpeinatu gabe, arrazoiketa aski izan behar lukeela, jarrera horretan arrazoizkotasun sano, kontrarioan baino sanoagoa eta arrazoizkoagoa dagoela, erakustearekin (alfer-alferrik bait da, arrazoiketari arazoan kabitzen dena baino arrazoizkotasun estriktoagorik eskatzea). Zoritxarrez, ordea, badirudi ahulari bere aspirazioetan ez zaiola arrazoizkotasunaren askitasuna bakarrik eskatzen (ibili ere indartsuagoren baten aspirazio ageri nahiz ezkutuekin ibiltzen bait da konfliktuan), baina arrazoizkotasun guztia eta eskusiboa, arrazoi matematikoa, bestela ez duela konbentzitzen. Eta ahulak berak azkenean antsiatz, horrelakoxe zerbait bilatzen duela, ez dakit etsaiaren exigentziak bere barneratu egiten dituelako, ala bere desanparoan segurantzia arrazoiketa absolutu batean bilatzen duelako. Ezinezkoa da, ordea. Erakus litekeena, mundu baten inkoherentzia eta absurdua da, aitortu (arkeologia praktikatu, espezie zoologikoak babestuz, etab.), aitortzen duen sistema kultural guztia aurrera, euskara hil erazten denean. Eta lehenago berdin: kantabrismoak adierazten zituen balio sozialak eta moralak txit aintzakotzat hartuz, baina iseka eginez euskarari; Jainkoaren borondatea akatatz, baina, etab... Ordea, problema, seguruenik, hor ez dago. Ez hori, arkeologia praktikatz duena, *Green Peace* eta antinuklearrena, ezpada tankeak eta kanoiak eta bonbak fabrikatz dituen bestea bait da, euskara ere zanpatzen duen mundua. Horregatik zen nire galdera. Beldur naiz eta, mundu horrek ez duela bestelako arrazoirik ulertzen, bereak bezalakoxeak izan ezik.

Honez gero esaten arituko da irakurlea: “zer demonio da orain hau, arrazoiketa guztia pikotara doakigu!”...

Ez da hori. Txepetx arrazoiketan fido da. Txepetxek (berak ez du bortxarik maite, boterea ez du aintzakotzat hartzen euskara salbatzeko) ongi arrazoitu du. Baina lehen ere, dirudienez, ez bait da arrazoitzea izan, historian gaizkiena eginda geneukana. Arrazoitzea ote da oraindik etsaiarekin egin behar dena? Aspaldion historia asko da, eta ez dakigu, balioak historian nola defendatzen diren hobeto: arrazoiketaz ala tiroka. Hau da agian gure mementua, gaurko Euskal Herrian jadanik ez dakigula, zer egitea den hobe. Horixe da nire kontu guztia. Pesimismo handi bat arrazoiketari buruz. Profeta desarmatuek —esaten zuela Machiavelli-k, alegia— galdu egiten dutela; armatuek bakarrik irabazi. Eta armatuek ez dute beharbada beti irabazi. Baina desarmatuek noiz irabazten duten, ez da inon ikusten.

Euskararen fetitxismoa? Mitologiaren beste mito bat

Etsaiari arrazoi konbentzigarriak emateko ez bada (beldur naitenez), Soziolinguistikak (hots, Txepetxen lanak) balio digu proiektu euskaltzaleak berak, ari duenaren (edo aritu behar lukeenaren) kontzientzia arrazoitu zehatza, izan dezan.

Puntu honetan, salatu duen anbiguotasun bati buruz, pare bat ohar egingo nuke, beharbada diskurtso euskaltzaleak ezinbestekoa (izan) bait du anbiguotasun hori. Geure buruari galdegin geniezaioke, izan ere, Txepetxen saioa nola kokatzen den euskararen aldezkarien tradizioan.

Euskara objektiboki bakarrik begiesten dutenek, arriskua dute, zalantza gabe, hura bitxi (objektu) miresgarri soil gisa ikusteko, hiztunen errealitateari jaramonik egin gabe, eta, alderdikeria horregatixe, objektiboki ere finean hura oker kontsideratzeko. Horiei, bestalde, oso erraz, objektu bezala zeukatena, eskuen artean subjektu bihur dakieke bapatean; hots, fetitxe bat: paradisukoa edo Babel dorrekoa, etab., entitatea *in se* duena (noblezi titulu baten antzera); era berean XIX. mendeko "ama euskara" negarrez arituko da; XX. ean euskarak hau sufritzen du, hori eskatzen edo agintzen du, halako zor zaio. Subjektua bera da, hiztunok haren objektu. Modu honetako literatura ugaria dago (buruzagi, Etxepare bera); ez, noski euskaraz bakarrik, ezta Herder-*ez* gerokoan bakarrik ere.

Beharbada hipotesi zientifiko bestela prometakor batzuek (hizkuntzak pentsaera determinatzen duela, adibidez), jende bati kasik ekiboko eta, ondorioz, errezelo gehiago sortu badiote buruan, argitasunik baino, izan liteke abiapuntuko anbiguotasun horriengatik. Ideologia politikoan hizkuntzaren pertsonalizazio edo fetitxismo horiek noraino hel daitezkeen, batzuegan suhartasun adina mukerkeria eta mespretxu beste hainbatengan probokatuz planteamolde horienganako, badago makina bat exenplu halaber: nazioaren "arima" hizkuntza da (Humboldt); beraz, hizkuntza hilda naziotasuna hilko da, eta —nazionalismo erradikalaren testuinguruan— nazioari zor zaiona (gure bizitza, gure dena) hizkuntzari zor izango zaio. Labur-labur: hizkuntza dena da, hiztunak deus ez; "hizkuntzak dauzka eskubideak, batere ez dauzka giza-kiak" (ikus testuak aipatuta in J.A. Fishman, *Language and Nationalism*, 1975, 44-55).

Orain urteren batzuk oso korrientea zen euskaltzale-abertzalei burla egitea "esentzialistak" zirela. Euskararen, euskal nazioaren, etab. aldeko tradizio guztia "esentzialista" (postromantikoa) zela.

Ez estremismoak edozein ideologiatan eta ez formulazioetako inoren trakeskeriak zurrizko, baina aitortu beharra legokeela, iruditzen zait, ohi dugun hizkera korrientean, hizkuntzari (bai objektu eta bai subjektu legez) modu horretan erreferitzea, itxura guztizkoa dela, horregatik inoren fetitxismorik susmatu gabe. Ez dugu hizkuntzarekin bakarrik egiten hori. Berdin-berdin esaten da: "urliak gripea dauka", "gripeak aurten sintoma hauek ekarri ditu", "gripeak hainbat heriotza kausatu du Gipuzkoan", eta inork ez du objektatzen, ez dagoela gripearen esentziarik eta gripearen fetitxismoa egiten ari garela. "Ingalaterrak espero du, bakoitzak bere eginbeharra egingo duzuela", hizkuntz analitikoki ez ei dago analizatzerik (J.O. Urmson, *Philosophical Analysis*, 1966), baina mezuaren destinatariak inolako trabarik ez bide zuten izan osotoro ulertzeko; eta gaur arte, Ingalaterraren esentzian ezertarako pentsatzeke, erreferentea doi-doi zertan azpizatikatzen den bilatzeke, beti primeran ulertu ahal izan da edonon esaldia, inork ez du eskrupulurik sentitu espresioaren fetitxismoarengatik. (Ikerketa baten merezigarri, aitzitik, "euskal esentzialismoa"ren eskrupuluak nondik sortzen diren, izan liteke).

Hizkera arruntean denok platonikoak gara (zientzietako hizkera arruntean berdin da; ikus, medizinarako, C.K. Ogden-I.A. Richards, *El significado del significado*, 1984, II. Eranskina). Gizakiak ez dauka, bestela, hitz egiterik; "ez da perpaus bat bera osatzea posible" (B. Russell). Txepetxen oharra, hizkuntza objektibo/subjektiboki batera behar dela hartu, garrantzizkoa da. Baina garrantzizkoa, batez ere, mitorik (esentzialismorik) superatzen duelako baino, planteamolde gehienbat kontenplatibo tradizionalararen gaidipena suposa dezakeelako, ikusmolde osoago, konprometatu eta dinamiko baten alde, hizkuntzaren (interesen) baitatik. Hots, hitzunen (praktikaren) baitatik. "Hizkuntzak egiten gaitu", zuzenago "hiztunak, hizkuntza egitean (hitz egitean), bere burua egiten du" beharko da ulertu. Baina beti ere "hizkuntzak egiten gaitu"ela egia geratzen da, ulertzen dakienarentzat behinik behin.

Txepetx gure tradizioarik hoberenean txertatzen da. Hori bai, tradizioan aldian aldiko ideologiaren espresio inmediatea (beraz, gehien-gehienbat ideologikoa) izan ohi zen euskararen kontsiderazio-modua, besterik posibilitatzeko zientziarik oraino ez zegoela-

ko ere. Orain, ordea, oraingo ideologiaren horizonteen barnean, ezinbesteki, baina hizkuntzaren planteamoldea ez da haien aplikazio sinple gisa iruten, hizkuntzaren beraren ikerketa soziolinguistikotik baizik. Zientzia (berri) bat da orain euskararen planteamenduari aplikatzen zaiona.

Arrazoizkotasunaren eredu galdu baten ondotik

Zientzia berri bat, hala panfletarismo zahar berria?... Irakurtzen dut (D. DeCamp) Soziolinguistikak bere estatutu epistemologikoa erabaki gabe omen daukala.

Ez da gure arazoa. Edo, nahiago bada, zientzia gehien arazoa da berriro, "giza zientzi"ena bereberki, eta ezin joko dugu Soziolinguistikaren problema espezifikotzat, honi bere modu espezifikoan jartzen bazaio ere.

Aurreko atalean, Txepetx, euskara Jainkoaren izenean, nazioarenean, etab. defendatu dutenekin parekatuko banu bezala mintzatu naiz agian. Horientzat, kritikoki ohartu izan denez, euskara Jainkoaren, nazioaren zerbitzurako geratzen zen (gauzak neuri ez zaizkit hain sinpleak iruditzen; hori bera irakur daiteke atzekoz aurrera: Jainkoa euskararen zerbitzuan, etab.). Berriro esan beharrik ez dago, Txepetxek ez duela euskara beste ezere zerbitzuan planteatu. Baina Txepetx, alde horretatik tradizioaren modurik klasikoenean, tankera guztiz nabarmenki "ideologiko" (are, militante) batekin egiten ausartu da bere planteamendua. Disimulatzen ezer ahalegindu baino (ikertzaile zientifiko moderno neutralari legoiokeenez), bere "alderdikeria" exhibitu bezala egiten du propio. Ez da hori ohituta gauden jokaera akademikoa, izan behar du bere esplikazioa.

Zientziaren eredu moderno klasikoa objektibitate garbiarena eta neutraltasun axiologikoarena izan da (Max Weber-en ondoren zientzia *wertfrei* edo *value-free* esan ohi zena). Edozein militantzi moduren arras kontrarioa. Zientifikoak behatu eta deskribatu egin behar zuen. Balorazioak egitea ez zen bere lana.

Honez gero, erabateko "garbitasun"ik ez dagoela, zentzu klasiko horretan, horixe dago garbi eskola guztientzat (enpiriko-ana-

litiko, fenomenologiko nahiz kritiko-dialektikoak izan). "Positibismoaren eztabaida" gogora liteke: Habermas, etab.; baina iraultza zientifikoetako Kuhn-en "paradigma" orobatsu. Alegia, Th. Adornok "balorazio-gabetasuna"ri, kritiko-dialektikoen erriberatik, zientziaren "negozio pragmatista"ren estalki baderitzo, A. Gouldner-ek, Soziologia amerikanoaren beste puntatik, "minotauro mito"aren pareko deritzola ideal weberiano hari. Eta ez Ezagutzaren Soziologiak bitartean erakutsi duenarengatik bakarrik; Logika modernoak eta filosofia analitikoak beste hainbeste erakutsi dute: zientziaren eta metafisikaren arteko muga-lerroa behin-betiko markatu ezinezkoa dela (Quine); edo "el conocimiento no comienza con percepciones u observación, o con la recopilación de datos o hechos, sino con *problemas*" (K. Popper). Hots, datua zer datu-modu izango den, ikertzailearen galdera-moduak zertzen duela. Edo, giza zientzien paradigma bezala historia hartzen badugu: "Los hechos sólo hablan cuando el historiador apela a ellos (...). Su condición de hecho histórico dependerá de una cuestión de interpretación" (E. H. Carr), etab., etab.

Zientifikoa (*qua* zientifiko, alegia; ez hark ere izatea utzi ezin duen gizaki arrunt gisa bakarrik) baloratuz hurbiltzen da objektuari, berak antolatzen du objektua, berdin fisikan, filologian, soziologian ala historian (Rudner). Hobeto esan, agian ez denetan guztiz berdin: gertaera edo "fakto hutsa"ren ilusioa denentzat geratu da ilusio hemeretzigarrentiar hutsetan ("el fetichismo decimonónico de los hechos", Carr); baina fisikoari faktoak (nahiz berak "baloratuz" bakarrik haiek atzeman ahal izan) beren arteko zeri-kusiak balio-arauen arabera erregulatuta edukiz agertzen ez zaizkion bitartean, historilari, etnologo, soziologoari halaxe agertzen zaizkio. H.d., datuetaraino iritsi, natur eta giza zientzilaria, biak balorazio bidez berdin iristen badira ere, gero, lehenengoari ez bezala, bigarrenari gertatzen zaio, bere datuak berak balio bezala eransten direla elkarrekin, hots, objektu (ekintza) "moralak" direla, teleologiaz mugitzen direla, bere datu famatuak balioak direla hortakoz. Nola datu bilakatu, bestela, polinesiarren ohiturak, Peloponesoko gerra, Zuzenbide erromarra, edo Frantziako Iraultza bezalako fenomenoak? Gertatzen da, beraz, aktore historikoak (pertsonalak nahiz materialak) berak beti baloratzailak direla; akto historikoak balorazioen ondorioak eta berak ere balioak direla.

Denbora askoan giza zientziek natur zientzien eredia jarraitu nahi izan dute (eta honekin ez da esaten, oraindik zer ikasi franko

ez luketenik), haiek ongi oinarrituak zeudelakoan eta berak ez. Baina, norbaitek esango lukeenez, eredu horri hertsiki lotzekotan, Zesar-en heriotzaren analisi historiko hoberena hilketako ekintza-irkerketa fisiko-mekanikoak izan beharko luke. Ez du zentzurik.

Problema asko dago guzti honetan (alegia, esaten ari naizen guztiaren adiera zehatzagoaz eztabaidagarri asko legoke), hau ez da liztor-zulo horretan gehiago kitzikatzeke unea ("fakto", "balorazio", "objektibitate" kontzeptuetako mila ekibokoak jorratzeko, adibidez: ik. E. Nagel, *La estructura de la ciencia*, 1978. R.S. Rudner, *Filosofía de la Ciencia Social*, 1980). Finka dezagun pare bat puntu, aurrera jarraitu ahal izateko. Ez da segurua, baloraziozko faktoen (ekintzen) alor bat aztertzeak —Txepetxek halakoa aztertzen bait du—, ikertzaileak bere ikerketan balorazio (moral) propioa derrigor sartu beharra inposatzen duela (E. Nagel); baina erakutsita ez beste guztia dago (*de facto* sartu egiten duela, ikusten bait da), ikerlariak egiaz baloraziorik egin gabe ihardun dezakeela, gaiaren hautapenetik hasi eta azterketaren emaitzetaraino. Gero, zientzia guztien estatutua dago aspaldion auzitan (zientziaren kontzeptu guztia aldatu zaigulako, XIX. mendearen aldean). Giza zientziei dagokiela, partikularzki, Rusell-i horiek "apenas zientziak" irudituko zaizkio; E.H. Carr-i, alderantziz, zalantza horiek funtsean "una excentricidad de la lengua inglesa" bati zor zaizkio-la. Feyerabend-ek oinarri azken funtsean etiko-estetiko berdinen gainean ikusten ditu atsedeten zientziak eta arteak, etab. Beraz, Soziolinguistikak ere problema hori edukitzea ez zaigu bereziki axola. Azkenik —horretan akordio osoa dagoela ematen du— arrazoizkotasunaren (objektibitatearen) eredu klasikoak porrot egin duela, eta honez gero "arrazoia" minuskulaz idatzi beharra daukagula (Ferrater Mora); beraz, gizakiaren objektibitatea ere minuskuloa dela. Halere, "cuando la razón se nos revele insuficiente, lo que hay que hacer no es arrumbarla, sino ensanchar sus límites" (J. Muguerza), itxarongo nuke nik. Eta egin ere, Txepetxek ez du indiferentzia eszeptikora eta neri dena bost axolara ihes egin (ezta fiktizioa dela badakigun sasi-objektibitate hartan erosotasunez geratu ere), arrazoizkotasun kritiko baten exigentziei adarretatik oratu baino. Aski da gure asmorako.

Txepetxek, *bizkuntza*-ren azterketa soziolinguistikoan, a) hiztunak, hiztunen balorazioak eta balorazio-moduon baldintzak (historiko, sozial, politiko, kulturalak) barnehartu nahi ditu; eta, b) baloratuz ikertu nahi du espreski. Hots, baloraziozko premisa

batzuen izenean, ez du onartzen bere zientzia fenomenoek deskribaketa soilera mugatzea. Lehenengo puntua, disziplinarreko elkarlanera deituz, problemarik gabe onar dakiok. Erabaki metodologiko eztabaidagarria b) izango da, batez ere gure kultur giroan, eta Txepetx, ongi oharturik (batek baino gehiagok sinesten ez duela zientzi modu horretan), saiatu da bere jarrera justifikatzen. Izan ere, argi eta garbi alderdi hartzen zuen horrekin, zientzien teoriako punturik eztabaidatuenetako batean.

Auzia hor geratuko da: hainbat polemika sonatuk erabaki ezin izan badu, orain ez da erabakita geratuko. Baina seinlatu beharra dago, ikerketarekin batera, Txepetxen obrak, zientzien teoriako auzi gori-gori horretan ere egin duen ekarpena. Interesik izan lezake azpimarratzeak: "ideologiaren" (beharbada konprometzuen) beldurrez edo, gure artean zenbait jende oraindik daukan "zientzia objektiboa"ren ideia hemeretzigarrentiarrean, zientzia eta laborategiko pragmatika kuasi-mekanikoa nahasten bait dira... (beste asko "libertate" postmodernoa anparatu den bitartean).

Horiei alferrik izango da Habermas, Adorno, edo Horkheimer gogoratzea. Beharbada, ordea, gai horretan bederen susmotzar guztien gainera ager daitekeen Popper batek, "zientzia purua"ren idealari beti gogor eutsi dionak ("ideal" aitortuz), lagundu egingo die ulertzen, bere paradoxarekin, "objektibitate zientifikoa"ren arazo zaharra honez gero ez dagoela, eduki nahi izaten den maila prekritiko hartan. Problema horrek ere korritu egin du eta, gaur, Txepetxek planteatu duen puntu horretaraino batipat etorrita dago. Ikerketa zientifikoa, zergatik behar die ikertzaileak uko egin *balorazioei*? Objektibitate hutsa delako ikerketako *balio* handiena...

Nuestras motivaciones y nuestros ideales puramente científicos, como el ideal de la pura búsqueda de la verdad, hunden sus raíces más profundas en valoraciones extracientíficas y, en parte, religiosas. El científico objetivo y "libre de valores" no es el científico ideal. Sin la pasión la cosa no marcha, ni siquiera en la ciencia pura. La expresión "*amor a la verdad*" no es una simple metáfora.

De manera, pues, que hay que ser conscientes no sólo de que no hay en la práctica, científico alguno al que la objetividad y la neutralidad valorativa le resulten alcanzables, sino de que incluso la objetividad y la neutralidad valorativa constituyen en sí *valores*. Y como la neutralidad valorativa es en sí misma un valor, la exigencia de una total ausencia de valores, de una completa neutralidad valorativa, viene a resultar paradójica (K. Popper, in: V.V., *La disputa del positivismo*, 1973).

Dena dela —gaurkoa amaitzeko— neuri ere ez zait oso garbi geratu, Txepetxen Soziolinguistikak une berean deskribatzailea eta normatiboa nola nahi duen izan, eta zein erregistrotan nahi lituzkeen biak ezkondu.

Egia esateko, *La Construcción de Euskal Herria: un futuro para nuestro pasado* ez da irakurraldi bakarrarekin konformatzekoa; eta gai hau bera nahikoa interesgarri eta zabala da, problema guztiotara berriz itzultzeko, patxada gehiagorekin, beste noizbait.

J. A.

UN DISCURSO NUEVO DESDE LA VIEJA LENGUA
UN DISCOURS NOUVEAU POR UNE LANGUE ANCIENNE

El artículo analiza la fundamentación teórica que está en la base del estudio de Txepetx La Construcción de Euskal Herria: un futuro para nuestro pasado, comparándola con las formas tradicionales de plantear la cuestión, para señalar la continuidad en el discurso, por un lado, y la novedad de sus aportaciones, por el otro.

En efecto, el concepto de Sociolingüística de Txepetx se desarrolla en oposición, primero, a una Sociolingüística aparentemente "objetiva", que, centrada en el estudio de los fenómenos de la lengua misma, cree poder prescindir de los problemas (situaciones, conciencia) de los hablantes. La consideración de la lengua como simple objeto no puede dar razón de los hechos y procesos sociolingüísticos. En segundo lugar, ya en campo más polémico, Txepetx rechaza en esta labor la pretendida neutralidad de la investigación, a favor de un compromiso moral del investigador por los valores humanos y culturales encarnados por la totalidad de hablantes/lengua, que se encuentran en juego. No se debe entender con ello, sin embargo, que se abran las puertas a la arbitrariedad y al subjetivismo en la ciencia.

Sobre estas premisas, e.d., sobre el reconocimiento del hecho lingüístico como valor, Txepetx alcanza una formulación rigurosa del problema del euskera como tal, prescindiendo de consideraciones de otro orden (como, por ejemplo, políti-

cos), para acabar abordando las vías de solución sin concesiones a ningún género de oportunismos, a partir exclusivamente de los intereses de la lengua, entendida ésta como una unidad objetivo-subjetiva.

L'article analyse les fondements théoriques de l'étude de Txepetx, intitulée: "*La Construction de l'Euskal Herria: un Avenir pour notre Passé*". Il les compare à la manière traditionnelle de poser la question, en signalant la continuité du discours d'une part et la nouveauté des démarches d'autre part.

Le concept de Socio-linguistique de Txepetx se développe en effet en opposition à une notion de la Socio-linguistique, apparemment "objective", qui se fixe sur les phénomènes linguistiques eux-mêmes et fait abstraction de problèmes—de situation ou de conscience— des locuteurs. La considération des seuls objets de langue ne peut donner raison des faits et des processus sociolinguistiques.

En second lieu, et sur un terrain plus polémique, Txepetx dans son travail critique la prétendue neutralité de l'investigation. Il combat pour un engagement moral du chercheur en faveur des valeurs humaines et culturelles incarnées dans l'ensemble des locuteurs de la langue qui est en jeu. Ce qui ne signifie point que l'on cède à l'arbitraire et au subjectivisme scientifique.

A partir de ces prémisses, c'est à dire, de la reconnaissance du fait linguistique comme valeur, Txepetx parvient à une formulation rigoureuse du problème de l'euskara pour lui-même. Il écarte toutes considérations d'un autre ordre, telles que les considérations politiques et il aborde les voies de solution, sans céder aux opportunismes, s'en tenant uniquement aux intérêts de la langue elle-même, comprise comme un tout objectif-subjectif.

Euskal Herria eta Soziolinguistika: bi zalantza eta apostu bat

Lluís V. Aracil

Urtetan zehar —badakigu, jakin, garrantzitsuak izan direla—, esperientzia konkretuak arazo abstraktuekin konektatzen joan zaigu Jose M. Sánchez Carrión. Eta *La construcción de Euskal Herria*, horrela, *esperientzia pentsatu* eta *pentsamendu bizitu*-zko bilbapena gertatzen da. Lana ez da batere eginerraza izan. Ez diot bada inori aholkatzen irakurketa arin bat, ez litzaioke eta probetxuzko izango. Baiczta dezakedana, ordea, da, irakurketa adi-adi bat merezi duen gauza dela. Autoreak ez digu eskatzen bera ulertzeko, baizik eta gonbidatu egiten gaitu gauza-nahaspila oso bat *berarekin batera* argitzera. Kontua ez da gu labirinto batean sartzea, jadanik *horren barnean gaudela* oharteraztea baizik. Txepetx, berak bezala *orientatu beharra* sentitzen dutenengana zuzentzen da.

Autoreak iradokitzen duena, ezpairik gabe, irentsi edo liseritu duenean oinarritzen da. Izan ere, obraren parte esanguratsu bat, inspirazio orientagarri diren oharrez —jeneralean aipamenez— osatua dago. Autoreak nahikoa ondo asmatu du ohar horien bilduma egiten, baina *oraindik ere* ez bere diskurtso propioari mihiztatu eta inkorporatzen. Ondo bukatutako liseriketa batek obra *konple-*

xuago eta baita ere *koherenteago* bat emango zukeen, zeren eta pista haiekin jarraituz gero, soilik ukitzera mugatu den hainbat garrantzizko ikuspegi esploratuko bait zituzkeen Sánchez Carrión-ek.

Obra honetako *asmakuntzak* eta *hutsegiteak* kontutan hartze-koak dira benetan. Kritikari dagokio baliozko ekarpenen entresaka egin eta aprobetxatzea, horixe da eta lan honen izateko arrazoia. Baina hutsegiteak berak ere adierazgarri eta argigarri gertatzen dira, eta kritikak horietatik partidu on bat ateratzen jakin beharko luke. Izan ere, Txepetxek jö eta ke ihardun du nik "barne-oztopoak" deitzen ditudanekin. Ez bait dute inoiz horien susmorik ere egiten beti kanpo-oztopoak salatuz desenkusutzen direnek. Egia da, jakina, hurre-hurreko testuingurua (tradizio akademikoak eta giro politikoa) ez zaiola mesedegarri ikerketa soziolinguistikoari. Baina, horrez gainera (eta horrekin korapilatuta), badaude zailtasun batzuk ikerlariak "bere baitan", *bere pentsamendu propioan* aurkitzen dituenak, eta Gaston Bachelard-en gai kuttuna izan zirenak. Ikerlariak bere problematika propioa eraikitzen du inkognitak argituz —hau da, hain bidezkoak ez diren eta zentzu komunak saihestu edo xixkatu egiten dituen gauzak. Horrela, bada: Sánchez Carrión-ek, bere kabuz eta arrazoimenez pentsatzera arriskatuz, ez du "barne-oztopo"ekin indar egin eta borrokatu beste erremediorik izan, lanean hasi eta *euskaldunek, etorkizun bati buruz pentsatzen jartzean* —*hori da eta arazorik funtsezkoena*—, *gaur egun nola ikaragarritzko eragozpenekin topo egiten duten* aurkitzeko. Izan ere, egia bait da beren pentsamendua hartua daukan testuinguru zaharkitu baten *aurka* etorkizun bat *eraiki beharra* daukatela.

La construcción de Euskal Herria-ren ezpairik gabeko meritua bat da, *nola euskal esperientziak eta ikerketa soziolinguistikoak bakoitzak bere perspektibatik batak bestea argitzen eta eraikitzen asko baino gehiago lagundu behar luketela iradokitzen duen*. Ikas-teko gauza den eta gogorik duen irakurle orok barne-barnetik eskertuko du autoreak egiten duen mesede itzel hori.

Obra honen argumentu-ardatza, koherentea eta zuzena da. Ikaskuntza, *funtsean dinamikoa*, hainbat eta hainbat joeraren eta oro har Historiaren beraren giltz-mekanismo bat da. Sánchez Carrión-ek enfokatzen duena, bada, tituluak iragartzen duenaren parte osagarri eta ezinbestekoa da benetan. Noski baino noskiago parte hori guztiarekin nahastea, nahikunde iruzurti eta hanka-sartze ondikozko bat izango litzatekeela. Ez da aski ikaskuntzaren

ezein teoria "hizkuntzaren teoria sozial" bat defendatzeko, eta ezta hizkuntz komunitate baten eraikuntza historikoa orientatzeko ere. Nahasmen aldebakarra (murriztailea), alferrikakoa izateaz gainera, seinale txarra izango litzateke: martxan dagoen eta *aurre-ratu eta sendotzearekin batera garatu beharra* duen joera bat inguratu eta mutilatzearen seinalea, alegia. Zorua sabaiarekin nahastea da juxtu-juxtu "herri-hizkuntzen" edo "erregionalen" aldezaile porrokatuek *Belle Epoque*-an egin zutena. Hor ikusten dugu orain zertan amaitu duten efusio haiek.

Hizkuntza bat hizkuntza oso izatera iritsiz doan neurrian, gero eta gauza gehiagorekin du zerikusirik, eta *bere problematika ere aldatu egiten da, bere eremuak eta funtzioak ere hedatu egiten diren bitartean*. Horrek esan nahi du, hizkuntza batek, muga edo murriztapenik gabeko hizkuntza izatera iristen den neurrian, galdu egiten dituela konnotazioak, eta horrela utzi egiten diola "Hizkuntza" izateari, hots: "ez atzoko eta ez biharko, baizik inoizko ez" den erretolika anonimo eta betidaniko batek zirti-zarta gomutaratutako sinbolo fantastiko bat izateari. Azken finean, kontua ez da hizkuntza, baizik esatea, egitea eta bizitzea: besterik ez! Hizkuntza baten benetako sustapenak korrelatiboki erasan behar die tematika eta problematika soziolinguistikoei. Luzarora, monote-ma (sozio)linguistikoa, monografikoa ez baizik *entziklopedikoa* izango den politema bati egin behar dio bide. Esan dezagun helmuga ez dela euskarari buruzko soziolinguistika egitea, *soziologia euskaraz egitea* baizik. Gertatzen dena da, euskarari buruzko soziolinguistika egitetik *hasi* behar dela. Baina benetan ondikozkoa izango litzateke atarian lur jo eta helmuga begien bistatik galtzea. Etapa bakoitza maila bat da, eta erne egon behar da *ez erortzeko euskarri izan dadin, eta igoera eragozteko oztopo gerta ez dadin*. Pauso bakoitzak perspektiba bat irekitzen du, *ahalbide berrietarako eta problema berrietarako* irispidea ematen duelako. Gaur egungo egoerak, itxura guztien arabera, 1900 inguruan bururatu ere *ezin* zitekeen enfoke soziolinguistiko baterako bidea ematen eta galdatzen du.

Esan beharrik ere ez dago Txepetxeren obra ez dela inolako azken puntua, abiapuntu bat baizik, *bere argitara orain arteko ausentzia asko ikuserazten hasten den zirrikitu bat*, ez gehiago eta ez gutxiago. Ausentzia periloski hurbilekoak batzuk. Esate baterako: ikaskuntzak bere itxura *demografikoa* ere funtsezkoa duen dinamika baten parte dira. Non aurkituko dugu buru argiarekin egituratutako demografia soziolinguistiko bat? Non aurkituko,

dialektologia eskurtsiozaleekin koherente diren “monografia erre-gional” engandik hain urruti aurkitzen den eta “Geografia Berria”n egunera dagoen *geografia soziolinguistiko* bat? Non aurkituko *berbaldi-jeneroen garapen historikoa*-ren zirriborro bat bederen? Badakigu, jakin, hitzezko komunikaziorako baliabideak, aukerak eta formak asko aldatu direla Historia Garaikidean zehar, baina, sinestezina bada ere, ez dugu aurkitzen *horren* historia adinon bat ere. Bide batez: ez bide dirudi trafikoko arauen historia ere azter-tua izan denik; *arau-sistema baten genesi-kasu* ikusgarria eskierki. *Dibulgatutako gaiak ez dira ikerketak arakatu beharreko arazoak.*

Sánchez Carrión-en lanak benetan aukera ona eskaintzen du gaurko eta egundaino ahaztutako euskal soziolinguistikari begira-tu bat emateko. Txepetxen obran faltan dauzkagun gauza asko *ez dira ageri horretatik kanpora ere*. Horren gutxi-asko inguruko bi-bliografia kontsultatu eta produzituaren panoramak desberdinta-sun, disoziazio eta murriztapen handiak aurkezten ditu. Horko nahaste-borrastea hainbesterainokoxea da, non apenas gailentzen bait dira hutsuneak eta kanpo-mugak. Falta den garrantzizkoena ez da ez une hau eta ez une hura, korapilo bat, bidegurutze bat baiziki. *Ez dugu enpresa kolektibo bat ikusten: behaztopatu eta alferrik galdu ordez, koordinatu, estimulatu eta baliarazi egiten duen lanaren zatiketa bat, alegia*. Horrela bada, Txepetxen lanak panorama eta perspektiba koherente batzuk usaitu edo kausitzen lagundu behar luke, *horien barnean bere ekarpenen aldean oso desberdinak (soziolinguistikoak eta bestelakoak) aise kabitzeko moduarekin.*

Euskal soziolinguistikaren akatsak (itxuraz ez onartuak) larriak dira benetan. Ez dagoela egoeraren heinean esango dugu, ala *hori* dela egoeraren heina? Askoz ere egi itxura handiagoa du bigarre-nak. Euskal soziolinguistikaren akatsek, seguru asko, *bere burua ezagutzeko, bere burua ulertzeko, erabakiak hartzeko eta bere buruaz baliatzeko* —hitz batean, *bere burua egiteko*— gauza ez den gizarte baten gabeziak eta ezintasunak erakusten ditu. Sánchez Carrión-en lanak berak ere horretaz jabetzera gonbidatzen gaitu. Gisa horretako estuasun batean, aitzindarien bokazioak eta elkar-koitasunak, horiei guztiei beren lanak elkar mihiztatu eta jendea-rentzat probetxugarri izateko —hots, merezi ahal izateko— beha-rezko zaien irazkia landu beharko lukete. Ni neu saiatu izan naiz nahitaezko irazki hori noizbait mamitzen has dadin. Eta badakit zein duda-mudazkoa den oraindik. Askok kezkatzen nau, ikusten

bait dut aitzindarien zorte txarra augurio txar bat izango litzatekeela bai Euskal Herriarentzat eta bai soziolinguistikarentzat. Hemen edo han soziolinguistika on bat ez egotea deitoratu ordez, probetxugarriago izango litzauguke *hemen zergatik ez dagoen galdetzen hastea*. Jakina, hemen testuinguru bat falta da: zer faltako, eta Euskal Herriak bilakatu behar duen eta soziolinguistikak bilakatzen lagundu behar dion gizartea, hain zuzen ere. Bi kasuetan (teilkatuak doaz hemen), *ez dut sinesten* beti “planifikatzaile” ditugun *erabaki ofizialen ahalmen miragarriro sortzaileetan*. *Abioa, ekimena, ezin planifika daiteke. Eta horixe da, hain zuzen, aitzindariek beren gain hartu behar duten erantzukizuna*. Dударик ez dago erakundeek lagun edo/eta oztopa dezaketela franko. Benetan ondikozkoa izango litzateke, ordea, baliabideak administratzen dituztenek berek diktatzea *jomugak* ere. Baldin eta kontrolak dinamikari aurrea hartzen badio, jadanik Katalunian gertatu den bezala, ito egingo du, ito, bideratzeko testu-pretestuarekin.

La construcción de Euskal Herria ez da beste monografia bat, eta bai benetako tesi bat, *norabide baterantz jotzen duelako*. *Azaldu egiten du, proposatzeko*. Eta autoreak argumentatu egiten du bere tesia, baina nabariena, ordea, lehen batean *bururatu* izana da. Zer duda dago *hori* dela frogatzen duen garrantzizkoena eta horrixe jarri behar zaiola arretarik handiena? Argumentazioari dago-kionez, Sánchez Carrión *euskal egoeran barneratzen da eta berori inguratzeko duen testuingurua miatzen du*. Barnerantz eta kanporantz arakatu, zailtasun asko bistaratu ditu Txepetxek, eta baita irtenbide zailaren ahalbidea eta joritasuna ere. Irtenbide zaila da positibo bakarra. Gaston Bachelard-ek azpimarratu zuen bezala, ikerketa aitzindaria —espezializatua, derrigorrez—, *integratzailea* da horrexegatik beragatik. Ikerketa bakoitzak *asko liseritu behar du zerbait baliotsua iradokitzeko*. Zabaldu egin behar du bere horizontea, bere gai sakontzeko. Eta horrelaxe erdiesten du beste gauzekin mihiztatu eta batera lan egitea. Kultura orokorra denon herentzia da, alde batetik, eta, bestetik, denon arteko obra, *denon artean beti aurrerantz herrestatzen diren espezializazioen* emaitza, alegia.

Seguruenik ere, “hausturaren tentsioa” puntu kritiko batean jazo ohi da — baskula baten ardatza eta mendikate baten goi-ertza bezalatsuko batean. Abiaera, atalase bat iragatea da, horrela sabaia izatetik zoria izatera pasaz. Sánchez Carrión-ena bezalako lanak, denoi probetxu egingo diguten ekarpenak izango dira, *baldin eta egiaz eta benaz martxan jartzen bada* bere autoreak inkorporatu

nahi dakizkion ekintza kolektiboa. Horiek behintzat argi eta kementsu dakusate ekintza hori, beren eginahalak bezalakoak merezi dituen bezala, eta *beste ekimen arras desberdinak* ere sorterazteko eta konbinatzeko kapaz dena bezala. *Eta horixe da, hain zuzen, zori honetan airean txintxilik dagoena.* Koiuntura, noski, faborgarria baino askoz areago da urgentziazkoa. *Buru-esfortzuaren oldarra eta sendotasuna ezinbestekoak dira "betiko" lokarrietatik libratu eta diskurtso berri baten lehen hazia ereiteko.* Ohikeria la-saikiro etzana datza zentzu komunean. Benetako enpresa bat, ordea, *borondate saiatuak biltzen dituen zentzu propio batean* bermatzen da. Hain zuzen ere hori oraindik dudazkoa delako, ikusten dugu Sánchez Carrión-ek ez duela herronkarik egin bere larrutik. Hobeto esateko, problematika berdintsuko bi enpresaren aldeko apostua egin du: Euskal Herriaren eta soziolinguistikaren aldekoa, alegia. Euskal gizartearen barnean eta kanpoan, jende in-portante asko dago *bi horietako ezeinetaz* oraindik *serioski pentsatzen ere hasi ez dena.* Baina abiaera oro da kontraste beti enbarazotsu bat —eta batzuetan arriskutsua— sortzen duen disidentzia. Propagandek, "fisikoki" mugitu eta *burutik paralitiko* uzten duten ahobatasun anonimo eta inanimeak sustatzen dituzte. Txaloak eta txistuak jendaileriazko adierazpenak dira: *distraitu* egiten duten asaskaldiak. Aldiz, enpresa serio batek ezin dezake lainozko dis-trakzioetarako lekurik izan. Pentsatu egin behar da *esperientziatik ikasteko* eta *ezagutzen diren baino gauza hobeak asmatzeko.*

Gaur egungo soziolinguistika (errotulua bezala) 1953 inguru-koa dugu. Bere adina, bada, bata bestearen ondorengo belaunaldien arteko erdibideko aldiune kronologikoa da. Koiuntura historiko handi bat izan ziren mende honen erdialdeko aitzindariak, beteranoak dira orain eta beren zenbait lan, klasikoak jadanik. Beste aldetik, soziolinguistikaren hedapen mundialak badirudi, orain artekoan, boga batez ere berregilea —eta degeneratzailea— izan dela. Esango litzateke, ordezkapeneko fraseologia eufemistikoak barreiatzera dedikatu dela, *Belle-Epoque*-ko erretolirik ergelena- ren pare-parekoak. Zoritxarrez egia da, gaur egungo soziolinguistikak ez duela jakin izan bereziki gutxiengoan egoerak zuzentzen eta esplikatzen. Okerrago oraindik: ez da arduratu ezta behar bezala enfokatu eta deskribatzen ere. Québec-eko "Centre International de Recherches sur le Bilinguisme" k metatutako "ma-terial"-pilo ikaragarria, askoz ere erregarriagoa da, irakurgarri bai-no. Ez du merezi lastategi horretan orratz galduen bila ibiltzeak, baldin eta geuk egindako iman batez baliatzen ez bagara behintzat. Nolanahi ere, eskandalosoa dirudi —eta ez du ematen kasualita-

tezkoa denik— “elebitasuna” errotuluak nola ez duen ikusten uzten gutxiengo bihurtzeak parte egiten duen prozesu historikoa *gure egunotan* eskaladan (edo goranzko *kastadan*) hedatzen ari dela. Francophonie-aren eta Hispanidad-aren (antonomasiatzko “Arraza” ren) efusioak, joera horren sintoma ondo adierazgarriak dira. Sintoma adierazleak, ordea, *ez dira ideia esplikatzaileak*, eta bai areago *alderantziz*. Defentsako krispazio frankofonikoak eta hispanikoak ito egiten dute pentsamendua eta guztiz debekatu ikerketa argiegilea. Gainerakoan, paranoia hain zuzen ere soziologiaren *antipoda* da, fantasia iheszaleak irudimen eraikitzailearen antipoda diren bezala. Historiaren (eta epistemologiaren) ironia bat da, nahaspila guzti hori ikusezina dela, *begiraezina delako*. Eta horretara moldatzen den soziolinguistika ezgai eta tentel bihurtzen da: *galtzera jokatzen du*.

Koijuntura hau baino askoz ere gehiago dago: zer, eta aurreko historia bat — eta *ez gramatika edo hizkuntzalaritzarena*, baizik eta askoz ere funtsezkoagoa. “Hizkuntza” n espezialista diren hainbeste eta hainbeste berorrekiko *arrotz* izateak asko esan nahi du, beldurgarria dela ez esateko. Oharraren kasu egin dezagun. Izan ere, soziolinguistikaren aurrendariak taila handiko gizonak izan bait dira; oso famatuak batzuk, *baina gaur egungo soziolinguistek gogoratzen ez dituztenak*. Sisifo-lan bat izan dela dirudi beren abenturak. Soziolinguistikaren “historiaurrea”, ilunbearen ilunbeko txinparta batzuk dira. Okerbideratzeak eta itzaliak jakin-urdiritu (eta eskolatu) egin behar gintuzkete, distiraguneez bezainbat bederen. *Bi diskurtso*-ren arteko tirabira moduko bat zeharrikusten dugu: arazoak irekitzen zituena bata, eta horiek itxi egiten zituena bestea, arakapen oro debekatuz. Bigarrena *antisoziolinguistikoa* izan da — eta *da*. Inor ohartu gabe pasatzen da, betidanikoa delako. Okerrago oraindik: beste bati itzal egitea lortzen duen hartan, suplantatu egiten du. Gaur egun “soziolinguistika” errotuluaren pean korritzen duenaren zati eskerga bat “betidaniko” eldarnioen errepika hutsa da. Benetako soziolinguistika, *horrekin talka eginez*, amildegi beteko ezadostasuna — teoria linguistiko ezberdinen artean gertatu ez den bezalakoa — zuhurtasunik gabe azaldu duen diskurtso bat izan da. Gramatikek funtsezko ia guztia erkide duten bitartean, bi diskurtso horiek *funtsean adiskidezinak dira*. Ez da, beraz, doktrina edo ideologia soilen kontua, benetako *pentsaerena* baizik, hots: *kontzepzio* eta *kontzimentuena*.

Lekziorik nabari eta baliotsuena izan da, “*hizkuntza*” ez dela *kontzebitu beti eta alde guztietan era berean*. Funtsezko bi kon-

tzeptuak antitetikoak dira. Soziolinguistikak *tresna* bezala kontzebitzen du hizkuntza. Antisoziolinguistikak, berriz, "bizitasun" in-trintseko batez zuzkitutako *substantzia* bezala. Bistan dago, "Hizkuntza"ren pertsonifikazio animista *hiztunen despersonalizazioa* dela. "Hizkuntza"k norbait dela ematen duenean, *jendeak ez du ematen inor denik*. Eta, hain zuzen ere, horixe gertatzen da ohikienik "herri-hizkuntz"en kasuan, *ez bait dira prezeski berez hizkuntza deituak*. "Arraza"ren "odola" bezalako sinbolo fantastikoak baizik. Korrelazio zorrotz bat dago, gainera, hizkuntzen (eta hauen komunitateen) *ranking*-aren eta fraseologia antisoziolinguistikoa erruz ugaritzearen artean. Ia entzun ere egiten ez dena ingelesez, ezaguna frantsesez, etengabea gaztelaniaz eta obsesiboa euskaraz. Horrek adierazten duena, *alienazioa* da, Feuerbach-ek eman eta Marx-ek nola-hala berrinterpretatu zuen zentzuan.

Diskurtso izengabe eta betidaniko horrek ez du asmatzen ez kritikatzeko deusik ere. *Uko egiten dio pentsatzeari, eta ez du pentsatzen uzten*, Gaston Bachelard-ek bere *La formation de l'esprit scientifique* obran (1938) "oztopo substantzialista"z esan zuen bezala. Horrela, bada: Sánchez Carrión-en obran nabaritzen ditugun inkoherentziak ohikeria horretan egindako berrerorketak dira, sarritan bere argumentazio-haria bera eten egiten diotenak. Bere diskurtsoaren ukurka-makurkek eta dinbili-danbalek indarketa bat ematen dute benetan. Izan litezke arranke baten hasierako dardarizoak, edo port egindako arranke baten azken korokak. Ondo hauteman daitezkeen inarrosiak dira, nolana ere. Apropos ala ez, autoreak kutsatu egiten dizkio bati bere latzikara eta kulunkada. Dena dela, bere berritasuna, balioa eta merezimendua ez da "Hizkuntza"ren ebokazioa, jendeari egin apelazioa baizik, betidanik idoloak eklipsatuta egon diren euskaldunengandik hasita. Txepetxek ikusi eta esan egiten du, berak direla euskara beren bizitzarako *tresna* egoki egin dezaketen bakarrak. Zalantzarik gabe, horren ezinbesteko *parte* bat da hizkuntzaren ikasketak, aski den adinakoa ez bada ere. Benetako historiak konbentzitzen gaitu, hizkuntzak jendearen bizitzak berak eraikitako obra kolektiboak direla. Gutxiagorik ez.

Euskal Herriaren eraikuntza ez da beraz soilik (baizik eta baita ere) hizkuntz ikasketaren arazo bat. Sánchez Carrión-ek asmatu egin du, bere obran botere politikoaren halako eskema bat sartzean. Egiazki, gutxiengozko egoeretan gauzarik argiena ez da boterea, *ezintasuna baino*. Eta susmatzekoa da (Karl Mannheim-ekin), urrutiko "Botere"aren lilura xarmagarria, agian, distan-

tziaren sintoma bat dela. Ez litzateke batere gaizki egongo, zuzen-garri bezala erromantzeetako "boterea" (hots: poder, pouvoir, etab.) aditz modal bat dela iradokitzea, hau da, *beste aditz substantzial batzuen jokoaren modu bat*. Gauza tipikoa da jendea pentsatu eta nahi duena lortu ezinaz kekatzea, eta *sekula ere ez bururatu ere egiten ez zaiona nahi eta pentsatu ezinaz*. "Gutxiengo" en ezintasun tipikoak, edozein modutara ere, botereari buruzko go-goeta oso serio bat mereziko luke.

Txepetxek euskararenganako entrega militante eta lehiatua izan da bere lanaren indar eragilea. Ez dago beraz inongo zalantzarik bere proposamenaz, horixe da eta bere benetako tesia. Sánchez Carrión-en asmoa buruz buru kontrajarria dago Unamunok 1901ean aditzera eman eta argumentatu zuenarekin. Badakigu, jakin, Unamuno harez gero gaitzetsia eta proskribatua izan zela publikoki, euskara abandonatzea proposatzera ausartu zelako. Ironiaren ironia izango litzateke, hainbeste urte geroago, Txepetx gaitzetsia (edo besterik gabe ahaztua) izango balitz, *kontrako* proposamena aurkezteko atrebentzia izan duelako. Horrela balitz, *zer* izango zatekeen gaitzetsia *bi kasuetan?* Ezpairik gabe, bien denominadore komuna, hots, izan duten zintotasun bipil, zuhurtzigabe eta probokatzaila. Imajinaziozko konparazio hau ez da alferrikakoa. Unamunoren tesi negatiboak, erantzun argumentuzko baino adierazpenzkoagoak probokatu zituen askoz ere. Eta oraintxe hasten da, hain zuzen, kontrako argumentua agertzen. Zer-nolako erantzuna probokatuko ote du? Nolanahi ere, isiltasuna izango litzateke denetan desmoralizatzaileena.

Sánchez Carrión-en obrak nabarmen erazten dituen ausentzietatik, guri dagozkigun eta mehatxatzen gaituzten hiru seinelatuko ditut.

Lehenik eta behin, soziolinguistika, *ikerketa* da doi-doi: hedatzen ari den *kultura orokor* baten abangoardian espezializatutako iharduera. Berez *produzitzaila* eta *integratzailea* da, beraz. Horregatik, *ikerlari bakoitzak funtsezko formazio bat eman behar dio bere buruari*, edozein ikasketa doktrinal edo entrenamendu tekniko baino mila aldiz zabal, konplexu eta sakonagoa. Soziolinguistikak gizarte-zientzien, oro har zientziaren eta pentsamenduaren historiaren *parte* egiten du (berorien *oinordeko* bezala eta *aitzindari* bezala), horixe da eta izpirituaren benetako formazioa. *Ezin du testuinguru guzti horrekiko arrotz izan, hortxe bait datza bere bokazio propioaren zentzua*. Espezialitateen arteko *elkartasuna* kategorikoa eta ezinbestekoa da, etsaigoak axaleko eta noizbehin-

kako akzidentek diren bitartean. Autoaskitasunezko pretentsioak, faltsukeria ezgaitzaile bat besterik ez dira. Jakina soziolinguistikaren *ahalbideak*, soziolinguista *non dagoen*, horren pentzudan daudela. Muturreko erretagoardia intelektualaren txoko batean egiten badu bere habia, kinkaila-saltzaile purtzilero bat izango da, prestutasun handiagoko beste batzuen menpeko berri-tsu bat. Soziolinguistaren ezinbesteko formazio pertsonala, beste ezer baino gehiago, norberaren ahalegin bat da. Kontrako testuinguruetan, eginahal hori, original eta bakarti-egia gertatzen da. Eta okerrena ez da zailtasuna, inefikazia eta frustrazioa baizik.

Bigarrenik, kultura orokorra bera *aurreerabidean dagoen tradizio* bat da, etengabe zuzendua eta hobetua. Nahitanahiezko gauza da berrikuntza, baina ez nahikoa. *Kritika beharrezkoa* da, zaharra eta berria juzgatuz, tradizioari eutsi eta berritzeko, ona jaso eta txarra alde batera uzteko. *Horixe da kolegek eta jendeak egin behar dutena*. Funtzionatzen ez duen lekuan, tradizionalismo makinala izango da nagusi, gogoanez aurreko jakintzaren pretentsio bat berretu eta endekatu besterik egiten ez duena alegia. Eta horixe da pretentsio bat —arinkeriako inprobisazioa— ugari dabileneko giroa. Zurrumuru txar eta engainuen boga, pentsamendu kolektiboaren perlesia eta atrofiaren seinale da. Pretentsio gogoanez aurreko eta nobedadetsuen kolusioan *hutsetik abiatu* eta *hutsean amaitzera* behartzen ditu aitzindariak, zeren eta sistemak errefusatu (edo ahaztu) egiten bait du arrazoi ematen ez dion oro. Ikargaria eta hondamendiratzailea da euskal testuinguruan daukagun *kritika-falta*, zerbaitegatik “isiltasunaren gizartea” deituan. Argitaratzea, interesa dakiokenarengana zuzentzea da. Baina, non daude ikerlariak xano-xano suposatzen dituen kolegak eta jendea?

Ikerlariaren formazioa eta bere lanaren kritika problematiko-egiak diren lekuan, zera da galderarik trabakorrena: *nondik sortuko da* eta *zertarako balioko du* soziolinguistikak?

Hirugarren, *historiografia egoki* baten ausentziak distirartzen du itsutzeko moduan. Historia orokorraz ari naiz lehenik, bera delako historia berezien marko barnehartzailea eta, bestetik, bere baitan bateratzen dituen. Horrela bada, historia soil-soilik *egiati eta ulerkorra* bertsiio apokrifo eta absurduak errezitatzen dituzten propagandek suplantatua gertatzen da. Ezagutu uste dugun iragana, horrela, itxuragabekeria ustel eta disparatatua, maltzurki gezurtia gertatzen da, “eskuak zauria non dagoen ez asmatu ahal izateko”. Eta soziolinguistikak, gainerakoak bezala ilunbetan murgildua, ez daki alde zurretik zein historiarian konprometatu den

eta, beraz, ezta ere zein jokotan sartzen duen baza. *Historia soziolinguistikoa*, hau da, historiaren irazki soziolinguistikoa, ez da eskema bat bera ere. Inor ohartu gabe pasatzen den hutsune bat da. Hedadura handiko jazoera gurutzealak (XVIII. mendearen erdialdera latina baztertzea bezalakoak) ezezagunak dira, historiari *begiratzea* ere bururatu ez zaielako. Gertakari soziolinguistikoek ez dute interesik sortu. Ez direla agokiak, edota ez direla inoiz eman izan, juzgatu da. Hori ere auzitan jartzeko ordua bada- la uste dut. Ez al da arrazoizkoa gaur egungo problema askoren (Krisiaren beraren) giltza bilatzea *orain arte aztertu eta are errekonozitu ere izan ez diren historiaren ikuspegi eta maila haietan?* Historia linguistikoaren ezjakintasun eskandalosoak *deskonektatu egiten du gaur egungo soziolinguistika historia osotik, iragandakotik eta oraingotik*. Berak aurkitu beharko du historia bat zeinarekin lotura egin.

Sánchez Carrión-en obrak ausentzia horiei aurpegi ematera gonbidatzen gaitu. Oso ordu oneko mesedea egiten digu, nahiz eta oharkabeenik harrapatzen dituen ordu txarreko irudit. Harritzekoa bada ere, jakin uste dutenek ez daukate deusik deklaratzeko. Pretentsioak beti testu-pretestu iheskorrekin defendatzen dira. Hori da antzinako leloa. "Biktimismoa" *akusatuz desenkusatzen da* — prebentziozko eraso tipikoa, erasorik onena defentsa delako axioman oinarrituz. Alabaina, zer dela eta beti eraso-behar hori? Ez ote litzateke hobe izango *eraikitzen* saiatzea, aldatzeagatik besterik ez bada ere? Horixe izan da historiaren pasibazko errezitazioak *beti xixkatutako* alternatiba, eta nik Ezintasunaren Diskurtsoa deitzen dudana. "Gutxiengo"ek ez bide dakite jakin ezer hobirik, eta nahiago dute ezagutzen duten txarra, ezagutzeko duten ona baino. "Hizkuntza" aho batez goraiatzen dute denek norbait bailitza, *jendea inortxo ere ez dela uste izanez*. Gordiar korapiloa mozte, zer eta atakatik *kanpora abenturatzea* da. Ahalbide soil horrek berak inoiz ere errekonozitu izan ez den balibikoiztasun bat jartzen du bistan. Ataka benetan frustragarria da, baina erosoia ere bai.

Txepetxen meriturik pertsonalena, bere lanak irakasten duen exenplua bera da: *martxan jarri*. Bere obraren irakurketa serio eta leial batek behatzen du pausoz pauso nola *jakintzak eta ulermenak elkar inspiratu eta laguntzen duten*. Gehiago jakiteak hobeto urlertzera eramaten du, eta hobeto ulertzeak gehiago jakitera. Hauxe dugu "gurpil bertutetsua", aurrerantz herrestatzen duena. Bistan da herrestaketak funtziona dezakeela *atzerantz* ere. Ez-ja-

kiteak eta ez-ulertzeak elkar sendotu egiten dute orduan. Gurpil zoroa hain familiarra zaigu, non "naturala" iruditzen bait zaigu. "Normal"ak diren enxplu txar asko eta asko egon ezezik, batzuk gainera destakatuak eta ospetsuak dira. Bi-biak dira egia seguru asko: *beti dago tokirik gorago eta beti dago tokirik beheago*, bakkarrik lehena problemarik zailena dela eta bigarrena soluziorik errazena. Asmo serioa eta eginahal tinkoa (norberaren kontura beti) dira atakatik irteteko bide bakarra. Euskal Herriaren eraikuntza, linguistikarena bezala, aukerabide horren pentzudan dago.

Euskal Herria eraikitzeko, euskaldunek gauza izan beharko dute ekimenerako eta erabakiak hartzeko, ez bakarrik (baizik eta baita ere) soziolinguistikan. Asko eta asko aurkitu eta asmatu beharko dute elkar ezagutu eta ulertzeko, horrelaxe mereziko dute eta errekonozituak eta ulertuak izatea. Ez dakit hori "posible" den, eta ez daki inortxok ere alde zurreretik, zeren eta mugimendua ibiliz frogatzen bait da. Sánchez Carrión-en apostua izan behar duen bezain arriskatua da. Ez zait zentzugabekoa iruditzen. Behinik behin leialki ilusionatua da, *eta ez desleialki ilusionistikoa*. Ez du inor engainatzen. Bere lerrenak berak erakusten ditu horren zailtasunak. Irakurri besterik ez dago, ikertzea, *esperientzia pentsatzea eta pentsamendua bizitzea* dela ohartzeko. Ez dugu aurrera egingo, baldin eta bi gauza horiei kasu egiten, eta *geure buruok seriotan hartzen*, hasten ez bagara.

Norberak jakin behar du zeri heldu. Ohartzten ez bagara ere, konbentzimendu batari ala besteari lotzen gatzazkio. Eta badirudi *ez gatzazkiola denok bat berari lotzen*. Nirea deklaratzeko zilegi bazait, *arrazoian sinesten dudala* esango dut, eta ez hain zuzen horrek beti arrazoi ematen didalako. Uste dut *badezakegula eta behar dugula ikasi, jakin uste dugunaren aurka*. Horregatik bada, seguru nago *ikerketara espezializatua eta eztabaida publikoa beharrezkoak direla, Euskal Herria eta soziolinguistika izateko gauza eta duin izan daitezen*. Begira dezagun bada aitzakia iheskorretan eta pretentsio iruzurtietan ez erori. Idatzia bait dago: "Ez zaitetzeko engaina. Jainkoak ez du uzten Berari iseka egiten. Batek ereiten duen hura jasoko du uztarakoan".

Euskaratzailea: Gotzon Nazabal

L.V.A.

EUSKAL HERRIA Y SOCIOLINGÜÍSTICA: DOS INCERTIDUMBRES Y UNA APUESTA**PAYS BASQUE ET SOCIO-LINGUISTIQUE: DEUX INCERTITUDES ET UN PARI**

Se recuerda que la obra comentada, La construcción de Euskal Herria, es fruto de ir conectando, durante años, cuestiones abstractas de la reflexión socio-lingüística con experiencias concretas del País Vasco.

El aprendizaje de una lengua es un hecho esencialmente dinámico que, en definitiva, afecta globalmente a todo el decir/hacer/vivir, es decir, a la temática y problemática sociolingüísticos totales: hay que empezar, desde luego, de la sociolingüística sobre el euskera, para acabar en una "sociología en euskera". La obra sugiere esas posibilidades y esos problemas, porque, por ejemplo, hoy por hoy, ¿dónde hallar una geografía sociolingüística anticipada?

El trabajo de Sánchez Carrión puede servir para detectar tanto las realidades como las ausencias en la sociolingüística vasca; una de éstas debe ser subrayada: la inexistencia de un trabajo colectivo, con una verdadera división de trabajo en la que caben aportaciones incluso muy distintas a las de la obra reseñada. Las deficiencias de la sociolingüística vasca son graves, y deberían llevarnos a preguntar acerca del por qué de tal estado de cosas. Evidentemente, hay una falta de contexto: falta la sociedad que Euskal Herria debe llegar a ser. Y el arranque desde esta deficiencia tan radical no se resolverá con decisiones oficiales "planificadoras". El control y los medios no deben sustituir, en el proceso, a la dinámica y los fines.

La tesis de Txepetx analiza la situación vasca en el contexto que la rodea, en una investigación integradora que puede redundar en provecho general, con la condición básica de que se ponga en marcha un nuevo discurso comunitario, apoyado en voluntades activas. Hay en el autor una doble apuesta: la de Euskal Herria y la de la sociolingüística. Esta —joven aún en su expresión actual— se debate entre dos discursos antitéticos, esencialmente irreconciliables, en los que subyacen mentalidades contrapuestas: el primero de ellos concibe la lengua como un instrumento; para el segundo, es ésta una sustancia hipostasiada. También Sánchez Carrión ha debido forcejear con esta segunda concepción esclerotizante.

El esfuerzo militante o industrial del autor, sitúa a éste en la antípoda de lo que proponía Unamuno, aunque las tesis de ambos son igualmente provocadoras en su franqueza. La obra comentada viene a subrayar tres puntos dignos de toda atención: a) La sociolingüística debe realizarse en un contexto general de investigación, siendo vanguardia en el seno de una cultura general solidaria; b) Dado que ésta es una tradición en progreso, la innovación debe ser continuamente sometida a una crítica (esta necesidad aparece más urgente aún en el País Vasco); c) Este esfuerzo debe ser iluminado y preparado por una adecuada historia sociolingüística. Llenando estos vacíos, los vascos podrán avanzar, sabiendo más y entendiendo mejor. La obra de Txepetx es una invitación a ello.

Il faut rappeler que l'ouvrage commenté: "*La Construction du Pays Basque*" est le résultat d'un long travail de mise en relation d'expériences concrètes vécues en Pays Basque et de réflexions abstraites d'ordre socio-linguistique.

L'apprentissage d'une langue est un fait essentiellement dynamique qui, en définitive, affecte globalement tout le dire/le faire/le vivre, soit toute la thématique et toute la problématique socio-linguistiques. Il s'agit donc de commencer par la socio-linguistique du "basque" pour aboutir à une sociologie en langue basque. L'ouvrage suggère ces possibilités et ces problèmes: Ainsi, où trouver par exemple, aujourd'hui une démographie socio-linguistique valable? où trouver une géographie socio-linguistique prévisionnelle?

Le travail de Sanchez Carrion permet de découvrir aussi bien les acquis que les lacunes de la socio-linguistique basque. L'une de ces lacunes doit être soulignée: l'absence d'un travail collectif comprenant une vraie division du travail qui permettrait d'intégrer des études très différentes de celle que nous recensons. Les insuffisances de la socio-linguistique basque sont graves et elles devraient nous conduire à nous demander quelles sont les raisons de cet état de choses. Il y a évidemment l'absence d'un contexte: Nous ne sommes point la société que le Pays Basque doit devenir. Et le remède à cette radicalité insuffisance ne viendra pas de décisions officielles planificatrices. Le contrôle et les moyens officiels ne remplacent pas la dynamique et les fins raisonnées.

La thèse de Txepetx analyse la situation basque dans son contexte. La recherche de type intégrationnel peut être bénéfique pour tous, à condition que l'on adopte un nouveau discours communautaire accompagné de volontés décidées. On retrouve chez l'auteur un double pari: pari sur le Pays Basque et pari sur la sociolinguistique. Cette dernière discipline —jeune encore dans son expression actuelle— se débat entre deux discours antithétiques, parfaitement irréconciliables, qui soutiennent des mentalités opposées. Le premier discours définit la langue comme un instrument. Le second, comme une substance hypostasiée. Sanchez Carrion a dû, lui aussi se battre contre cette dernière conception source de sclérose.

L'effort militant et industriel de l'auteur le situe aux antipodes de l'attitude de Unamuno, quoique leurs points de vue respectifs soient également provocateurs par leur franchise. L'oeuvre de Txepetx souligne particulièrement trois points qui méritent d'être relevés.

a) La socio-linguistique est une discipline qui doit se développer dans un contexte général de recherche où elle tient un poste d'avant-garde dans une culture générale solidaire.

b) Comme il s'agit d'une tradition progressive, l'innovation doit y être constamment soumise à critique, et ceci est particulièrement urgent en Pays Basque.

c) L'investigation doit être éclairée et préparée par une recherche socio-linguistique historique sérieuse.

Si nous arrivons à combler ces lacunes, nous autres basques nous arriverons à savoir plus et à mieux comprendre. Le travail de Txepetx nous y invite.

GAIK

...HAINBAT ABURU

LIBURUAK

Euskal Telebista eta 1986ko azaroaren 30eko hauteskunde autonomikoen kanpaina

Carmelo Garitaonaindia
Jose Vicente Idoyaga
Jose Luis Ibañez

Kanpainaurrea: Kanpainarako bide latza

Eusko Alderdi Jeltzalearen krisiaren ondoren, hauteskudetako kanpaina bereziki gogorra izan da. Komunikabide publikoen erabilerari buruzko disputak eta kritikak etengabeak izan dira. Baina arazoa lehendik zetorren, udaren bukaeraz geroztik. Telenortek Gasteizko Salburuako zelaietan ospatutako Alderdi Egunari eman zion tratamendua zela eta, PNVk prentsan protesta egin eta kontzentrazio bat konbokatu zuen TVEren Zentru Erregionalaren aurrean. Hala ere, badirudi nazionalistak euskal komunikabide publikoak kontrolatzen eta Estatuko komunikabide publikoen gain presionatzen hasteko mobilizazioen sua Xabier Arzallusek piztu zuela, PNVren Euskadi Buru Batzarreko Lehendakariak. Izan ere, 1986ko urriaren 19an "El Espejo Mágico" izeneko artikulua bat idatzi zuen *Deia* egunkarian, politiko

nazionalista horrek larunbatero idatzi ohi duen orrian. Bere artikuluan honela zioen: "A todos nos causa desazón el que nos digan que nos manipulan, que nos influyen, que nos cambian nuestra forma de pensar. Pero es así especialmente desde el bombardeo diario de la TV (...). Lo que más cuenta es la imagen. La repetición de impactos puede llevar a la celebridad a cualquier *piernas*. Y puede deteriorar al hombre más válido". Bere artíkulu horretan, "El País Vasco en TVE en las elecciones de 1986" gaiari buruz Madrileko enpresa batek egindako lana komentatuz, beste honako hauek jasotzen zituen: "[Arzallus] es el más perjudicado por el trabajo técnico" eta "al mal tratamiento técnico de la imagen, hay que añadir que el presidente del PNV ha sido el político que en más ocasiones ha aparecido en pantalla en actitudes poco serias". Alderantziz, lan horretan esaten zenez, "el sector crítico del PNV ha tenido una buena imagen" eta Carlos Garaikoetxearen eta Marcos Vizcayaren kasuak aipatzen zituen, nola enkoadre zentraletan eta plano egokituetan azaltzen ziren, beti jarrera irribarretsu eta dialogatzaileetan. Arzallusek gerra-deklarazio baten antzeko honako honekin bukatzen zuen: "Este es un capítulo más de la intervención de los medios controlados y manipulados por el Gobierno del PSOE en la famosa crisis del PNV. Mientras nos sonreían y nos aseguraban la más exquisita neutralidad y respeto, metían caña por donde podían, azuzando y dando aire a nuestros conflictos (...). Es hora de que nos vayamos cayendo del guindo y respondiendo con la contundencia que se merecen. En el momento oportuno".

Ordutik aurrera etengabeak izan dira telebista espainolaren kontrako salaketak eta politika nazionalistak Madrilekiko hartu duen jokabidearen puntu garrantzitsu bihurtu dira. Anasagasti Jn.ak, Espainiako Parlamentuan PNVren bozeramale eta RTVEren segimenduko batzordearen kide denak, azaroaren lehen asteetan telegrama bat baino gehiago bidali zizkion Pilar Miró Zuzendari Orokorriari, PSOEek eta Benegas Jn.ak TVEen jasotzen zuten faborezko tratua salatuz; horietako batean, honela bukatzen zuen: "Estamos seriamente preocupados por el tratamiento partidista que da TVE a esta campaña a pesar de las expectativas de profesionalidad y objetividad que usted suscitó".

Aldi berean, euskal Komunikabide publikoetako kazetarien gain ere areagotu egingo zituen PNVk bere presioak: aste haientatsu, bi salaketa jaso ziren EITB-RTVVren Administrazio-Kontseiluaren aurrean, Euskadi Irratiaren lehen programako eta Euskal Telebistako langileen aldetiko oihartzun zabala jasoz. Urriaren 28an Bilboko Euskadi Irratiko ia langile guztiek, albigtegiatoko buru guztiak ere barne, gutun bat bidali zioten Kontseiluari, bertan adieraziz nola "en las últimas semanas se vienen produciendo sobre los periodistas que elaboran los servicios informativos, orientaciones, indicaciones, sugerencias, órdenes, en definitiva, presiones tendentes a dar espacio preferente a las actividades del partido mayoritario (PNV) y las instituciones que detenta como partido. Estas presiones coinciden con la inusitada actividad que estas mismas instituciones vienen realizando en el terreno informativo. Sin una discusión precisa, ni la exhibición de criterios contrastados esta orientación y presión se concreta en: mayor predominio y presencia de información positiva de una concreta opción política, el PNV; marginación o escasa relevancia de otras noticias; secuencia de noticias que no corresponde al interés informativo".

Hiru egun geroago, ETBko Empresa-Komiteak eta langileek bat egingo zuten idazki horrekin eta tonu oraindik gogorragoan esaten zuten, nahi zutela "hacer llegar la más firme protesta, ante la presión, el dirigismo y control político que soportamos los trabajadores de ETB por parte de la Dirección de esta empresa". Gainera, zera salatzen zuten: "los tiempos que se están ofreciendo en los informativos a EAJ-PNV y a las instituciones que controla son desproporcionados. Esta actuación ha producido la marginación de diversas noticias que se producen día a día, la presión de la censura directa en un caso concreto y frecuentemente la obligación de cubrir sucesos sin importancia informativa".

EITBko Zuzendaritzak eta Administrazio-Kontseiluak langileen idatziei erantzunez bidaltzen zen ebazpen bat onartu zuten azaroaren 7an (PNV, PSOE eta CPren aldeko botuarekin; EA eta EEren kontrakoarekin). Besteren artean, honako hau esaten zuten: "sin perjuicio naturalmente del respeto a las Líneas Básicas

de Programación aprobadas por el Consejo de Administración, de entender que las intervenciones netamente electorales (míti-nes, campañas callejeras y análogas) de los legítimos representantes de las Instituciones públicas han de computarse dentro del concepto de actividad electoral de los partidos políticos, de que se desea asegurar una presencia de los partidos minoritarios y de los nuevos partidos en los Medios públicos y de que se tenga en cuenta en su caso lo noticiable, los espacios informativos que EITB dedique a la Campaña Electoral, se ajustarán a lo establecido por la Ley, es decir, al número de votos obtenidos en las anteriores elecciones equivalentes". Ebazpen horrek oso era bixian nahasten ditu, batetik, hauteskudetara aurkezten diren alderdiak komunikabideetan azaltzea eta, bestetik, Euskal Irrati eta Telebistaren Estatutuak talde sozial eta alderdi politiko erre-presentatiboentzat jasotzen duen antena-eskubidea, Administra-zio-Kontseiluak ezarritako erizpide objektiboen arabera, Zuzen-dari Orokorrarekiko adostasunez eta kontutan izanik erakundee-tako ordezkari-tza-maila eta "cualesquiera otros criterios de representación sindical, y de interés social o cultural, que estime necesarios". Era berean garantizatzen da antena-eskubidea "pa-rra los grupos políticos, sociales y culturales de menor signifi-ca-ción"¹. Bi gauzok elkarrekin zerikusi gutxi dute. Denbora nor-maletan, antena-eskubideak talde politiko, erlijioso, sozial eta kulturalentzat erizpide objektiboen arabera antolatu behar den sarbide libreari egiten dio erreferentzia. Hauteskundeetako in-formazio-saioek "informazioa" osatzen dute eta aukeren arteko orekaren erizpideak nagusitu behar du, ez bait litzateke zuzena komunikabide publikoek hauteskunde-eskaintzak desorekatzea. Kontseiluaren erabakiak ez du esplizituki aipatzen aurreagoko hauteskunde baliokideetan lortutako botuen araberako erizpide *proporzionalista* kontutan izan behar denik, eta hori funtsezko puntua da ebazpide hau zuzentzat ala ez-zuzentzat emateko orduan. Halakorik esaten ez bada ere, hori izan zen EITBko Zuzendaritzak inposatu zuen erizpidea. Gero ikusiko dugunez, doako espazioen banaketan proporzio-erizpideak mantentzen dituen arren, hauteskunde-lege organikoak zuzenketa-sail bat aplikatzen du gutxiengoa, parlamentarioa nahiz ez, osatzen dute-nei gehiegizko kalterik ez egiteko.

Hasierako desorekak hauteskundeetako informazioan

1984eko otsailaren 26ko autonomi hauteskundeetako emaitzak, denbora-banaketak egiteko erreferentzi puntutzat hartu zirenak, honako hauek izan ziren: PNVk 32 eskainu (botuen % 42a), nahiz eta Legebiltzarra desegiteko mementuan horietako hamaika Eusko Alkartasunera pasata zeuden; PSOEk 19 eskainu (botuen % 23,07a), HBk 11 eskainu (% 14,65a); CPk 7 eskainu (% 9,36a); EEk 6 eskainu (% 7,97a)². Hala aitortzen ez bazen ere, hauteskundeetara aurkeztu ez ziren bi alderdiak, CDS eta EA, azken hau bereziki, baztertuta uzten saiatu ziren, egin zitekeen neurrian. Bi horiei buruzko informazioa eman behar zen bakoitzean, besterena ere derrigorrez gehitzen saiatzen ziren: inolako berririk ez zegoenean, alderdiko zuzendari bati deitzen zitzaion, deklarazioak eginez konpentsa zezan Garaikoe-txeari edo Vianari emandako denbora. Hauteskundeetako informazio-denborak alderdi politikoen artean banatzerakoan erizpide horiekin jokatzeak hain emaitza desberdinak ematen zituenez, kazetarien lanak orekatu behar izaten zituen minimoki behintzat desberdintasunak.

Euskadi Irratiko eta Euskal Telebistako hauteskunde-informazioaren denborak hauteskundeetako kanpainaurrean.

	Euskadi Irratia	Euskal Telebista
PNV	4 h. (% 35,5)	11' (% 30,56)
PSOE	2 h. (% 19,2)	8'10" (% 22,69)
HB	1 h. 2' (% 09,4)	4'20" (% 12,04)
CP	1 h. 1' (% 09,3)	1'32" (% 04,26)
EE	59' (% 09,0)	5'49" (% 16,16)
EA	56' (% 08,4)	4'26" (% 12,13)
CDS	20' (% 03,1)	—

Kanpainaurrea bitartean, ETBk hauteskunde-informazioan emandako denbora osoaren ia hiruren bat bete zuen PNVk eta Euskadi Irratiak bere lehen programan emandakoarenaren hirurena baino gehiago. PNVren aldeko desproporzio horri, euskal erakundeei emandako ia bost ordu t'erdiko informazioa gehitu behar zaio, orduotan PNV bakarrik azaltzen bait zen. PSOEk, bere aldetik, hauteskunde-informazioaren bosten bat bete zuen gutxi gorabehera Euskal Irrati eta Telebistan. Estatuko erakundeei eskainitako beste lau ordu eta hiru laurden gehitu behar zaizkio denbora horri, PSOE bakarrik azaltzen zeneko orduak izanik.

Hauteskunde-informazioaren diskriminazio horrek eraginda, kanpaina hasteko bezperan, Garaikoetxea lehendakari-ohia, Eusko Legebiltzarreko lehendakari-ohia eta EAko kargu publiko guztiak Ajuria Enearen aurrean enkartelatu ziren, alderdi nazionalista berriak ETBn hartzen zuen tratu diskriminatzailearen kontra protesta egiteko. Izen handiko intelektualak jarri ziren protesta horren alde, hala Koldo Mitxelena eta Martin Ugalde, baina hauen presentzia isilpean pasa zuten euskal komunikabide publikoek. Jokaera hori deskalkifikatzeagatik, goizeko eta gaueko Teleberrietan bitik hirura bider denbora gehiago eman zioten PNVren Bizkaiko zerrenda-buru Iñigo Agirrerri eta CPren Arabako buru Barquerori. Agirrek esan zuen, protesta hori hauteskunde-muntaia bat zela eta hiru urte lehenagoko ETBren itxe-orduetako kareta hura zetorkiola burura, "cuando aparecía el exlehendakari Garaicoechea en toda su majestad a altas horas de la madrugada". Iñigo Agirre diputatuari ahaztu egin zitzaizkion xehetasun batzuk, adibidez: urte haietan EITBko Administrazio-Kontseilari zela bera; Eusko Alderdi Jeltzaleak zuela kontseilarien gehiengoa, eta kontseilariok ez zutela kareta horien kritikarik planteatu inoiz, are gutxiago karetoz kentzea, erraz lor zezaketen gauza izanik. Agirrerren oroimena, berriz, Arzallusek berak aste batzuk lehenago *Deia*-n (1986.10.19) idatzitako beste hitzokin piztua zatekeen: "Ardanza no ha caído, afortunadamente, en el culto a la personalidad que suponían aquellas despedidas diarias, al cierre de emisión, de un Lehendakari imperial entre flamear de ikurriñas". Arzallusen eta Iñigo Agirrerren eritzi hauen ondotik, antzeko beste baieztapen asko etorri zen, kondena-zko errosario etengabea osatuz. Xabier Agirre PNVren bozeramaleak EFE Agentziari deklaratzeko zionez, "[Garaikoetxeak] hace cinco años cerraba con su única imagen la programación de esta misma ETB, que ahora critica, adoptando, entonces, una

posición personalista como si fuera un presidente de república y monarca". Jose Maria Gorordok, EITBko zuzendariak, bestalde, COPEko Luis del Olmoren programan seinalatzen zuenez, "la imagen de Garaikoetxea cerraba todos los días la programación de ETB, algo que no sucede ahora con el lehendakari Ardanza". Hauteskunde-kanpainan sartuta, azaroaren 17an, "Dolor y vergüenza de Ajuria Enea" izenburuko *Deia*-ren editorial batek Garaikoetxea "protestante"tzat hartzen zuen, horren jokabidea "amo y señor" baten jokabidetzat jartzen zuen, "déspota y embaucador de masas" deitzen zion, eta, gainera, editorial horren arabera, "el verdadero gusano que logró pudrir una buena parte de la manzana peneuvista" izatera iritsi omen zen lehendakari-ohia. "En definitiva —jarraitzen zuen editorialak— Carlos [Garaikoetxea] aparecía, con el más puro estilo totalitario y franquista, envuelto en la simbología de su majestad".

Euskal K.A.ko Hauteskunde-Batzordeak banatu duen publizitate politikoa, antena-eskubidea eta doako espazioak

EITB-RTVVko Publizitate-arauek debekatu egiten dute publizitate politikoa eta ideia filosofikoak edo erlijiosoak ematen dituen, salbu lehenengoari buruz erabakitzen dena antena-eskubidean eta hauteskunde-kanpainetarako aurrirakosten den erregimen berezian³. Oro har Ente Publikoak arau hori errespetatu duen arren, izan dira infrakzio batzuk ere. "Radio Vitoria"k azken hauteskundeak arte alderdi guztietako brintza politikoak kontratatatu eta ematen zituen. Beren arauak ez betetzeko bilatu eta aitzakiatzat jarri zuten arrazoia, zera izan zen: emisora publiko horrek bazuela Eusko Jaurlaritzak hartu aurretik eta ondoren, bere programazioaren parte bat SERekin konektatua. Katea horren programazioarekin batera estatu mailako alderdiek kontratatutako propaganda zetorrenez, "Radio Vitoria"ri Euskal Herri mailako alderdiekin zuzeneko kontratuak egiten uzten ez bazitzaion, azken horiek baldintza okerragotan geratzen omen ziren kanpainarako. Debeku horren aurkako transgresio azkenea eta larriena Euskadi Irratian PNVren eta HBren brintzak ematea izango zen, 1986ko Urriaren 25ean ospatutako bi manifestazioetarako deia zabaldu bait zuten, Gasteizkoa bata, Lucio Aguinagalderean askatasunaren alde, eta Bilbokoa bestea, negoziazioaren alde.

Nahiz eta EITB-RTVVn propaganda politikoa debekatua da goen —RTVEn bezalaxe, bestalde—, informazioari dagokionez “Radio Televisión Vasca” Ente Publikoaren sorkuntzako legeak⁴ ezartzen du, beste gauzen artean, “berdintasun-printzipioari eta pluralismo politikoari” (3. art. a eta c) zor zaien begirunean oinarrituko direla komunikabide publikoak. Gainera euskal irrati eta telebistan azaltzeko eskubidea onartzen zaie talde sozial eta politikoei, Administrazio-Kontseiluak ezarritako erizpide objektiboen arabera. Kontseilu horri dagokion lana da talde sozial eta politikoei emandako programazio-portzentaiak erabakitzea, Komunitate Autonomoko gizartearen eta hizkuntza ofizialen pluralismoa errespetatuz (8.2 f art.). Debate parlamentarioak ematerakoan nahiz horiek diferituan zabaltzean emango zaien antena-denbora, Eusko Legebiltzarrean daukaten ordezkartzaren proportzionala izango da (22.1 art.).

Hauteskunde-kanpainetan, gero ikusiko ditugun hauteskunde-arauek aurririkusten duten erregimen berezia aplikatzen da. Horren aplikazioa eta kontrola, Euskal Herriko Hauteskunde-Batzordeak eramango du, bere egitekoa Administrazio-Kontseiluaren eta Zuzendari Orokorren bitartez egikaritzuz (22.2 art.).

Hauteskunde-arau horiek, berriz, Eusko Legebiltzarraren hauteskunde-legeak⁵ eta Espainiako Parlamentuak onetsitako Hauteskunde-Erregimen Orokorreko lege organikoak osatzen dituzte gaur, goragoko lerruneko lege organikoa izanik bigarre-na⁶. Euskadiko Komunitate Autonomoko Hauteskunde-Batzordearen 1986ko urriaren 21eko ebazpen baten bidez, hauteskunde-kanpaina honetan aplikatzeko moduko legerari buruzko instrukzio bat onetsi zen, bi lege haiek bateratzen eta interpretatzen saiatuz eta kontraesanik gerta litekeen kasuetan lege organikoaren nagusitasuna seinatatzuz. Doako tartean banaketari buruz, honela dio ebazpen horrek: “Ante la conveniencia de utilizar idénticos criterios en la distribución de espacios de los distintos medios y dada la imposibilidad de armonizar las previsiones del artículo 77 de la Ley de Elecciones al Parlamento Vasco al de los Decretos que lo desarrollan, tal y como constan en su actual redacción, con el criterio de artículo 61 de la Ley Orgánica, la Junta Electoral de la Comunidad Autónoma considera aplicable a las presentes elecciones el sistema de reparto de espacios incluido en el artículo 64 de la Ley Orgánica 5/1985, sin ninguna otra especificación”.

Artikulu honek denbora-baremo batzuk ezartzen ditu azken hauteskunde autonomikoetan ateratako botu-kopuruaren funtzioan eta baldin alderdi, federazio edo koalizioak hiru probintzietan aurkezten badira:

a) Hamarna minutu Euskal Herriko komunikabide publiko bakoitzean —Euskal Telebista, Euskal Herriko TVE, Eusko Irratia (Donostia), Eusko Irratia (Bilbo), Eusko Irratia-Radio Vitoria (Arabako emisioa), Radio Nacional de España (Euskal Herria) eta Radio Cadena Española (Euskal Herria)— 1984eko hauteskunde autonomikoetan aurkeztu ez ziren edo ordezkari-tza parlamentario-rik atera ez zuten nahiz, aterata ere, botuen % 5era iritsi ez ziren alderdi edo koalizioentzat. Kasu horretan aurkitzen ziren batera edo bestera: Eusko Alkartasuna, Centro Democrático y Social, Izquierda Unida, PCE-EPK, Coordinadora Socialista de Izquierdas, Partido Socialista de los Trabajadores, Partido Obrero Socialista Internacionalista, Unión Popular Republicana eta EMK.

b) Hogeina minutu aipatutako komunikabideetan, aurreko hauteskunde autonomikoetan ordezkari-tza parlamentarioa lortu zuten eta emandako botu balidoen % 5-20 bitartean ibili ziren alderdi eta koalizioentzat. Hau izan zen Herri Batasuna, Coalición Popular eta Euskadiko Ezkerraren kasua.

c) Hogeitamarna minutu, ordezkari-tza parlamentarioa eta emandako botuen % 20 baino gehiago atera zuten alderdi edo koalizioentzat. Hau zen PNV eta PSOEn kasua.

Hauteskunde-Batzordeak ETB eta Euskal Herriko TVE-n banatutako doako tarteen denbora

	ETB	TVE
PNV	30' (% 13,04)	30' (% 13,04)
PSOE	30' (% 13,04)	30' (% 13,04)
EA	10' (% 04,34)	10' (% 04,34)
HB	20' (% 08,69)	20' (% 08,69)
EE	20' (% 08,69)	20' (% 08,69)
CP	20' (% 08,69)	20' (% 08,69)
CDS	10' (% 04,34)	10' (% 04,34)
BESTEAK	90' (% 39,13)	90' (% 39,13)

Denborak orokorki jarri ditugun arren, benetan bostna minutuko spotetan ematen zen telebistan eta bete bostna minutuko brintzetan irrati publiko desberdinetan. Esan nahi da, "c" taldeko partidu batek bostna minutuko sei tarte izango zituela Komunitate Autonomoko telebista eta irrati publiko bakoitzean; "b" taldeko partidu batek lau tarte eta "a" taldeko batek bi tarte izango zituztela.

Manuel Ibarrondo Agirregabiriak, "Eusko Alkartasuna"ko kandidaturaren ordezkari orokorrak, errekurtsua tartejarri zuen doako tarteen banaketan alderdi horri bere presentzia instituzionalaren arabera aplikatu zitzaion eritziairen kontra "como grupo parlamentario vasco —debidamente constituido con antelación a la disolución del Parlamento Vasco— compuesto de once parlamentarios, sus propios grupos junteros tanto en la Diputación Foral de Guipúzcoa como en la de Alava, así como una importante presencia en Ayuntamientos a lo largo y ancho de todo el ámbito de la Comunidad Autónoma" eta Kataluniako 1984eko hauteskundeetako Coalición Popularrarekin eta 1985eko Azaroko hauteskunde galegoetako Coalición Galegarekin aurretik gertatutakoen arabera. Errekurtsu hori ez zen onartu. Ezta Josu Bergara PNVko ordezkariarena ere; honek zera alegatzen zuen: Komunikabideetako Azterketa Orokorraren arabera, TVE-1en entzulegoa % 76,1ekoa dela Komunitate Autonomo honetarako eta "que la neutralidad y el respeto al pluralismo dentro de esta campaña electoral es absolutamente imposible sin la debida colaboración de TVE y sin el oportuno control de la misma por la Junta Electoral"; ondorioz, doako tarteak RTVEko lehen kanalaren 20,30etako albistegian ere sartzea eskatzen zuen.

Hauteskunde-kanpainaren lehen aldia: azaroaren 14etik 18ra

Hauteskunde-kanpaina errekurtsu batekin hasi zen: Jose Maria Gorordo Zuzendari orokorrak eta ETBko Administrazio-Kontseiluak onetsitako erizpide proportzionalisten aurka, Euskal Telebista eta Bilboko Euskadi Irratiko langileek Komunitate Autonomoko Hauteskunde-Batzordearen aurrean jarritako

errekurtsoarekin. Euskal irrati publikoko kazetariak, zuzendari-tzak ezarritako erizpideen arabera alderdi bakoitzari emandako denboren zerrenda eman ondoren, beste hau gaineratzen zuten: "Estos tiempos no corresponden al interés intrínsecamente informativo, sino a la aplicación de los criterios que denunciamos. Y constituyen, a nuestro juicio, una vulneración de la neutralidad y el pluralismo que se pretende". Antzeko hitzak erabili zituzten ETBko langileek ere. EE eta EAk ere aurkeztu zuten erizpide horien kontrako errekurtsoa. Bestalde, azken hau izan zen kazetariaren errekurtsoaren bermatzaile, kazetariak ez bait dira Hauteskunde-Batzordearen aurrean errekurritzeko pertsona legitimatu. Batzorde horrek formalki gaitzetsi zuen errekurtsoa, baina zuzendu egin zuen Administrazio-Kontseiluaren akordioa, tarteko irtenbide bat ezarri. Kontseiluaren akordioaren lehen parte osoa ukitu gabe utzi zuen, baina beste klausula bat ezarri zuen, geratzen zen kanpaina-denboran funtsezko garrantzia izango zuena: "el tiempo dedicado a una opción política en ningún caso podrá ser superior al triple del dedicado a cualquier otra opción política".

Hurrengo egunean Administrazio-Kontseilua gustora azaldu zen, Hauteskunde-Batzordea ere berak emandako arauekin bat zetorrela eta. Hala ere, azaroaren 18rarte, berau barne, informazio-denboren erlazioa 1etik 2,37rako zen PNV eta PSOEn artean; 1etik 3,05erako PNV eta HBren artean; 1etik 4,73rako EArekiko; 1etik 4,57rako CPrekiko; 1etik 4,75erako EErekiko; eta 1etik 6,91rako CDSrekiko. ETBk onartuko ez zuen arren, oso nabarmenak ziren diferentziak eta ebazpen horren aplikazioak zuzenketa garrantzitsuak ekarriko zizkion Kontseiluaren hasierako akordioak sortutako desorekari.

Hauteskunde-informazio nazionalistaren beherakada kontsentsatzeko, ETBk gehitu egin zuen PNVren kargu publikoei eta honen kontrolpeko euskal erakundeei buruzko informazioa, eta kanpainaren bigarren aldian lehenengoan baino 16,43 puntu gehiagokoa izan zen. Behin, Ardanzak hilaren 18an Madrilen emandako prentsaurrekoa 14,30etako Teleberriko saioan bitan ematera iritsi ziren, aurrena minutu eta 21 segundotan sartuz informazio instituzional bezala, eta hauteskunde-informazio bezala ondoren, beste minutu eta 47 segundotan.

ETBko hauteskunde-informazioaren denbora-portzentaien eboluzioa, Hauteskunde-Batzordearen ebazpenaren aurretik eta ondoren.

	Azaroaren 14etik 18ra	Kanpaina osoan	Diferentzia
PNV	% 35,22	% 24,60	-10,62 puntu
PSOE	% 13,97	% 12,78	- 1,19 puntu
HB	% 12,54	% 13,50	+ 1,26 puntu
EA	% 6,60	% 9,43	+ 2,83 puntu
CP	% 7,60	% 9,65	+ 2,05 puntu
EE	% 9,22	% 9,65	+ 0,43 puntu
CDS	% 3,54	% 7,17	+ 3,63 puntu
BESTEAK	% 11,57	% 13,38	+ 1,81 puntu

Hauteskunde-Batzordeak bere erizpideak publikoan azaldu arte, albistegiak ez ziren PNVren berri instituzionalak emanez irekitzen normalean; data horretatik aurrera, ordea, Teleberrien erdiak baino gehiagotan hala gertatu zen. PNVren informazio instituzionala asko gehitu zen, hamar puntu baino gehiagoan, aurreko aldiarekin konparatuz, eta, kanpainaren azkenerako, azaldutako informazio instituzionalaren ia hirutik bikoia osatzen zuen.

Informazio instituzionalaren denbora-portzentaien eboluzioa, Hauteskunde-Batzordearen ebazpenaren aurretik eta ondoren.

	Azaroaren 14etik 18ra	Kanpaina osoan	Diferentzia
PNV	% 48,37	% 64,80	+16,43 puntu
PSOE	% 27,68	% 16,44	-11,24 puntu
HB	—	% 3,21	+ 3,21 puntu
EA	—	—	—
CP	% 22,31	% 12,35	-10,06 puntu
EE	% 0,30	% 2,25	+ 2,25 puntu
CDS	% 0,57	% 0,28	- 0,29 puntu
BESTEAK	% 0,74	% 0,47	- 0,27 puntu

ETB eta hauteskundeetako informazioa

Euskal Telebistak zortzi ordu eta laurden eman ditu hauteskunde-informazioan eta horren laurden bat PNVri eman dio. Atzetik HB (% 13,50) eta PSOE (% 12,78) joan dira. EA, EE eta CP alderdiek % 9,5aren inguruko denbora izan dute, denek berdin hamarrenen bat gorabehera. CDS izan da “zazpi handi”en artean hauteskunde-informazioko denbora gutxien izan duen alderdia: % 7,17a. Beste bederatzi kandidaturei, geratzen zen % 13,38a banatu zitzairen. Azken hauek ez dira batera azaldu eguneroko hauteskunde-informazioan —salbu bi aldiz Izquierda Unida eta PCE-EPK—, eta horien agerraldiak “Teleberri”ren ondoren egindako elkarrizketa labur batera mugatu dira eta, euskaraz hitz egiten zuen ordezkariaren bat zutenentzat, beste elkarrizketaren bat gainera “Gaur Egun”en.

Alderdi abertzaleek gaztelaniazko informazioaren gainetik beste puntu batzuk gehiagoko portzentaiak izan dituzte euskarazko hauteskunde-informazioan: PNVk + 4,15 puntu; HBk, + 1,6 p.; EAK, + 1,13 p.; EEk, + 2,12 p. Alderantziz, estatu-mailako alderdiek beste puntu batzuk gehiago izan dituzte gaztelaniazko hauteskunde-informazioaren portzentaietan: PSOEk, 1,72 puntu; CPk, 1,01 p.; CDSk, 4,05 p.

Gaztelaniazko hauteskunde-informazioa “Teleberri-1” albistegian eman da ETB-1en. ETBko bigarren kateak aurreko albistegia errepikatu besterik ez zuen egiten 21,00etan pasatuz eta irudirik gabeko beste informazio-zerbitzu labur bat ere sartuz, “Teleberri-2”. Albistegi horrek ez zuen hauteskundeetako bloke berezirik eta kanpainaren azken egunetan eguneko hauteskunde-gorabehereri buruzko iruzkin batekin irekitzen zen.

PNVri eskainitako tartekak izan ziren, dudarik gabe, ondoen egindako eta muntatutako tartekak, lautik bost minutura bitarteko iraupenarekin lehen egunetan eta hiru minutu t'erdikoarekin ondorengoetan; kandidatuek parte hartzeko modua ematen zuen horrek, bai elkarrizketa bidez eta bai mitinaren zati bat emanez. PSOERI edo HBRI buruzko informazioak ondo eginak zeuden, baina, beste alderdi politikoei bezala, horiei ere ematen zitzairen denbora laburrak ez zuen uzten kandidatuen zuzeneko ahotsez egindako muntaketarik ematen eta, beraz, galdu egiten zen mezuaren indar pertsuasiboa neurri handi batean. Kanpainaren lehen egunetan eskas samarrak izan ziren EE, EA, CP eta CDSRI

buruzko hauteskunde-informazioen muntaketak; hurrengo egunetan hobetuz joan ziren besteen pareko mailara iritsi arte.

Alderdi politikoen hauteskunde-informazioaren denbora eta porzentaia ETBn, TVE-Pais Vasco eta TVEn, azaroaren 30eko hauteskunde autonomikoen kanpaina bitartean.

	ETB (gaztel.)	ETB (eusk.)	ETB (guzt.)	Telenorte	TVE
PNV	69'50" (% 22,9)	65'45" (% 27,1)	135'45" (% 24,6)	17'37" (% 21,9)	61'11" (% 20,0)
PSOE	41'32" (% 13,6)	29'37" (% 11,9)	71'09" (% 12,7)	15'57" (% 19,8)	59'54" (% 19,6)
HB	39'15" (% 12,9)	35'12" (% 14,5)	74'27" (% 13,5)	11'10" (% 13,8)	39'39" (% 13,0)
EA	27'23" (% 9,0)	24'36" (% 10,1)	51'59" (% 9,4)	9'04" (% 11,2)	35'13" (% 11,5)
CP	30'22" (% 10,0)	21'47" (% 8,9)	52'09" (% 9,6)	9'57" (% 12,3)	38'49" (% 12,7)
EE	26'44" (% 8,8)	26'28" (% 10,9)	53'12" (% 9,6)	11'12" (% 13,9)	37'20" (% 12,2)
CDS	27'47" (% 9,0)	12'04" (% 4,9)	39'31" (% 7,1)	4'25" (% 5,5)	21'55" (% 7,2)
BESTEAK	45'57" (% 15,1)	27'48" (% 11,4)	73'45" (% 13,3)	1' (% 1,2)	10'57" (% 3,6)

Euskarazko hauteskunde-informazioa ia oso-osorik "Gaur Egun"en zehar eman da, ETBren 21,30etako albistegian zehar. Informazioaren tratamendua desberdina izan da indar politiko desberdinentzat. Ardanza zuzeneko mikrofonoz hitz egiten azaldu da hauteskunde-albistegi ia guztietan. Beste alderdien tartetean, ez zen entzuten hautagaien ahotsik, kazetariaren off ahotsko eskuharmena baizik. Gainera, lehendakariaren eta, inoiz edo behin, HBko militanteen eskuharmenak bakarrik eman dira euskaraz; Garaikoetxea, Pujana, Aulestia eta besterenak, berriz, ez ziren hala egiten. Salbuespenez, Alberto Egiguren sozialista eta Eusko Legebiltzarrerako hautagaiaren bi eskuharmen ere eman ziren euskaraz.

Jose Antonio Ardanza hautagai nazionalistari, mitinetako bere eskuharmenak emateaz gainera, elkarrizketak egin zaizkio behin baino gehiagotan. Horietako batzuetan harrigarria gertatzen zen kazetarisak lehendakariarekin azaltzen zuen familiartekotasuna. Azaroaren 22koa izan zen areena: egun horretako hauteskunde-informazioan PNVri eman zitzaizkion lau minutu eta laurdenetik, PNVko kandidatuak eta kazetarisak bi minutu t'erdia pasa zituzten futbolari buruzko solasaldi animatuan. Athletic-Español partidua ikustera joana izan Ardanza, eta atsedentartea mementu egokia iruditu zitzairen solasean aritzeko. Arratsalde

horretan bertan, okerrago ibili ziren PSE-PSOE, EE eta EA, hurrenez hurren 1'08", 54" eta 49"etako hauteskunde-informaziozko denborak izan bait zituzten.

Egindako muntaketak onargarriak izan dira oro har, nahiz eta edukina eta segimendua desberdinak izan diren. PNVri emandako informazio-tarteetan, xehetasunez jasotzen ziren haren kanpainako urrats guztiak: zahar-etxeetako bisitak, kirol-eremak, feriak, etab. HBren informazioak ondo eginak izan dira eta sarri asko haurren irudiak azaltzen zituzten; EEren hauteskunde-informazioetan ere gertatzen zen hori.

Hauteskunde-informazioaren blokearen ondoren, elkarriketa-sail bat egin zaie alderdi politiko desberdinetako ordezkariari. Parte hartzeko eskatzen zitzaizen baldintza bakarra, euskaraz hitz egitekoa izaten zen, lehendakariari izan ala ez. Saio horietan parte hartu ez duen alderdi bakarra CDS izan da, agian euskaraz hitz egingo zukeen hautagairik ez izateagatik. Beste kasuetan azaldu dira: Juan Jose Pujana (EA), Mario Onaindia (EE), Juan Carlos Ruiz (CP), Itziar Aizpurua (HB), Alberto Egiguren (PSOE) eta Jose Antonio Ardanza (PNV), eta ordezkari euskaldunen bat zeukaten beste kandidatura estraparlamentarioak, gainera. Aipatzekoa da lehendakariari batek bakarrik, Jose Antonio Ardanzak, parte hartu duela euskarazko elkarriketetan eta, aldiz, ETBko gaztelaniazko albistegietan azaltzera inor ez dela ukatu.

Informazio instituzionala eta alderdiei buruzko beste informazioak ETBn, hauteskunde-kanpaina bitartean

PNVk zuzentzen dituen erakundeei edo alderdi horretako beste karguei buruzko informazioak ordubete eta hamar minutu inguru bete ditu, informazio instituzional guztiaren ia hirutik bi. Informazio hori nabarmenki gehitu da, Euskal Herriko Komunitate Autonomoko Hauteskunde-Batzordeak erabaki zuenetik, alderdi baten hauteskunde-informaziozko denbora luzeenak ezin-ago zuela izan gutxien azalduko zenaren denboraren hiru bider baino gehiago. Badirudi, PNVri dagokionez, mugakizun hori beste alde batetik konpentsatu nahi izan duela ETBk, eta informazio instituzionalaren denbora gehitu egin dio, 16,43 puntutan altxatuz. Euskal Herriko informazio instituzionala PNVk be-

reganatu du oso-osorik, nahiz eta diputazio bat badagoen EAren eskutan eta beste alkatetza asko —Gasteizkoa edo ibaiaren ezker-raldeko eta Goierriko herrietakoak bezain garrantzitsuak— EA, PSOE eta HBren eskutan.

Informazio instituzionalaren eta alderdi politikoen bestelako informazioaren denborak eta portzentaiak 1986ko azaroaren 30eko hauteskunde autonomikoetako kanpainan.

	ETB (gaztel.)	ETB (eusk.)	ETB (guztira)	Telenorte
PNV	51'05" (% 68,17)	18'16" (% 61,43)	69'21" (% 64,8)	2'45" (% 50,3)
PSOE	14'47" (% 19,72)	3'55" (% 13,17)	18'42" (% 16,4)	2'33" (% 46,4)
HB	1'10" (% 1,55)	1'27" (% 4,87)	2'37" (% 3,2)	—
EA	—	—	—	10" (% 3,04)
CP	6'19" (% 9,76)	4'32" (% 15,24)	10'51" (% 12,2)	
EE	9" (% 0,20)	1'17" (% 4,31)	1'26" (% 2,2)	
CDS	26" (% 0,57)	—	26" (% 0,2)	
BESTEAK	—	17" (% 0,95)	17" (% 0,4)	

PNVren informazio instituzionalak izan duen pisuaren adibide garbia ematen du azaroaren 25eko "Teleberri"k, zeinetan Euskal Komunitate Autonomoari buruzko bederatzi berrietatik bostetan azaldu bait ziren PNVko pertsonalitate eta leaderrak: Hezkuntzako Kontseilari Juan Churruca; Euskadi Buru Batzarreko lehendakari Xabier Arzallus eta eurodiputatu nazionalista Jon Gangoiti; Bilboko alkate José Luis Robles; Begoña Amunarriz (PNV); eta Jose Antonio Ardanza lehendakariagaia eta Luis Maria Bandres Kulturako Kontseilaria hogeitasei domina banatzen beste hainbeste euskal kirolariri Ajuria Enean. Gelditzen ziren lau berrietako beste batek ere kutsu instituzional nazionalista zuen: Eusko Jaurlaritzaren proiektu bat Orioko Portua birmoldatzeko.

Zuzenean informazio emateko ez ziren beste programa batzuetan ere Administrazioaren ikuspuntua sartu da, edo gauza bera den PNVrena (Gazteriaren Zuzendariaren kasua hilaren 21eko "Campos de Trabajo" dokumentalean, edo Ardanza lehendakariaren eta Bandres Kontseilariaren azalpenak hilaren

28ko "Gure Artea" dokumentalean). Gonbidatuen espazioetan, alderdiko eta administrazio autonomoko kide ezagunak azaldu dira nagusiki, edo ia eskusiboki. Agustin Herranz-en "Adivina quién viene esta noche" programan, Ramon Labayen Donostiako alkatea (azaroaren 16koan) eta Kulturako Kontseilaria eta Gazteriaren Zuzendaria (azaroaren 23koan) azaldu ziren hauteskunde-kanpaina bitartean egin ziren bi programetan. Kasurik muturrekoena, halere, hauteskunde-kanpaina ixteko bezperan Iñigok Ardanzari egin zion ia 27 minutuko elkarrizketa izan zen.

PSOEek 19 bat minutuko informazio instituzionala izan zuen, eta beti Madrileko Gobernuko iharduerekin erlazionatua. Gainera, kasu gehienetan, "laudorio" gehiegirik gabeko informazioak izan ziren, edo kritikazko kontrapuntu gogorrez lagunduak edo PNVko kargu publikoren batek erantzunak. PSOEn informazio instituzional hori 11,24 puntutan jaitzi zen Batzordearen aipatutako ebazpenaren ondorioz.

Alderdiei buruzko beste informazioa ez da instituzionala izan eta, oro har, informazio horri buruzko koadroan azaltzen diren denborak ikusita, pisu gutxi izan duela esan behar da. Coalición Popular-i buruzko informazioa da salbuespen bakarra, kanpainaren hasiera Ruiz Gallardón lehendakari-ordearen heriotzarekin batera gertatu bait zen, erreseinatutako denbora osoa betez.

Telenorte: denbora orekatuak handientzat, eta gosea txikientzat

TVEk, bere programazio erregionalean, diskriminatu egin ditu garbi-garbi bederatzi kandidatura "txikiak" "zazpi handi"en aldean. Hauen artean, berriz, oreka eta neutraltasun dezenteko politikarekin jokatu du. PNVk eta PSOEek hauteskunde-informazioko denbora berdin samarrak izan dituzte. Alderdi nazionalistari 17'37" (% 21,92) tokatu zaizkio eta alderdi sozialistari 15'57" (% 19,84). EE, HB, CP eta EArekiko diferentziak orekatuagoak izan dira, beren arteko denborak oso berdinak izanik. CDS izan da salbuespena, lau minutuz bakarrik azaldu bait da, Jesus Mari Vianak kanpainako hainbat mitin eta prentsaurrekotan salatu zuen bezala. Beste bederatzi kandidaturrek praktikan ez dute batere presentziarik izan TVEn. Puntu honetan, askoz ere hobeto portatu da ETB.

Hautagaiak ETBn eta TVEn

Ez da zehazten erraza, zein puntutaraino izan den kanpaina berez pertsonalizatua, ala, aldiz, ez ote duten kazetariak pertsonalizatu beren informazioa ematerakoan; batez ere denbora gutxien zeukaten alderdien informazioetan, hautagaiaren eskuharmenean zentratzen bait ziren ia eskusiboki, nahiz eta mitin eta bestelako ekintzetan pertsona gehiago ibili.

Minutu-kopuruari bakarrik begiratuz, TVEk alderdi guztientzat egindakoa izango zen kanpainarik pertsonalizatuena: lehendakariak batzuei emandako denboren eta horietako bakoitzaren alderdiari buruzko hauteskunde-informazioaren arteko diferentziak, eskasak izan dira. Ardanza/PNV erlazioa % 86,8koa izan da; Benegas/PSOE % 98,3koa; Garaikoetxea/EA % 77,7koa; Bandres/EE % 90,2koa; Guimón/CP % 68,4koa eta Viana/CDS % 95,2koa. TVEk hauteskunde-informazioei eskainitako denboren laburrerengatik emango zen beharbada erlazio estu hori: minutu t'erditik pasa gabe bi alderdi handientzat eta minutua, beste bost nagusientzat; horrek, muntaiak alderdietako hautagaiengan biltzera behartu ditu kazetariak. ETBk, aldiz, emisio-denbora luzeagoak zituen eta muntaia bariatuagoak egiteko aukera zuen, beraz: beste leader batzuek, jendarteko eszenak, etab. Inoiz ETBk bost minutu baino gehiago eman dizkio PNVri (adibidez, hilaren 15eko "Gaur Egun"en 5'46" eman zizkion eta 18ko "Te-leberri-1"en ia zazpi minutu, 6'56"). Horrek, noski, errealizazio bariatua eskatzen du, iraupen luzeko denbora hori irensteko modukoa.

TVEk leader politikoei emandako pantaila-denboraren banaketa (hauteskunde-informazioan, eta "Punto y aparte"ko elkarriketak kanpoan utziz) honelakoa izan zen: Txiki Benegas izan zen pantailan gehien egondako hautagaia (35 minutu eta 32 segundo, 63 alditan); ondoren Ardanzak jarraitu zion (30 minutu eta 32 segundo, 47 alditan); Garaikoetxeak 29 minutu eta 13 segundo izan zituen, baina bera izan zen aldi gehienetan azaldu zena (64 aldiz), beharbada TVEn parte hartu zuen EAKo hautagai bakarra izateagatik; Fragak denbora gehiago izan zuen (21 minutu eta 19 segundo) eta agerraldi gehiago Coalición Popularreko Julen Guimón lehendakariak baino (10 minutu eta 27 segundo 24 alditan). CDSko Chus Viana hautagaiaren denbora eta agerraldietatik (10 minutu, 32 alditan) oso hurbil ibili zen Adolfo Suárez bera ere. Esatekoa da, baita, TVEk lehenengo

aldiz eman zuela, azaroaren 26an, HBko zuzendari batekin, Iñaki Esnaolarekin, egindako zuzeneko elkarrizketa bat.

Lehendakarigaien azalpen-denbora ETBko gaztelaniazko eta euskarazko albistegietan.

	ETB (gaztel.)	ETB (eusk.)	ETB (guztira)
Ardanza	47'43" (% 28,69)	55'25" (% 56,20)	103'03" (% 42,44)
Txiki Benegas	29'49" (% 17,92)	12'11" (% 12,35)	42' (% 15,13)
Garaikoetxea	27'23" (% 16,46)	10'57" (% 11,10)	38'20" (% 13,78)
J. Guimón	16'09" (% 9,71)	3'02" (% 3,07)	19'11" (% 6,39)
J.M. Bandrés	23'53" (% 14,36)	10'38" (% 10,78)	34'31" (% 12,37)
Chus Viana	21'22" (% 12,84)	6'23" (% 6,47)	27'45" (% 9,65)

Lehendakarigaien azalpen-denbora "Telenorte" albistegian eta TVEko albistegi orokorretan.

	Telenorte	TVE
Ardanza	11'11" (% 25,42)	53'22" (% 21,62)
Txiki Benegas	13'07" (% 29,55)	58'41" (% 23,78)
Garaikoetxea	8'14" (% 18,55)	45'43" (% 18,52)
J. Guimón	2'54" (% 6,53)	26'50" (% 10,87)
J.M. Bandrés	7'33" (% 17,01)	41'40" (% 16,88)
Chus Viana	1'18" (% 2,92)	20'29" (% 8,30)

ETBn Ardanza izan da albistegietan azalpen-denbora gehien izan duena, beste guztien gainetiko diferentzia izugarriarekin. Euskarazko albistegietan, beste lehendakarigai guztiak batera baino pantaila-denbora gehiago izan du Ardanzak. Jose Antonio Ardanzak hainbat jenderekin banatu zuen bere telebista-denbora, Arzallusekin, Bizkaiko zerrendaburu Iñigo Agirrerekin, Bizkai Buru Batzarreko lehendakariarekin eta besterekin. Txiki Benegas dator ondoren, hautagai nazionalistak baino lau t'erdi bider gutxiagoko denborarekin, Garaikoetxea eta Bandresen

parean, esateko. Parekotasun hori izan liteke, beharbada, Bene-gasek bere pantaila-denbora García Damborenea eta Madriletik etorritako leaderrékin (Solana, Alfonso Guerra eta Felipe González berarekin) banatu behar izategatik.

CDS eta CPko lehendakariagai asko murriztu zitzairen telebista-denbora beren alderdietako leaderrekín banatu beharrez. Julen Guimon, bereziki, erabat itzalpean utzi zuen Fragak bere presentziarekin.

TVEn: parean PNV eta PSOE

TVEk, hauteskunde-kanpainari buruzko informazioetan, berdin jarri zituen PNV eta PSE-PSOE; bie i denbora berdina eman zien —% 20,06 eta % 19,64 hurrenez hurren—, hedapen nazionalako hiru telediarrietan eta “Buenos días”eko blokeetan emandako albiste guztiak kontatuz gero.

TVEk bigarren tokian baloratu zituen beste lau indar: HB (% 13), CP (% 12,73), EE (% 12,24) eta EA (% 11,55). CDSri toki berezia eman zitzaion (% 7,19), bigarren taldekoen eta alderdi estraparlamentarioen artean, nahiz eta berez kategoria honetan egotea tokatzen zitzaion. Izquierda Unida eta PCE-EPKri, denboraren % 2,34 eta % 1,25 eman zitzairen hurrenez hurren; biok izan ziren TVEk informatutako kandidatura estraparlamentario bakarrak.

Datu kuantitatibo hauez gainera, tratamendu teknikoak ere lagundu egin zuen PNV/PSOEn eta gainerako kandidaturen arteko desberdintasunak areagotzen. Jokabide desberdin horren adibide izan daitezke honako hauek: Ardanzaren irudia zer-nolako ederzaletasunarekin jokatuz eman zen, ur-baso batean ispilaturik azalduz; Alfonso Guerra aireportura heldu zenekoa emateko erabili zen planoen ugaritasuna (abiokiaren eskaileretatiko jaitziera bera ere emanez telediarriaren bigarren emanaldian, hilaren 22an). Bestalde, argitasun tekniko negargarriko irudiak eman ziren: bereziki Julen Guimonenak, ezagutezina gertatuz argi-ezarengatik (hilaren 15a, TD-1); edo Xabier Arzallusenak, tonu berdetan bakarrik hartuta (15ean, TD-2); Suárezen irudi erabat desitxuratua (27an, TD-2); eta kanpainan zehar Garai-koetxeari lagundu zion komentariaren afonia kronikoa. TVEk

bikoiztu egin zuen hauteskunde-denbora 16 igandeko bigarren edizioan, egun bereko lehen edizioan botatako informea errepi-
katu egin bait zuen, ondoren TD-2ri zegokiona emanez.

---

¹ EITB-RTVV Ente Publikoaren sorkuntzako Legearen 21.2 art.

² Euskadiko Hauteskunde-Administrazioko Idazkaritzaren Txostena.

³ EITB-RTVVko Publizitate-Arauetako 1.3 art.

⁴ Maiatzaren 20ko 5/1982 Legea. EHAA 72, 1982ko ekainaren 2koa.

⁵ Azaroaren 25eko 28/1983 Legea. EHAA 182, 1983ko abenduaren 10ekoa.

⁶ Ekainaren 19ko 5/1985 Lege organikoa. BOE 147, 1985eko ekainaren 20koa.

Euskaratzailea: **Xanti Iruretagoiena**

C. G. - J. B. I. - J. L. I.

Egunen gurpilean

Joan Altzibar

"Antes roja que rota"

Hauteskundeak dira Euskal Komunitate Autonomoan eta Espainiaren batasuna omen dago jokoan. Gu enteratu gabe. Auzia, inondik ere, nazionalismo espainolaren eta abertzaletasun independentistaren artean dago. Baina horretaz espainolak ohartzen dira ongien.

Espainiaren batasunaren izenean, PSOErentzat eskatu omen du botua polizi talde batek. *ABC* egunkari eskuindarrak ere nahiago du alderdi espainol batentzako botua, nahiz alderdi hori ezkerrekoa izan, edozein alderdi euskaldunentzako baina, ideologikoki hurbilagoa izanik ere: "...no es rechazable —idazten zuen atzo—, que electores de centro y derecha voten, en conciencia, al PSOE como fórmula para salvar lo esencial: la unidad de la patria española".

José Antonio Primo de Riverak aspaldi (1934) esana da:

“La unidad de España es lo único y lo último que nos queda como asidero para reconstruir a España como una nación. No es posible abandonar este asidero último. Antes cualquier catástrofe, porque siempre será de grado inferior a ella”.

Logika bera zuen Donostiako Urumea frontoian José Calvo Sotelok esanak (1935):

“Yo digo: entre una España roja y una España rota, prefiero la primera, que sería una fase pasajera, mientras que la segunda seguiría rota a perpetuidad”.

Bai, noski, Espainia zatikatua baino hobea da Espainia gorria, batez ere gorritasun hori PSOErena bezain horia denean. (*Azaroak* 29).

Azaroak 30: hauteskunde espainolak

Juan Cebrián, *El País* egunkari espainolaren zuzendariren artikulua irakurri nuen atzo bere egunkarian: “Los últimos verdaderos españoles?”. Komunitate Autonomo hauteskondeez ari da, alderdi politikoez gehienbat.

Beste gauza askoren artean, Euskal Herriko konportamendu politikoa aztertzen du, euskaldunok ulertu nahian. Nola, bada, euskaldunak ulertu? Erraz: “los últimos verdaderos españoles” gara gu. Espainia zaharraren akats guztiak ditugu, hala nola, fundamentalismo ideologikoa, intolerantzia, erlijio-politiken nahastea. Espainiaren legenda beltz osoa, guretzat orain. Espainia, izen hori daraman Estatua, dagoeneko europarra da, homologatua. Euskal Herria, aldiz, Espainia. Iraultza bat beranduagoaz euskaldunok.

Gaur goizean bertan Amando de Miguel soziologo orojakileak gauza beretsua aipatu du berriro Luis del Olmoren irratsaioan: “hauteskunde oso espainolak” izan direla hemengoak. Botu espainolista nagusitu delako ote? Ez, noski. Baizik eta moduagatik, jokoan dagoenagatik, estiloagatik. Haserreak, agresibitatea, auzo-politika edo “politica de campanario”, aipatzen zituen honek.

Hauteskunde-garaian jadanik bidea erakutsi zigun Maravall ministro katalan-espainolak: "un nacionalista no puede votar a partidos nacionalistas. Un voto es más vasco cuanto más español". Vizcarra eta vasco-espainolista eskuindar guztien bidetik doa gure Maravall sozialista. Nork ez daki, bada, euskalduna bi aldiz espainola dela?

Hau nahastea. Ez dakigu oraintxe zer den euskaldun izatea. Zer gara: "Los últimos verdaderos españoles", Cebrían-en erara? Edo, Madariagak esan omen zuen bezala, "esos españoles que se creen no serlo"? Edota, Gregorio Morán-ek idatzi bezala, "los españoles que dejaron de serlo"? Auskalo! Garbi samar geratzen den gauza bakarra: "espainolak izatea" zerbait lotsagarria dela, nonbait, espainolentzat berentzat ere. Hori esanez iraindu nahi bagaituzte... (*Azaroak 30*).

The day after

Bai, hauteskundeak pasa dira, eta *ABC* egunkaria ez dago pozik. Lorenzo Contreras kezkatu dago hauteskundeen ondorioez gaurko *ABC*-ko artikuluan:

"Para quienes abrigamos preocupación por la integridad territorial de España, la situación es mala. El bloque nacionalista, por encima de sus diferencias, supera en escanos a cualquier combinación que se haga desde la óptica del Estado y de España, en definitiva. Lo nacionalista devora a lo nacional. No reconocer esto es ponerse en disposición de errar y no entender lo que ocurre". (*Abendunak 2*).

Durangoko Azoka'86

Abendukoa, noski. Zeren eta, oraingoz, Durangoko Azoka abenduan ospatzen dena bait da, eta ez maiatzekoa, ohitura berriak sortu bitartean behintzat.

Azoka ederra izan da. Ez da jende-faltarik izan. Baina egon behar zuketean guztiak ez dira han izan. Hutsune nabarmenak.

Bat, eta lehenengoa, idazle "kontsagratu"en hutsunea. Han ikusiko genituelakoan geunden, eta ez ziren agertu. Oso okupatuak, inondik ere. Durangok ez diola behialako "poxa" ematen esan du horietako batek. Ikusten denez, idazleak protagonismoa behar du, liburu-azokan ere.

Komertzianteen eta erosleen azoka dela Durangokoa, esan dezake norbaitek, edozein azoka bezala. Azoka horren kultur dimentsioa defendatu dugu guk, eta eduki ere baduela uste dugu, baina tira.

Izan, editoreen Azoka da Durangokoa. Baina idazleak hantxe egon behar du presente, parte hartuz. Idazleen "krema" han ez badago, zer egin behar dugu besteok? Idazleen Elkartearen aurtengo ausentzia ere ez da ulerterraza.

Bigarren ausentzia nabarmena, politikoena izan da. Honelakoetan ikusten da ongien zein den euskal politikoaren kultur jarrera. *Chapeau* Arzallusi eta Makuari, sinpleki agertu egin direlako. Non ziren besteak? Eusko Jaurlaritzakoak? Alderdietakoak? Hain abertzaleak, hain euskaltzaleak denak (hausteskunde aurretik). Ai hauteskunde-bezperatan ospatu izan balitz Azoka!

Hirugarren hutsune bat ere bazen: euskal telebistarena. ETB pegatinak ematera dedikatu da. Stand hain dotorea behar al zuen horretarako? (*Abenduak 8*)

50 urte ondoren, kale berri bat Gernikan

George L. Steer kazetari ingelesari kale baten izena eman behar omen diote Gernikan. 1936ko gerran *The Times*-eko korresponsala zen eta *El árbol de Guernica* idatzi zuen kazetari honek. Lekukotasun bikaina eskaini zuen, Gernikan Francok egindako txikizioaren argazkiak

argitara eman ez eta berak ikusitakoaren berri zehatz eskainiz.

Nortzuk eta nola erre zuten Gernika, azaltzen du liburua honek. Besterik gabe. Egia ofiziala besterik zen, ordea. Debekaturik zegoen Gernika alemanek erre zutela esatea. Bertsio ofizialak zioenez, gorriek erre zuten Gernika. Hain gaiztoak ziren, izan ere!

Steer-en liburua begi-irekitzaile eta kontsolamendu izan zen gerraosteko lehen belaunaldiarentzat. Nik neuk etxetik bertatik banekiena, idatzirik ikusten nuen orain, azkenean. Egia ofizialak ofiziala izanez jarraitzen zuten, baina ez zen egia. Egia, Steer-en liburua bezala, klandestinoa zen, isilpekoa, mantupekoa, pertsegitua, zigortua.

Frankismoa horretaraino iritsi da: datu historiko soila ukatzeraino, deformatzeraino. (*Abenduak 17*).

Hasenfus indultatu egin dute

Urriaren 6an Nikaraguako Gobernu sandinistaren aurka borrokan ari diren "kontra" direlakoei laguntzera zetorren Hasenfus iparramerikarra. El Salvadortik zetorren abioia bota egin zuten sandinistek. Bizirik gelditu zen bakarra, Hasenfus. 30 urtetara kondenatu zuten tribunalek.

Eta, orain, gobernu sandinistak askatu egin du.

Sandinismoaren izpirituarekin bat dator jokaera hau. Barkamena, "konbertsioa"n sinestea, heriotz zigorrik eza... sandinismoak aldarrikatu eta praktikatu egin ditu.

Baina keinu gizatiar edo "gesto humanitario" bezala ulertu behar ote da oraingo hau ere? Ezetz esango nuke. Politikoki ulertu behar dela arazoa, uste dut.

Managuako Gobernuaren bozeramaileak esan du, askatasun hori herri amerikararentzat mezu bat dela, Nikaraguak bakea nahi duelako mezua. Hori bai.

Hasenfus askatzea eta bere herrira bidaltzea, opari pozoindua da, frantsesek esan ohi duten *cadeau empoisonné*. Zergatik? Kongresuko Batzordeek deitu egingo dutelako Hasenfus deklaratzera. "Iran/kontrak" eskandaluko piezak elkarrekin josteko, garrantzizkoa dateke Hasenfus. El Salvadortik zetorren, gainera, Hasenfusen abioia.

Eta, gero, hor dute eskuartean nikaraguarrek Sam Nesley Hall, espioi amerikarra. Gero eta argiago dago, Nikaraguan aspaldidanik, eta kanpoan orain, amerikarren interbentzio zuzena Nikaraguan. (*Abenduak 18*).

Hizkuntza eta biolentzia: arrakasta gutxi

Astealdi bat antolatu du Donostiako Soziolinguistika taldeak titulu honekintxe: hizkuntza eta biolentzia. Hizaldi-sail ederra, paperean behintzat.

Ederra ala txarra izan zen, ezin askok esan. Entzulego urria izan da daturik nabarmenena.

Zergatik gertatzen ote den, geure buruari galdezka egon gara afaritakoan.

Propaganda eskasari errua egoztea da errazena. Eta denok pozik. Bai, oraingoan propagandak huts egin du, egia da. Baina publizitatea artez eta zuzen eraturata ere, ondorio beretsutan aurkitu izan dira inoiz antolatzaileak.

Garai txarra dela esan du beste batek. Ona noiz den, galdetu diot. Erantzunik ez.

Ez ote du, bada, gantxorik gaiak? Duela urtebete, gai berarekin mahainguru batean areto hau berau gainezka izan zen. Orduko arrakastak ekarri omen du oraingo astealdi hau, gainera.

Hizlariak izango dira, orduan, gantxo-gabeak. Hizlari-sorta ikusita, nekez aurki daiteke bide horretatik esplikaziorik.

Orain eta hemen jendea "passa" egiten omen da, dio beste batek, ustez arazoaren iturburua joz. Baina lehen-goan gaude, diot nik. "Passa" bai, bale, baina zertatik: hitzaldi-sistematik?, gai-mota hauetatik?, hizlari hauetatik? Ala denetik? (*Abenduak 19*).

El Salvadorko berriak

El Salvadortik aldizkaritxo bat jaso dut, idazmakinaz joa, pobrea, El Salvador bera bezala.

Azken orrialdean datu soil batzuk dakartza, gerra zibila eta urriko lurrikara parez pare jarritz:

Gerra	Lur-ikara
60.103tik gora hildako	1.000tik gora hildako
600.000tik gora lurrez aldatu	30.000tik gora etxe desegin
6.013tik gora desagertu	1.000tik gora desagertu
1.200.000tik gora exiliatu	10.000 zauritu
1.045etik gora preso politiko	200.000tik gora kalteru

Eta hau denau lurrez Nafarroa baino handiago ez den eta bost milioi lagun bizi den herrialde batean. Parez pare ez baino elkarren gainean jartzekoak dira datuok. (*Abenduak 26*).

Aita Santuak euskaraz?

PNVko deputatu den Iñaki Anasagastik Gabonetako zorion-agurra euskaraz egiteko erregutu dio Aita Santuari, Europako hizkuntzarik zaharrena euskara dela eta edo.

Ohitura du Aita Santuak, abenduaren 25ean, Eguberri, anitz hizkuntzatan zorion-agurra opatzekoa. Aurten 50 hizkuntzatan egin du. Eta euskara falta, nonbait.

Eskatzeari ongi deritzat. Egiteari ere bai. Eta zer?

Honelako jarrerek, beti ere, kezkaturik uzten naute. Euskara sinbolo eta bandera da.

Garrantzizkoena ez al da, bada, "euskaraz bizi" tzea? Horixe, euskaraz bizi, baina ez Vatikanoan, Euskal Herrian baizik. (*Abenduak 29*).

Aita Villasante, "Kamasutra" eta Antonio Burgos

Chapeau *Egin*-i, abenduaren 28an argitaraturiko inuxentadagatik. Nork eta Aita Villasantek euskaratu, zer eta *Kamasutra*, *Ars Amandi*. Bat baino gehiago joan omen da liburudendara *Kamasutra*-ren bila. "Inuxente, inuxente" oihukatu ohi dute hurrek honelakoetan.

Denetan inuxenteena, beste bat izan da, Sibiliako kazetari espabilatua, Antonio Burgos. Denetan inuxenteena? Ez dakit. Baina denetan maltzurrena eta gaiztoena bai, hori bai. Honek, Antonio Burgosek, Luis del Olmoren irratsaioan, "La Chispa" izeneko sailean, seriotan hartu du albistea. Eta zukua atera dio berriari. Linguista eta soziolinguista guztiak hankapetik pasa ditu. Burgosek Sibiliatik daki euskara zertarako den gai eta zertarako ez. Borrokarako balio du euskarak, bai, baina piperrik ere ez amodioa egiteko.

Hona pasarte mamitsu batzuk hitzez hitz:

"Para qué es propio el vascuence? El vascuence es una respetabilísima lengua de la España no romanizada. Casi un fósil viviente del tronco de los oscuros orígenes indoeuropeos. El vascuence nos parece muy apropiado para un mítin de Herri Batasuna, para una pintada a favor de la amnistía, para "Presoak kalera", para un editorial de Egin, para anunciar una partida de frontón en Anoeta o un concurso de bersolaris.

El vascuence nos suena todo lo más lírico que podamos imaginar para un zortziko a Maitexu, aún no traducido por Plácido Domingo. Pero hay funciones del alma y del espíritu que no podemos imaginar que puedan realizarse en vascuence. Por ejemplo, el amor. Por ejemplo, y mucho menos, el *Ars Amandi* (...).

Probablemente el "Kamasutra", pienso yo, ha sido traducido al vascuence como un remedio contra la lujuria. Es un Kamasutra para ser leído en Cuaresma (...).

Decididamente, en vascuence se puede hacer una campaña por la amnistía, unos altos hornos, una ampliación de capital, o la botadura de un bulcarrier, pero nunca el amor. El vascuence tiene una estructura ideológica que lo suyo es decir en esa lengua lo de "presoak kalera" pero no para hacer con ella descripciones de la entrepierna de Butragueño. Y es que no hay que darle más vueltas a lo que ya codificó Carlos V, aquel prudente rey del siglo XIV: "A Dios hay que hablarle en latín y a las mujeres en francés". El amor en euskara no lo hace ni Carlos Garai-koetxea.

Ederra bertsoa! Bere garaian Adolfo Suárez-ek erabaki zuen, erabaki, euskarak ez duela zientzia egiteko balio. Eta orduan, kontrakoa erakusteko, Jose Ramon Etxebarria aurkeztu genuen, Leioan Fisika Nuklearra irakasten zuela eta. Nork frogatuko dio orain Antonio Burgosi euskaraz la trua jotzea badagoenik?

Honelakorik entzun gabe ginen gaurdaino. Ezagutzen genuen Adolfo Suárez-ek esana. Bagenekien Jose Luis Pinillos eta Jose Luis Lopez Aranguren espainol intelektualek hizkuntza "objektibo eta efektiboa" ren ahalmena ukatu egiten diotela euskarari. Gizarte modernoaren konplexutasunerako ez omen da gai euskara. Baina guk uste genuen, larrua jotzea ez zela ez hain konplexua eta ez hain modernoa.

Frankismoak berak egin zuena baino ere haratago doa Antonio Burgos. Publikotasuna, hots, hizkuntza ofizial, kultural izatea ukatu ohi zion frankismoak euskarari. Sekula ez, etxekoa eta ohekoa izatea. (*Urtarrilak 3*).

Maiatza '68 / Abendua '86

68/86: Dislexikoentzat gauza bera omen. Baina azterketari batentzat? Istiluak, manifestaldi jendetsuak. Hori bietan, bai; baina, nago, berdintasunak baino ugariago eta

handiago direla diferentziak. Bat, nagusiena, gainerakoa esplikatu dezakeena: 68an gizartea itzulipurdikatu nahi zuten ikasleek, eta gaur gizartean hobeki integratu nahi lukete.

68ko maiatzean ez zen hildakorik izan. Eta oraingoan bada dagoeneko bat, Malik Oussekin, 22 urtekoa, jatorriz algeriarra, naziotasunez frantsesa.

Aipatu integratze-ildotik, kanpoko slogan eta errebindikapenak uste dut bigarren graduak direla, hots, borrokaren beraren deribazioak, eta konkretuki, ikasle magrebiar hori hil ondorengoak.

Bide batez, ohargarri bat. Frantsesak beti frantses direla, gero. Eta Paris beti Paris. Eta zertan esanik ez, Frantzia berdin Paris. Frantzia bai dagoela periferia bihotzetik (Parisetik) urruti. Hildako batek, Parisen, Hezkuntza Ministeria dimisiora darama, eta legetasmoa erretiratzea lortzen du. Ipar Euskal Herrian GALEk hildakoengatik, aldiz, ez du inork zirkinik egiten Parisen, ez aginteak, ez oposizioak, ez eskuinak eta ez ezkerak. Edozein pertsonak balio bera duen herrian hori. Ikusten da.

Bide batezko beste ohar bat. Frantzia bederen bada dimisiorik. Estatu espainoleko hiztegi politikoetan ez omen da agertu ere egiten "dimisio" hitza. Frantzia demokrazia zaharraren erreflexuek funtzionatu egiten dute *malgré tout*. Antza denez, Espainiako politikoek demokrazia haren bizio guztiak hartu dituzte, eta bertuterik ez.

68/86: ez dago paralelismorik. "Iraultzarik ez dugu nahi" esan dute oraingo ikasleek. Juxtu haiek nahi zutena, lortu ez bazuten ere.

Ez da kasualitatea: 68koa maiatzean gertatu zen, udaberrian. Udazkeneko errebolta da oraingoa. (*Urtarrilak 10*).

1.000 euskal atxilotu politiko 1986.ean

"1986. urtean 990 atxiloketa gertatu dira, eta horietatik % 85i Lege Antiterrorista ezarri zaio eta % 40 bat izan da kartzelara sartu dena".

Honekin dena esanda dago.

Ba omen dira gisa berean jokatzten duten arrantzaleak ere: sarea bota, arrain-mota guztiak bildu eta onenskoe-nak bakarrik gorde. Arrantzale hauei zor omen zaie, ge-ro, neurri on batean, gure arrantzaren krisia. Estatuaren sareetan harrapatuta, hor konpon giza eskubideak! (*Urtarrilak 13*).

Katalana, "defecto de forma"

Gaur asteartea da, eta 13. Egunkarian ere nabari da. Notizia txar horietako batean agertzen denez. "Tribunal Constitucional"ak (TC) katalanez egindako errekurtsio bat ez du onartu. Katalanez idatzita dagoelako ez du onartu. "Defecto de forma" dela eta bota diote atzera errekurtsioa Frances Arnau i Arias abokatuari.

Kuriosoa da errekurtsio hori ez onartzeko TCk darabilen argumentua. Konstituzioak onarturiko hizkuntza ofizial bat erabiltzerik egon badago, baina elebakarreko izanik bakarrik, hau da, gaztelania ezagutzen ez bada.

Auziak auzi, hona bere bizian argumentua:

"...si el solicitante de amparo hubiera ofrecido alguna justa razón, demostrando su imposibilidad de comprender la lengua oficial del Estado (lo que en persona que invoca la condición de abogado es altamente improbable) hubiera podido solicitar la habilitación de un intérprete... no lo ha hecho y, por consiguiente, su demanda debe ser inadmitida".

Lotuta, ongi ere lotuta, daude gauzak. Gaztelania, Estatuaren hizkuntza ofiziala, ezagutzen baduzu, ez duzu zentzuzko arrazoirik, bestelakorik erabiltzeko. Baina nola bizi, ordea, gaztelania ezagutu gabe, Konstituzioak berak ezagutzera behartzen zaituenean? (*Urtarrilak 13*).

1986: 104 lagun hil lan-istriputan

Aurten ere, dagoeneko, urtea estreinatu-berritan, bada ia dozenerdi bat hildako lan-istriputan. Auskalo zein kopurutara iritsiko garen aurten! Iaz 104 lagun hil ziren horrela K. A.an: Araban 18, Gipuzkoan 34 eta Bizkaian 52. Zaurituak aparte, zeren eta larriki zaurituak 593 lagun suertatu omen ziren eta.

Erraz esaten da: 104 hildako. Europako eskualderik emankorra omen gara heriotz mota hauetan. Eta hale-re, zein sentiberatasun eskasa (hobe, ezteusa) erakutsi ohi dugun. Ez ote kezkatzekoa?

Hasi-berri dugun urteari begira, perspektibak ez dira hobeak. Diotenez, langabezia datzake lan-istripuen ugaltzearen arrazoietakoa bat. Lanik ezaren izuz eta bel-dur, harritzekoa ote edozein lan edozein kondiziotan hartzea? Lanaren kamikazeak, edo: "el salario del miedo". (*Urtarrilak 21*).

Hauteskunde-ondoa, ondorioz betea

Hauteskundeen "bixamonak" luze dirau, luzeegi.

Bi hilabetetik gora pasa da. Eta ez dugu Gobernurik. Eta izateko esperantzarik bai, ala?

Hau bai dela laberinto politikoa (horren modan dagoen hitz magiko hori —laberintoa— erabiltzeko). Irteera-bidetik badoazela uste duzunean, hara non berriz abiapuntura itzultzen zaizkizun beti. Eta honela behin eta berriz. Aspertzeraio.

Ez dut uste politikari (nahiago baduzu, Politikari) egoera honek mesederik egindo dionik. Aldi, umore, espektatiba, esperantza, irudipen, konfidantza desberdinetan —eta, inoiz, kontrajarrietan— aurkitu gara, oinezko garen eta "alta política"ko sekretuetara sarrerarik izan ez dugun zu eta biok. Baietz politikaz oka eginik bukatu batek baino gehiagok!

Hauteskundeak gertatu-berritan, lehen orduko "bixamona"ren ondoren, botua analizatzera jo genuen. Analsien aldia zen.

Alderdi-gizonen erronda hasi zen gero: elkarrizketak, bilerak, itunak, deklarazioak. Eta ber denboran, esamesak, zurrumurrak, susmoak, sasi-informazioak. Analsiak utzi eta kinielatara jo behar izan genuen, informazio-faltaren faltaz.

Eta gaur? Alferreko dira analsiak; helburu gabeko, kinielak. Informazioa informazioaren gain, deklarazioa deklarazioaren gain. Baina ezin fida. Informazioa ez da informatzeko, deklarazioa ez da argitzeko. Kontrara baizik. Ez dute bilatzen zu baitan efekturik, beste norbaitengan baizik. Dagoeneko ez dugu jokoan parte hartzen. Ikusle gara, espektadore. Edo hori ere ez.

Hau denau amaitzeko (ez diot "soluzionatzeko"), zenbat falta ote da oraindik? (*Urtarrilak 31*).

Moroak eta kristauak

Fermin Bocos-ek Aomar Mohamedi Dudu-ri egindako entrebista entzuteko parada izan dut bart. "Entrebista", hitz ponpoxoa da gertatu zena definitzeko, baina tira.

Melilla zen solasgaia. Itxuraz hori ere, itxuraz bakarririk, zeren eta Bocos-ek, antza denez, gauza bat bakarra nahi zuen. Dudu desegin: gezurtitzat, lapurtzat, traidoretzat jo zuen. Dudu-ren tesien edo ikuspegien aurka kazetariaren *deber patrio* aipatu zuen kazetariak berak, Bocos-ek. *Ser* irrati-kateko "Hora 25" irratsaioaren buru da Bocos.

Otsoekin mantso eta ardiekin otso hau ere? Bocos oso mantso eta goxoa da batzuetan eta batzuekin. Baina Espainiaren batasuna auzitan jartzen dela ikusten duen edo

iruditzen zaion orduko, otsoa da. Ez du barkatzen, ez du mintzatzen uzten, nork bere ikuspegiak azaltzeko aukerarik eta patxadarik ez du ematen. Aldian aldiko, polizia, militante politiko eta epaile bilakatzen da Bocos. Dudu-rekin honelaxe jokatu zuen. Eta euskaldun batzuekin ere berdintsu egina da.

Bocos-en kazetaritza salataria da, militantea, borrokalaria.

Tamalez, Bocos ez da salbuespen Espainian, prentsa estatalean. Politikara lerratuegi dago kazetaritza. Liberalismo gutxiegi ikusten da bazterretan. Une honetan, kazetaritzaren egitekoa ez da informatzea, eritzien pluraltasuna plazaratzea, ez. Plataforma barik, *rocaforte* dira komunikabideak gaur eta hemen. Aspaldian iruditzen zait, gizon politikoen deontologiaz jokatzan dutela kazetarietate ere. Eta ez da hori.

Diodanaren frogarik hoberena, bart izan dut. Dudu moroa da. Bocos kristaua. Teatro zaharretan eta pastoretan bezala, arrazoia beti kristauak du. (*Otsailak 3*).

Batasuna eta independentzia

“Ni la unidad del Estado español ni la independencia de Euskadi son intocables”.

Egunkariet diotenez, hauxe deklaratu du Iruñean Jose Antonio Pagolak, Donostiako elizbarrutiko Bikario jaunak.

Begien bistakoa dirudi; eta, halere, esan egin behar. Eta esanda, notizia bilakatu. Ez da nonbait hain begien bistakoa, hain ebidentea. Ebidentzia nobedade denean, asunto txarra.

Euskadiren independentzia ez dela ukiezina? Defendiezina den neurrian izan da ukiezina. Hain ukiezina, non printzipioa bera ere ezin bait zen defendatu, gutxiago haren alde borrokatu.

Ez dela ukiezina Espainiaren batasun sakratua? Bata-sun hori auzitan jartzeak zeu zaramatza auzitara. Auzitara, eta gero ifernura ez, baizik kartzelara, deskuidatzen bazara.

Esan beharra bazegoen, bai, baina esatea alferrik izan-go da. (*Otsailak 7*).

Irakaskuntza separatista

“Una escuela donde no se aprenda a amar a España no tiene razón de existir. Hay que suprimirla”. (...)

Gerraoste hurbileko testu bat da honako hau. Izpiritu horretantxe hezi gaituzte urtetan aurreratuxe gaudenok.

Urteak pasa dira. Baina alferrik nonbait. Bide beretik eraman nahi lituzkete oraintxe bertan ikastolak ere, batzuk behintzat.

Ikastoletako “irakaskuntza separatista”z galderak egin dizkio Gobernuari Robles Piquer CPko senatoreak eta Fragaren koinatuak. Ana Ariz sozialistaren deklarazioez baliatzen da horretarako. Arizek, Anak, beste gauza askoren artean esan du, ikastoletan sortzen direla “los futuros apologetas del terrorismo”.

ETak bahitu behar omen zuen Julio Celedonio Albert Ferrero almirantordeak ere bota du berea: “las ikastolas son escuelas donde los niños están aprendiendo a odiar a España”.

Analisietan zein konklusioetan bat dator almirantor-dearekin *El Alcázar*-en idazten duen Luis Tapia Aguirrebengoa ere gaurkoan:

Hona analisisia:

“Las ikastolas iniciaron su andadura en los años sesenta, por la estupidez o la infidelidad de unos funcionarios del antiguo régimen, y, en menos de una generación, han llevado a cabo una labor demoledora, enseñando a muchos jóvenes vascos a dejar de sentirse españoles, con un

profesorado separatista radical. Y bastará otra generación para que las ikastolas cumplan su misión de borrar de los corazones del pueblo vasco todo resto de españolidad". (...)

Eta hona konklusioa:

"Los falsos optimismos, las proclamaciones de condena, las jeremiadas, las concertaciones políticas, y las negociaciones no son las armas para combatir a este enemigo. La única solución posible sólo pasa por la modificación del título VIII de la Constitución, la disolución de las formaciones políticas que aspiran a la autodeterminación y la independencia, la supresión de las ikastolas, el restablecimiento de la pena de muerte y la declaración y mantenimiento prolongado del estado de sitio en Vascongadas".

Ezkerra omen den PSOEtik eskuin muturreraino, falange batuan berriz ere "Santiago y cierra España"tar guztiak. (*Otsailak 11*).

Azkenean dirua sobra

Eguna astekari-egunkariak aste honetako "asto gorotza" Fernando Spagnolori eman dio.

Spagnolo, Eusko Jaurlaritzako Ekonomi eta Ondasun-Sailburua da. Bada, honek deklaratu du 20.600 milioitako superavita izan duela Gobernuak. Eta, honela, "la situación financiera del Gobierno vasco es inmejorable".

Zertan ibili dira orduan hain estu eta larri? Ni ez naiz horretan aditua, baina dirua sobratzea gestio txarraren seinale ei da. Ez dakit. Badakit, aldiz, diru hori non emanik badela eta aurrekontuak murriztuz eta murriztuz ibili direla. Kultura Sailean behinik behin. Edozein eskarik beti erantzun bera izan ohi zuen: "eske... presupostuak jaitsi egin dizkigute aurtan".

Zer da, eta dirua sobra orain. (*Otsailak 12*).

Solchagari eskua joan

Haserre daude gaur sindikatuak.

Estatuko Ekonomi Ministroa, Solchaga jauna, enpresa-gizonekin bildu zen atzo, APDko ihardunaldietan. Eta esan zien, esan, % 5etik gorako gehiketarik ez onartzeko lansarietan. Inola ere ez onartzeko, eta horren ondorioz suerta daitezkeen obreroen istiluei eta gorabeherei ez izateko beldurrik, okerragorik gertatu izan ohi dela eta.

Bi muturretakoak poztea lortu du oraingoan Solchagak. Enpresariak, noski. Baina baita ere ezkertiar batzuk: behingoz bederen, Gobernu honen benetako aurpegia argi gelditu da, diote.

Harritzeaz harritzen dena ere harritu du Solchagak, bai: nola pentsa eta esan zezakeen honelakorik alderdi obrero sozialista —sozialista!— deritzonoko Ministro batek? (*Otsailak 13*).

1986ko euskal liburugintza

Joan Mari Torrealdai

1. 600 titulu eta 95.000 orrialde*

1.1. Zifrak eta inpresioak

Konstatazio bikoitz bat eginez has gaitezke: urteroko gorakadaren bidetik, sekula baino liburu gehiago atera da aurreten. Hau bateko. Eta besteko: baikorrenak —eta ustez enteratuenak— ere ez zuen uste aurreko urteko produkzioa gaindituko zenik oraingoan. Areago: abenduko Durangoko Azokan bertan, liburuaren inguruko jendeak uste zuen, urteko produkzioak beherakada izana zuela. Egia da Azokakoan bertan ez zela aurkeztu aurretiaz aginduriko liburu dexente. Beranduago, ondoko asteetan, plazaratu dira liburuok, ia denak.

Baina ez da hori, ez dago hor gakoa. Urtea joan eta urtea etorri, gauza bera gertatzen ari da: zifrek errealitate bat adierazten dute (“gero eta liburu gehiago”), baina jendeak bestelako inpresioa du

(“urte pobrea aurtengoa”). Esplikazioren bat eduki behar du dese-gokitzapen honek, zein ez dakidan arren. Ez ote informazio gutxi duela jendeak, informazio-iturririk ez dagoelako egon? Ez ote euskal liburuak, azken batean, ez bakarrik gizarte-presentzia urria, baizik eta pisu espezifiko urria duelako kulturgintzan? Ez ote liburugintzaren zati handi bat irakaskuntzarakoa delako? Ez ote da izango honelakoetan erabili ohi den balioztapen-erizpidea literatu-ra soila delako eta ez produkzio osoa?

Nahi den modura esplikaturik ere, inpresio zabaldu hori ezin da analistik bazter utzi; bere horretan aintzat hartzeko datua da, zalantzarik gabe.

1.2. Idazle zaharrak eta berriak

Ez dakit azken urteotan baino gehiago ala gutxiago, baina aurtengo liburugileen artean ere bada lehen aldiz liburua kalera-tzen duen idazlerik. Eta, batez ere, bada zorionez idazle gazterik, aurreko urteetan bezala. Aurten ere, idazleen batezbesteko adina gaztea da.

Gertakari hau, idazleen gaztetasuna, ona eta txarra da. Ona da, positiboa, katea ez dela eten erakusten duelako, erreleborik bada-goela, duela bospasei urte ikusten ez zena. Bistan da idazle hasi-berri guztiek ez dutela idazkintzan beti jarraituko, baina bati baino gehiagori modu onak ikusten zaizkio, bokazioa ere bai, eta bada, beraz, esperantzarik. Denboraldi bateko idazle asko ezagutu dugu, egia esan; alegia, ikasle-garaian edo bere bizitzako aldi batean idatzi duena eta gero utzi, bokazio-faltaz edo ingurunerik ezagatik. Ingurune kulturalak eta editorialak gaur egun idazkintzari ekiteko garrantia hoberik eskaintzen du, garai batean baino.

Idazleen adinaren batezbesteko baxu hori, aldi berean, seinale txarra ere bada. Helduagoen ausentzia adierazten du horrek, gutxienez hori. Aurtengo produkzioan ere zorioneko “belaunaldi erretiratu” horren hutsunea nabari da, zaharrago batzuk plazaratu diren bitartean (horien artean Jon Etxaide bat). Belaunaldi horrek ez du espero (eta behar) zena eskaintzen, salatu ohi dute gazteagoek. Zergatik ote? Agian, jatorburuan dago esplikazioa, bokazioan. Idazle izeneko multzo hori ez da agian “idazle sentitzen”. Gutxi batzuek jarraitzen dute idazten, idazle bokaziodunek, eta beste askok bestelako kultur lanetara jo dute, hizkuntz lanetara bereziki.

1.3. Emakumeen eskuhartzea

Bakarka nahiz elkar-lanean, 40 bat emakumek parte hartu du 1986ko liburugintzan, idazle gisa. Gazteak hauek ere, oso gazteak inoiz. Itzulpen-lanetan dabilta hauetako batzuk, baina gehien-gehienek sorkuntzatik jo dute.

Lantzen dituzten gai-eremuei begira, joera batzuk ageri dira.

Multzo on bat irakaskuntz liburutan ari da, metodo eta honela-koetan. Ez da harritzekoa, zenbat emakumezko dabilen euskal irakaskuntzan kontu eginda. Gutxiagok —eta gutxiagik— lantzen du haur- eta gazte-literatura. Mariasun Landa, Bibiñe eta M. Luisa Pujana, Enkarni Genua eta beste aurkitzen ditugu sail honetan, hauetako batzuk horretaraxe emanak eta dagoeneko liburu-sail ederrarekin.

Helduen literaturgintzan bada gutxienez dozerdi bat idazle, emankor eta idazle-bokazio erabakiarekin. Hauetakoak dira, Eukene Martin, Laura Mintegi, Tere Irastortza, Itxaro Borda. Eta azken ordukoen artean, Amaia Iturbide eta Laura Uruburu, adibidez.

Euskal liburugintzaren normalizazioaren ezaugarri positiboenetako bat hauxe da, hain zuzen: emakumeen presentzia aktiboa. Orainsu arte datu folklorikoa zen emakume idazlea euskal literaturgintzan. Gaur, iaz bertan, 40 emakumeren lanaren emaitza eta lekukotasuna eskaintzen du liburugintzak.

1.4. Argitaratzaileak eta kalitatea

Euskal editorialgintzaren panoramari begira, bi errealitate aipatu nahi nituzke, hasteko. Biak positiboak. Liburu-politika ezberdinen existentzia da bat. Eta bestea, liburu-politika hau euskal talde edo enpresen esku izatea. Bata eta bestea, bi-biak dira munta handikoak kulturgintzaren normalizazio-bidean.

Onargarri eta onuragarri da aniztasuna. Modu askotara ezberdintzen dira egun talde argitaratzaileak: handiak eta txikiak daude; liburu-sail askotara zabaltzen direnak, eta soilki literatura lantzen dutenak. Diferentziak daude, halaber, komertzializazioan, idazle-ekiko harremanetan, etab.

Onargarri eta onuragarri da euskal kultur industria indartzea ere. Geure liburu-politika geuk markatzeko bide bakarra hauxe

da: industria argitaratzaile indartsua, finkoa. Euskal merkatuan sartzeko desiratzen daudekeen enpresei aurre egiteko eta kultur kolonizazioan ez erortzeko geure baliabideak gotortzea beste biderik ez dago.

Talde editorialak ugalduz, desberdinduz-espezialduz, indartzuz, profesionalduz doazela iruditzen zait, batzuen eta besteen joerak eta aldiak oso diferente direlarik. Hazkuntz —eta hobekuntz!— prozesu honetan, halere, ez da dena urrea. Kantitateak kalitateari gaina hartzen bide dio. Esan nahi bait da, idazlanen kalitate-kontrol gutxiegi dagoela batzuetan, bai literaturaren aldetik, bai itzulpenaren aldetik, bai edukinaren aldetik eta bai hizkuntzaren aldetik. Hizkuntzaren aldetikora mugatuz, duintasun minimorik ere betetzen ez duen libururik kaleratu da aurten. Bi kasu aipatuko ditut. Ez dira bakarrak, baina bai nabarmenak.

Gamak atera duen *Mundu magikoa*-ren itzulpenak ez du gauza zuzenik: s/z nahasten ditu noiznahi, bizkaiera/gipuzkera/batua nahi bezala erabiltzen ditu, etc. Kanpoko editorial hauek seguru itzultzailearen eskuetan uzten dutela osorik hizkuntz arazoa.

Aurrekoaren markak ondu, hautsi eta gainditu egiten dituenik ere badago. *Anark Herria* da liburu miresgarri hori. Txertoak publikatua. Inprimategiko akatsak dira barkagarrien, nahiz eta zakua bete izan. Gramatikazko akatsen antologia osoa da. Akraziaren erreinuan dogmarik ez zela bagenekien. Gramatika-araurik ere ez dago nonbait. Disparaterik nabarmenskoenak aipatzeko asmoarekin hasi naiz oharrak jasotzen, baina bertan behera utzi dut lana, hain bait zen luzea zerrenda. Irakurtezina bada ere, liburuari begiratu bat emateak merezi du.

1.5. Lehengo lepotik burua

Urte batetik bestera liburugintzaren lerro nagusiak ez dira aldatzen. Nola aldatuko, baldin eta oinarrizko baldintzak aldatzen ez badira!

Lerro nagusi horietaz ez gara orain ari, bestelako ohitura eta jokaera batzuez baizik.

Adibidez, liburuaren argitaratze-erritmoa. Aho batez aitortzen dute denek, editoreek eta autoreek, abenduko Durangoko Azokakoan gertatu ohi den titulu-metatze hori kaltegarria dela, bai libu-

ruarentzat, bai egilearentzat eta baita editorialarentzat ere. Baina, ahaleginak ahalegin, iaz ez zen lortu erritmo hori aldatzea, maitezean azoka berri bat antolatut arren, horretarakoxe ere. Iazko produktioan, % 30 bakarrik kaleratu da iraila aurretik. Kontzentratze kronologiko exajeratua gertatzen da urteko azken hilabeteetan.

Burua lehengo lepotik du liburugintzak, batez ere liburu-sailen konportamenduan. Beti ere sail berak edo beretsuak dira indartsu zein ahul edo huts. Liburu-kopuruaren hazkuntzak ez dakar berez eta besterik gabe produktio-eremuen hazkuntza. Beste modu batez esan: liburu gehiago atera dira, baina gai-sailkapeneko banaketak lehengoan dirau.

Sailkapen hori zertan den ikusiko dugu hurrengo lerroetan.

2. Eskaintza editorialaren barne-egitura

Liburugintza zertan den aztertzean ezin gaitzke gera kopuru orokorretan. Sakonago jotzeko, analisi kualitatiboetara pasa behar dugu. Eta hauetan barna sarturik, produktioaren egituraren azterketa da lehena. Eskaintza editorialaren barne-egiturak zera azaltzen du, gaien araberako produktioa zer-nolakoa den, eta bidena-bar adierazten du nondik nora doan eskaria, eskaintza/eskarien merkatu-dialektika onartzen badugu behintzat.

2.1. Desoreka

1986an argitara eman den gutzia UNESCOren 23 gaietako sailkapenean banaturik, zer agertzen da? Gai-sailkapenaren orrialdeari begiratutxo bat emanez jabe gintzke eremu horietako batzuk hutsean edo erdi-hutsean daudela. Eta kontrara: beste batzuetan pilatu egiten dira liburuak. Begien bistakoa da sailarteko deskonpentsazioa. Desoreka. Bertatikago ikusita, alegia, zein liburu-mota den publikatua eta zein falta dena kontutan izanik, esplikazio bila oso urruti joan beharrik ez dago: gure diglosi egoeraren ispilu da horretan liburugintza, eta gure kultur bizitzaren normalizaziorik ezaren ezaugarri.

Desoreka eta deskonpentsazioa aipatu ditugu sail hornituen eta hutsen arteko aldea azpimarratuz. Oreka eta armonia desegiten

duena ez da sail hornituenen betea, gehiegia, baizik eta besteen hipertrofia, gutxia, ezteusa. Aurten, esaterako, 6 sail dugu batere libururik gabe, eta hamaika (11) hamarna liburu izatera ere iristen ez direnak. Denetara, bada, 17 gai-sailetan euskarak ez du presentziarik. Filosofia, soziologia, politika, etnologia, natura, medikuntza, artea, geografia, historia... eta, areago, arte eta zientzia militarak, merkatalgoa, injinerutza, antolakuntza... horiek denak erdaraz darabiltza euskaldunak, irakaskuntzan salbu. Tokitan dago euskara kultur gai eta bizitz eremu guztietara zabaltzea!

Zergatik eta zertarako idazten da, orduan, euskaraz gaur egun? Literatura lantzeko eta irakaskuntzarako, labur esanda. Produzitu den gehiena lau gai-sailetan biltzen da, ondoko taulan ikus daitekeenez.

2.2. Literatura eta irakaskuntza nagusi

Ordena	Saila	Gaia	Kopurua	%
1	21	Literatura	144	24
2	01	Orotarik	143	24
3	08	Irakaskuntza	142	23,5
4	11	Euskara	75	12,5
Orotara, lau sailak			504	84

Taulak argi eta garbi uzten duenez, lehen hiru sailak (hots, helduen literatura, haurren literatura eta ikas/irakas materialea) parean dabilta, pare bat libururen gorabeherarekin.

Bitara multzoka daitezke liburu hauek denak. Alde batean, literatura, helduena eta haurrena: % 48. Eta bestean, ikasliburua, irakaskuntza formalekoa nahiz euskara ikastekoa: % 36. Ezin da ahaztu, halere, haur- eta gazte-literatura ia osorik dagoela irakaskuntz sistemari itsatsia. Sailok modu honetan elkartuta, % 60 produzitzen da irakaskuntzaren funtzioan.

Horago esandakoa errepikatuz eta azpimarratuz: gai-sail hauek, laurak, konstanteak dira, iraunkorrak, urte batetik bestera.

Lehen laurak beti berak izateaz gain, ordena berean kokatzen dira maiz. Sail barneko kopuruak, berriz, desberdinak dira, noski, urtetik urtera. Iazkoekin alderatuz, aurtan nabarmentzen dena da, irakaskuntz liburuaren gorakada. Salbu literatura, gainerakoak ere hazi egin dira, egia da, baina ez modu esanguratsuan.

3. Jatorriaren araberako banaketa

Jatorburu linguistiko eta kronologikoari begira, lautan banatzen dugu liburugintza: elebikoa, itzulia, berrargitaratua, euskal sortuntzazko berria. 1986ko produkzioaren datuak, hauek dira:

		1985	1986
Elebiko liburua	%	8,5	10
Liburu itzulia	%	17,5	22
Liburu berrargitaratua	%	18	22
Euskaraz sortua eta lehenbizikoz publikatua	%	63,5	59

Argigarri gerta daitekeelakoan, iazko datuak ere ondoan eman ditut. Ikusten da hor itzulpenak eta berrargitarapenak aurreko urtetik iazkora launa puntutan egin dutela gora, euskal jatorrizko liburu berriaren pentzura. Zenbaki absolututan irakurketa eginda, jatorrizko liburuak ere gora egin duela badakigu.

Berrargitarapenaren kasura itzuli nahi dut une batez. Ehuneko 22ko pisua du liburu-mota honek. Egiaz eta benetan, gehiago da, testuari soilki begiratzuz gero. Izan ere, nere klasifikazio honetan, Susak atera duen G. Arestiren bilduma eta berdin Euskal Editoreen Elkarteak publikaturiko "Klasikoak" liburu-sorta, adibidez, ez dira berrargitarapenen sailean agertzen, liburu berri bezala baizik. Baina "edizio" gisa berriak izanik ere, bistan da "testu" bezala zaharrak direla, aldeztu aurretik argitaratu emanak.

3.1. Kontzeptuz kontzeptu

Kontzeptu horiek (zahar/berri, euskara/erdara) zein gai-sailetan kokatzen diren jakinez, zer-nolako gai-motatan duten eragina jakin genezake horrela. Kontzeptu bakoitzeko bost gai-sail aztertuko ditugu jarraian.

Sorkuntza

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	21	88	25
2	08	78	22
3	01	69	20
4	11	47	13
5	03	33	9

Berrargitarapena

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	08	43	33
2	01	34	26
3	11	28	21
4	21	22	17
5	03	1	1

Itzulpena

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	01	46	34
2	08	34	25
3	21	28	21
4	13	5	4
5	19	4	3

Elebitasuna

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	01	15	26
2	19	8	14
3	21	8	14
4	04	6	11
5	23	4	7

Ohar zenbait erantsiz osatuko ditugu taula hauek.

Sorkuntza. Urtero bezala, sorkuntzazko produkzioa batez ere literaturgintzan ageri da. Baina aurten ez dio puntu askorik ateratzen ez ikasliburuari eta ez haur-literaturari.

Berrargitarapena. Berrargitarapena bereziki ikasliburuetan gauzatzen da, aurreko urtean ez bezala. Haur-literaturatik ere franko berrargitaratu da. Zenbait liburu behin eta berriz argitaratu da, gainera. Honela, aurten, bigarren argitarapenetik gorakoen zerrendan, 3. edizioko 24 aurkitzen ditugu; 4. edizioko 10; 5. edizioko 4; 6. edizioko 1 eta 7. edizioko 4. Liburuan bertan seinaltatu gabeko besterik ere seguru badela, baina guk ezin jakin.

Itzulpena. Itzulpenetan ere bada nobedaderik. Itzulpenik gehien haur-literaturan izatea ez da nobedade, hori ez, baina bai ikasliburuetan hainbeste liburu itzuli aurkitzea.

Elebikoa. Liburu elebidunak 01 sailean agertzen dira gehien. Baina, kasu, ez haur- eta gazte-literaturgintzan, baizik eta sail bereko azpisail batean (hots, omenaldiak, artikulua eta honelakoak).

3.2. Sailez sail

Gai-saila	Eusk.	Eleb.	Berrarg.	Itzul.
01-Orotarik	48	10	24	32
08-Irakaskuntza	55	1	30	24
11-Euskara	63	3	37	—
21-Literatura	63	6	16	20

Haur- eta gazte-literaturan euskaraz sorturiko liburuek lehen-tasuna badute ere, ez da arbuizzekoa itzulpenak duen indarra (ia 50 liburu dira).

Irakaskuntza sailean kreazioaren ondoren, urrutisko bada ere, berrargitarapena dator (% 30), iazkoaren aldean oso indartsu. Harrigarriena ez da hori, halere: bestetan ez bezala, % 24 itzuli egin da oraingoan. Erein-en *Natura* liburu-sortari zor zaio igoera hau.

Euskararen irakaskuntz liburuetan ere dexente kontatzen du berargitarapenak, ia urtero bezala, bestalde. Arrazoa iadanik emana dugu: irakaskuntzaren premia gero eta handiagoak betetzeko materialeak berritu ezezik, errepikatu ere egin beharrean aurkitzen dira editorialak.

Literatur liburuari dagokionez, betiko antzera, sorkuntz lana dator lehenengo. Horrez gain, itzultako lan gehiago aurkitzen da aurten bestetan baino.

4. Helduen literatura

Hona, hasteko, zifrak jeneroen arabera:

Ordena	Azpisaila	Azpigaia	%
1	214	Elaberria	32
2	217	Olerkiak	23
3	216	Ipuinak	23
4	213	Antzerkia	12
5	211	Historia. Kritika	5
6	212	Bertsoak	5

Liburu bat edo beste gorabehera, sail honetan iaz beste liburu publikatu da. Eta iaz bezala, eta aurreko urteetan bezala, barne-sailkapenean elaberria dator lehen lekuan. Aipaturikoa osatuz, atzera nabarmenduko dugu urterokoa: narratibaren lehentasuna (elaberria + ipuinak = % 55). Iazko proportzio beretsua.

Azpitarragarriena, olerkigintzaren errekupeazioa da. Iadanik iaz hasiriko joera indartzuz bide doa. Urte batzuetako arbuiapenaren ondoren, badirudi indarberritzen hasia dela olerkia gurean: ez da bakarrik gero eta olerki-liburu gehiago kaleratzen dela, baizik eta jende gaztearen aldetik ikus daitekeen gooa.

Oharra: Liburuen fitxa bibliografikoan ohar hauek agertzen dira:

1. tituluaren ondoren eta parentesi artean: i=itzulpena; b=berrargitarapena; e=elebikoa.
2. izenen artean: /=itzultzailea; // =marrazkilaria edo argazkilaria.
3. izenaren ondoren *=moldatzaile edo paratzailea; argitaldariaren ondoren *=enpresa ez den liburu-argitaratzailea.

- * Liburuak oro bulegoan biltzea eta denak banan-banan fitxatzea eta aztertzea ezinezko litzaidake *Zabaltzen*-ek erraztasunik emango ez balit. Hala eta guztiz ere, ez da samurra liburu mugimenduaren berri zehatza eta ziurra izatea.

Leku askotatik datoz zailtasunak eta trabak. Adibidez, argitaraturiko liburu guzti-guztiak gordetzeko erakunderik ez dago egon; editore zenbaitek ohitura txarrak ditu: berredizio piratak, esaterako, etc.

Zerrendari eta azterketari buruz, pare bat ohar egin nahi nioke irakurleari. Eragozpenak eragozpen, zerrendaren fidagarritasuna ia erabatekoa dela baieztatzera ausartuko nintzateke. Liburuaren argitarapen-urtea lege-gordailuak seinalatzen duena da. Baina bestelako iturriez baliatu beharrean aurkitzen naiz ISBN berritzen ez duten berrargitarapenetan. Alde honetatik hutsik gerta daiteke.

Azterketarako erabili ohi dudana titulu-kopurua ez da justu zerrendakoa: hona bigarren oharkizuna. Liburu eta liburuska guztiak, banan-banan zenbaturik, 600 barik 636 ematen dute. Baina kantitate orokor honi korrektiboa aplikatzen diot urtero. Hauxe: testu-masa eskasa edo ezteusa duen liburuska ez dut analisietan aintzat hartzen.

J.M.T.

1986ko liburuak: gai-sailkapena

Sailak	Zenb. abs.	%
01.- Orotarik. Bibliografia. Kazetaritza. Urtekariak. Haur eta gazte-literatura. Tebeo, komiki eta historioak. Bibliofilia. Saiakera eta artikulua gai desberdinez. Omenaldiak.....	143	24
02.- Filosofia.....	1	0,1
03.- Erligioa. Teologia. Teologia morala eta praktikoa, pastoralak. Eskritura Saindua. Eliza jeneralean. Liturgia.....	35	6
04.- Soziologia. Estatistika. Gizartearen eta gizarte-zientzien filosofia. Gizarte-doktrinak. Lana eta gizartea. Sozialismoa eta komunismoa. Marxismoa. Hainbat estatistika.....	9	1,5
05.- Zientzia politikoak. Estatuaren teoria. Nazioa eta lurraldea. Finantza publikoa, Zor publikoa. Nazioarteko politika.....	6	1
06.- Zuzenbidea. Administrazio publikoa. Asistentzia soziala. Zuzenbide publikoa, politikoa, konstituzionala, administratiboa.....	1	0,1
07.- Arte eta zientzia militarrik.....	—	—
08.- Irakaskuntza. Hezkuntza. Hezkuntzaren teoria eta filosofia. Hezkuntz sistemak. Pedagogia. Hezkuntza sexuala. Irakaskuntza eskolaurrekoa eta oinarrikoa. OHO, BBB eta ÜBI. Goimailako eta unibertsitateko irakaskuntza. LH.....	142	23,5
09.- Merkatalgoa. Komunikabideak. Garraioak.....	—	—
10.- Etnologia. Bizitza pribatu eta publikoetako ohitura eta usadioak. Folklore. Tradizio eta kondairak. Zuhurrizak, atsotitzak, ateraldiak eta izkirimiriak.....	9	1,5
11.- Hizkuntzalaritza. Filologia. Euskararen azterketa. Euskararen irakaskuntza. Hiztegia. Metodoak. Gramatikak.....	75	12,5
12.- Matematikak.....	—	—
13.- Natur zientziak. Astronomia. Nautika. Geologia. Biologia. Botanika.....	5	1
14.- Medikuntz zientziak. Higiene publikoa. Gaixotasunak. Terapeutika. Higienea. Sanitate publikoa. Osasunaren zaingoa.....	3	0,5
15.- Injinerutza. Teknologia. Industriak. Arte eta Ofizioak.....	—	—
16.- Nekazaritza. Oihanlantza. Abelazkuntza. Ehiza eta Arrantza. Lur-lanketa.....	1	0,1
17.- Etxe-ekonomia.....	—	—
18.- Antolakuntza.....	—	—
19.- Arte ederrak. Artearen filosofia eta kritika. Arkitektura. Hirigintza. Fotografia eta zinematografia. Artesautza. Zeramika, altzariak.....	8	1,5
20.- Jostaldiak. Denborapasak. Jokoak. Kirolak. Mendia.....	2	0,5
21.- Literatura. Literatur kritika. Literaturaren historia. Bertsoak. Antzerkia. Elaberria. Olerkiak. Ipuinak.....	144	24
22.- Geografia. Bidaiak. Bidaiak, ikerkundeak. Eskualde-geografia. Bidaiari eta turistaren gidaliburuak. Euskal Herriko geografia.....	6	1
23.- Historia. Biografia. Euskal Herriaren eta honen eskualdeen historia. Biografia. Oroitzapenak.....	12	2
GUZTIRA	602	100

1986ko liburuak: fitxa bibliografikoa

- A. d'Oihenart. **Phastuala. Muskildi.** (e) Aguegaray-Bordaxar, Arnaud. X.X. Muskildi. 21 × 30. 63 or.
- Abarrak.** Bustintza, Evaristo "Kirikiño"/Laka, Itziar*. Euskal Editoreen Elkarte. Bilbo. 19,5 × 13,5. 148 or.
- Abendua.** Urbieta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Aberreen etxaldea.** (b/i) Orwell, George/Elexpuru, Juan Martin//Alonso, Isabel. Elkar. Donostia. 19 × 13. 158 or.
- Abuztua.** Urbieta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Aditz ariketak I-II-III. (Apunteak).** (b) Agirre, Jesus M. Labayru ikastegia. Derio. 30 × 21. 100 or.
- Aditz ariketak I. Indikatiboera euskalduntzeko.** Goiherriko euskal eskolako irakasleak. Gerriko. Lazkao. 21 × 15,5. 168 or.
- Aditz ariketak II. Goiherriko euskal eskolako irakasleak.** Gerriko. Lazkao. 21 × 15,5. 197 or.
- Aditz IV: Aditz konparatua. (Eskola apunteak).** (b) Pitarke, Jose M.* Labayru ikastegia. Bilbo. 29,5 × 21. 123 or.
- Aditza. Bizkaierazko erabileran. (Eskola apunteak).** (b) Eguzki. Labayru ikastegia. Bilbo. 29,5 × 21. 162 or.
- Agurea eta itxasoa.** (i) Hemingway, Ernest/Iturralde, Joxemari. Elkar. Donostia. 19 × 12. 112 or.
- Agustin Anabitarteren idaz lanak.** Anabitarre, Agustin. CAP/GAK. Donostia. 23 × 16,5. 419 or.
- Agustin Ansa.** (e/i) Askoren artean/Txillardeggi; Nazabal, Gotzon. SGEF. Donostia. 21,5 × 15,5. 219 or.
- Agustindarren liturgia berezia.** Askoren artean. Idatz. Donostia. 21 × 14. 129 or.
- Ahatetxoak lagun bat aurkitu du.** (i) Leonard, Marcia/Ormazabal, Joxantonio//Schmidt, Karen. Elkar - Timun Mas. Donostia. 20,5 × 20. 18 or.
- Aintza txerriari!** Peillen, Txomin. Elkar. Donostia. 19 × 12. 188 or.
- Aiodi herriko kankak.** Ezkiaga Lasa, Patxi. CAP/GAK. Donostia. 21 × 13,5. 51 or.
- Aita Donostiari Omenaldia. 1986.** (c) Askoren artean. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 24 × 17. 281 or.
- Aiton-amonak. Amonaren seme-alabak.** Balzola, Asun. Ercin. Donostia. 19 × 12. 26 or.
- Akademia Sekretuaren Egutegia 1987.** Askoren artean. Pamiela. Iruñea. 14 × 10. 370 or.
- Alaba.** (b) Garate, Gotzon. Elkar. Donostia. 19 × 12. 105 or.
- Aldaketen hiria.** Sagarzazu, Pako; Zubizarreta, Iñaki//Redondo, Daniel. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 58 or.
- Alfabetatze maila. 201-400 orduak.** (EGA). AEK. AEK. Donostia. 29,5 × 21. 216 or.
- Alfabetatzerako Langaia Bizkaieratik Baturantz.** Glotodidaktika-zerbitzua. HABE. Donostia. 29,5 × 21. 242 or.
- Allande Elixagarai ligiarraren ixtoriak.** Peillen, Txomin. Haranburu Editor. Donostia. 17,5 × 11,5. 190 or.

- Altzateko Jaun-en kontu-zaharra. (i) Baroja, Pio/Apalategi, Patxi. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 150 or.
- Amaiur. (b) Etxaide Itharte, Yon. CAP/GAK. Donostia. 19,5 × 12,5. 152 or.
- Amerikarik ez dago. (i) Bichsel, Peter/Zabaleta, Pello//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 78 or.
- Amets bizia. Martin Sampedro, Eukene. Susa. Donostia. 20 × 13. 142 or.
- Amets uhinak. (b) Landa, Mariasun//Ayestaran, Txiki. Elkar. Donostia. 19 × 13. 148 or.
- Amodioz eta gorrotoz. Santisteban, Karlos. Haranburu Editor. Donostia. 20,5 × 13,5. 58 or.
- Amona. (b/i) Hartling, Peter/Urbistondo, David//Mizsenko, Ingrid. Elkar. Donostia. 19 × 13. 98 or.
- Anark-Herria. Askoren artean. Txertoa. Donostia. 19,5 × 13,5. 91 or.
- Añarrosa. Dupac, Mikel. Maiatz. Baiona. 20,5 × 12,5. 124 or.
- Antzerkia. Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 287 or.
- Anuario Egin 1986. (e) Egin. Orain. Donostia. 28,5 × 22. 236 or.
- Apexgetitik gotti. Mendizabal, Jesus Mari. CAP/GAK. Donostia. 21 × 13,5. 28 or.
- Apirila. Urbieta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Arabako nekazal arkitekturaren inbentarioa. Gorbea inguruak/Inventario de arquitectura rural alavesa. Estribaciones del Gorbea. Tomo I. (e/i) Palacios Mendoza, Victorino/Izutueta, Pablo; Mendizabal, Fern.; Nazabal, Gortzon/Nájera Campuzano, Javier. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz. 24 × 21. 1.061 or.
- Arabako nekazal arkitekturaren inbentarioa. Gorbea inguruak/Inventario de arquitectura rural alavesa. Estribaciones del Gorbea. Tomo II. (e/i) Palacios Mendoza, Victorino/Izutueta, Pablo; Mendizabal, Fern.; Nazabal, Gortzon/Nájera Campuzano, Javier. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz. 24 × 21. 1.061 or.
- Arantzazuko Amaren Egutegia 1987. Askoren artean. EFA. Arantzazu. 365 or.
- Armageddon. Ezkiaga Lasa, Patxi. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 21 × 15. 49 or.
- Arratzen zenbatzailea. (i) Alibés i Riera, M. Dolors/Ormazabal, Joxantonio//Estrada, Pau. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 29 or.
- Artearen historia/1 (UBI). UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 286 or.
- Artearen historia/2 (UBI). UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 280 or.
- Artearen historia/3 (UBI). UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 330 or.
- Artikuluak. Hitzaldiak. Gutunak. Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 239 or.
- Artillero dale fuego. Lertxundi, Anjel; Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 18 × 11. 97 or.
- Asterix gladiadorea. (i) Gosciny/Azurmendi, Joxemari//Uderzo. Elkar - Grijalbo Dargaud. Donostia. 29,5 × 22,5. 48 or.
- Asterix joku olimpioketan. (i) Gosciny/Azurmendi, Joxemari//Uderzo. Elkar - Grijalbo Dargaud. Donostia. 29,5 × 22,5. 48 or.
- Atabala eta euria. Sarrionaindia, Joseba. Elkar. Donostia. 19 × 12. 128 or.
- Ataungo jolas tradizionalak. Arin Baztarrika, Pili//Altuna, Aloña. Haranburu Editor. Donostia. 17,5 × 11,5. 131 or.

- Atsedeen laburra. (i) Steinsson, Gudmundur/Kortazar, Jon. E.J. Antzerti. Donostia. 21 × 15. 64 or.
- Atzizkibidea. (Eskola apunteak). Arrasate, Manu. Labayru ikastegia. Bilbo. 29,5 × 21. 185 or.
- Añemendiko Lorea. Agirre, Txomin/Arano, Rosa Mari*. Labayru ikastegia. Bilbo. 21 × 14,5. 175 or.
- Azaroa. Urbietta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Azokan. Hiztegia. UZEI. UZEI*. Donostia. 24 × 17. 50 or.
- Babiecaren hotzikarak. Alcalde, Joseba. Susa. Donostia. 20 × 13. 78 or.
- Baga-Biga 1-A. Matematika. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 20,5. 119 or.
- Baga-Biga 1-B. Matematika. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 20,5. 119 or.
- Baga-Biga 1. Ariketak A. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 20,5 × 20,5. 30 or.
- Baga-Biga 1. Ariketak B. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 20,5 × 20,5. 32 or.
- Baga-Biga 2-A. Matematika. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 20,5. 131 or.
- Baga-Biga 2-B. Matematika. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 20,5. 131 or.
- Baga-Biga 2. Ariketak A. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 20,5 × 20,5. 44 or.
- Baga-Biga 2. Ariketak B. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 20,5 × 20,5. 44 or.
- Baga-Biga. Ariketak A. OHO 4. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 19. 60 or.
- Baga-Biga. Ariketak B. OHO 4. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 19. 60 or.
- Baga-Biga. Matematika. OHO 4. Goñi, Jesus Mari//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 19. 231 or.
- Bai... baina ez. Mintegi, Laura. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 157 or.
- Baietz-1. Ariketa liburua. Iriondo, Eduardo; Etxebarria, Edurne//Garcia Angulo, Fernando; Plazaola, Mikel. EHU. Argitarapen Zerbitzua. Bilbo. 27 × 20. 98 or.
- Baietz-1. Ikaslearen liburua. Iriondo, Eduardo; Etxebarria, Edurne//Garcia Angulo, Fernando; Plazaola, Mikel. EHU. Argitarapen Zerbitzua. Bilbo. 27 × 20. 124 or.
- Baietz-2. Ariketa liburua. Askoren artean//Garcia Angulo, Fernando. EHU. Argitarapen Zerbitzua. Bilbo. 27 × 20. 159 or.
- Baietz-2. Ikaslearen liburua. (b) Askoren artean//Askoren artean. EHU. Argitarapen Zerbitzua. Bilbo. 27 × 20. 116 or.
- Baietz-2. Irakaslearen gida liburua. (b) Askoren artean. EHU. Argitarapen Zerbitzua. Bilbo. 24 × 17. 97 or.
- Bakarka (euskara a distancia) 1. (b) Letamendia, Juan Antonio. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 285 or.
- Bakarka (euskara a distancia) 2. (b) Letamendia, Juan Antonio. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 352 or.

- Bakarneren gaztelua.** Irigoien, Joan Mari//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 99 or.
- Bakea eraiki zuzentasunean/Construir la paz en la justicia.** (c) Donostiako Goztaitegia. Idatz. Donostia. 21 × 11. 41 or.
- Basamortuan oasiaren bila.** Sestorain, Gotzone. Maiatz. Baiona. 20,5 × 12,5. 92 or.
- Basic. Programatzeko ariketak.** Elhuyar Informatika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 216 or.
- Bateltxo bat kulunkan.** Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar/Pujana, M. Luisa; Bibiñe//Elosegi, Eduardo. IKA. Donostia. 21 × 17. 31 or.
- Bazen behin marinela bat.** (i) Calleja, Seve/Monasterio, Xabier//Muñoz, Jose Maria. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 44 or.
- Behin batean. Idazketa ariketak 1.** Olabari, Miren; Urrutia, M. Jesus//Fagoaga, Josexo. Elkar. Donostia. 27 × 20,5. 28 or.
- Behin batean. Idazketa ariketak 2.** Olabari, Miren; Urrutia, M. Jesus//Fagoaga, Josexo. Elkar. Donostia. 27 × 20,5. 28 or.
- Behin batean. Idazketa ariketak 3.** Olabari, Miren; Urrutia, M. Jesus//Fagoaga, Josexo. Elkar. Donostia. 27 × 20,5. 28 or.
- Bein da betiko. Batxi Guzur.** Azkue, R.M./Pagola, Ines*. Euskal Editoreen Elkarte*. Donostia. 19,5 × 13,5. 168 or.
- Berriatua.** Zubikarai, Agustin; Fernandez Eiguren, Juan. Gaubeka Irarkola*. Gernika. 21,5 × 15,5. 262 or.
- Bertoldo eta Bertoldino.** (i) Croce, Giulio Cesare/Mendiguren, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 13. 189 or.
- Berto-paper printzatuak.** Arrieta, Joxe Austin. Elkar. Donostia. 19 × 12. 124 or.
- Bertoak eta beste.** Bizkarrondo, Indalezio "Bilintx"/Zavala, Antonio*. Euskal Editoreen Elkarte*. Donostia. 19,5 × 13,5. 200 or.
- Bertsolaritza saioka goiko zikloa.** X.X. GIE. Donostia. 20,5 × 24. 117 or.
- Beti Galizan.** (i) R. Castelao, Alfonso/Montorio, Bego. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 176 or.
- Betiko Biak.** (i) R. Castelao, Alfonso/Etxezarreta, Ramon. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 140 or.
- Bi anai.** (b) Atxaga, Bernardo. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 109 or.
- Bi saindu heskualdunen bizia San Inazio Loiolakoarena eta San Franzisko Zabiarekoarena.** Laphitz, Frantzisko/Pikabea, Josu*. Euskal Editoreen Elkarte*. Donostia. 19,5 × 13,5. 201 or.
- Bidarraiko harpeko saindua errito eta sinesta zaharrak.** Arana, Anuntxi//Etxandi, Kepa. Haranburu Editor. Donostia. 17,5 × 11,5. 164 or.
- Bidasoaldeko eskulangileak. Sunbilla, Arantza eta Igantziko etxe-lantegiak.** Garmendia Larrañaga, Juan//Garmendia Galardi, Iñaki. Haranburu Editor. Donostia. 17,5 × 11,5. 136 or.
- Bigarren heriotza.** Garmendia, Iñaki. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 259 or.
- Binaka A.** Glotodidaktika-zerbitzua. HABE. Donostia. 24 × 17. 108 or.
- Binaka B.** Glotodidaktika-zerbitzua. HABE. Donostia. 24 × 17. 108 or.
- Bira biraka.** Mikel Zarate Ikastegia//Arrate, Jon. Boan. Bilbo. 123 or.
- Biobonba.** (i) New scientist/Elhuyar. Elhuyar. Donostia. 21 × 15. 88 or.

- Biologia/2. Botanika. Hiztegia. Onddo eta Landareen Morfologia.** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 502 or.
- Bizi minaren olerkian.** Irigaray, JA. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 133 or.
- Bizitzaren joanean.** Enbeita, Balendin. Elkar. Donostia. 21 × 13,5. 195 or.
- Bizitzeko edo sendatzeko? Higienismoaren bidetik.** Bizkarra, Karmelo. Elkar. Donostia. 17 × 11,5. 184 or.
- Bizkaia Erdi-Aroan (Ikaskuntza Historikotako Batzarrea - 1984)/Vizcaya en la Edad Media (Congreso de Estudios Históricos).** (e) Askoren artean. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 30 × 20. 386 or.
- Bizkaiko Loreak 1984-1985.** Askoren artean. Bizkaiko Ikastolen Elkarte. Bilbo. 21,5 × 15,5. 212 or.
- Biztanleria eta etxebizitzak. Behin-behineko emaitzak/Población y vivienda. Resultados provisionales Euskadiko K.A. 1986ko errolda.** (e) Estatistika Zuzendaritza (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 25,5 × 21. 60 or.
- Bost polizi historio.** (i) Askoren artean/Irazu, Joakin A. Txertoa. Donostia. 19,5 × 13,5. 127 or.
- Botila baten historia.** Elortza, Tomas. Elkar. Donostia. 20,5 × 15. 64 or.
- "Buruketak" (1. maila).** (b) Izarraizpe Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29 × 21. 76 or.
- "Buruketak" (3. maila).** (b) Izarraizpe Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 20,5. 52 or.
- "Buruketak" (5. maila).** (b) Izarraizpe Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 20,5. 70 or.
- Charlie txikia.** (i) Ramón, Elisa/Ormazabal, Joxantoni//Sitjar, Miguel. Elkar - Timun Mas. Donostia. 26 × 24. 24 or.
- Dado iratxoa.** Calleja, Seve; Monasterio, Xabier//Muñoz, Jose Maria. Elkar. Donostia. 18 × 11. 64 or.
- Dalila.** Uruburu, Laura. Labayru ikastegia. Bilbo. 17 × 11. 130 or.
- De Re philologica linguae vasconicae.** Irigoien, Alfonso. Egile editore. 29 × 20,5. 219 or.
- Deklinabide eta aditza.** Irazolako, Joxe Mari^o. Bilboko Hizkuntza Eskola. Bilbo. 21 × 15. 147 or.
- Denboraren igarotzea.** Askoren artean/Mendiguren, Xabier. Asuri. Bilbo. 26 × 27. 72 or.
- Denboraren zimikoak.** Santisteban, Karlos. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 115 or.
- Derrotaren fabulak.** Irastortza, Tere. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 78 or.
- Dilin-Dalan 1. OHO 1.** Agirrezabalaga, Jose Manuel; Agirrezabalaga, Jose Angel; Gandiaga, B.//Beltzunegi, Fabiola; Zia, Begoña. Erein. Donostia. 18,5 × 26,5. 61 or.
- Dilin-Dalan 2. OHO 2.** Agirrezabalaga, Jose Manuel; Agirrezabalaga, Jose Angel; Gandiaga, B.//Zia, Begoña. Erein. Donostia. 18,5 × 26,5. 70 or.
- Dirua neurtzeko ontzia.** Arratibel, Jose//Matxinbarrena, Alvaro. Erein. Donostia. 18,5 × 12,5. 77 or.
- Donostiako elizbarrutiko izendegia/Guía de la iglesia diocesana de San Sebastián.** (e) X.X. Gráficas Lizarra^o. Lizarra. 24 × 17. 165 or.
- Donostiako hiria IV.** Garzia, Joxerra; Aristi, Pako; Mujika, Inazio; Aldalur, Koldo. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 63 or.

- Donostiako hiria V. Basurko, Sergio; Mendiguren, Xabier; Landa, Mariasun.** Kri-selu. Donostia. 20,5 × 14. 51 or.
- Dorian Grayren erretratua.** (i) Wilde, Oscar/Hidalgo, Bittor. Elkar. Donostia. 19 × 12. 331 or.
- E.G.A. 1984 eta 1985eko azterketak.** Euskara Zerbitzua (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 189 or.
- Eboluzioaren inguruan (Unibertsitate-hedakuntzazko koadernoak / 10).** Askoren artean. EHU. Argitarapen Zerbitzua. Bilbo. 28 × 21. 324 or.
- Ega hegan II. Lexikoa eta ariketak.** Bergarako UNEDeko Euskal Kultur Departamentua//Okina, Josu. Elkar. Donostia. 26 × 20. 239 or.
- Ega hegan. Gramatika eta ariketak.** Askoren artean//Okina, Josu. Elkar. Donostia. 26 × 20. 290 or.
- Egi batzuek aixetaratzen.** Pujana, Basilio. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 174 or.
- Egutegi esperimental. Nabarro, Omar.** Susa. Donostia. 20 × 13. 92 or.
- Ehun jolas eskolarako.** Urteaga Garmendia, Joxemari. Erein. Donostia. 20,5 × 14,5. 150 or.
- Eima programa: Euskal ikasmaterialgintza 1980-1985 urteetako laguntza-daldien emaitzak: nori-zer-noiz-zenbat.** Euskara Zerbitzua (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 250 or.
- Eima programa: Euskal ikasmaterialgintza 1985erako ekintza-plana azalpen baterabildua.** Euskara Zerbitzua (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 479 or.
- Ekaina.** Urbieta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Ekintzatik-komunikaziora. Alfabetatzen.** AEK. AEK. Donostia. 21 × 31. 237 or.
- Ekonomia 2 (Unibertsitaterako testuliburua).** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 366 or.
- Ele 1.** AEK. AEK. Bilbo. 21 × 15,5. 154 or.
- Elisabete lehoi domatzailea.** (b) Landa, Mariasun//Agirre, Ramon. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 57 or.
- Elorria.** Iturbe, Martin. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 114 or.
- Eltzaorra.** Zapirain, Salbador "Ataño". Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 190 or.
- Elvis, Elvis!** (b/i) Gripe, Maria/Agirre, Idoia//Gripe, Harald. Elkar. Donostia. 19 × 13. 219 or.
- Eneko Haritza.** (b) Azkune, Iñaki//Legorburu, José M.ª Gero (Mensajero). Bilbo. 19,5 × 13,5. 129 or.
- Erpurutxo.** (i) Suigne, M.C./Mendizabal, J.M./Macias S. Hemma. Belgika. 27 × 20,5. 17 or.
- Errauskine.** (i) Suigne, M.C./Mendizabal, J.M./Macias S. Hemma. Belgika. 27 × 20,5. 17 or.
- Errepidean ibiltari.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Rainaud, M. Hemma. Belgika. 24 × 22. 18 or.
- Ertamerika eta Nikaragua.** Askoren artean. Jakin. Donostia. 21 × 14. 182 or.
- Eskaileraren bi aldeetan.** Iturbide. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 59 or.
- Estepako otsoa.** (i) Hess, Hermann/Zabaleta, Pello. Elkar. Donostia. 19 × 12. 258 or.

- Etnografizko galdeketa batetarako gidaliburua eta Berriemailearen Biografia. (b/i) Barandiaran, Joxemiel/Apalategi Begiristain, Joxemartin//Lertxundi, Miguel Angel. Haranburu Editor. Donostia. 17,5 × 11,5. 160 or.
- Etxaide Jauna. Etxaide Itharte, Yon. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 552 or.
- Etxe bat noraezean. (i) Ballaz Zabalza, J./Zubizarreta, Iñaki//Cruz, Valentina. Elkar. Donostia. 19 × 13. 98 or.
- Euskal-errijetako olgueeta ta dantzeen neurrizco gatz-ozpinduba. Prai Bartolome Santa Teresa/Mujika, L.M.^o. Euskaltzaindia. Bilbo. 24 × 16,5. 198 or.
- Euskadiko K.A.ko kontu ekonomikoak. 1983/Cuentas económicas de la C.A. de Euskadi. (e/i) Estatistika Zuzendaritza (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 25,5 × 20,5. 108 or.
- Euskadiko komikien lehen lehiaketa/1. Concurso de comics de Euskadi. (e) Askoren artean. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 129 or.
- Euskal Autonomiako eskulangileen gida-liburua/Guía de artesanos de la comunidad autónoma vasca. (e) X.X. E.J. - Foru-Aldundiak. 28 or.
- Euskal deklinabidea. Arrasate, Manu. Labayru ikastegia. Bilbo. 29,5 × 21. 134 or.
- Euskal deklinabidea. (Eskola apunteak). Arrasate, Manu. Labayru ikastegia. Bilbo. 29,5 × 21. 134 or.
- Euskal Eskulangintza/Artesanía Vasca. (e) Askoren artean. E.J. - Foru Aldundiak. Gasteiz. 28,5 × 22. 210 or.
- Euskal Harria eta beste 119 olerki. (e) Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 240 or.
- Euskal Herria aurkitzen. OHO 5. (b/i) Kortabarria, M.ª Angeles; Igea, Koldo/Muruu, Mitxel//Resano, Joaquín; Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 26 × 19. 214 or.
- Euskal Herria eta Europa. Askoren artean. Jakin. Donostia. 21 × 14. 138 or.
- Euskal Herria. Diapositiba bilduma. Colección de diapositivas. Tomo I. SEIE Taldea. GIE. Donostia. 24,5 × 32,5. 363 or.
- Euskal Herria. Diapositiba bilduma. Colección de diapositivas. Tomo II. SEIE Taldea. GIE. Donostia. 24,5 × 32,5. 366 or.
- Euskal Herriaren Historia I. Prehistoriatik Nafarroako erresuma arte. (b) Elorza, Jesus. Elkar. Donostia. 24 × 17. 124 or.
- Euskal Herriko autonomi elkarteko herrien izenak/Relación de las poblaciones de la comunidad autónoma del País Vasco. (e) Hizkuntz Politikarako Idazkaritza (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 20 × 27. 86 or.
- Euskal Herriko herriogasuntza nagusiaren antolarauakiko legea/Ley de principios ordenadores de la Hacienda general del País Vasco. (e) Euskara Zerbitzua (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 17 × 11,5. 111 or.
- Euskal Herriko historia. Historia aurretik erromatarren garairaino. (i) Donado Urigoitia, Emilio/Kapanaga, Bittor. Prakor, Ind. Grafikoak^o. Bilbo. 30 × 21. 245 or.
- Euskal Herriko itsas-gida liburua/Guía marítima del País Vasco. (e) Leonar, Fernando; Idoiaga, Andoni. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 29,5 × 21,5. 250 or.
- Euskal Herriko kondairak. (i) Arakistain, Joan B./Dorronsoro, Lukas//Treku, Jose Ignacio. Elkar. Donostia. 25 × 17,5. 222 or.
- Euskal hizkuntza eta literatura. BBB-1. Askoren artean//Olanga, Jose Mari; Silvan, Nacho. Erein. Donostia. 26 × 19. 312 or.

- Euskal hizkuntza eta literatura. BBB1-LH1-IEE1.** Elgoibarko Euskara Mintegia. Elkar. Donostia. 24 × 17. 504 or.
- Euskal idazleak. Basque writers. (e)** Askoren artean. Euskal Idazleen Elkarte*. Donostia. 21 × 15. 181 or.
- Euskal ipuinak (Lehen hurbilketa).** Bengoetxea, Xabier. Erein. Donostia. 20,5 × 14,5. 89 or.
- Euskal kulturaren urtekaria 86.** Askoren artean. Argia*. Donostia. 29,5 × 21. 246 or.
- Euskal nobelaren azterketa. (b)** Amenabar, Jon (Izarraizpe Irak. Koop.). Egile editore. 29,5 × 21. 110 or.
- Euskal sintaxiaren zenbait arazo.** Askoren artean. EHU. Argitarapen Zerbitzua. Donostia. 24 × 17. 189 or.
- Euskal Urtekari estatistikoa. 1985/Anuario estadístico vasco. (e)** Estatistika Zuzendaritza (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 26 × 21. 486 or.
- Euskalerriko mendiak. (b)** Angulo, Miguel. Elkar. Donostia. 26,5 × 19,5. 327 or.
- Euskalerritik ibiltaldi bat.** Egurrola, Agustin. IKA. Donostia. 23,5 × 17. 160 or.
- Euskara lantzen 0. (b)** Hegaz//Lopetegi, Jose Angel. Erein. Donostia. 24 × 17. 278 or.
- Euskara lantzen 1. (b)** Hegaz//Kortadi, Edorta. Erein. Donostia. 24 × 17. 214 or.
- Euskara mailaka. II. (b)** SEIE. Gero (Mensajero). Bilbo. 24,5 × 15,5. 248 or.
- Euskara mailaka. III. (b)** SEIE. Gero (Mensajero). Bilbo. 24,5 × 15,5. 324 or.
- Euskararako hiztegia.** Bostak Bat. Egile editore. Bilbo. 23,5 × 17. 973 or.
- Euskararen egoera Iparraldean (Lehen hurbilketa).** Askoren artean. Hots. Legazpi. 20,5 × 12,5. 113 or.
- Euskarari buruzko araubidea/Normativa sobre el Euskera. (e)** Herri-Arduralaritzaren Euskal Erakundea (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 29,5 × 21. 404 or.
- Euskera 1963-64; 1965-66. (b/e)** Etxebarria, Toribio. Euskaltzaindia. Bilbo. 23 × 16,5. 657 or.
- Eusko Artzaina.** Lantziri, Gexan//Iribarne, J.B. Elkar. Donostia. 29,5 × 21. 16 or.
- Ez da pale egiteko oldua. (i)** Sastre, Alfonso/Goaz Taldea. Susa. Donostia. 20 × 13. 56 or.
- Ezkondu bearreko bertsoak.** Zavala, Antonio. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 162 or.
- Ezkontz pastoraltzarako argibideak/Orientaciones de pastoral matrimonial. (e)** X.X. Idatz. Donostia. 21 × 14. 95 or.
- Fábulas en dialecto vizcaino.** Zabala, Juan Mateo/Zelaicta, Anjel*. Euskal Editoreen Elkarte*. Donostia. 19,5 × 13,5. 165 or.
- Fantasmatoxa. (b/i)** Preussler, Otfried/Gartzia, Xabier//Tripp, F.J. Elkar. Donostia. 19 × 13. 124 or.
- Filosofia/2 (BBB.3). (b)** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 275 or.
- Filosofia/2 (UBI). (b)** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 278 or.
- Filosofia/3 (UBI). (b)** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 358 or.
- Fisika eta Kimikazko ariketak. 2: Elektrizitatea.** Elhuyar. Elkar. Donostia. 24 × 17. 221 or.
- Fisika eta Kimikazko ariketak. 3: Zinetika kimikoa eta oreka-egoera.** Elhuyar Fisika- eta Kimika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 78 or.

- Fisika eta Kimikazko ariketak. 4: Fisika eta Kimikazko laborategi-praktikak (I).** Elhuyar Fisika- eta Kimika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 136 or.
- Fisika Orokorra (II).** U.E.U.ko Fisika Saila. UEU. Bilbo. 25 × 17,5. 564 or.
- Fisika. B.B.B.2 (Irakaskuntza ertainak).** (b) Elhuyar Fisika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 317 or.
- Fisika. Irakaskuntza ertainak.** Elhuyar Fisika-Taldea//Barrero, Emilio; Iburguren, Josu. Elkar. Donostia. 24 × 17. 318 or.
- Fisika. U.B.I.** Elhuyar Fisika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 504 or.
- Gabon dut anuntzio.** Gandiaga, Bitoriano // Egaña, Xabier. EFA. Oñati. 20 × 15. 132 or.
- Gaizkile arrunt baten bi aldizko heriotza.** (i) Breytenbach, Breyten/Juaristi, Felipe. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 54 or.
- Galizia.** Askoren artean. Jakin. Donostia. 21 × 14. 161 or.
- Galiziar, Kataluniar eta Euskaldun idazleen II. Ihardunaldiak.** (e) Askoren artean. Euskal Idazleen Elkarte*. Donostia. 21 × 15. 209 or.
- Galtzagorriak eta olentzero.** Olaetxea, Federico. Lorea Artes Gráficas*. Donostia. 21,5 × 21. 12 or.
- Ganbaran festa.** (i) Moreno, M.ª Victoria/Ormazabal, Joxantonio//Blazquez, Lola. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 29 or.
- Garraioa eta komunikazioa.** (i) Askoren artean/Mendiguren, Xabier. Asuri. Bilbo. 26 × 27. 72 or.
- Gau bat txalupan.** (i) Benet, Amèlia/Ormazabal, Joxantonio//Peris, Carme. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 29 or.
- Gauerdiko ele galduak.** Irigaray, J.A. Elkar. Donostia. 19 × 12. 112 or.
- Gaur irletan barrena.** (i) Toutain, Natacha/Garzia Garmendia, Juan//Toutain, Natacha. Hemma. Belgika. 19,5 × 17. 15 or.
- Gaur loreak.** (i) Toutain, Natacha/Garzia Garmendia, Juan//Toutain, Natacha. Hemma. Belgika. 19,5 × 17. 15 or.
- Gaur oihana.** (i) Toutain, Natacha/Garzia Garmendia, Juan//Toutain, Natacha. Hemma. Belgika. 19,5 × 17. 15 or.
- Gauzak.** (i) R. Castelao, Alfonso/Etxezarreta, Ramon. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 112 or.
- Gazteak Europaren aurrean.** Kultura eta Turismo Saila (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 21,5 × 15. 117 or.
- Geologia 1. Barneko geodinamika.** (b) Antigüedad, Iñaki//Azkoaga, Fidel. UEU. Bilbo. 24 × 16. 303 or.
- Geologia 2. Kanpoko geodinamika.** (b) Antigüedad, Iñaki//Azkoaga, Fidel. UEU. Bilbo. 24 × 16. 588 or.
- Gerhard Bahr (Artikulu bilduma).** (i) Bahr, Gerhard/Arana, Aitor. Hots. Legazpi. 20 × 12,5. 209 or.
- Gerlako tresna bizidunak.** Arbelbide, Xipri. Elkar. Donostia. 19 × 12. 154 or.
- Gerra ezkutua.** (b) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 20,5 × 13,5. 176 or.
- Gidari laguna. Bertso hilezina Santi Brouardi.** Askoren artean. Txalaparta. Bilbo. 19 × 12. 107 or.
- Gilen Tell.** (b/i) Schiller/Fernandez Setien, Jaxinto//Urkia, Hilario. Gero (Mensajero). Bilbo. 19,5 × 13,5. 125 or.

- Gipuzkoako sagarrondoan izurri eta gaixotasunak/Plagas y enfermedades de los manzanos de Guipúzcoa. (e/i) Askoren artean/Elhuyar. E.J. - Gipuzkoako Foru Aldundia. Gasteiz. 21 × 15. 128 or.
- Gipuzkoar zantzuak/Trazos de Guipúzcoa. (e) Askoren artean//Jimeno, Eladio. CAP/GAK. Donostia. 24,5 × 33. 324 or.
- Gizaeuropa. Urizar, Jose A.; Nabarro, Omar. Susa. Donostia. 20 × 13. 96 or.
- Gizarte nekatua. Iturbe, Martín. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 145 or.
- Gizartea gaur. (b) Arrieta, Jesus Mari. Erein. Donostia. 24 × 17. 349 or.
- Goizuetako ezkongaiak. Garate, Gotzon. Elkar. Donostia. 19 × 12. 139 or.
- Gora Jainkoa! 4. Euskarazko Liturgi Kanturako Elizbarrutiarteko Batzordea. Idatz. Donostia. 31 × 21. 75 or.
- Gora Jainkoa! 5. Euskarazko Liturgi Kanturako Elizbarrutiarteko Batzordea. Idatz. Donostia. 31 × 21. 92 or.
- Gora Jainkoa! 6 (Koru-Kantuak erriarekin abesteko). Euskarazko Liturgi Kanturako Elizbarrutiarteko Batzordea. Idatz. Donostia. 31 × 21. 81 or.
- Gorbea. (e) Ingurugiro Sail Ordetza (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 × 13,5. 19 or.
- Gorbea. Euskalerriko mendia. (i) Peña Santiago, Luis Pedro/Eskura Taldea. Elkar. Donostia. 26 × 19,5. 315 or.
- Gorostiaren abesti orlegia. Iturbe, Martín. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 169 or.
- Grandville-n iruditán Euskal errefrauak. Azurmendi, Mikel. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 89 or.
- Gure eskualdea aurkitzen. OHO 4. (b/i) Askoren artean/Murua, Mitxel; Murua, Nekane//Matxinbarrena, Alvaro; Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 171 or.
- Gure herria aurkitzen. OHO 3. (b/i) Askoren artean/Ezeiza, Mertxe//Bravo, Hilario; Dominguez, Angel; Fernandez, Juan Carlos; Ferreño, Adrian. Erein. Donostia. 26 × 19. 207 or.
- HABE herri-erakundearen lege-xedapenak/Disposiciones legales del instituto público HABE. (e) Askoren artean. HABE - Legegaien Zerbitzua. Donostia. 30,5 × 24,5. 371 or.
- Hades-en erresumarantz. Garate, Gotzon. Elkar. Donostia. 19 × 12. 80 or.
- Haitzezko balearen altxorra. Zaldubi//Landa, Erramun. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 62 or.
- Hamasei urte bete nuenean hiriko argiak iraungi ziren. Iturralde Uria, Joxemari. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 21 × 15. 25 or.
- Hamaseigarrenean aidanez. (b) Lertxundi, Anjel. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 137 or.
- Harkaitz, elurretako haurra. Arrieta, Jesus Mari//Andonegi, Iñigo. Erein. Donostia. 18,5 × 12,5. 139 or.
- Harri eta Herri. (e) Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 215 or.
- Harrizko Herri Hau. (e) Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 176 or.
- Has gaitzen. X.X. Fher. Bilbo. 24 × 17,5. 8 or.
- Haur eta gazteen literatura. Askoren artean. Jakin. Donostia. 21 × 14. 122 or.
- Haur Folklorearen bilduma. Etxaniz, Xabier//Askoren artean. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 149 or.
- Haur zoriotsuak. X.X. Fher. Bilbo. 24 × 17,5. 8 or.

- Hegaz 1. Ikaslearen liburua.** (b) Ruiz Bikandi, Uri; Arberas, Andoni; Kortabarria, Jon//Ruiz Bikandi, Uri. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 30 × 21. 146 or.
- Hegaz 2. Ikaslearen liburua.** (b) Ruiz Bikandi, Uri; Arberas, Andoni; Kortabarria, Jon//Ruiz Bikandi, Uri. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 30 × 21. 133 or.
- Heresak Durango aldean XV. mendean.** Artola Zubillaga, Fermin. Kriselu. Donostia. 17,5 × 11. 159 or.
- Heriotzaren laguna.** (i) Alarcon, Pedro Antonio/Valdes, Angel. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 120 or.
- Herri ahantzia.** (i) Castresana, Luis de/Unzurrunzaga, Imanol. Euskaltzaindia. Bilbo. 20 × 13. 69 or.
- Hiria eta mundua.** (i) Askoren artean/Mendiguren, Xabier. Asuri. Bilbo. 26 × 27. 72 or.
- Hirian ibiltari.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Rainaud, M. Hemma. Belgika. 24 × 22. 18 or.
- Hirustea.** Iñarra, Aitxus. Susa. Donostia. 20 × 13. 80 or.
- Historia 1. B.B.B.-1.** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 240 or.
- Hitzak eta Idazkiak 1.** (e) Monzon, Telesforo/Askoren artean*. Jaizkibel. Donostia. 29,5 × 23,5. 300 or.
- Hitzak eta Idazkiak 2.** (e) Monzon, Telesforo/Askoren artean*. Jaizkibel. Donostia. 29,5 × 23,5. 300 or.
- Hitzak eta Idazkiak 3.** (e) Monzon, Telesforo/Askoren artean*. Jaizkibel. Donostia. 29,5 × 23,5. 316 or.
- Hitzak eta Idazkiak 4.** (e) Monzon, Telesforo/Askoren artean*. Jaizkibel. Donostia. 29,5 × 23,5. 348 or.
- Hitzak eta Idazkiak 5.** (e) Monzon, Telesforo/Askoren artean*. Jaizkibel. Donostia. 29,5 × 23,5. 364 or.
- Hitzak eta Idazkiak 6.** (e) Monzon, Telesforo/Askoren artean*. Jaizkibel. Donostia. 29,5 × 23,5. 379 or.
- Hitzetik hortzera. 1 (Lagunak/etxeokak/pertsonaiak).** Arabako Didaktika Taldea//Perales, Vicente; Alvarez, Alfredo; Benito, J.M. AEK. Gasteiz. 30 × 21. 45 or.
- Hitzetik hortzera. 2 (Etxea/bizimodua/auzokoak).** Arabako Didaktika Taldea//Perales, Vicente; Alvarez, Alfredo; Benito, J.M.; Gaztelua, Andoni. AEK. Gasteiz. 30 × 21. 63 or.
- Hitzetik hortzera. 3 (Herria/hiria/auzoa).** Arabako Didaktika Taldea//Perales, Vicente; Alvarez, Alfredo; Benito, J.M. AEK. Gasteiz. 30 × 21. 80 or.
- Hitzetik hortzera. 4 (Gorputza/arropa).** Arabako Didaktika Taldea//Alvarez, Alfredo; Perales, Vicente; Cemillan, Alfredo (Mintxo). AEK. Gasteiz. 30 × 21. 62 or.
- Hitzetik hortzera. 5 (Berrikusketak).** Arabako Didaktika Taldea//Perales, Vicente; Alvarez, Alfredo; Cemillan, Alfredo (Mintxo). AEK. Gasteiz. 30 × 21. 47 or.
- Hizkuntz irakaskuntza komunikatiboa. Sarrera bat.** (i) Littlewood, William//UZEI. HABE. Donostia. 21,5 × 15. 134 or.
- Hizkuntza 2. O.H.O. 2. 1. atala.** (b) Irakasle Elkarte//Errazkin, Luis. Elkar. Donostia. 24 × 17. 83 or.

- Hizkuntza 2. O.H.O. 2. 2. atala.** (b) Irakasle Elkarte//Errazkin, Luis. Elkar. Donostia. 24 × 17. 83 or.
- Hizkuntza 3. O.H.O. 3.** (b) Irakasle Elkarte//Santesmases, Victoria. Elkar. Donostia. 24 × 17. 331 or.
- Hizkuntza 4. O.H.O. 4.** (b) Irakasle Elkarte//Berasategi, Juanba. Elkar. Donostia. 24 × 17. 223 or.
- Hizkuntza 5. O.H.O. 5.** (b) Irakasle Elkarte//Alvarez, Iñaki. Elkar. Donostia. 24 × 17. 340 or.
- Hizkuntza 7. O.H.O. 7.** (b) Askoren artean//Alvarez, Iñaki. Elkar. Donostia. 24 × 17. 304 or.
- Hizkuntza arrotzen eta bigarren hizkuntzaren ikaskuntza (Hizkuntzaz jabe-tzeari buruzko ikerketak eta ikasgelan dituzten inplikazioak).** (i) Littlewood, William/UZEI. HABE. Donostia. 21,5 × 15. 144 or.
- Hizkuntza eta literatura.** Askoren artean. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 24 × 17. 278 or.
- Hizkuntza minorizatuen soziologia/Sociología de lenguas minorizadas.** (e) Ruiz Olabuenaga, Jose Ignacio; Ozamiz, J. Agustín. Tartalo. Donostia. 21,5 × 15. 505 or.
- Hizkuntzen irakaskuntza: gramatika-ariketak.** (b) Mujika, Jose Antonio. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 97 or.
- Hizkuntzen irakaskuntza: mailaketa gramatikala, etab.** (b) Mujika, J.A.; Gardner, X. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27 × 20. 74 or.
- Hontz txikia habiatik kanpora.** (i) Leonard, Marcia/Ormazabal, Joxantonio//Newsom, Carol. Elkar - Timun Mas. Donostia. 20,5 × 20. 18 or.
- Hontza.** Berzosa, M.; Harriet, G.M. HABE. Donostia. 29,5 × 21. 48 or.
- Ia kantatuz bezela.** Zubiarrain, Pablo "Ernani txikia". Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 168 or.
- Ibai hegazkilari.** (i) Ballaz, Jesus/Ormazabal, Joxantonio/Sitjar, Miguel. Elkar - Timun Mas. Donostia. 27,5 × 22,5. 26 or.
- Ibai makinista.** (i) Ballaz, Jesus/Ormazabal, Joxantonio/Sitjar, M. Elkar - Timun Mas. Donostia. 27,5 × 22. 24 or.
- Ibaian ibiltari.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Rainaud, M. Hemma. Belgika. 24 × 22. 18 or.
- Idatz eta marraz 2. OHO 1.** Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 27,5 × 19,5. 63 or.
- Idatz eta marraz 3. OHO 2.** Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 27,5 × 19,5. 63 or.
- Idatz eta marraz 4. OHO 2.** Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 27,5 × 19,5. 63 or.
- Idazkera - B (Eskola apunteak).** (b) Arano, Rosa M. eta Irakasle Talde bat. Labayru ikastegia. Bilbo. 29,5 × 21. 228 or.
- Idazmena lantzen (EGArako langaiak).** Glotodidaktika-Zerbitzua. HABE. Donostia. 29,5 × 21. 334 or.
- Idazten. 1.** (b) Izarraizpe Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. 27 × 19. 68 or.
- Igarkizunak.** Etxaniz, Xabier//Lucas, Jesus. Elkar. Donostia. 19 × 13. 170 or.
- Ihauteria Euskal Literaturan.** Mozos Mujika, Iñaki. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 24 × 17. 326 or.

- Ihauterietako erokeriak. Baroja, Pio/Azurmendí, Mikel. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 72 or.
- Ihesi. Kartxi. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 96 or.
- Iheslariak. (b) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 20,5 × 13,5. 180 or.
- Ikaslearen liburua. Glotodidaktika-Zerbitzua. HABE. Donostia. 24 × 17. 335 or.
- Ikus-Ikas. OHO 3. (i) Askoren artean/Murua, Mitxel//Carreras, R.; Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 193 or.
- Ikusiz-ikasi. Irudiaren didaktika. Fernandez Ibañez, Juan José. GIE-ICE. Donostia. 24,5 × 20,5. 143 or.
- Ilargi erditxoaren ipuinak (Abere beldurtiak; Nire Herriko tontolapikoa; Hiru zezentxoak; Txita erdia eta erreal erdia). (i) Almodovar, A.R./Monasterio, Xabier//Rius, Roser; Gaban, Jesús, Sánchez Muñoz, Rafael; Puig, Roser. Algaida. Sevilla. 25,5 × 19,5. 72 or.
- Ilargi erditxoaren ipuinak (Maritxu irribartsu; Azeria eta otsoa; Peru Anton eta Joakina sorgina; Joan eta ez itzultzeko gaztelua). (i) Almodovar, A.R./Monasterio, Xabier//Moreno, Lola; Sariola, Eulalia; Gaban, Jesus; Menendez, Margarita. Algaida. Sevilla. 25,5 × 19,5. 72 or.
- Ilargi erditxoaren ipuinak (Peru maltzurra; Urrezko aizkora; Erregearen hiru galderak; Abereen biltzarra). (i) Almodovar, A.R./Monasterio, Xabier//Amechazurra, Gerardo; Moreno, Victor; Gatagan, Tino; Elena, Horacio. Algaida. Sevilla. 25,5 × 19,5. 72 or.
- Ilargi erditxoaren ipuinak (Printzesa mutua; Ni, lehoia!; Hiru txerritxoak; Hamabi lapurrak). (i) Almodovar, A.R./Monasterio, Xabier//Capdevila, Roser; Ginesta, Montse; Puebla, Teo; Escriva, Vivi. Algaida. Sevilla. 25,5 × 19,5. 72 or.
- Ildoan 1 (Euskararen irakaskuntzarako gaiak). Gipuzkoako Didaktika Taldea//Etxebeste, Encko. AEK. Donostia. 24 × 17. 128 or.
- Infante zendu batendako pabana. (i) Legasse, Mark/Borda, Itxaro. Txertoa. Donostia. 19,5 × 13,5. 91 or.
- Ipar Euskal Herriko Legenda eta Ipuinak (II). (i) Cerquand, Jean François/Araña, Anuntxi. Txertoa. Donostia. 19,5 × 13,5. 143 or.
- Iparraren bila. Davant, Jean Louis. Elkar. Donostia. 19 × 12. 148 or.
- Ipuin antzeko alegi mingotsak. (b) Zarate, Mikel. Labayru ikastegia. Bilbo. 21 × 14,5. 190 or.
- Ipuin irokiarrak. (i) Tehanetorens/Agirretxe, Joxean//Kahionhes. Elkar. Donostia. 19 × 13. 140 or.
- Ipuin naturalak. Monasterio, Xabier. Elkar. Donostia. 18 × 11. 86 or.
- Ipuinak. Askoren artean. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 126 or.
- Ipuinak. (b) Bitáño. Gero (Mensajero). Bilbo. 19,5 × 13,5. 81 or.
- Ipurbeltz bilduma 15. Askoren artean. Erein. Donostia. 28,5 × 21,5. 187 or.
- Ipurbeltz bilduma 16. Askoren artean. Erein. Donostia. 28,5 × 21,5. 187 or.
- Ipurdian bost letra. Lertxundi, Anjel; Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 18 × 11. 95 or.
- Ipurtargi hondarrezko gaztelua. Genua, Enkarni ("Txotxongilo")//Lucas, Jesus. Erein. Donostia. 29,5 × 21. 23 or.
- Ipurtargi txori txiki polit bat. Genua, Enkarni ("Txotxongilo")//Lucas, Jesus. Erein. Donostia. 29,5 × 21. 23 or.

- Iraila.** Urbietta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Irletan ibiltari.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Rainaud, M. Hemma. Belgika. 24 × 22. 18 or.
- Iruñea eta inguruetakoko baliabide didaktiko-geologikoak/Recursos didácticos-geológicos de Pamplona y sus alrededores.** (e/i) Gonzalez, Fermín María; Iza, José María/Iza Echeveste, Jose Maria; Erviti Arbilla, M.ª Isabel. Iruñeko Udala. Iruñea. 20 × 14. 220 or.
- Iruñea lehenengo karlistadan zehar/Pamplona durante la primera guerra carlista.** (e/i) Campo, Luis del/X.X. Iruñeko Udala. Iruñea. 20 × 14. 221 or.
- Iruñea zezentoki-etxea/Pamplona casa del toril.** (e/i) Ollaquindia, Ricardo/Egaña, Miren. Iruñeko Udala. Iruñea. 20 × 14. 164 or.
- Iruñeko bitxitasunak/Curiosidades de Pamplona.** (e/i) Laspeñas Irurzun, Javier "Aldapeko"/Egaña, Miren. Iruñeko Udala. Iruñea. 20 × 14. 215 or.
- Itsas izar bat zen.** (i) Steinbeck, John/"Bordaxuri" taldea. Susa. Donostia. 20 × 13. 46 or.
- Itsasertzeko ekosistema. Azterketa gida.** Quercus Taldea//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 21 × 17. 53 or.
- Itsasoak iraultzan.** Davant, Jean Louis. Maiatz. Baiona. 20,5 × 12,5. 108 or.
- Itxastarrak.** Zubikarai, Agustin//Zubikarai, P. Gaubeka Irarkola*. Gernika. 21,5 × 15,5. 230 or.
- Itzulpenak (I).** (i) Askoren artean/Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 295 or.
- Itzulpenak (II).** (i) Askoren artean/Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 291 or.
- Izpiak.** Etxebarria, Ramon//Ruiz, Jesús Antonio "Jesse". IKA. Euba. 19 × 13. 100 or.
- Jainkoa gure Aita da. Gurasoen gidaliburua 1.** Elizbarrutietako Katekesi Idazkaritzak. Idatz. Donostia. 24 × 17. 44 or.
- Jainkoa gure Aita da. Katekistaren gidaliburua 1.** Elizbarrutietako Katekesi Idazkaritzak. Idatz. Donostia. 24 × 17. 130 or.
- Jainkoaren azterrenak. Erljioa OHO 6.** Askoren artean. Erein. Donostia. 21,5 × 19. 175 or.
- Jalgi Hadi II.** (b) Hondarraitz Taldea. Elkar. Donostia. 29,5 × 21. 288 or.
- Janda gero, majadero.** Lertxundi, Anjel; Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 18 × 11. 95 or.
- Jatetxean. Hiztegia.** UZEI. UZEI*. Donostia. 24 × 17. 50 or.
- Jatorriaren Errotik.** Ugarte, Martin "Saletxe". Legazpiko Udala kultur-etxea*. Donostia. 20,5 × 14. 292 or.
- Jesukristoren Jainkoagan sinestea gaurregun.** Askoren artean. Idatz. Donostia. 28 × 20. 36 or.
- Jesus ezagutu nahi dugu. Gurasoen Gidaliburua 2.** Elizbarrutietako Katekesi Idazkaritzak. Idatz. Donostia. 24 × 17. 77 or.
- Jesus ezagutu nahi dugu. Katekistaren Gidaliburua 2.** Elizbarrutietako Katekesi Idazkaritzak. Idatz. Donostia. 24 × 17. 157 or.
- Jesusek guk Berari jarraitzea nahi du. Gurasoen Gidaliburua 3.** Elizbarrutietako Katekesi Idazkaritzak. Idatz. Donostia. 24 × 17. 74 or.

- Jesusuk guk Berari jarraitzea nahi du. Katekistaren Gidaliburua 3. Elizbarrutietako Katekesi Idazkaritzak. Idatz. Donostia. 24 × 17. 124 or.
- Jesusen jarraitzaile eta herri ibiltari. Haurraren kuadernoa 6. Haurren Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 29,5. 76 or.
- Jesusen jarraitzaile eta herri ibiltari. Katekistaren gidaliburua. 6. Haurren Idazkaritza. Idatz. Donostia. 29,5 × 21. 89 or.
- Jesusen jarraitzaile gure bizitzan. Haurraren kuadernoa. 5. Haurren Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 29,5. 75 or.
- Jesusen jarraitzaile gure bizitzan. Katekistaren gidaliburua. 5. Haurren Idazkaritza. Idatz. Donostia. 29,5 × 21. 86 or.
- Jesusi jarraitzen diogu. Haurraren Liburua. 3. Elizbarrutietako Katekesi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 20,5 × 29,5. 62 or.
- Jo ezak berriro, Sam. (i) Allen, Woody/Valdes, Angel. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 90 or.
- Jo-Ta-Ke 1. (b) Txabarri, Jose Joan G. de. Elkar. Donostia. 30 × 21. 247 or.
- Jo-Ta-Ke 2. (b) Txabarri, Jose Joan G. de. Elkar. Donostia. 30 × 21. 274 or.
- Jo-Ta-Ke 3. (b) Txabarri, Jose Joan G. de. Elkar. Donostia. 30 × 21. 333 or.
- Jo-Ta-Ke 4. Euskara Mintza-praktika. Txabarri, Jose Joan G. de. Elkar. Donostia. 30 × 21. 350 or.
- Joakinek arazoak ditu. (i) Gosciny/Urbistondo, David//Sempe. Elkar. Donostia. 19 × 13. 134 or.
- Joanek joan. (b) Etxaide Itharte, Yon. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 370 or.
- Jokabide nozio funtzionala. Arabako Taldea//Alvarez, Alfredo. AEK. Donostia. 24 × 17. 116 or.
- Joko matematikoak. Ariketak (erantzunak) OHO 6. Goñi, Jesus Mari; Zabaleta, M. GIE. Donostia. 24,5 × 19. 33 or.
- Joko matematikoak. Ariketak (erantzunak) OHO 7. Goñi, Jesus Mari; Zabaleta, M. GIE. Donostia. 23,5 × 13. 34 or.
- Joko matematikoak. Ariketak OHO 7. Goñi, Jesus Mari; Zabaleta, M./Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 19. 96 or.
- Jokoak hizkuntz irakaskuntzan. Arabako Didaktika Taldea//Cemillan, Alfredo. AEK. Gasteiz. 24 × 17. 74 or.
- Jolasean eta lanean. 3. Izarraizpe Irak. Koop. Egile editore. 24 × 16,5. 54 or.
- Jolasean eta lanean. 4. Izarraizpe Irak. Koop. Egile editore. 24 × 16,5. 54 or.
- Jon txikiren abenturak. (b) Sagarzazu, Pako; Zubizarreta, Iñaki//Celestino, Javier. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 59 or.
- Jonas Poisson. Aranbarri, Iñigo. Susa. Donostia. 20 × 13. 80 or.
- Josu Azalaren harribenturak. Zubeldia, Iñaki. Elkar. Donostia. 19 × 13. 130 or.
- Joxemi. Sastre, Pablo. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 96 or.
- "...Julia dinotsut." (b) Arriolabengoa, Julen//Igoa, Mikel. Labayru ikastegia. Bilbo. 17 × 11. 117 or.
- Julio Caro Barojari Omenaldia (2). 1986. RIEV, t. XXXI, n.º 3. (c) Askoren artean. Eusko-Ikaskuntza. Donostia. 24 × 17. 548 or.
- Kafea hartzea Iruñean. (i) Laxalt, Robert/Mendiguren, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 12. 92 or.
- Kalakari II. Ikaslearen liburua. OHO 4. Askoren artean//Martinez de Aguirre, Txabi. Erein. Donostia. 26 × 19. 198 or.

- Kanpotarrak maisu. Kultur ministrariak ez digu errukirik.** Mendiguren Elizegi, Xabier. Susa. Donostia. 20 × 13. 112 or.
- Katalin Erauso.** (b) Azkune, Iñaki//Berastegui, J. Gero (Mensajero). Bilbo. 19,5 × 13,5. 132 or.
- Katekista eskola. Hezieragaiak.** Haurren Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21,5 × 16,5. 146 or.
- Kcappo. Tempo di Tremolo.** (b) Aristi, Pako. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 136 or.
- Kikilikon-1.** (b) Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar//Lucas, Jesus. Erein. Donostia. 24 × 17. 86 or.
- Kikilikon-2.** (b) Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar; Leoz, Marian//Lucas, Jesus. Erein. Donostia. 24 × 17. 88 or.
- Kikilikon. 1 irakur gaiak. O.H.O.ko Hasiera Zikloa. Lehen Irakur gaiak. D eredia.** (b) Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar//Lucas, Jesus. Erein. Donostia. 24 × 17. 86 or.
- Kimikako problemak.** Iturbe, Jazinto; Urretxa, Itziar. UEU. Bilbo. 24 × 16. 318 or.
- Konspiratzaileak.** Gereño Arrarte, Xabier. CAP/GAK. Donostia. 21 × 13,5. 119 or.
- Kontsumitzailearen heziketa eskolan/La educación del consumidor en la escuela.** (c) Lan, Osasunketa eta Gizarte Segurantzza Saila (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 × 17. 257 or.
- Kontsumo eta eskola.** Lan, Osasunketa eta Gizarte Segurantzza Saila (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 × 17. 248 or.
- Kresala.** Agirre, Txomin/Alberdi, Mirari; Arretxe, Jonº. Labayru ikastegia. Bilbo. 21 × 14,5. 200 or.
- Kristau fedea (Teologi-saileko azalpena).** Villasante, Fr. Luis. EFA. Oñati. 24 × 17. 336 or.
- Krokodil bat daukat bihotzaren orde.** Borda, Itxaro. Susa. Donostia. 20 × 13. 112 or.
- Kuku! 1.Erdi zikloa. B eredia esperientzia saila.** Aise taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 188 or.
- Kultur ikuspegiak.** Aranzabal Lamarain, Francisco. Gráficas Echeberria^º. Donostia. 21 × 14,5. 63 or.
- Kultur ikuspegiak/Panoramas culturales.** (e) Aranzabal Lamarain, Francisco. Gráficas Echeberria^º. Donostia. 21 × 14,5. 152 or.
- Kuxkux 2. 1. atala.** (b) Agirre, Nekane; Zabaleta, Juani; Irakasle Elkarte//Aleman, J.M. Elkar. Donostia. 27 × 20,5. 68 or.
- Kuxkux 2. 2. atala.** (b) Agirre, Nekane; Zabaleta, Juani; Irakasle Elkarte//Aleman, J.M. Elkar. Donostia. 27 × 20,5. 79 or.
- Kuxkux 3. 1. atala. Esperientzi arloa. O.H.O. 3. maila. D eredia.** Askoren artean. Elkar. Donostia. 26 × 20. 144 or.
- Kuxkux 3. Irakaslearen gidaliburua. O.H.O. 3. maila.** Askoren artean. Elkar. Donostia. 24 × 17. 72 or.
- Laborantzako liburua edo bi aita semeren solasak laborantzaren gainean.** Duvoisin, Jean Pierre/Altuna, Patxiº. Euskal Editoreen Elkarteº. Donostia. 19,5 × 13,5. 214 or.
- Lan intelektualerako oinarritzko teknikak goiko zikloa/Técnicas básicas de trabajo intelectual ciclo superior.** (e) Brunet, Juan José; Negro, José Luis. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 24 × 17. 447 or.

- Lana eta Jolasa. (i) Askoren artean/Mendiguren, Xabier. Asuri. Bilbo. 26 × 27. 72 or.
- Lanbide Berriak. (i) Aparo, Andrea/Oregi, Josu. E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 20,5 × 15. 153 or.
- Larruzko botaren ikerketa. (i) Txinar anonimoa/Etxaide, Maider. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 77 or.
- Lau tuntun eta berrogei jubilatua. Añorga, Pello//Mitxelena, Jokin. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 64 or.
- Lautada sutan. (i) Rulfo, Juan/Etxabe, Koldo. Baroja. Donostia. 18,5 × 13,5. 96 or.
- Legazpiko idazleak III. Askoren artean. Hots. Legazpi. 20,5 × 12,5. 129 or.
- Lehen poesiak. Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 327 or.
- Lehen Urbian. Etxarren-Lohigorri, J.B. Elkar. Donostia. 21 × 13,5. 190 or.
- Lekeitioko plazan. Lertxundi, Anjel; Zubizarreta, Itziar/Pujana, M. Luisa; Bibiñe*/Cerrajería, Iñaki. IKA. Donostia. 21 × 17. 31 or.
- Letagin zuri. London, Jack/Mendiguren, Xabier//Resano, J. Elkar. Donostia. 19 × 13. 260 or.
- Lexikoa lantzen (EGArako langaiak). Askoren artean. HABE. Donostia. 29,5 × 21. 340 or.
- Liburuhauda Jxasoco Nabigacionecoa. (b/i) Hoyarzal, Martin de/Detcheverry, Piarres. Txertoa. Donostia. 19,5 × 13,5. 135 or.
- Lierni. (i) Caseponce, Esteve/García, Juan//Rifa, Fina. Erein. Donostia. 18,5 × 12,5. 58 or.
- Literatura inguruan. Hitzaurreak eta artikulua. (e) Ariztimuño, Jose "Aitzol". Erein. Donostia. 20,5 × 13. 173 or.
- Lore kontu - Kontu lore. Askoren artean. Kultur Etxea*. Ondarroa. 21 × 15,5. 239 or.
- Loyola (Gatazkaren bizia). Haranburu Altuna, Luis. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 125 or.
- Maiatza. Urbieta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Maileguzko hitz berriei buruz Euskaltzaindiaren erabakiak. Euskaltzaindia. Euskaltzaindia. Bilbo. 21,5 × 15. 71 or.
- Malen laberinto madarikatuan. Garzia Garmendia, Joxerra//Ibarrola, José. S.M. Argitaletxea. Bilbo. 19 × 12. 115 or.
- Mari Xor eta beste. Arratibel, Jose//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 18,5 × 12,5. 57 or.
- Mariano Royo margolari/Mariano Royo pintor. (e/i) Aranaz Zuza, Ignacio/X.X. Iruñeko Udala. Iruñea. 20 × 14. 158 or.
- Maripertxenta. Ormazabal, Joxantonio//Arrastalu. Elkar. Donostia. 19 × 13. 90 or.
- Martinello eta sei pirata. Aristi, Pako//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 18,5 × 12,5. 76 or.
- Martxo. Urbieta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Matematika 5. Lehen erdia. (b) Uriarte, Ziriako; Goñi Zabala, J.M.; Elhuyar Matematika-Taldea. GIE. Donostia. 27 × 21. 153 or.
- Matematika 6. (b) Elhuyar Matematika-Taldea. GIE. Donostia. 27 × 21. 179 or.
- Matematika 6. Bigarren erdia. (b) Elhuyar Matematika-Taldea. GIE. Donostia. 28 × 21. 179 or.

- Matematika 7. Bigarren erdia.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. GIE. Donostia. 27 × 21. 159 or.
- Matematika 7. Lehen erdia.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. GIE. Donostia. 27 × 21. 159 or.
- Matematika 8.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. GIE. Donostia. 27 × 21. 138 or.
- Matematika 8. Bigarren erdia.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. GIE. Bilbo. 28 × 21. 133 or.
- Matematika. B.B.B.1.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 343 or.
- Matematika. B.B.B.3.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 398 or.
- Matematika. L.H. 2-3.** Elhuyar Matematika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 348 or.
- Matematikaren didaktika ekitez ikasi. 2 Aritmetika.** Goñi Zabala, Jesus Mari. GIE. Donostia. 23 × 17. 216 or.
- Matematikazko ariketak. 1 Trigonometria.** Elhuyar Matematika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 81 or.
- Materiaren muinean. Kimika B.B.B. 3.** Elhuyar Fisika- eta Kimika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 319 or.
- Medikuarekin. Hiztegia. UZEI. UZEI*.** Donostia. 24 × 17. 50 or.
- Medikuntza/1. Liseri-Aparatua. UZEI.** Elkar. Donostia. 24 × 17. 274 or.
- Mendiak. Berezko eta Giza-giroturiko Eusko Lurra 4.** (i) Askoren Artean/Gaztañaga, Jesus//Askoren artean. Etor. Donostia. 32,5 × 24. 317 or.
- Mendiak. Berezko eta Giza-giroturiko Eusko Lurra 5.** (j) Askoren artean/Gaztañaga, Jesus//Askoren artean. Etor. Donostia. 32,5 × 24. 352 or.
- Mendiak. Mendizaletasunaren Historia Euskalerrian 6.** (i) Askoren artean/Gaztañaga, Jesus//Askoren artean. Etor. Donostia. 32,5 × 24. 367 or.
- Merkatal korrespondentzia.** Elhuyar Ekonomi Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 142 or.
- Mezamen eguneroko doiñuak.** Euskarazko Liturgi Kanturako Elizbarrutiarteko Batzordea. Idatz. Donostia. 31 × 21. 77 or.
- Migel Strogoff.** (b/i) Verne, Jules/Amenabar, Joan//Astrain, Rotu. Elkar. Donostia. 19 × 13. 185 or.
- Mikel Zabalza edo Izuaren tunela.** Santisteban, Karlos. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 127 or.
- Mintzamina eta entzumen lantzen (ikaslearen liburua).** Askoren artean. HABE. Donostia. 27 × 20,5. 267 or.
- Mintzamina lantzen (EGArako langaiak).** Askoren artean. HABE. Donostia. 29,5 × 21. 896 or.
- Mintzamina lantzen (irakaslearen liburua).** Askoren artean. HABE. Donostia. 27 × 20,5. 364 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Aste santua eta Pazko-igandea. 6.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 42 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Garizuma-aldia. 4.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 45 or.

- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Garizuma-aldia. 5. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 54 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Pazko-aldia. 7. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 35 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Pazko-aldia. 8. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 47 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Urtean zear. 10. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 50 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Urtean zear. 11. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 42 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Urtean zear. 12. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 37 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Urtean zear. 13. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 29 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Urtean zear. 3. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 39 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. C urtea. Urtean zear. 9. Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 47 or.
- Moby Dick. (b/i) Melville, Herman/Alkorta, Kaxildo//Legorburu, Jose M.ª Gero (Mensajero). Bilbo. 19,5 × 13,5. 108 or.
- MS-DOS sistema eragilea. Elhuyar. Elhuyar. Donostia. 24 × 17. 344 or.
- Mugarrien garrarioan. Egiguren, Rafa. Susa. Donostia. 20 × 13. 40 or.
- Mundu magikoa. (i) Rippon, Angela/Oleaga, Jaione. Gama. Barcelona. 21 × 20. 64 or.
- Mundua arakutzen. OHO 6. (b/i) Arregi, Xabier; Fernandez, Ana/Murua, Mixel//Basurko; Olariaga, Antton; Soraluze, Julian. Erein. Donostia. 26 × 19. 191 or.
- Munduaren azken muturreko faroa. (b/i) Verne, Jules/Urbistondo, David//Zabala, Carlos. Elkar. Donostia. 19 × 13. 158 or.
- Munduari itzulia 80 egunetan. (b/i) Verne, Jules/Arregi, Manuel//Santesmases, Victoria. Elkar. Donostia. 19 × 13. 224 or.
- Murgil gaitezen kimikan. BBB-2. (b) Elhuyar Kimika-Taldea//Ibarguren, Josu; Irazabalbeitia, Miguel Angel. Elkar. Donostia. 24 × 17. 248 or.
- Musika. Hiztegia. UZEI. Elkar. Donostia. 21 × 15. 67 or.
- Nafarroako artizarra. (b) Iturralde, Joxemari. Elkar. Donostia. 19 × 12. 98 or.
- Narratiba. Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 175 or.
- Narrazioak. (b) Sarrionaindia, Joseba. Elkar. Donostia. 19 × 12. 144 or.
- Natur 7. Aurrekoetxea, Manuel; Zuluaga, Gabriel//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 19. 214 or.
- Natur 7. Irakaslearen gidaliburua. X.X. GIE. Donostia. 21 × 15,5. 112 or.
- Natur 8. Aurrekoetxea, Manuel; Zuluaga, Gabriel//Leoz, Mikel. GIE. Donostia. 24,5 × 19. 191 or.
- Natur 8. Irakaslearen gidaliburua. Aurrekoetxea, Manuel; Zuluaga, Gabriel. GIE. Donostia. 21 × 15,5. 99 or.
- Natur Zientziak 3. O.H.O. (i) Ramos, Antonio; Vadillo, Emilio; Mascaró, Jaime/Ormaetxea, M.ª Purificación//Askoren artean. Santillana. Madrid. 28 × 21. 119 or.

- Natur Zientziak 4. O.H.O.** (i) Ramos, Antonio; Vadillo, Emilio; Mascaro, Jaime/Ormaetxea, M.ª Purificación//Askoren artean. Santillana. Madrid. 28 × 21. 127 or.
- Natur Zientziak 5. O.H.O.** (i) Ramos, Antonio; Vadillo, Emilio; Mascaro, Jaime/Ormaetxea, M.ª Purificación//Askoren artean. Santillana. Madrid. 28 × 21. 135 or.
- Natur zientziak 8. Ikaslearen liburua A.** Aurrekoetxea, Manuel; Zuluaga, Gabriel. GIE. Bilbo. 24,5 × 19. 69 or.
- Natur zientziak 8. Ikaslearen liburua B.** Aurrekoetxea, Manuel; Zuluaga, Gabriel. GIE. Bilbo. 24,5 × 19. 58 or.
- Natura.** (i) Askoren artean/Mendiguren, Xabier. Asuri. Bilbo. 26 × 27. 72 or.
- Natura arakatzen 1. 1. Aurrerapen zientifikoa eta gizartea.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 31 or.
- Natura arakatzen 1. 2. Materiaren ezagumenduan aurrerapenak.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 32 or.
- Natura arakatzen 1. 3. Lurreko geruzak. Beren transformazioa.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 44 or.
- Natura arakatzen 1. 4. Elementu eta substantzia kimikoak.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 19 or.
- Natura arakatzen 1. 5. Liseriketa. Liseriketa prozesua.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 34 or.
- Natura arakatzen 1. 6. Gizonaren energi-beharrak. Jan neurria. Funts-gaien metabolismoa.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 37 or.
- Natura arakatzen 1. 7. Antolaketa maila desberdinak.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 34 or.
- Natura arakatzen 1. 8. Gure ekosistemako animalia eta landare bereizgarri batzuen azterketa.** O.H.O. 6. (b/i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Navarro, Juan Jose; Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 52 or.
- Natura arakatzen 3. 1. Barnejarioko guruinak organismoaren erregulatuak.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 19 or.
- Natura arakatzen 3. 2. Nerbio-sistema. Sentsazioak.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 40 or.
- Natura arakatzen 3. 3. Beroa eta tenperatura. Oinarrizko kontzeptuak.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mixel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 48 or.

- Natura arakatzen 3. 4. Materiaren izakera elektrikoa. Elektrizitatea eta elektromagnetismoa.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mitxel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 32 or.
- Natura arakatzen 3. 5. Korrante elektrikoa. Produktzioa, konduktzioa eta aplikazioak.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mitxel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 39 or.
- Natura arakatzen 3. 6. Eredu atomikotik lotura kimikora.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mitxel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 41 or.
- Natura arakatzen 3. 7. Energi iturriak.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mitxel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 31 or.
- Natura arakatzen 3. 8. Makinak eta gizakia.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mitxel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 20 or.
- Natura arakatzen 3. 9. Ekologia eta ingurunea.** O.H.O. 8. (i) Amestoy, Jose Ignacio; Alamo, Benito del; Izquierdo, Pedro/Murua, Mitxel//Fernandez, Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 16 or.
- Natura Aurkitzen. OHO 5.** (b/i) Herreros, Adriano/Murua, Mitxel//Fernandez, Juan Carlos. Erein. Donostia. 26 × 19. 154 or.
- Nazaretzeko Jesus. Gizon eta berri on.** (i) Pagola, Jose Antonio/Iturbe, Martin. Idatz. Donostia. 21 × 14. 310 or.
- Nemo txikia.** (i) McCay, Winsor/X.X. Ttartalo. Donostia. 29,5 × 20,5. 52 or.
- Neska-mutillen arteko bertsoak.** Zavala, Antonio. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 169 or.
- Neuk ikusia baserrian.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Couronne, Pierre. Hemma. Belgika. 30,5 × 22. 18 or.
- Neuk ikusia ibai ertzean.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Couronne, Pierre. Hemma. Belgika. 30,5 × 22. 18 or.
- Neuk ikusia larreetan.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Couronne, Pierre. Hemma. Belgika. 30,5 × 22. 18 or.
- Neuk ikusia sabanan.** (i) Barnabe-Dauvister, J./Garzia Garmendia, Juan//Couronne, Pierre. Hemma. Belgika. 30,5 × 22. 18 or.
- Ni ez naiz hemengoa.** Sarrionandia, Joseba. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 217 or.
- Nikolas txiki eta bere lagunak.** (i) Gosciny/Urbistondo, David//Sempe. Elkar. Donostia. 19 × 13. 126 or.
- Odol-kutsua.** Zapirain, Salvador "Ataño". Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 163 or.
- O Eren bila.** Hidalgo, Bittor//Perez, Josean. Elkar. Donostia. 19 × 13. 130 or.
- Oihaneko loti ederra.** (i) Suigne, M.C./Mendizabal, J.M.//Macias S. Hemma. Belgika. 27 × 20,5. 17 or.
- Oilarren promesa (Azterketa semiologikoa).** Aldabaldetrek, Gurutze; Aranburu, Marian; Arrizabalaga, Irune; Boneta, Amaia; Zumalde, Berta. Hots. Legazpi. 20,5 × 12,5. 141 or.
- Oinak.** (b) Amuriza, Xabier. Euskaltzaindia. Bilbo. 20 × 13. 182 or.
- Oinarrizko hiztegia: Euskara-gaztelera - gaztelera-euskara.** AEK. AEK. Bilbo. 13 × 10. 240 or.

- Oinetakoak.** (i) Ramon, Elisa/Ormazabal, Joxantonio//Sitjar, Miguel. Elkar - Timun Mas. Donostia. 25,5 × 24. 24 or.
- Okarñak.** Korta, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 88 or.
- Oporraldia heldu da.** X.X. Fher. Bilbo. 24 × 17,5. 8 or.
- Orbel eta Orri.** (b) Irigoien, Alfonso. Egile editore. Bilbo. 20 × 14. 64 or.
- Orhiko mendirantz urratsez urrats.** Eguzkitza, Andolin. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 54 or.
- Osasuna eta janariak.** (i) Askoren artean/Mendiguren, Xabier. Asuri. Bilbo. 26 × 27. 72 or.
- Osasunbideak. Medikuari galdezka.** Agirre, Jabier; Elhuyar//Irazabalbeitia, Miguel Angel. Elkar. Donostia. 30 × 21,5. 171 or.
- Osinberdeko kantoriak.** Irastortza, Tere//Unanua, Miguel Angel. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 55 or.
- Ostirale edo bizitza basatia.** (i) Tournier, Michel/Lasa, Mikel//Lemoine, Georges. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 137 or.
- Oteiza euskal esteta eta mitologitzaile/Oteiza esteta y mitologizador vasco.** (e/i) Askoren artean/Txillardegi; Nazabal, Gotzon. Donostiako Aurrezki-Kutxa Unizipala. Donostia. 21,5 × 15,5. 307 or.
- Otsaila.** Urbieto, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Otsoño eta xuriko.** Lantziri, Gexan//Iribarne, J.B. Elkar. Donostia. 29,5 × 21. 16 or.
- Otzaurteko ezkilak.** Erzibengoa, Joxe. Gero (Mensajero). Bilbo. 18 × 11. 45 or.
- Oxpin eta Lapatin.** Lantziri, Gexan//Iribarne, J.B. Elkar. Donostia. 29,5 × 21. 16 or.
- Pagoeta parkeko landare basatien gidaliburua/Guía de plantas silvestres del parque de Pagoeta.** (e/i) Garin, Francisco/Elhuyar. Gipuzkoako Foru Aldundia. Donostia. 23 × 16,5. 147 or.
- Pailazo baten aburuak.** (i) Boll, Heinrich/Azpiroz, Jose Antonio. Elkar. Donostia. 19 × 12. 300 or.
- Panda hartza galdu egin da.** (i) Leonard, Marcia/Ormazabal, Joxantonio//Schmidt, Karen. Elkar - Timun Mas. Donostia. 20,5 × 20,5. 18 or.
- Panpilli Senpertarra. Bertsu kantari.** Zubiria, Jean-Pierre. Egile editore. Baiona. 21 × 14,5. 92 or.
- Parrokietako pastoral kontseiluak/Consejos pastorales parroquiales.** (e) X.X. Idatz. Donostia. 21 × 14. 71 or.
- Patxi eta txoriaren bahiketa.** Urkijo, Joanes//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 18,5 × 12,5. 62 or.
- Patxibusa.** (b) Ormazabal, Joxantonio//Redondo, Daniel. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 50 or.
- Patxiki.** (b) Etxaniz, Xabier//Astrain, Luis. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 54 or.
- Pausoka 4/5. Irakurgaiak.** Etxebarria Aiesta, Ramon//Landa, Erramun. IKA. Euba. 27 × 19,5. 88 or.
- Pedro eta Kapitaina.** (i) Benedetti, Mario/Alberdi, Iñaki. Susa. Donostia. 20 × 13. 48 or.
- Pedro eta Pitti/Pedro y Pitti.** (e/i) Lozano Bartolozzi, Pedro/Egaña, Mirren//Iruñeko Udala. Iruñea. 20 × 14. 245 or.

- Pernando amezketarra.** (b) Ormazabal, Joxantonio//Lucas, Jesus. Elkar. Donostia. 19 × 13. 141 or.
- Peru eta Mari, gureak.** Zubikarai, Agustin//Zubikarai, P. Gaubeka Irarkola*. Gernika. 21 × 15,5. 224 or.
- Peru gezurtia.** Ipuin herrikoia/Ormazabal, Joxantonio*//Errazkin, Luis. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 29 or.
- Piarres Adame.** Elissamburu, Jean Baptiste/Sarasola, Ibon*. Euskal Editoreen Elkarte*. Donostia. 19,5 × 13,5. 100 or.
- Piarres baratzezaina eta bi amerikanoak I.** Lantziri, Gexan//Iribarne, J.B. Elkar. Donostia. 29,5 × 21. 16 or.
- Piarres Lafitte. Bere bizia.** Arbelbide, Xipri. Elkar. Donostia. 21 × 13,5. 95 or.
- Pinochio.** (i) Collodi, C./Basurto, Bakarne//Nabau, J. Nabau. Barcelona. 25,5 × 20. 16 or.
- Poesia argitaragabea. Azken poesia.** (e) Aresti, Gabriel. Susa. Donostia. 20 × 13,5. 216 or.
- Pontxe.** Erzibengoa, Joxe. Gero (Mensajero). Bilbo. 18 × 11. 45 or.
- Pottokoren izeba Juanita.** (b) Añorga, Pello//Mitxelena, Jokin. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 63 or.
- Pottokoren usainak.** (b) Añorga, Pello//Mitxelena, Jokin. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 66 or.
- Printzea.** (i) Machiavelli, Niccolo/Azkune, Iñaki. Elkar. Donostia. 21 × 13,5. 147 or.
- Rackham gorriaren altxorra.** (i) Hergé/Azurmendi, Joxemari. Elkar. Donostia. 30 × 22,5. 62 or.
- Rin eta Krixpin.** (i) Casares, Carlos/Ormazabal, Joxantonio//Llano, Pedro de. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 29 or.
- Sabino.** Haranburu Altuna, Luis. Kriselu. Donostia. 20,5 × 14. 90 or.
- Sagu langilea.** (i) Leonard, Marcia/Ormazabal, Joxantonio//Schmidt, Karen. Elkar - Timun Mas. Donostia. 20,5 × 20,5. 18 or.
- Sahara.** (e/i) Otero, Xabi; Terrazas, Valentin/Epalza, Aingeru. Egile editore. Iruñea. 30,5 × 25. 101 or.
- Sakontzen.** (b) Gaminde, I. AEK. Bilbo. 24 × 17. 231 or.
- Sasiak ere begiak baditik.** Epalza, Aingeru. Elkar. Donostia. 19 × 12. 120 or.
- Sei ipuin amodiozko.** Mendiguren, Xabier. Susa. Donostia. 20 × 13. 78 or.
- Sendabelarrak.** Alberdi, Josu. Hots. Legazpi. 19,5 × 12,5. 102 or.
- Sexu-informaketako nire bigarren liburuxka.** (i) Garcia, J.L./Goia, Ximon//Lopez, P. Elkar. Donostia. 24 × 17. 121 or.
- Simon Goldmayer-en bahiketa.** Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 20 × 13,5. 197 or.
- Sinonimoen hiztegia.** (b) Bostak Bat. Egile editore. Bilbo. 22,5 × 16,5. 207 or.
- Sirenaren bila.** Lamarka, Jon. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 64 or.
- Sistema filosofikoak.** Mujika, Luis Mari. Haranburu Editor. Donostia. 20 × 14. 238 or.
- Sorgin txikia.** (b/i) Preussler, Otfried/Iparragirre, Pilar//Gebhardt Gayler, Winnie. Elkar. Donostia. 19 × 13. 130 or.
- Sugarra bizirik.** Atutxa, Juan Mari; Gallastegi, Itziar. Elkar. Donostia. 19 × 12. 74 or.

- Sugeak txoriari begiratzten dionean.** (b) Atxaga, Bernardo//Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 51 or.
- Susi maitea, Paul maitea.** (i) Nostlinger, Christine/Barrutieta, Xabier//Nostlinger, Christine jr. S.M. Argitaletxea. Bilbo. 19 × 12. 92 or.
- Ta Marbuta. Jerusalemen gertatua.** (b) Kintana, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 12. 134 or.
- Teknologia elektrikoa. L.H. 1-2 (Irakaskuntza ertainak).** Elhuyar Teknologi Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 308 or.
- Telefonozko ipuinak.** (b/i) Rodari, Gianni/Agirre, Idoia//Saludes, Jordi. Elkar. Donostia. 19 × 13. 185 or.
- Tene lchiaketa 86.** Debako Kultur Elkarte. Elkar. Donostia. 19 × 12. 58 or.
- Teo igeri ikasten.** (i) Denou, Violeta/Ormazabal, Joxantonio//Denou, Violeta. Elkar - Timun Mas. Donostia. 26,5 × 25,5. 28 or.
- Terrorista.** Santisteban, Karlos. Haranburu Editor. Donostia. 20,5 × 13,5. 67 or.
- Testuak lantzen (EGArako langaiak).** Askoren artean. HABE. Donostia. 29,5 × 21. 344 or.
- Till Eulenspiegel.** (b/i) X.X./Txiliku//Telleria, J.M. Elkar. Donostia. 19 × 13. 185 or.
- Tintin urre beltzaren lurraldean.** (i) Hergé/Azurmendi, Joxemari. Elkar. Donostia. 30 × 22,5. 62 or.
- Tintinen abenturak: Adarbakarraren sekretua.** (i) Hergé/Azurmendi, Joxemari. Elkar. Donostia. 29,5 × 22. 62 or.
- Tintinen abenturak: Faraoiaren zigarroak.** (i) Hergé/Azurmendi, Joxemari. Elkar. Donostia. 29,5 × 22. 62 or.
- Tintinen abenturak: Ikatz stocka.** (b/i) Hergé/Ormazabal, Joxantonio; Tapia, Imanol. Elkar. Donostia. 29,5 × 22. 62 or.
- Tintinen abenturak: Ilargira bidean.** (i) Hergé/Apalategi, Patxi. Elkar. Donostia. 29,5 × 22. 62 or.
- Tintinen abenturak: Loto urdina.** (i) Hergé/Azurmendi, Joxemari. Elkar. Donostia. 29,5 × 22. 62 or.
- Tintinen abenturak: Uharte beltza.** (i) Hergé/Azurmendi, Joxemari. Elkar. Donostia. 29,5 × 22. 62 or.
- Tirtirikuak.** (i) Balestrini, Sergio/Ormazabal, Joxantonio//Capdevila, Roser. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 29 or.
- Tomas txorimalo.** (b/i) Preussler, Otfried/Gartzia, Xabier//Holzing, Herbert. Elkar. Donostia. 19 × 13. 90 or.
- Trebatzen. O.H.O.ko Goiko Ziklorako Hizkuntz Ariketak.** Euskara Zerbitzua (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 29,5 × 21. 211 or.
- Txanogorritxo.** (i) Suigne, M.C./Mendizabal, J.M.//Macias S. Hemma. Belgika. 27 × 20,5. 17 or.
- Txikete tximadun.** (i) Perrault, Ch./Ormazabal, Joxantonio//Culla, Rita. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 29 or.
- Tximino gixajoa.** (i) Calleja, Seve/Ormazabal, Joxantonio//Muñoz, Jose Maria. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Txirrita (1860-1936) 50. urteurrena.** Uria Zubiarrain, Juanjo. Hernaniko Udala/Gipuzkoako Foru Aldundia. Hernani. 21 × 15. 62 or.

- Txitoen istorioa.** (b) Atxaga, Bernardo; Balzola, Asun. Erein. Donostia. 24 × 16. 44 or.
- Txurio Txoria.** Erkiaga, Eusebio. Labayru ikastegia. Bilbo. 21 × 14,5. 186 or.
- U.E.U.ko ihardunaldiaren bilduma (1985. urtea).** Askoren artean. UEU. Bilbo. 24 × 16. 127 or.
- Uda baten amodio zoroa.** Santisteban, Karlos. Haranburu Editor. Donostia. 20,5 × 13,5. 127 or.
- Udal-adierazleak. 1985/Indicadores municipales (1. tomoa).** (e) Estatistika Zuzendaritza (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27,5 × 22. 652 or.
- Udal-adierazleak. 1985/Indicadores municipales (2. tomoa).** (e) Estatistika Zuzendaritza (E.J.). E.J. Argitalpen Zerbitzu Nagusia. Gasteiz. 27,5 × 22. 568 or.
- Udaletxean. Hiztegia.** UZEI. UZEI*. Donostia. 24 × 17. 58 or.
- Ulermena lantzen (EGArako langaiak).** Askoren artean. HABE. Donostia. 29,5 × 21. 538 or.
- Unamuno Rizal-i begira.** (i) Unamuno, Miguel de/Alapategi, Patxi. Baroja. Donostia. 18,5 × 13. 68 or.
- Untxia eta bere arreba.** (i) Leonard, Marcia/Ormazabal, Joxantonio//Schmidt, Karen. Elkar - Timun Mas. Donostia. 20,5 × 20. 18 or.
- Urgull mendiko zuloa.** (b) Zaldua, Imanol. Gero (Mensajero). Bilbo. 18 × 11. 106 or.
- Urrezko maskaradun erregea.** (i) Schwob, Marcel/Diez de Ultzurrun, Periko. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 181 or.
- Urria.** Urbietta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Urtarrila.** Urbietta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Urtebetetzea.** (i) Leonard, Marcia/Ormazabal, Joxantonio//Hockerman, Dennis. Elkar - Timun Mas. Donostia. 20,5 × 20. 18 or.
- Urtxintxa 1.** (b) Uribeetxebarria, Tomas; Pagola, Rosa Miren. Santillana. Madrid. 27 × 19. 47 or.
- Urtxintxa 2.** (b) Uribeetxebarria, Tomas; Pagola, Rosa Miren. Santillana. Madrid. 27 × 19. 47 or.
- Urtxintxa 3.** (b) Uribeetxebarria, Tomas; Pagola, Rosa Miren. Santillana. Madrid. 27 × 19. 47 or.
- Utinghami lainotako errege.** (b/i) Canela Mercè; Brucart, Montserrat/Sarriegi, Arantxa. Elkar. Donostia. 19 × 13. 142 or.
- Uztaila.** Urbietta, Imanol//Elosegi, Eduardo. Sendoa. Donostia. 23 × 23,5. 45 or.
- Vania indartsuaren abenturak.** (i) Preussler, Otfried/Lekunberri, Juan Luis//Tello, A. S.M. Argitaletxea. Bilbo. 19 × 12. 157 or.
- Xaxarko.** Astrain, Luis. Elkar. Donostia. 20 × 17. 10 or.
- Yeshua. Bizitza eta mezua.** (b) Eulalia Palau, M.; Agirre, Esteban. Elkar. Donostia. 24 × 17. 143 or.
- Zapil egun ditu asteak.** Astrain, Luis. Elkar. Donostia. 20 × 17. 10 or.
- Zeledonio sastrea, hori bai desastrea.** Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 20 × 13,5. 150 or.
- Zenbakiak ikasi ditut.** Astrain, Luis. Elkar. Donostia. 20 × 17. 10 or.
- Zerura igotzeko.** Sagastizabal, Joxean. Susa. Donostia. 20 × 13. 72 or.
- Zientzia eta Teknika.** Askoren artean. HABE. Donostia. 27 × 20,5. 339 or.

- Zikoinen kabian sartuko naiz. Iturralde, Joxemari//Mata, J.M. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 93 or.
- Zipristin 1. Irakurgaiak. Zubeldia, Iñaki; Ormazabal, Joxantonio; Irakasle Elkar-
tea//Astrain, Luis. Elkar. Donostia. 24 × 17. 103 or.
- Zipristin 2. O.H.O. 2. (b) Ormazabal, Joxantonio; Irakasle Elkar-//Lucas, Jesus.
Elkar. Donostia. 24 × 17. 129 or.
- Zipristin 3. O.H.O. 3. (b) Irakasle Elkar-//Lucas, Jesus. Elkar. Donostia.
24 × 17. 169 or.
- Zipristin 4. O.H.O. 4. (b) Irakasle Elkar-//Errazkin, Luis. Elkar. Donostia.
24 × 17. 142 or.
- Zipristin 5. O.H.O. 5. (b) Irakasle Elkar-//Alvarez, Iñaki. Elkar. Donostia.
24 × 17. 149 or.
- Zipristin 7. O.H.O. 7. Irakasle Elkar-//Zabala, Karlos. Elkar. Donostia.
24 × 17. 146 or.
- Zirtzilak. Kristalezko Begia. (i) R. Castelao, Alfonso/Izagirre, Koldo. Susa. Do-
nostia. 20 × 12,5. 64 or.
- Ziutateaz. (b) Atxaga, Bernardo. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 154 or.
- Zoriontasuna eta maitasuna. X.X. Fher. Bilbo. 24 × 17,5. 8 or.
- Zumalakarregi (Biziaren gatazka). Haranburu Altuna, Luis. Kriselu. Donostia.
20,5 × 14. 82 or.
- Zuzenbide zibila eta merkatal zuzenbidea. Goñi Zabala, Xanti; Elhuyar. Elkar.
Donostia. 24 × 17. 275 or.
- 100 Metro. Saizarbitoria, Ramon. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 117 or.
110. Street-eko geltokia. (b) Zabaleta, Iñaki. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 142 or.
- 1280 arima. (i) Thompson, Jim/Olarra, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 12. 254 or.
- 1987 Dietarium. (e) X.X. Amigos del Libro Vasco. Bilbo. 23 × 15,5. 384 or.
- 1987 Euskal Herriko Agenda. (e) X.X. Amigos del Libro Vasco. Bilbo.
24 × 17,5. 147 or.

EUSKARAREN SOZIOLINGUISTIKA

ETB eta hauteskundeak
1986ko euskal liburugintza
Egunen gurpilean

Urtarrila
Ekaina

42/43

1987

JAKIN

Ategorrieta hiribidea, 23, 1. esk. – 20013 Donostia
Tel.: (943) 27 17 13